

KÖZJEGYZŐK KÖZLÖNYE

A MAGYAR ORSZÁGOS KÖZJEGYZŐI KAMARA FOLYÓIRATA

Kiss Gábor – Orosz Árpád

Ingtalan tulajdoni hányada elbirtokolhatóságának bírói gyakorlata és dogmatikai megalapozottsága

Mohai Máté

A szerződések egyoldalú jognyilatkozattal történő megszüntetésének egyes kérdései

Pfeffer Zsolt

Az adótitok. Út a magánszféra védelmétől a közvélemény ítélőszékéig

Schlosser Annamária

Állami egyházjogi kérdések a magyar öröklési jogban

Bartha Bence

A tárgyalási szerkezet változásának legújabb fejleményei a polgári perben

Balogh Tamás

Az öröklésre alkalmazandó jog megválasztásának egyes kérdései

Baumgartner Nóra

Újabb kísérlet a francia nemzetközi magánjog átfogó kodifikálására

Ujlaki Anikó

Az azonos nemű párokat megillető családjogi jogosítványok Magyarországon

Hana Hobljaj

A digitális vagyon öröklésének szabályozása a horvát jogrendszerben I. rész

KÖZJEGYZŐK
KÖZLÖNYE

KÖZJEGYZŐK KÖZLÖNYE

A Magyar Országos Közjegyzői Kamara szakmai folyóirata
2025., 29. évfolyam, 2. szám

5. oldal **Kiss Gábor – Orosz Árpád**
Ingatlan tulajdoni hányada elbirtokolhatóságának bírói gyakorlata és dogmatikai megalapozottsága
17. oldal **Mohai Máté**
A szerződések egyoldalú jognyilatkozattal történő megszüntetésének egyes kérdései
39. oldal **Pfeffer Zsolt**
Az adótitok. Út a magánszféra védelmétől a közvélemény ítélőszékéig
66. oldal **Schlosser Annamária**
Állami egyházjogi kérdések a magyar öröklési jogban
78. oldal **Bartha Bence**
A tárgyalási szerkezet változásának legújabb fejleményei a polgári perben
90. oldal **Balogh Tamás**
Az öröklésre alkalmazandó jog megválasztásának egyes kérdései
101. oldal **Baumgartner Nóra**
Újabb kísérlet a francia nemzetközi magánjog átfogó kodifikálására
118. oldal **Ujlaki Anikó**
Az azonos nemű párokat megillető családjogi jogosítványok Magyarországon
134. oldal **Hana Hobljaj**
A digitális vagyon öröklésének szabályozása a horvát jogrendszerben I. rész
150. oldal **Résumé | Zusammenfassung | Резюме**

Kiadja a Közjegyzői Akadémia Nonprofit Kft.
1087 Budapest, Stróbl Alajos utca 3/b.
Felelős vezető: Dr. Moldován András ügyvezető

Alapító főszerkesztő: Charmant Oszkár
fiumei királyi közjegyző (1895)

Felelős kiadó és a szerkesztőbizottság elnöke:
Tóth Ádám, a Magyar Országos Közjegyzői Kamara elnöke

Főszerkesztő: Rokolya Gábor

A szerkesztőbizottság tagjai: Bartha Bence, Böröcz Helga,
Harsági Viktória, Gyarmathy Judit, Juhász Ivett, Mányoki Ádám,
Molnár Tamás, Szócs Tibor, Varga István, Veress Emőd

A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Stróbl Alajos u. 3/b.
e-mail: kozlony@mokk.hu

Előfizetési díj egy évre: 32400 Ft
A folyóirat előfizethető a kiadó címén
A lap negyedévente jelenik meg
A Közjegyzők Közlönye tartalma a szerzői jog
által védett információt tartalmaz. A folyóiratban
közölt anyagok bármilyen formában történő
átvételéhez, felhasználásához a kiadó előzetes
engedélye szükséges.

ISSN 1416-7883

Ingatlan tulajdoni hányada elbirtokolhatóságának bírói gyakorlata és dogmatikai megalapozottsága

Tanulmányunk alapját polgári anyagi jogunk ingatlan tulajdoni hányad elbirtoklására irányadó szabályanyaga adja. E témakört vizsgáljuk a bírói gyakorlat és a jogi dogmatika oldaláról. A tanulmány feldolgozza a régi Ptk. és az új Ptk. releváns kúriai joggyakorlatát egyaránt, ezzel szemléltetve a terület jogfejlődését és az elbirtoklás joganyagának értelmezésbeli változását. Mindemellett bemutatjuk e gyakorlat alátámasztására szolgáló dogmatikai érveket, mellyel igazolást nyer a hivatkozott gyakorlatváltozás.

Tárgyszavak:

elbirtoklás, kúria, korlátozott precedensrendszer, jogfejlődés, tulajdoni hányad

Our study is based on the rules of civil substantive law governing the prescription of real estate ownership shares. We examine this topic from the perspectives of case law and legal doctrine. The study discusses both the relevant Curia practices of the old and the new Civil Code, respectively, thus illustrating the development of law in the area and the changes in the interpretation of law regarding prescription. In addition, we present doctrinal arguments which support this practice, thereby justifying the changes in practice referred to.

Keywords:

prescription, Curia, limited precedent system, development of law, ownership share

1. Az elbirtoklás az „új” Ptk.¹-ban

A Ptk.-nak a dologi jogot érintő szabályozása mögött az a jogpolitikai megfontolás húzódott, hogy az újraszabályozás során nem volt szükség átfogó, a dologi jogi jogintézmények széles körét érintő reformra. A törvény indokolásában foglaltakból következően a korábban hatályos rendelkezésektől való eltérésnek ott volt létjogosultsága, ahol a bírói gyakorlat olyan megoldásokat és szempontokat fogadott el és alkalmazott, amelyek az akkori – vagyis a rendszerváltozás utáni – társadalmi és gazdasági viszonyokkal összeegyeztethetetlenek voltak. Változtatott a jogalkotó ott is, ahol a szabályozás további egyszerűsítésére volt lehetőség, továbbá ahol a forgalomban résztvevők érdekeinek védelme új szempontok szerinti szabályozást tett szükségessé.

A fenti megfontolások érvényesültek az elbirtoklás jogintézménye kapcsán is, ugyanis az alapvető szabályok – ahogy arra a Ptk. indokolása is utal – nem változtak². Ezek az indokok vezettek arra, hogy a Ptk. a tulajdoni hányad elbirtoklásának a lehetőségét is szabályozza. Azaz lehetővé teszi, hogy önmagában a közös tulajdon fennmaradása se jelenthesse a tulajdonjog elbirtoklásának az akadályát, ha valamelyik tulajdonostárs a tulajdonosi jogait semmilyen formában nem gyakorolja. Mindazonáltal az elbirtoklás korábbi rendszere kiegészült néhány új szabállyal. Ezek közül a továbbiakban a tulajdoni hányad elbirtoklásával [Ptk. 5:44. § (4) bekezdés]³ foglalkozunk részletesen és azzal összefüggésben érintjük a jogcímes elbirtoklás (Ptk. 5:45. §)⁴ privilegizált esetét.

A tulajdoni hányad elbirtoklásának feltételeire, annak szempontrendszerére, az elbirtoklást megalapozó tényállások akár példálózó felsorolására a Ptk. indokolása sem tért ki. Az újraszabályozás dogmatikai alapjait rögzítő Szakértői Javaslat⁵ pedig csupán a következőkre helyezi a hangsúlyt. „A javaslat rendelkezései szerint ingó és ingatlan dolog tulajdoni hányadát is el lehet birtokolni

1 A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.).

2 „Az elbirtoklás alapvető szabályainak a megváltoztatása a jelenlegi szabályokhoz képest nem indokolt. Az elbirtoklás a tulajdonjog megszerzésének eredeti módja. Elsősorban azon a megfontolón alapszik, hogy aki tulajdonjogával hosszabb ideig nem él, a tényleges birtokossal szemben kevésbé érdemel jogvédelmet, egyrészt mert közömbössége arra utal, hogy ő a dolgot hasznosítani nem kívánja, másrészt pedig hosszú idő elteltével a tulajdonjog bizonyítása nehéz, megnyugtató eredményre többnyire nem vezet, és a tulajdon, valamint a jogalap nélküli birtok huzamos ideig való fennállása által keltett látszat eltérése bizonytalan helyzetet eredményez a forgalomban”.

3 Ptk. 5:44. § (4) bekezdés: „Az elbirtoklásra vonatkozó általános szabályok szerint birtokolható el a dolog tulajdoni hányada is.”

4 Ptk. 5:45. §: „Az elbirtoklás öt év elteltével következik be, ha a birtokos az ingatlan birtokát a tulajdonostól olyan írásbeli szerződéssel szerezte, amelynek alapján a tulajdonjogának ingatlan-nyilvántartási bejegyzését követelhetné, ha a szerződés az ehhez megkívánt alakszerűségi követelményeknek megfelelne, és a birtokos az ellenszolgáltatást teljesítette.”

5 *Vékás Lajos (szerk.)*, Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Budapest, Complex, 2008. Budapest [a továbbiakban: *Vékás*, Szakértői Javaslat].

akkor is, ha az elbirtokló nem tulajdonostárs.”⁶ Rámutatott, hogy bár a közös tulajdon esetében a bírói gyakorlat – legalábbis ingatlanok kapcsán – elfogadta a tulajdonostárs tulajdoni hányadának elbirtokolhatóságát, azonban a jelek szerint nem ismerte el egyértelműen ennek a lehetőségét akkor, ha az elbirtokló nem tulajdonostárs. Úgy foglalt állást, hogy mivel ez a különbségtétel nem megalapozott, ugyanakkor az elbirtoklás jogintézményét alátámasztó jogpolitikai indokok fennállnak a tulajdoni hányad kapcsán is, a tulajdoni hányadnak nem tulajdonostárs birtokos számára is elbirtokolhatónak kell lennie. A hosszabb ideig ellentmondásokkal terhelt bírói gyakorlat volt tehát az oka annak, hogy ezt a Ptk.-ban ki kellett mondani, és mivel ez a megoldás nem csak ingatlanok esetében indokolt, az új szabály kiterjed az ingókra is. Meg kell jegyeznünk, hogy miután az ingó dolog elbirtoklásának nincs értékelhető bírói gyakorlata, az ingó tulajdoni hányadának elbirtokolhatósága csupán elvi lehetőség. Gyakorlati előfordulásának valószínűsége nagyon csekély, mert az ingatlanok használatával összehasonlítva jóval ritkább az ingóságok tulajdoni hányad szerinti osztott használata. Márpedig a tulajdoni hányadokhoz igazodó megosztott használati rend – amint azt a későbbiekben látjuk – a bírói gyakorlat jelenlegi állása szerint az eszmei tulajdoni hányad elbirtoklásának egyik előfeltétele.

2. A tulajdoni hányad elbirtoklása a korábbi bírói gyakorlatban

A tulajdoni hányad elbirtoklásának lehetősége nem volt ismeretlen a régi Ptk.⁷-án alapuló bírói gyakorlatban sem. Az 1/2014. PJE határozat 1. pontja szerint a Ptk. alkalmazási körében is megfelelően irányadónak tekintett PK 4. számú állásfoglalás úgy szól, hogy „[e]lbirtoklás útján a tulajdonostárs is megszerezheti a másik (többi) tulajdonostárs illetőségének a tulajdonjogát, de ilyenkor fokozott szigorúsággal kell vizsgálni az elbirtoklás törvényes kellékeinek a fennállását, és ennek körében azt is, hogy az elbirtoklásra hivatkozó tulajdonostárs magatartása összeegyeztethető-e a tulajdonostársak jogaira és a dologhoz fűződő törvényes érdekeire vonatkozó, a Ptk.⁸ 140. §-ában foglalt jogszabállyal”.

6 Vékás, Szakértői Javaslat 635. o.

7 A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény.

8 Régi Ptk. 140. §

(1) A tulajdonostársak mindegyike jogosult a dolog birtoklására és használatára; e jogot azonban az egyik tulajdonostárs sem gyakorolhatja a többiek jogainak és a dologhoz fűződő törvényes érdekeinek sérelmére.

(2) A birtoklás, a használat, a hasznosítás, valamint a rendes gazdálkodás körét meg nem haladó kiadások kérdésében a tulajdonostársak – ha a törvény másként nem rendelkezik – szótöbbséggel határoznak; minden tulajdonostársnak tulajdoni hányada arányában van szavazati joga.

A PK állásfoglalás indokolása szerint a régi Ptk. 121. § (1) és (2) bekezdésében foglaltak nem zárták ki, hogy elbirtoklás útján az egyik tulajdonostárs is megszerezhesse a másik (a többi) tulajdonostárs tulajdoni illetőségének a tulajdonjogát. Elismerte: kivételesen előfordulhatnak olyan esetek, amikor ez indokolt. Példálódzó jelleggel három tényállást tartalmazott.

Az első szerint, ha a tulajdonostársak a közös tulajdonban álló ingatlan birtoklását egymás között „véglegesen” megosztják, akkor idővel elismerhető, hogy a tulajdoni arány a birtoklásnak megfelelően eltolódott⁹.

A második eset, ha a tulajdonostárs ismeretlen helyen van, tulajdonosi jogait – anélkül, hogy erre elfogadható indoka lenne – nem gyakorolja az elbirtoklási időn belül. A PK állásfoglalás indokolása szerint ilyen esetben az elbirtoklás útján való tulajdonszerzésnek ugyanacsak nincs akadálya.

A harmadik eset, ha a tulajdonostársak az egyikük illetősége tulajdonjogának az átruházása iránt szerződtek, de a szerződésüket nem érvényes alakban kötötték meg, a szerző tulajdonostárs azonban e szerződés alapján birtokba lép, és az elbirtoklási időn át sajátul szakadatlanul birtokol¹⁰.

Az első eset eleve felvet bizonyos dogmatikai aggályokat. Ha a tulajdonostársak az ingatlan birtokát egymás közt megosztják, akkor az egyes tulajdonostársak jogcímmel rendelkeznek az adott terület birtoklására, attól függetlenül, hogy a birtoklási viszonyok nem a tulajdoni hányadokhoz igazodnak. A tulajdoni hányadot meghaladó rész használatára feljogosító, a tulajdonostársak szerződésén alapuló jogcím önmagában is kizárja e területet illetően, azaz a többletbirtoklásnak megfelelő tulajdoni hányadra vonatkozóan az elbirtoklást.

A bírói gyakorlat valójában nem is tette magáévá a PK állásfoglalásban foglalt első esetkört, már csak azért sem, mert ennek a tényhelyzetnek az értékelését maga a PK állásfoglalás is a közösségmegszüntetési perre szorította. Ezzel összefüggésben a Legfelsőbb Bíróság egyik eseti döntésében úgy foglalt állást, hogy közös tulajdon esetében önmagában a tulajdoni arányoktól eltérő használat nem vezethet a többletterület elbirtoklására (BH 1996.142.). A Legfelsőbb Bíróság érvelése szerint az alpereseknek a tulajdoni hányadtól eltérő – akár hosszú időn át fennálló – használata nem vezethet elbirtokláshoz, függetlenül attól, hogy az megállapodáson vagy a másik fél hozzájárulásán vagy a tiltakozás hiányán alapul. Közös tulajdonban álló ingatlan esetében – mutatott rá – a tulajdoni hányadtól

9 „A véglegesség igényével történt ilyen fogyatékos rendezésnél a megosztás a helyes tulajdoni aránytól tévedésből is eltérhetett, de az eredetileg megjelölt ingatlanhatárvonal is eltolódhatott. Ha ilyen esetekben a kialakult birtoklási helyzet az elbirtoklási időn át sajátul való szakadatlan birtoklasként erőszak vagy alatomosság megállapíthatása nélkül, külső magatartásban is megnyilvánuló módon fennállott, a Ptk. 140. § és a következő §-aiban foglaltak ellenére is el kel ismerni, hogy a tulajdoni arány a birtoklásnak megfelelően eltolódott, és a közösségmegszüntetési perben is ez a tényleg kialakult helyzet érvényesül.”

10 Ezekben az esetekben az elbirtoklás – végső soron – a felek közös tulajdon megszüntetését célzó akaratát „dologi jelleggel perfektuálta.” *Wellmann György (szerk.)*, A Ptk. magyarázata IV/VI. Dologi jog. Budapest, HVG-Orac, 2021. 127-128. o.

eltérő használatot élesen el kell határolni a tulajdonostársak általi elbirtoklás bekövetkeztétől.

A tulajdoni hányad elbirtokolhatóságának kimondása a második esetkörben a legindokoltabb. Nevezetesen az említett állásfoglalás kialakításakor is nyomós érvek szóltak amellett, hogy ha az egyik tulajdonostárs az elbirtoklási idő alatt tulajdonosi jogait egyáltalán nem gyakorolja, akkor – feltéve, hogy egyébként a másik tulajdonostárs részéről az elbirtoklás törvényi feltételei fennállnak – az elbirtoklásnak pusztán a közös tulajdon ne jelenthesse az akadályát. Azt a nem érdektelen kérdést azonban még nyitva hagyja az állásfoglalás, hogy ez az érvelés kiterjed-e arra az esetre is, amikor a tulajdoni hányad elbirtoklása után is fennmarad a közös tulajdon, avagy csak annak a szigorú feltételeiről szól, amikor az elbirtoklást állító maga is tulajdonos az ingatlanban.

A harmadik eset lényegében – az adott törvényi szabályozás mellett értelem-szerűen az általános elbirtoklási időt nem érintve – a jogcímes elbirtoklás lehetőségét vetítette előre.

Az elbirtoklásnak ez, a Ptk. 5:45. §-ában szabályozott privilegizált esete kizárólag csak az alakszerűségi hiányokat és az ingatlan-nyilvántartási bejegyzés hiányát orvosolja.¹¹

A bírói gyakorlat – a fenti kivétellel – nagyobb részt magáévá tette a PK állásfoglalásban foglaltakat¹². Egy ideig azonban az a szigorúbb jogértelmezés élt, amely szerint a PK állásfoglalás csak a tulajdonostárs részéről „engedte” meg az elbirtoklást. A Legfelsőbb Bíróság eseti döntésében (BH 1977.104.) kétséget nem hagyva mondta ki, hogy „[e]lbirtoklással (...) eszmei hányadon tulajdont legfeljebb valamelyik tulajdonostárs szerezhethet, kívülálló azonban nem”.

Mindamellet az alsófokú bíróságok a Legfelsőbb Bíróságnak a Ptörv.I.20.105/1979. számú – BH-ban is publikált (BH 1980.84.) – ügyben hozott elvi tartamú döntése¹³ ellenére – az egységes tulajdonlás mellett érvelve, egyebek mellett a PK

11 „A jogcímes elbirtoklás négy konjunktív feltétele: 1. alaki hiba miatt nem követelheti a birtokosa érvényes szerződés alapján az ingatlan-nyilvántartási bejegyzést, 2. ha a birtokos az ellenszolgáltatást teljesítette, 3. az elbirtoklás törvényi feltételei fennállnak és nincs kizáró ok (az elbirtoklás megszakadása, nyugvása), 4. megvalósul a sajátjakénti szakadatlan birtoklás.” (Kúria Pfv.I.21.322/2018/4.) Ebből következően és részben levezethetően a bírói gyakorlat szerint az ingatlan-nyilvántartási eljárás szabályai szerint az okirathoz valamely jogszabály által előírt vagy az ingatlan-nyilvántartás tartalmából kitűnő módon további engedély, melléklet szükséges (így pl. az elővásárlásra jogosult nyilatkozata), akkor ezek hiányában a jogcímes elbirtoklás nem állapítható meg. (Kúria Pfv.I.21.322/2018/4.). Szakirodalmi álláspont szerint ide tartozik az az eset is, amikor az ingatlan-nyilvántartásban elidegenítési és terhelési tilalom van (*Hernádi László, Az elbirtoklási perek egyes gyakorlati kérdései. Ingatlanjog, 2023/1.* <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/564/id/A2300102.IJO/> (letöltve 2025. február 7. napján)

12 BH 1980.84.

13 BH 1980.84.: „Az a rendelkezés, amely szerint az ingatlan tulajdonjogát elbirtoklás útján akkor sem lehet megszerezni, ha az elbirtoklás feltételei csak a föld egy részére vonatkozólag állnak fenn és a föld nem osztható meg, arra az esetre vonatkozik, amikor az elbirtoklás tárgya valamely ingatlannak természetben, területileg körülhatárolt része. Nem akadályozza tehát valamely tulajdoni illetőségnek a tulajdonostárs által történő elbirtoklását.”

4. számú állásfoglalásra utalással – visszatérően arra hivatkoztak, hogy tulajdonostársak részéről is csak akkor kerülhet sor az elbirtoklásra, ha a föld megosztható, vagy a sajátjakénti birtoklás az ingatlan egészére kiterjed.

Ezzel szemben a Legfelsőbb Bíróság a BH 2009.204. és EBH 2008.1863. szám alatt is megjelentetett Pfv.I.21.134/2008/2. számú határozatában egyértelművé tette, hogy nem helyes az az értelmezés – álláspontja szerint ez a PK 4. számú állásfoglalásból sem következik –, hogy az egyik (vagy tényállástól függően: több) tulajdonostárs elbirtoklásra alapított keresete csak akkor lehet alapos, ha annak eredményeként az ingatlan egészén tulajdonjogot szerez.

Rámutatott, hogy az egységes tulajdonlás mellett érvelő korábbi bírói gyakorlattal szemben az utóbbi évtizedek ingatlanforgalmi viszonyainak ismeretében felmerül annak az igénye is, hogy az elbirtoklását állító tulajdonostársak az ingatlan egy természetben elkülönített részének megfelelő tulajdoni hányadát megszerezhesse akkor is, ha az ingatlan természetben nem megosztható, de az elbirtoklás feltételei fennállnak.

Említendő, hogy a Legfelsőbb Bíróság határozatának indokolásában kitért a kötelmi jog terén ezzel az értelmezéssel összhangban álló ítélkezési gyakorlatra és a dologi jogi szabályok folyamatban volt újrakodifikálása során ismertté vált rendelkezésekre is. Ez utóbbiak szerint – mutatott rá – immáron a tervezett normaszövegben kifejezetten megjelent a lehetőség az ingatlan tulajdoni hányadának elbirtoklására a tulajdonostársak között és kívülálló szerző javára egyaránt.¹⁴

A Legfelsőbb Bíróság említett eseti döntéseit elemezve kijelenthető: a bírói gyakorlatban már Ptk. hatályba lépése előtt helyet kapott az a jogértelmezés is, hogy tulajdoni hányad kívülálló által is elbirtokolható.

3. A tulajdoni hányad elbirtokolhatósága a legújabb bírói gyakorlat tükrében

Feltehetően a Ptk. koncepciójának ismeretében és a Kódex elfogadásával összefüggésben az utóbbi bő egy évtizedben érzékelhetően nőtt a tulajdoni hányad elbirtoklásának megállapítására irányuló perek száma, amelyekben a felek különböző – akár más lényegi pontokon is eltérő – tényállásra alapítva feszegették a tulajdoni hányad elbirtokolhatóságának törvényi kereteit. A bíróságoknak ezért a régi Ptk. alkalmazásában is megkerülhetetlenül állást kellett foglalniuk abban az elvi jogkérdésben, hogy a PK állásfoglalásban felsoroltakon túlmenően milyen más esetekben van lehetőség tulajdoni hányad elbirtoklására.

¹⁴ Új Polgári Törvénykönyv tervezete: IV. fejezet 4:59. § (3) bek.

A publikált döntések sorában elsőként a Kecskeméti Törvényszék a Kúria által elvi bírósági határozatként is kiválasztott másodfokú ítélete emelendő ki (EBD 2015.P.3.). Az ügy tényállása szerint a felperesek az alperes kizárólagos tulajdonában álló szomszédos ingatlanból egy részt birtokba vettek, azt kerítéssel elkerítették. A szomszédos ingatlan nem volt megosztható, így nem volt lehetőség annak az ingatlanukhoz csatolására, ezért keresetükben annak a megállapítását kérték, hogy az alperes ingatlanából az elkerített területnek megfelelő tulajdoni hányadot elbirtokolták. Az elsőfokú bíróság a keresetet elutasította. A másodfokú bíróság az elsőfokú ítéletet helybenhagyó határozatában kifejtette, hogy kívülálló számára csak már meglévő – az ingatlan-nyilvántartásban is megjelenő – tulajdoni hányad birtokolható el, amely a valóságban a természetben bizonyíthatóan az ingatlan egy, a használatot illetően térmértékkel vagy más módon történő körülírással megjelölt, jól elkülönített részének felel meg. A másodfokú bíróság még a régi Ptk. rendelkezésein alapuló ítéletének indokolásában rámutatott, hogy a Legfelsőbb Bíróság és a Kúria által irányított ítélkezési gyakorlat valóban ismeri azt az esetet, amikor egy ingatlan bizonyos része tulajdonjogának a tulajdonostársakon kívül álló személy általi elbirtoklással történő megszerzéséhez nem kívánja meg a régi Ptk. 121. § (4) bekezdésében foglaltak ellenére az ingatlan megoszthatóságát. További érvelése szerint „[a]z e tárgyban közzétett és a peres felek által is hivatkozott eseti döntések értelmében ez az eset akkor áll fenn, ha az elbirtokló az ingatlan az ingatlan-nyilvántartásban az igényérvényesítéskor is megjelenő, avagy az ingatlan előéletében szereplő olyan tulajdoni illetőségét akarja megszerezni, amelynek a valóságban a természetben bizonyíthatóan az ingatlan egy, a használatot illetően – térmértékkel vagy más módon történő körülírással megjelölt – jól elkülönített része felel meg.”

Az adott ügyben azonban nem volt kétséges, hogy a felperesek keresete az alperes ingatlanának természetben meghatározott (téglafallal is körbekerített és a saját ingatlanukhoz csatolt) részére vonatkozott, anélkül, hogy a föld megosztásáról szóló, az önálló ingatlan kialakításához szükséges közigazgatási határozatot csatolták volna. Ehhez képest bizonyult ügydöntő jelentőségűnek, hogy az alperes ingatlana „egységes tulajdoni állású” volt, amelynek a felperesek által használt természetben megosztott része nem az ingatlan egy, az ingatlan-nyilvántartásban aktuálisan vagy az ingatlan „előéletében” meglévő „eszmei tulajdoni hányadát testesítette meg”.

Ez az álláspont, továbbá a bírói jogértelmezéssel a régi Ptk. 121. § (1) bekezdése alá vont eszmei tulajdoni hányad és a (4) bekezdés szerint a föld megosztásával kialakított ingatlan elbirtoklása közötti egyértelmű különbségtétel jelenik meg a Kúria Pfv.I.20.629/2016/5. számú határozatában (BH 2017.221.).¹⁵

15 BH 2017.221.: „Kizárólagos tulajdonban álló ingatlan esetében egy, természetben meghatározott rész vonatkozásában elbirtoklással akkor sem alakítható ki tulajdoni hányad, ha egyébként az elbirtoklás egyéb törvényi feltételei fennállnak.”

Ez utóbbi eseti döntés tartalmából okszerűen adódott az a további következtetés egy részről, hogy „[a]bban az esetben, ha a tulajdonostársak a közös tulajdonban álló ingatlan használatát a tulajdoni hányadokhoz igazodóan megosztották (...), a Legfelsőbb Bíróság, majd a Kúriától irányított bírói gyakorlat értelmében nincs akadálya annak, hogy az elbirtokló az adott tulajdoni hányadot megszerezze, akár tulajdonostárs (BH 2009.204.), akár kívülálló (BH 2017.221.), feltéve, hogy az elbirtoklás feltételei a természetben – használatilag – elkülönített résznek megfelelő tulajdoni hányadot illetően megvalósultak”¹⁶

Másrészről: az adott tulajdoni hányad elbirtoklása „független attól, hogy a természetben (használatilag) így elkülönített rész jogilag osztható-e vagy sem”¹⁷

Vitathatatlan tény tehát, hogy az ingatlanforgalmi adatok alakulása kikényszerítette annak előbb a bírói gyakorlat, utóbb pedig a jogalkotó általi elismerését, hogy az elbirtoklást állító fél az ingatlan egy eszmei tulajdoni hányadát – az egyéb törvényes feltételek fennállása esetén – akkor is megszerezhesse, ha az ingatlan természetben nem megosztható. Abban viszont nem változott a bírói gyakorlat, hogy az elbirtoklással érintett területnek az ingatlan egészéhez viszonyított arányának kiszámításával tulajdoni hányad nem alakítható ki.

A Kúria a Pfv.I.20.629/2016/5. számú, BH 2017.221. számon is megjelentetett határozatában mindezt elvi érveléssel szögezte le, hogy ingatlan tulajdonjogának elbirtoklása esetén, ha az elbirtoklással érintett földrészlet nem osztható meg, akkor csak már meglévő közös tulajdoni hányad elbirtoklására van lehetőség.¹⁸

A Pfv.I.20.692/2019/9. számú határozatában pedig azon túlmenően, hogy utalt arra, csak már meglévő tulajdoni hányad birtokolható el, kifejtette azt is: az elbirtokolhatóság további feltétele, hogy a tulajdonostársak az ingatlan birtokát a tulajdoni hányadoknak megfelelő megosszák.

A Kúria hivatkozott gyakorlata tehát a következőkben foglalható össze:

1. Elbirtokolni tulajdoni hányadot csak akkor lehet, ha az az ingatlan-nyilván tartásban már meglévő vagy az ingatlan „előéletében” megvolt (a továbbiakban együtt: már meglévő) tulajdoni hányad.

2. Az előző pont szerinti tulajdoni illetőség egy része mint annak hányada nem birtokolható el.

3. Már meglévő tulajdoni hányad elbirtoklására a tulajdonostárson kívül más, harmadik személy részéről is lehetőség van.

4. Már meglévő tulajdoni hányad elbirtoklására akkor van lehetőség, ha a tulajdonostársak az ingatlan birtoklását a tulajdoni hányadokhoz igazodóan egymás

16 Kúria Pfv.I.20.692/2019/9. [55].

17 Kúria Pfv.I.20.692/2019/9. [57].

18 „A Kúria elvi érveléssel mutat rá, hogy az EBD 2015.P.3. szám alatt közétett esetei döntésben kifejtett érvek szerint csak már meglévő tulajdoni hányad birtokolható el. Ennek hiányában az elbirtoklást akkor sem lehet megállapítani, ha annak egyéb törvényi feltételei fennállnak.” Lásd még: Kúria Pfv.I.22.300/2017/3.

között előzetesen megosztották és az elbirtoklás feltételei a birtoklással elkülönített rész egésze vonatkozásában fennállnak.

A fentiek főszabályként értelmezendők annyiban, hogy – bár a bírói gyakorlatban ezt hangsúlyozó publikus döntés még nem ismert – az egyes pontok alól kivételnek minősül, ha valaki kizárólagos tulajdonban álló ingatlan egy tulajdoni hányadát vagy a közös tulajdonú dolog tulajdoni hányadának egy tulajdoni hányadát idegeníti el és a jogcímes elbirtoklás feltételei egyébként fennállnak.

Felvetődik a kérdés, hogy ez az értelmezés a Ptk. szövegéből levezetethető-e és dogmatikailag mennyiben alátámasztott.

4. A Kúria gyakorlatának dogmatikai alátámasztására szolgáló érvelés

Egy, a polgári jogban megjelenő új jogintézmény értelmezése és annak gyakorlati alkalmazása során elsősorban abból kell kiindulni, hogy az mennyire illeszkedik az adott jogszabályi környezetbe, annak értelmezése összhangban van-e az ahhoz közvetlenül kapcsolódó más jogintézményekkel és az azok mögött rejlő dogmatikai megfontolásokkal, valamint a jogintézmény háttérben meghúzódó jogpolitikai célokkal.

E követelményeket is szem előtt tartva szükségesnek tartjuk hangsúlyozni, hogy véleményünk szerint téves az az álláspont, miszerint dogmatikailag következetlen megoldás a tulajdoni hányad elbirtoklása, mert az eszmei jellege miatt nem birtokolható el és a Ptk. csupán a gyakorlatban felmerülő valós problémák megoldásaként fogadta el annak a lehetőségét¹⁹. Az elbirtoklás közvetett tárgya ugyanis nem a dolog, hanem a dolgon fennálló tulajdonjog. Másképpen fogalmazva, az elbirtokló nem a dolgot, hanem – elbirtoklás jogcímén – a dolgon fennálló jogot (itt: tulajdonjogot, de ugyanígy a telki szolgalmi jogot is) birtokolja el. Ebből következően eszmei hányadok szerint osztott jog mint közös jog egy részének – eszmei hányadának – az elbirtoklása dogmatikailag nem kizárt.

Kizárólagos tulajdon esetében az elbirtoklás egyik feltétele, hogy a birtokló a dolog egészét vagy annak egy természetbeni megosztással kialakított részét birtokolja kizárólag. Ezáltal az elbirtokló kizárólagos tulajdonjogot szerez, vagyis az eredeti tulajdonossal nem kerül tulajdonközösségbe. A tulajdoni hányad elbirtoklása kapcsán tehát az a dogmatikai kérdés jelent kihívást, hogy ennek a feltételnek a megvalósulása közös tulajdon fennállása esetén hogyan értelmezhető.

19 Lásd: *Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.)*, Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz. 1. kötet, Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 1000. o.

Közös tulajdon esetében a tulajdonostársak – a Ptk. 5:74. §-ában írt főszabályként – az ingatlan egészének a birtoklására jogosultak (közös birtok). Az elbirtoklás feltétele ebben az esetben tehát az, hogy a tulajdonostárs a másik tulajdonostárs által is birtokolható tulajdoni hányad egészét birtokolja kizárólagosan az elbirtoklási időn belül, vagyis az elbirtoklás feltételei a másik tulajdonostárs által is birtokolható ingatlanrész egészen álljanak fenn. A kizárólagosság azt jelenti, hogy a másik tulajdonostárs egyáltalán nem gyakorolja a birtokláshoz és használatához fűződő jogát. Ez a ténybeli állapot lényegében megfelel annak az esetnek, amikor az ingatlan csak egy tulajdonosa van és vele szemben valósulnak meg az ingatlan egészét illetően az elbirtoklás törvényi feltételei.

Ha a tulajdonostársak az ingatlan birtoklását egymás között megosztják, akkor ez azt jelenti, hogy egy természetben kijelölt rész vonatkozásában az egyik tulajdonostárs annak kizárólagos birtoklására válik jogosulttá, a többi tulajdonostársat ez a jog már nem illeti meg. Azáltal, hogy a tulajdonostársak az egyes tulajdoni hányadokhoz ily módon hozzárendelődnek (megfeleltetnek), az egyes tulajdonostársakat tekintve ez a természetben körülírt rész értelmezhető az ő „ingatlana” – tulajdoni hányada szerinti – egészének és e rész vonatkozásában kell teljesülnie a Ptk. 5:44. § (2) bekezdésében foglalt feltételeknek.

A fenti megfontolások alapján a Ptk.-nak az elbirtoklást – ezen belül a tulajdoni hányad elbirtoklását – érintő rendelkezései a következő értelmezést nyernek. A Ptk. 5:44. § (4) bekezdése szerint tulajdoni hányad elbirtoklására az elbirtoklásra vonatkozó általános szabályok szerint van lehetőség. Az általános szabályok szerint az elbirtoklás feltételei: 1. a dolog sajátjakénti szakadatlan birtoklása az elbirtoklási időn belül²⁰, 2. ingatlan esetében pedig az, hogy az elbirtoklás feltételei – ha a föld nem osztható – a föld valamely tulajdoni hányadának megfelelő részére, mint egészre álljanak fenn²¹. Ha valaki egy kizárólagos tulajdonba tartozó föld valamely, mindenkor kizárólag használatilag megosztott részét birtokolja, akkor nyilvánvaló, hogy az nem vezethet tulajdoni hányad elbirtoklására, figyelemmel a Ptk. 5:47. § (2) bekezdésére is. Oszthatlan közös tulajdon esetében ugyanez vonatkozik arra az esetre is, ha valaki annak a tulajdoni hányadát meghaladó részét, de nem az egész ingatlant birtokolja. Más a helyzet, ha a tulajdonostársak az ingatlan birtokát egymás között megosztják. A megosztás folytán a tulajdonostársak az egyes tulajdoni hányadokhoz hozzárendelnek egy természetben meghatározott részt, amely

20 „A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 121. § (1) bekezdése szerint elbirtoklás útján megszerzi a dolog tulajdonjogát, aki a dolgot ingatlan esetében 15 éven át sajátjaként szakadatlanul birtokolja. Sajátjaként nem csak az birtokol, aki a dolog tulajdonosának hiszi magát, hanem az is, aki tudja, hogy a dolog másé, de saját birtoklását véglegesnek tekinti. A birtoklás sajátjakénti jellege nem csak tudatállapotot jelent, hanem olyan megnyilvánulást is feltételez, amely a sajátjaként birtoklást objektív módon mások felé is kifejezni (BH 1975.509).”; Lásd még: Kúria Pfv.I.21.465/2015/9.

21 Vö.: Ptk. 5:47. § (2) bek.

vonatkozásában már a Ptk. 5:44. § (4) és 5:47. § (2) bekezdésében foglalt szabály egyaránt értelmezhető, attól függően, hogy megosztás az ingatlan-nyilvántartáson is átvezethető-e. Ha tehát valaki a megosztással elkülönített részt, annak egészét birtokolja, akkor az adott tulajdoni hányad vonatkozásában az előzőek szerint vizsgálhatók az elbirtoklás feltételei. A föld megosztásával kialakított területrészt egy részének birtoklása esetében azonban mindenképpen érvényesül az 5:47. § (2) bekezdésében foglalt kizáró ok. Az osztott birtoklás és használat egyúttal feloldja azt a szabályt²², hogy a birtoklás nem vezethet elbirtoklásra, ha a birtokos a tulajdonostól származtatott jogcímen birtokol, mert a megosztás folytán már sem a tulajdonostársnak, sem másnak nincs jogcíme a közös tulajdonban álló, de egyik tulajdonostárs részéről kizárólag birtokolt területrészt birtoklására.

Ehelyütt is hangsúlyozni kell, hogy a kifejtettek főszabályként érvényesülnek, így az alól a következő kivételek adódnak. Ha az egyik tulajdonostárs az egész ingatlant birtokolja, akkor az elbirtoklást nem zárja ki az a körülmény, hogy a tulajdonostársak egymás között az ingatlan birtoklását nem osztották meg. Közös tulajdon esetében – megosztás hiányában – persze felmerül a kérdés, hogy az elbirtoklást nem zárja-e ki a Ptk. 5:74. §-ában foglalt szabály, amely szerint a tulajdonostársak mindegyike jogosult a dolog birtoklására és használatára. Ez a dilemma a tulajdoni hányad elbirtoklásának ebben a klasszikus esetében azzal a további érveléssel is feloldható, hogy az ingatlan egészének kizárólagos birtoklására – megállapodás hiányában – az egyik tulajdonostárs sem jogosult.

Az ingatlan-nyilvántartásban fel nem tüntetett tulajdoni hányad elbirtoklásának a kizártsága természetesen nem vonatkozik a jogcímes elbirtoklásra abban az esetben, ha annak feltételei egy adott tulajdoni hányadot illetően állnak fenn. Ha a tulajdonostárs a kizárólagos tulajdonában álló ingatlan esetében annak egy hányadát vagy közös tulajdon esetében a tulajdonostárs a tulajdoni hányad egy hányadát adja el, akkor a vevő akkor is elbirtokolhatja a szerződés tárgyát képező tulajdoni hányadot, ha az korábban nem létezett és az is közömbös, hogy a birtoklás a tulajdonostársak között megvolt-e osztva.

Végezetül szükséges megemlíteni, hogy a Ptk.-ban foglaltakhoz képest részben eltérő szabályok érvényesülnek a termőföld tulajdoni hányadának elbirtoklására. A 2013. évi CXXII. törvény (a továbbiakban: Földforgalmi tv.) 33. § (5) bekezdése szerint ugyanis osztatlan közös tulajdonban álló föld egy vagy több – az ingatlan egészét ki nem tevő – tulajdoni hányada – a jogcímes elbirtoklás kivételével – nem birtokolható el. A Földforgalmi tv. 33. § (6) bekezdése szerint az osztatlan közös tulajdonban álló föld egészének vagy – ha a Ptk. alapján az elbirtoklás nem kizárt – az osztatlan közös tulajdonban álló föld egy részének a tulajdonos

22 vö.: BH 1996.142.

elismerésén alapuló elbirtoklásának csak akkor van helye, ha az elbirtoklást az ingatlan valamennyi tulajdonosa elismeri.

5. Összegzés

Az ismertetett eseti döntések jól mutatják, hogy a magánjogunkban egy adott törvényhely értelmezése idővel megváltozhat, példának okáért a forgalmi viszonyokban bekövetkezett változások folytán. Tanulmányunkban azt a folyamatot igyekeztünk bemutatni, ahogyan a bíróságok lépésről lépésre haladva elismerték, hogy egy tulajdoni hányad elbirtokolható akkor is, ha ezzel az elbirtokló nem válik a dolog kizárólagos tulajdonosává és – ha a tulajdoni hányad elbirtoklásának az ugyancsak a bírói gyakorlat által kimunkált szigorú feltételei teljesülnek – a megszerzés nem függhet attól, hogy az elbirtoklást állító fél tulajdonostárs vagy kívülálló.

Tekintve, hogy e jogfejlesztő bírói jogértelmezés hatására a tulajdoni hányad elbirtoklása a Ptk.-ban – bár meglehetősen szűkszavúan – szövegszerűen is megjelent, szükségesnek tartottuk ennek a rendelkezésnek a föld megosztott részének elbirtoklására vonatkozó, a régi Ptk.-ban is az elbirtoklás általános szabályai között elhelyezett rendelkezéstől való eltérés eseti bírói döntésekkel történő szemléltetése.

A joggyakorlat változásának leíró bemutatását követően kísérletet tettünk annak bemutatására, hogy az elbirtoklást érintő jogértelmezést illetően a bíróságok eseti döntéseiből egyértelműen kimutatható elmozdulás és e bírói gyakorlatnak a Kúria precedens határozataival történt egységesítése nem önkényes – pusztán a gazdasági környezet változásaira reagáló – bírói jogértelmezésen alapszik, hanem a dologi jog általános szabályaiból levezethetően, jogdogmatikailag is igazolható.

A tulajdoni hányad elbirtokolhatósága természetesen még több további kérdést is felvet, amelyre idővel a bírói gyakorlatnak kell választ adnia. Ilyennek tekinthető, ha a tulajdonostársak a közös tulajdonban álló ingatlan osztott birtoklására vonatkozó megállapodást csak határozott időre kötik vagy ha a szomszédos ingatlan tulajdonosa a megállapodás alapján az egyik tulajdonostárs kizárólagos birtokában álló területet birtokolja, de az ingatlan e részt illetően osztható, így a tulajdoni hányad elbirtoklása iránti igény a szomszédos ingatlan tulajdonosa részéről konkurál az egyébként a telek oszthatósága esetén a telek egy részének elbirtoklására irányuló igénnyel.

A szerződések egyoldalú jognyilatkozattal történő megszüntetésének egyes kérdései

Jelen tanulmányban a szerződések felmondás és elállás útján történő megszüntetésének egyes kérdéseit vizsgálom a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.), valamint a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény (a továbbiakban: Cstv.) vonatkozó rendelkezéseinek és azok bírói gyakorlatán keresztül. Bemutatásra kerül, hogy a Ptk. a szerződés közös megegyezéssel történő megszüntetése mellett – kivételesen, de több helyen – lehetőséget enged a szerződés egyoldalú megszüntetésére is. Megválaszolásra kerül az a kérdés, hogy elállás esetén a visszaszolgáltatás képességét kell-e igazolni, vagy elég a készséget? Tanulmányom második részében a felszámolót megillető felmondási és elállási jogot vizsgálom. Kitérek rá, hogy a Cstv. kifejezetten a felszámolót jogosítja fel a szerződés megszüntetésére, azt tehát nem az adós képviselőjében teszi meg, ellentétben pl. a Cstv. 40. §-ában található megtámadási joggal, amit a törvény megfogalmazása szerint a felszámoló az adós nevében gyakorol.

Tárgyszavak:

felmondás, elállás, szerződés megszüntetése egyoldalú jognyilatkozattal, kötelelem megszűnése, eredeti állapot helyreállítása

In this study I examine certain issues of termination of contracts by termination by notice and rescission through the relevant provisions of Act V of 2013 on the Civil Code (hereinafter: Civil Code) and Act XLIX of 1991 on bankruptcy and liquidation proceedings (hereinafter Cstv.) and their judicial practice. It will be shown that the Civil Code, in addition to the termination of a contract by mutual agreement, also allows, exceptionally, but in several places, for the unilateral termination of a contract. The question of whether, in the event of rescission, proof of the ability to return is required or whether willingness to return is sufficient will be answered. In the second part of my study, I will examine the right of termination and rescission available to the liquidator. I will point out that the Cstv. explicitly entitles the liquidator to terminate the contract, therefore he does not do so on behalf of the debtor, in contrast to, for example, the right of avoidance

found in Section 40 of the Cstv., which according to the wording of the law is exercised by the liquidator in the name of the debtor.

Keywords:

termination, rescission, termination of contract by unilateral declaration, termination of obligation, restoration of original condition

1. Bevezetés

A jelen tanulmány célja a szerződések felmondás és elállás útján történő megszüntetése egyes olyan kérdéseinek vizsgálata, melyek gyakorlati jelentőségüknél fogva álláspontom szerint kiemelés érdemelnek. A választott témát a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.), valamint a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény (a továbbiakban: Cstv.) vonatkozó rendelkezésein és azok bírói gyakorlatán keresztül vizsgálom.

2. A kötelem megszűnése

A kötelem tágabb kategória, mint a szerződés. A kötelem az olyan relatív szerkezetű, tehát meghatározott személyek között fennálló polgári jogi jogviszonyok gyűjtő elnevezése, amelyekből kötelezettség keletkezik a szolgáltatás teljesítésére és jogosultság a szolgáltatás teljesítésének követelésére. Ez a fogalmi meghatározás nemcsak a szerződésnek, hanem minden kötelemnek a jellemzője. Kötelemnek csak az olyan – a Ptk. tárgyi hatálya alá tartozó – jogviszonyok tekinthetők, ahol az egyik szereplő egy szolgáltatással tartozik a másikkal, a másik pedig jogosult e szolgáltatás teljesítésének követelésére. Azok a jogviszonyok, amelyekben ezek a feltételek együtt nem teljesülnek, nem tekinthetők kötelmi jogi jogviszonyoknak.

A Ptk. a kötelmek közös szabályai között, így valamennyi kötelmi jogviszonyra irányadóan szabályozza a kötelem megszűnését eredményező jogi tényeket. A törvény 6:3. §-a kimondja, hogy a kötelem megszűnik *a)* a szolgáltatás teljesítésével, ha e törvény eltérően nem rendelkezik; *b)* abban az esetben, ha ugyanaz a személy lesz a jogosult és a kötelezett, ha e törvény eltérően nem rendelkezik; *c)* a kötelezett halálával vagy jogutód nélküli megszűnésével, ha kötelezettsége személyesen teljesíthető szolgáltatás nyújtására irányult; *d)* a jogosult halálával vagy jogutód nélküli megszűnésével, ha a szolgáltatást – annak jellegénél fogva – kifejezetten részére kellett nyújtani; *e)* a feleknek a kötelem

megszüntetésére irányuló megállapodásával; f) jogszabályban vagy bírósági vagy hatósági határozatban meghatározott egyéb okból.

A kötelelem megszűnésének optimális esete a szolgáltatás kötelelem tartalmának megfelelő teljesítése. Ha a teljesítés bármilyen okból nem a kötelelem tartalmának megfelelő, akkor valójában nem beszélhetünk teljesítésről és így természetesen a kötelelem megszűnéséről sem.

Akkor is megszűnik a kötelelem főszabályként, ha ugyanaz a személy lesz a jogosult és a kötelezett, így pl. a zálogjog megszűnik, ha ugyanaz a személy lesz a zálogjogosult és a zálogkötelezett, vagyis, ha a zálogkötelezett megszerzi a zálogjoggal biztosított követelést, vagy a zálogjogosult a zálogtárgyat.

A kötelelem megszűnik a kötelezett jogutód nélküli megszűnése esetén is, a kötelezett halála viszont csak akkor eredményezi a kötelelem megszűnését, ha a kötelezettség személyesen teljesíthető szolgáltatás nyújtására irányult, például egy nyelvvizsgára való felkészítésre. A jogosult halála akkor eredményezi a kötelelem megszűnését, ha a szolgáltatást a kötelezett kifejezetten a jogosultnak volt köteles nyújtani, vagyis, ha a szolgáltatás meghatározó eleme a jogosult személye volt, például egy tartási szerződés esetén.

Jogszabály is rendelkezhet a kötelelem megszűnéséről, ahhoz pedig, hogy bíróság ilyen tartalmú döntést hozhasson, jogszabályi felhatalmazásra van szüksége, lásd pl. Ptk. 6:495. §.

A Ptk. hivatkozott felsorolásának e) pontja csak a feleknek a kötelelem megszüntetésére irányuló megállapodását tekinti kötelemszüntető jogi ténynek, aminek az az oka, hogy egyoldalú jognyilatkozattal csak a szerződéses kötelemeket és nem valamennyi kötelmi jogviszonyt lehet megszüntetni. Ettől függetlenül a szerződésből eredő kötelemelek megszűnnek akkor is, ha a szerződéses kötelemet valamelyik fél egyoldalú jognyilatkozattal, teljesítés nélkül megszünteti, azaz eláll a szerződéstől vagy felmondja azt [Ptk. 6:213. §]. Nem szerződésből fakadó kötelemelek esetén azonban a felmondás vagy elállás nem értelmezhető, így ezekről a kötelemelek közös szabályai között nem lehetett rendelkezni. A Ptk. 6:213. § rendelkezéseiből azonban egyértelműen levezethető, hogy a szerződés egyoldalú megszüntetése esetén a szerződés alapján keletkezett kötelelem is megszűnik, hiszen a felek a továbbiakban nem tartoznak a szerződés szerinti szolgáltatásokkal.

3. A szerződés megszüntetése közös megegyezéssel

A Ptk. 6:212. §-ának (1) bekezdése szerint a felek közös megegyezéssel a szerződést a jövőre nézve megszüntethetik vagy a szerződés megkötésének időpontjára visszamenő hatállyal felbonthatják.

Bár a Ptk. 6:212. §-a a „szerződés” megszüntetéséről vagy felbontásáról beszél, ez a megfogalmazás azonban dogmatikailag pontatlan. A szerződés ugyanis egy jogügylet, amely a felek kölcsönös és egybehangzó akaratnyilatkozatával jön létre [Ptk. 6:63. § (1) bekezdés], amelynek létrejötte egy kötelemkeletkeztető tényállás [Ptk. 6:2. § (1) bekezdés]; amely, ha egyszer bekövetkezett (a szerződés létrejött), akkor legfeljebb érvénytelen lehet, ami megfosztja a kötelemkeletkeztető hatályától [vö. Ptk. 6:108. § (1) bekezdés], de nem tehető meg nem történtté. Valójában tehát nem a szerződés az, amit a felek megszüntetnek vagy felbontanak, hanem a szerződéses kötelelem. Minthogy a szerződéses kötelelem egy jogviszony, amely alapján a felek jogosulttá válnak a javukra kikötött szolgáltatás teljesítésének követelésére, illetve kötelezetté a terhükre megállapított szolgáltatás teljesítésére [Ptk. 6:1. § (1) bekezdés], a szerződéses kötelelem felszámolása, tehát a kötelelem megszüntetése vagy felbontása azt jelenti, hogy - a kötelelem keletkezésének időpontjára visszamenő hatállyal vagy a jövőre nézve - megszűnik a teljesítésre vonatkozó jogosultság vagy kötelezettség, valamint az ezt szolgáló valamennyi önálló mellékkötelezettség (pl. Ptk. 6:62. §, hiszen ha a szerződéses kötelelem nem megszüntetés alatt van, hanem már megszüntetésre került, úgy értelemszerűen megszűnik a felek együttműködési is tájékoztatási kötelezettsége) is. Valójában ez utóbbi az, ami a megszüntetett vagy felbontott kötelmet megkülönbözteti a hatálytalan szerződéstől: hatálytalan szerződés alapján sem lehet a szerződés(es kötelelem) teljesítését követelni, de ebben az esetben a mellékkötelezettségek [Ptk. 6:62. § és 6:117. § (1) bekezdés] fennmaradnak, hiszen a tájékoztatási és együttműködési kötelezettség már a szerződéskötési tárgyalásoktól kezdve terheli a feleket, amíg pedig a feltétel bekövetkezése függőben van, egyik fél sem tehet semmit, ami a másik fél jogát a feltétel bekövetkezése vagy meghiúsulása esetére csorbítja vagy meghiúsítja.¹

A szerződéses kötelelem tehát a felek közös megegyezésével ex nunc hatállyal megszüntethető és ex tunc hatállyal felbontható. A szerződéses kötelelem teljesítés nélküli megszüntetése mindkét esetben a szerződésből eredő kötelezettségek és jogosultságok megszűnéséhez vezet.

A szerződéses kötelelem megszüntetése esetén a felek további szolgáltatásokkal nem tartoznak, és kötelesek egymással a megszűnés előtt már teljesített szolgáltatásokkal elszámolni.

A törvény szerint a szerződéses kötelelem felbontásáról csak akkor lehet szó, ha a teljesített szolgáltatások természetben visszatéríthetők. A szerződéses kötelelem felbontása esetében a felek a szerződést a megkötésének időpontjára visszamenő hatállyal kívánják megszüntetni, amikor is az eredeti állapotot kell

1 *Bíró György és Pomeisl András, A szerződés megszüntetése megállapodással és egyoldalú nyilatkozattal. In: Wellmann György (szerk.), Polgári jog I-IV. – új Ptk. - Kommentár a gyakorlat számára. ORAC Kiadó Kft., Budapest, 2024. 613. o. [a továbbiakban: *Bíró – Pomeisl, Kommentár*]*

helyreállítani. A Ptk. pedig következetesen azon az elvi alapon áll, hogy az eredeti állapot helyreállítása a nyújtott szolgáltatások természetbeni visszatérítését jelenti. Így rendezi a törvény a szerződés érvénytelenségének jogkövetkezményeit is. Ha tehát a szerződéskötés előtt fennállott helyzetet nem lehet visszaállítani, mert bármelyik szolgáltatás irreverzibilis, a szerződéses kötelelem felbontásának nincsen helye.

A Kúria a BH2016. 344. számon közzétett döntésében fenntartotta a Gfv. VII.30.008/2016/8. számú végzésében már kifejtett álláspontját, mely szerint a szerződés felbontásának jogkövetkezménye ugyan az eredeti állapot helyreállítása, de a szerződés felbontása az átruházást nem teszi meg nem törtéنتté. A felbontás csupán kötelezettséget keletkeztet a felbontott szerződés alapján teljesített szolgáltatások visszaszolgáltatására. A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: rPtk.) 319. § (1) bekezdése szerint a szerződés - felbontása esetén - a megkötésének időpontjára visszamenőleges hatállyal szűnik meg, és a már teljesített szolgáltatások visszajárnak. Ugyanígy rendelkezik a Ptk. 6:212. § (1) és (3) bekezdése. Ebből azonban az következik, hogy az engedményezési szerződés felbontása következtében az engedményezett követelés nem száll vissza automatikusan az engedményezőre, hanem a feleknek egy újabb engedményezésről szóló megállapodást kell kötniük a visszaengedményezésről (mely technikailag a szerződés felbontásáról szóló megállapodásban való rendelkezéssel is lehetséges), hogy a kötelmi ügylet megszűnését követően a dologi jogváltozást is az eredeti állapotnak megfelelően rendezzék. Nincs tehát lehetőség arra, hogy a felbontással az eredeti engedményezési szerződést annulálják, meg nem törtéنتté tegyék. Mindebből következően a szerződő feleknek nem elegendő abban megállapodniuk, hogy az eredeti engedményezési szerződést felbontják, mert ezzel még nem történik meg a követelés átruházása (visszaruházása) az eredeti engedményezőre. Nyilatkozniuk kell - és ez egy új engedményezési szerződésnek minősül - a követelésnek az eredeti engedményezőre történő visszaengedményezéséről. A szerződés felbontásának az szab határt, hogy meddig van lehetőség az eredeti állapot helyreállítására. Ha például teljesítés vagy egyéb ok miatt az engedményezett követelés megszűnt, akkor visszaengedményezés nem lehetséges, ezért a szerződést nem is lehet felbontani. Ugyanez a helyzet akkor is, ha a követelés továbbengedményezésére került sor, mert a harmadik személytől nem lehet a követelést visszakerülni a felbontásra hivatkozva.

A szerződés felbontása esetén az eredeti állapot helyreállítása nem azonos a szerződés érvénytelenségének a jogkövetkezményével. A szerződés érvénytelensége a felek által célzott joghatás beálltát kezdettől kizárja. Érvénytelen szerződést joghatályosan teljesíteni sem lehet, és ez a további jogszerzőkre is

kihat. Ezzel szemben a szerződés felbontása a szerződés érvényes létrejöttét nem érinti, ezért a felbontásig terjedő idő alatt a szerződésen alapuló további jogszerezések érvényesen bekövetkeznek, és a joghatások beállnak.²

A Legfelsőbb Bíróság BH2008. 93. számon közzétett döntésének alapjául szolgáló ügy tényállása szerint a felperes és az I. r. alperes 2002. június 5-én adásvételi szerződést kötöttek, amely szerint a felperes átruházta az I. r. alperesre 488 940 liter tokaji furmint minőségű bor tulajdonjogát. Az I. r. alperes – a felperes tudtával – a bor közraktárba helyezése és a közraktári áru elzálogosítása mellett felvett zálogkölcsonból kívánta a vételárat kifizetni. Az áru tárolásához szükséges raktárhelyiséget az I. r. alperes adta bérbe a II. r. alperesnek és az I. r. alperes vállalta az áru kezelését, valamint a minőségének megőrzését is.

2002. július 1-jén az alperesek közraktározási szerződést kötöttek a fenti bormennyiség művi tárolására, a II. r. alperes arról 12 db közraktári jegyet állított ki. A II. r. alperes a közraktárban elhelyezett árura 34 225 800 Ft összegű zálogkölcsonnt nyújtott az I. r. alperesnek. Az I. r. alperes a közraktári jegyek zálogjegyét a II. r. alperesre forgatta. Az I. r. alperes a felperes részére a vételárat nem fizette meg, a követeléséből 16 millió forint oly módon térült meg, hogy nyomozati eljárásban a nyomozó hatóság a fenti összeget lefoglalta és a felperesnek kiadta, a felperes pedig a zálogkölcson törlesztése végett továbbadta a II. r. alperesnek.

A felperes és az I. r. alperes az adásvételi szerződést 2002. július 17-én felbontották, az I. r. alperes a kölcsönt és annak járulékait a II. r. alperesnek nem fizette vissza. A II. r. alperes a közraktári árut értékesíteni nem tudta, mert az elsőfokú bíróság ideiglenes intézkedésként elrendelte annak a felperes telephelyére való átszállítását és a felperes általi kezelését. A felperes teljesítési letétként egyidejűleg 20 millió forintot ügyvédi letétbe helyezett.

A felperes a módosított keresetében – egyebek mellett - annak megállapítását kérte, hogy a szerződés felbontása folytán a bor tulajdonjoga őt illeti meg és kérte kötelezni a II. r. alperest a bor 3 napon belül történő kiadására.

A Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy az adásvételi szerződésnek a felperes és az I. r. alperes közötti felbontása visszahat ugyan a kötelelem keletkezésének időpontjára, de a már megtörtént teljesítés utóbb nem veszíti el a jogalapját. Ha a felbontott jogviszony alapján dologi jogi változás is bekövetkezett, a felbontás nem érintheti harmadik személynek a dolgon időközben szerzett jogait. Az adásvételi szerződés felbontása tehát csak akkor hatna ki a II. r. alperes által megszerzett zálogjogra, ha azt rosszhiszeműen szerezte. A felperes azonban a II. r. alperes rosszhiszeműségét nem bizonyította.

2 *Kemenes István, A szerződés megszüntetése megállapodással és egyoldalú nyilatkozattal, 6:212. § In: Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.), Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz. 2. kötet, Wolters Kluwer, 2024. évi Jogtár-formátumú kiadás.*

4. A szerződés megszüntetése egyoldalú jognyilatkozattal

A Ptk. a szerződés közös megegyezéssel történő megszüntetése mellett – kivételesen, de több helyen – lehetőséget enged a szerződés egyoldalú megszüntetésére is, melynek lehetőségét a felek szerződésükben is kiköthetik. Ez történhet a szerződéskötésre visszamenő hatállyal: elállással, vagy a jövőre nézve: felmondással. A törvény a felmondás és az elállás lényegét – ismétlések elkerülése végett – a megszüntetésre és a felbontásra történő utalással rendezi: az *ex nunc* hatályú megszüntetést jelentő felmondásra a megszüntetés szabályai, az *ex tunc* hatályú megszüntetést eredményező elállásra a felbontás szabályai alkalmazandók. A Ptk. az elálláshoz is a szerződéskötéskor fennállott helyzet természetben történő visszaállítását követeli meg. Kimondja ezért, hogy elállásra a fél csak reverzibilis szolgáltatások esetében, vagyis csak akkor jogosult, ha az általa kapott szolgáltatás egyidejű visszaadását felajánlja [Ptk. 6:213. § (1)]. Bár azt régi Ptk. 320. §-ának (3) bekezdése is kimondta, hogy nem gyakorolhatja a szerződésen alapuló elállási jogot az a fél, aki a már megkapott szolgáltatást nem, vagy csak tetemesen csökkentett mértékben tudja visszaszolgáltatni, azt azonban *expressis verbis* nem tartalmazta, hogy elállásra a fél csak akkor jogosult, ha az általa kapott szolgáltatás egyidejű visszaadását fel is ajánlja. Ez a megoldás viszont már a hatályos Ptk.-t megelőző bírói gyakorlatban is elfogadott volt.

Érdekes problémafelvetés, hogy vajon a visszaszolgáltatás képességét kell-e igazolni, vagy elég a készséget? A Ptk. a „felajánlja” kifejezést használja; egyetértünk azonban Bíró Györggyel abban, hogy az elállás gyakorlásához a szigorúbb, azaz a képességigazolás szükséges; a Ptk. javaslatához fűzött miniszteri indoklás is úgy fogalmaz, hogy „elállásra a fél [...] csak akkor jogosult, ha az általa kapott szolgáltatás egyidejű visszaadására képes, és azt felajánlja”. A teljesítőképesség igazolásához felhasználható például: céljellegű fedezetlekötés, céljellegű ügyvédi letét, garancia stb.³ Ellenkező esetben egyoldalú jognyilatkozata nem lesz alkalmas a kívánt joghatás, a kötelem *ex tunc* hatályú megszüntetésének elérésére, azaz nem fog tudni jogszerűen elállni a szerződéstől.

Az eredeti állapot helyreállítása folytán visszaadási kötelezettség alá eső szolgáltatások tekintetében a felek egyidejű teljesítésre kötelesek, a késedelem szabályai ebben a körben nem alkalmazhatók. A kölcsönös jogalap nélküli használat időtartama alatt a visszterhes szolgáltatások használati díja egymást kölcsönösen kiegyenlíti, kompenzálja (EBD2013. P.13.).

Az elállás önmagában előidézi a szerződés felbontását, az elállás tudomásulvételére vonatkozó nyilatkozatnak a szerződés megszűnésében nincs szerepe

3 Bíró – Pomeisl, Kommentár. 616. o.

(BDT2005. 91.). Az a tény tehát, hogy a felperes az alperes egyoldalú, jogszerűtlen elállását tudomásul vette és - késedelem helyett - az alperesnek felróható lehetetlenülést választotta, nem értelmezhető akként, hogy a felek közös megegyezéssel szüntették volna meg a szerződést (BDT2007. 1643.).

Az elállási jog bizonyos esetekben (például a bérletnél vagy más használati jogosultságot biztosító szerződéseknél) eleve kizárt, mert a szolgáltatások irreverzibilis jellege miatt az eredeti állapotot helyreállítani nem lehet, ezen esetekben a szerződéses jogviszonyt megszüntetni csak a jövőre nézve, felmondással lehetséges. Minthogy az elállás a szerződéses kötelmet felbontja, az elállás esetén megfelelően alkalmazandók mindazok az előfeltételek és korlátok, amelyek a szerződéses kötelelem megállapodással való felbontása esetén, azzal a különbséggel, hogy míg a felek megállapodása tartalmazhatja a szerződéses kötelelem egyidejű novációját, ez az elállás esetén kizárt. Ennek ellenére itt is utalnunk kell arra, hogy az eredeti állapot helyreállítása annak a jogállapotnak a létrehozatalát jelenti, amelyben a felek a szerződés megkötése és teljesítése nélkül lennének. Nem kizárt tehát, hogy a neki teljesített szolgáltatás irreverzibilitása ellenére gyakorolja a fél az elállás jogát, ha a szolgáltatásra egyéb jogcímen is igényt tarthat. Ha az öröklési jogvita időtartamára a törvényes örökös a végrendeleti örököstől bérbe veszi a hagyaték tárgyát képező ingatlant, és végül ő lesz örökössé, akkor - ha egyébként jogosult erre - elállhat a szerződéstől, annak ellenére, hogy a neki nyújtott szolgáltatás, a használat átengedése irreverzibilis, mert a használatra tulajdonosként is joga van (persze lehet úgy is értelmezni, hogy ilyenkor a használat átengedésére vonatkozó kötelezettség teljesítése nem is történt meg, mert erre az álörökös nem volt jogosult, csakhogy ezzel szemben tény, hogy a bérbeadó valóban tartózkodott a használat megzavarásától, ennyiben a szerződés tárgyát képező magatartást tanúsította, vagyis a szolgáltatás teljesítése megtörtént).⁴

Vannak olyan szerződések, amelyek elállással megszüntethetőek (pl. a tulajdonátruházó szerződések), de valamilyen körülmény miatt az adott esetben az eredeti állapot már nem állítható helyre, ezért azt csak a jövőre nézve lehet megszüntetni. Nincs helye a szerződéstől elállásnak, ha az eredeti állapot természetben már nem állítható helyre. Ezért nem állhat el az ingatlan adásvételi szerződéstől az eladó, ha az ingatlan eredeti szerződéskötéskori épített környezete a társasházi felépítmény kivitelezésével teljes mértékben megváltozott, és a vevők az addigi eszmei hányadhoz képest társasházi tulajdoni struktúrában lakások és parkolók tulajdonjogához jutottak (BDT2023. 4635.).

Vannak olyan szerződések is, amelyek elállással és felmondással is megszüntethetőek attól függően, hogy a másik fél a szolgáltatását megkezdte-e (pl. megbízási

4 *Bíró – Pomeisl*, Kommentár. 619. o.

szerződés vagy vállalkozási szerződés attól függően, hogy a megbízott megkezdte-e a feladat ellátását, a vállalkozó megkezdte-e a munkát).

A Ptk. csak a természetben történő in integrum restitutiót teszi lehetővé. A bíróság akkor rendeli el tehát az eredeti állapot helyreállítását, ha az természetben lehetséges. A szerződéskötést megelőző állapot természetbeni helyreállítására nem kerülhet sor, ha a teljesített szolgáltatás már eredetileg sem volt visszafordítható (tipikusan ilyenek a használati kötelmek, a használatot ugyanis nem lehet meg nem történtté tenni). Szintén lehetetlen az eredeti állapot helyreállítása akkor, ha az eredetileg reverzibilis dologszolgáltatás a teljesítést követő fizikai okból válik irreverzibilissé.

A Legfelsőbb Bíróság az 1/2010. (VI. 28.) PK véleményének 3. pontjában kifejtette, hogy az eredeti állapot helyreállítása csak természetben történhet meg. Nem minősül ezért az eredeti állapot helyreállításának, ha valamelyik fél a kapott dologszolgáltatást csak annak pénzbeli egyenértéke megfizetésével tudná visszaszolgáltatni.⁵

A Ptk. előzőekben hivatkozott szabályai nem tesznek különbséget a rendes és a szankciós jellegű rendkívüli elállás, illetve felmondás joga között.

A rendes elállási és felmondási jog gyakorlásához nincsen szükség szerződésszegő magatartásra, a szerződő fél ennek hiányában is jogosult a törvényben vagy a felek szerződésében meghatározott feltételek mellett elállási vagy felmondási jogot gyakorolni.

A törvény szerint a felek biztosíthatnak elállási jogot meghatározott összeg megfizetése (bánatpénz) ellenében. Ilyen szerződéses kikötés esetében a bánatpénz értékét meghaladó kár megtérítése nem követelhető (illetve bánatpénz akkor is jár, ha a másik félnek ennél kisebb kára volt, vagy nem is volt kára), hiszen a felek a szerződésben a bánatpénz megfizetésére tekintettel kikötötték az elállás jogát, így jogellenesség az elálló oldalán nem merül fel. A bánatpénz a másik fél kizárólagos kártalanítását szolgálja a szerződés egyoldalú megszüntetéséért, lényegét tekintve az elállási jog megvásárlását jelenti. Ebben különbözik a bánatpénz a teljesítés felróható elmaradása (mint szerződésszegés) esetére kikötött kötbértől, amelynek megfizetése mellett a jogosult érvényesítheti a kötbért meghaladó kárát [6:213. § (2)]. Illetve természetesen abban is különbözik, hogy a kötbér egy szerződést biztosító mellékkötelezettség, a bánatpénz viszont nem az.

Tartalmát és célját tekintve a bánatpénz arra irányul, hogy az ezt fizető fél a bánatpénz ellenében a szerződéstől elállhat és e nyilatkozatával a szerződésben vállalt kötelezettségtől szabadulhat úgy, hogy a szerződéses partnerét ért

5 A Kúria 1/2014. PJÉ határozata az 1/2010. (VI. 28.) PK vélemény 6. pontját a Ptk.-val ellentétes tartalma, a többi rendelkezését pedig - a 10. pontja kivételével - a Ptk.-ba történő beépülésére tekintettel a Ptk. alkalmazása körében már nem tartotta fenn. A Kúria így a fenti hivatkozott 3. pontban korábban kifejtett jogtételt a Ptk.-ba beépültnek minősítette.

károsodást valamelyest mérsékelje a bánatpénz fizetésével (természetesen az is lehetséges, hogy a másik felet nem is éri kár, vagy a kikötött bánatpénz összege magasabb, mint őt az elállás miatt ért kár). A megállapodáson alapuló elállás tehát nem szerződésszegés, ebből következően az annak jogkövetkezményeként fizetendő bánatpénz nem minősül kártérítésnek.

A Kúria Pfv.21404/2018/6. számú precedensképes határozata alapjául szolgáló ügyben a másodfokú bíróság figyelmen kívül hagyta, hogy a szerződést a felperes felmondta, amellyel azt juttatta kifejezésre, hogy felhagy a bérlemény használatával és a bérleti díj fizetésével. A felmondás jogát a felperesi bérlő számára sem a törvény, sem a szerződés nem alapozta meg, ezért az alperessel közölt felmondás a teljesítés jogos ok nélküli megtagadását (Ptk. 6:183. §) jelentette. A felek akként rendelkeztek, hogy az óvadék bánatpénz címén tartható meg, de a bérleti szerződésük nem tartalmazott olyan kikötést, amely alapján a bérlő jogosult lett volna meghatározott pénzösszeg fizetése ellenében egyoldalúan megszüntetni a szerződést. A bánatpénz jogintézményét meghatározó normától [Ptk. 6:213. § (2) bekezdés] a felek szerződésükkel nem térhettek el. A Ptk. 6:88. § (2) bekezdése szerint a megállapodásuk kötbér kikötésként [Ptk. 6:186. § (1) bekezdés] érvényes. A kötbér kártérítési átalány szerepéből következik, hogy az összegét a kártérítés összegébe be kell számítani.

Ez a döntés is kifejezésre juttatja, hogy a bánatpénz, mint jogintézmény lényegét meghatározó norma külön törvényi rendelkezés nélkül sem tartozik a kötelelem alanyainak diszpozíciója körébe. A felek a szerződéseknek csak a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó szabályaitól térhetnek el egyező akarattal akkor, ha a törvény az eltérést nem tiltja. A jogintézményeket meghatározó normáktól azonban a felek nem térhetnek el.

Ennek megfelelően került kimondásra a BH2010. 300. számon közzétett eseti döntésben, hogy érvénytelen a bérlő - mint jogosult - javára az a vételi jogot engedő szerződés, amely feljogosítja a jogosultat, hogy az öt évre szóló opció időtartamát egyoldalúan további öt évvel meghosszabbíthatja és az opciós jog nem gyakorlása esetére a jogosultat bánatpénz fizetésére kötelezi. A bánatpénznek az a rendeltetése, miszerint, ha a fél a szerződéses kötelezettségét nem kívánja teljesíteni (anélkül kíván a szerződéstől elállni, hogy arra jogszabály, vagy a szerződés alapján jogosult lenne), úgy a kötelezettség alól bánatpénz fizetése ellenében magát mentesítheti. A bánatpénz tehát valamely kötelezettséget feltételez. A perbeli esetben azonban a felperesnek kötelezettsége nem volt.

A BH2007. 264. számon közzétett döntés rögzíti, hogy pályázati biztosítékként letétbe helyezett - bánatpénznek nevezett - pénzösszeg rendeltetése nem annak elnevezésétől, hanem a megállapodás tartalmától függ. A per alapjául szolgáló ügyben a 3 millió forintot az Üzleti Tájékoztató és annak valamennyi melléklete

bánatpénznek nevezte. A perbeli esetben a befizetett 3 millió forint biztosítéki jellege azonban abban állt, hogy azt nem követelhetette vissza a pályázó abban az esetben, ha ajánlati kötöttsége ellenére meghiúsította a szerződéskötést, vagy elzárkózott a szerződés teljesítésétől.

Az általános forgalmi adóról szóló 2007. évi CXXVII. törvény (a továbbiakban: Áfa tv.) 13. § (1) bekezdése szerinti szolgáltatásnyújtásként ítélandó meg minden olyan ellenérték fejében teljesített ügylet, amely e törvény alkalmazásában nem minősül termékértékesítésnek. Az Áfa tv. 13. § (2) bekezdés *b*) pontja a szolgáltatásnyújtások körében külön nevesíti a kötelezettségvállalást valamely tevékenység egészbeni vagy részbeni abbahagyására, az annak végzésétől való tartózkodásra, illetve valamely helyzet tűrésére. Az Áfa tv. 259. § 6. pontja alapján pedig ellenértéknek minősül bármilyen vagyoni előny (ide nem értve a kártérítést). Mindezeket figyelembe véve a bánatpénzre jogosult adóalany a bánatpénz (ellenérték) ellenében az Áfa tv. 13. § (2) bekezdés *b*) pontjában foglaltaknak megfelelő szolgáltatást nyújt azzal, hogy a másik fél elállási jogát elismeri, szerződésből eredő kötelezettsége teljesítését nem követeli. Az előzőeknek megfelelő tartalmú ügyletek áfarendszerbeli megítélését nem befolyásolja az, hogy a felek a fizetendő díjat bánatpénznek vagy másnak, pl. wash-out díjnak nevezik. Az Áfa tv. 13. § (2) bekezdés *b*) pontja szerinti szolgáltatásnyújtásra vonatkozóan az Áfa tv. nem tartalmaz különös teljesítési hely szabályt, így a teljesítés helyének megállapítására az Áfa tv. 37. §-a alkalmazandó (2016/51. Adózási kérdés).

A szankciós jellegű rendkívüli elállás joga a fél szerződésszegése esetén gyakorolható a törvényben, illetve az adott szerződésben meghatározott esetekben, természetesen itt is csak akkor, ha az eredeti állapot természetben helyreállítható. Ellenkező esetben a jogosultnak a felmondás jogának gyakorlására, azaz a szerződés jövőre nézve történő megszüntetésére van lehetősége.

A Ptk. 6:140. §-ának (1) bekezdése szerint, ha a szerződésszegés következtében a jogosultnak a szerződés teljesítéséhez fűződő érdeke megszűnt, elállhat a szerződéstől, vagy ha a szerződés-kötés előtt fennállt helyzetet természetben nem lehet visszaállítani, felmondhatja azt, ha e törvény eltérően nem rendelkezik. A (3) bekezdés értelmében a kötelezett nem követelheti az ellenszolgáltatás nélkül maradt szolgáltatás ellenértékének pénzbeni megtérítését, ha a jogosult bizonyítja, hogy a számára teljesített szolgáltatást visszatéríteni olyan okból nem tudja, amelyért a kötelezett felelős. Ha a jogosult a szolgáltatás ellenértékét megfizette, kérheti annak visszatérítését akkor is, ha ő a számára teljesített szolgáltatást visszatéríteni nem tudja, és bizonyítja, hogy ennek oka olyan körülményre vezethető vissza, amelyért a kötelezett felelős.

A Ptk. hivatkozott szabálya tehát a szankciós jellegű elállás körében kimondja, hogy ha a jogosult azért nem állhat el a szerződéstől, mert a szerződés-kötés előtt

fennállt helyzetet természetben nem lehet visszaállítani, akkor felmondhatja azt, ilyen szabályt a törvény 6:213. §-a azonban nem tartalmaz. Álláspontom szerint érdemes lenne utóbbi rendelkezést kiegészíteni egy olyan bekezdéssel, hogy amennyiben a felek a szerződésükben kikötötték az elállás jogát, azt azonban a jogosult azért nem gyakorolhatja, mert a szerződéskötés előtt fennállt helyzetet természetben nem lehet visszaállítani, úgy a szerződés felmondására jogosult.

A Ptk. 6:154. §-a ugyancsak szankciós jellegű, rendkívüli elállási jogot szabályoz a kötelezetti késedelem, míg a 6:159. § (2) bekezdésének *b*) pontja a kellékszavatosság körében. A törvény 6:167. §-ának (2) bekezdése szerint kicserélés vagy elállás esetén a jogosult nem köteles a dolognak azt az értékcsökkenését megtéríteni, amely a rendeltetésszerű használat következménye, így itt valójában az eredeti állapot természetben nem kerül helyreállításra. Az EuB a C-404/06. *Quelle AG kontra Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände* ítéletében azt is kimondta, hogy a fogyasztási cikkek adásvételének és a kapcsolódó jótállásnak egyes vonatkozásairól szóló, 1999. május 25-i 1999/44/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 3. cikkét úgy kell értelmezni, hogy azzal ellentétes az olyan nemzeti szabályozás, amely az eladó számára – aki a szerződésnek meg nem felelő, hibás fogyasztási cikket értékesített – lehetővé teszi, hogy a hibás fogyasztási cikk új fogyasztási cikkekre való cseréjéig tartó használatának az ellenértékét követelje a fogyasztótól.

Ezek a szabályok a jótállási igény érvényesítésére is irányadóak [6:173. § (2)].

A Ptk. általános jelleggel mondja ki a felmondás lehetőségét minden tartós jogviszonyt létrehozó, határozatlan időre kötött szerződésnél. A felmondási jogot biztosító szabály kógens jellegű, attól eltérni nem lehet [6:213. § (3)]. A törvény a felmondás feltételeit rugalmasan, a bírói gyakorlat számára kellő szabadságot engedve határozza meg. A rendes felmondáshoz felmondási időt nem tűz, hanem annak megítélését, hogy a felmondási idő „megfelelő” volt-e, a bíróság mérlegelésére bízta, ha ebben vita van a felek között. A szabály lényege, hogy az ilyen típusú szerződéseket rendes felmondással akkor is meg lehet szüntetni, ha a rendes felmondás lehetőségét, gyakorlásának feltételeit a szerződés nem tartalmazza. A felmondási idő meghatározásánál a másik fél lényeges jogi érdekét figyelembe kell venni.

A lakások és helyiségek bérletére, valamint az elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról szóló 1993. évi LXXVIII. törvény (a továbbiakban: Ltv.) 25. §-a részletesen szabályozza, hogy ha a bérlő a bérfizetésre megállapított időpontig a lakbért nem fizeti meg, úgy a bérbeadó milyen határidőn belül és tartalommal megküldött írásbeli felszólítást követően milyen határidőn belül gyakorolt és milyen felmondási időt tartalmazó felmondással szüntetheti meg a lakásbérleti jogviszonyt. Ha azonban a felek a lakásbérleti szerződést határozatlan időre

kötik meg, úgy a Ptk. 6:347. §-ának⁶ szabálya folytán a bérbeadónak lehetősége van arra, hogy a lakbérfizetés elmaradása esetén ne az Ltv.-ben szabályozott szankciós jellegű, hanem a Ptk. hivatkozott szabálya szerinti rendes felmondással szüntesse meg a lakásbérleti jogviszonyt.

Az új Ptk. Tanácsadó Testület egyik véleményében⁷ foglalkozott azzal a kérdéssel is, hogy a bérleti és a lakásbérleti szerződés felmondására vonatkozó rendelkezések eltérést engedő vagy kogens normák-e? A Testület véleményében kifejti, hogy a bérleti jogviszony, és annak külön szabályozott altípusaként a lakásbérlet szerződésen alapuló kötelmi jogviszony. A bérleti szerződésre és a lakásbérletre is alkalmazandók a Ptk. 6:1. § (3) bekezdésének és 6: 59. § (2) bekezdésének a rendelkezései. Ebből az következik, hogy a bérleti (lakásbérleti) szerződést kötő felek szabadon állapíthatják meg a szerződés tartalmát, és a szerződéseknek a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó szabályaitól egyező akarattal eltérhetnek, ha a Ptk. az eltérést nem tiltja. Ezeket a rendelkezéseket kell alkalmazni a bérleti (lakásbérleti) jogviszony tartalmára, így a felmondási jog szabályozására is. A rendkívüli felmondás körében a felmondás jogát ennek megfelelően a felek a szerződési szabadság általános korlátai között korlátozhatják, így például a bér meghatározott ideig történő nem fizetéséhez, vagy meghatározott jogellenes magatartások tanúsításához is köthetik. A felek ki is bővíthetik a törvényben meghatározott felmondási okok körét, például annak kikötésével, hogy bizonyos, a lakás rendeltetés- és szerződésszerű használatát egyébként nem érintő és nem tiltott tevékenységek folytatása szerződésszegést valósít meg és rendkívüli felmondásra ad alapot. A felek továbbá a bérleti szerződésben (lakásbérlet esetén is) eltérhetnek a Ptk. törvényes felmondási időt meghatározó rendelkezéseitől és az előzetes felszólításra vonatkozó rendelkezésektől is.

A szerződés egyoldalú jognyilatkozattal történő megszüntetése és a közjegyzői munka vonatkozásában is fontos megállapításokat tartalmaz a Kúria Pfv. 20.585/2022/4. számú precedensképes határozata, mely kötelező értelmezéssel alkalmazható az 5/2024. Jogegységi határozat (Jpe.IV.60.058/2023/9.) alapján.

A Vht 23/C. § (1) és (2) bekezdései szerint az okiratot készítő közjegyző végrehajtási záradékkal látja el a közjegyzői okiratot, ha az tartalmazza: *a*) a szolgáltatásra és ellenszolgáltatásra irányuló vagy egyoldalú kötelezettségvállalást, *b*) a jogosult és a kötelezett nevét, *c*) a kötelezettség tárgyát, mennyiségét (összeget) és jogcímét, *d*) a teljesítés módját és határidejét; ha pedig a kötelezettség

6 A Ptk. 6:347. §-ának (1) bekezdése szerint a határozatlan időre kötött szerződést bármelyik fél a hónap tizenötödik napjáig a következő hónap végére mondhatja fel. A (2) bekezdés értelmében, ha a felmondás nem az (1) bekezdésben meghatározott határidő betartásával történik, a bérleti jogviszonyt a felmondás közlését követő második hónap végére felmondottnak kell tekinteni.

7 Forrás: Kúria, <http://www.kuria-birosag.hu/ptk>.

feltételnek vagy időpontnak a bekövetkezésétől függ, a végrehajthatósághoz az is szükséges, hogy a feltétel vagy időpont bekövetkezését közokirat tanúsítsa.

A „közvetlen” végrehajtás elrendeléséhez (a közjegyzői okiratok záradékkal való ellátásához) tehát két közokirat szükséges: az ügyleti okirat és a tartozás esedékessé válását igazoló ténytanúsító okirat (közjegyzői tanúsítvány). Ezek közül az ügyleti okirat közhitelesen tanúsítja a jogügyletre vonatkozó akaratanilvánítás tényét, a jogügylet tartalmát kitöltő jogokat és kötelezettségeket (ezek között az adós kötelezettségvállalását a kölcsön visszafizetésére), a ténytanúsító okiratban pedig a közjegyző az esedékessé válásra vonatkozó jogi jelentőségű tényeket tanúsítja közhitelesen, jegyzőkönyvi vagy záradéki formában.

Abban az esetben, ha a kötelezettség feltétel vagy időpont bekövetkezésétől függ, a végrehajtást kérőnek nem csupán a Vht. 23/C. § (1) bekezdésének megfelelő közjegyzői okirattal kell rendelkeznie, hanem – a rendelkezés (2) bekezdésének megfelelően – a végrehajtási záradék kiállításának előfeltételeként közokirattal kell tanúsítania azt is, hogy a feltétel bekövetkezett, a követelés például a felmondás következtében esedékessé vált.

A Kúria a Vht. 23/C. §-a alkalmazásának egyes kérdéseiről szóló 3/2020. számú polgári jogegységi határozatában is rámutatott, hogy a felmondásnak két formája lehet: az arra jogosult teljes bizonyító erejű magánokiratban maga mondja fel a szerződést és maga is kézbesíti a felmondást a másik félnek, majd a közjegyző – a Kjtv. 136. § (1) bekezdése g) pontjának megfelelően kiállított – közjegyzői tanúsítvánnyal igazolja, hogy a záradékolni kívánt okiratba foglalt kötelezettséget egyoldalú nyilatkozatával lejárttá tette. A felmondás másik formája esetében az arra jogosult a közjegyzőnek ad megbízást arra, hogy foglalja okiratba (jegyzőkönyvbe) a felmondást (amit a jogosult aláír), egyben azzal is megbízza a közjegyzőt, hogy a felmondást közölje a másik félnek. Ekkor az arra jogosult a Kjtv. 136. § (1) bekezdés e) pontjának megfelelően kiállított közjegyzői tanúsítvánnyal igazolja, hogy a záradékolni kívánt okiratba foglalt kötelezettséget egyoldalú nyilatkozatával lejárttá tette. A Kjtv. 136. § (1) bekezdés e) pontjának megfelelő tanúsítványt a közjegyző a Kjtv. 142. § (2) bekezdése szerinti eljárása eredményeként állíthatja ki.

A perbeli esetben az alperes az előzőek közül a „második” megoldást választotta: felmondását – a tényállásban említett időpontokban – a közjegyző foglalta közjegyzői okiratba és a közjegyző küldte meg postai úton a felpereseknek. A Kjtv. felmondáskor – 2015 októberében – hatályos 142. § (2) bekezdése akként rendelkezett, hogy a közjegyző a nyilatkozat vagy értesítés szövegét szó szerint jegyzőkönyvbe foglalja és az okiratot postán ajánlott vagy tértivevényes küldeményként a másik fél lakóhelyére, illetve székhelyére továbbítja. A jegyzőkönyvet a nyilatkozattevőnek alá kell írnia. A közjegyző erről a kérelmet előterjesztő félnek tanúsítványt ad, amelyben feltünteti a nyilatkozat vagy értesítés szó szerinti szövegét,

a felek nevét, lakóhelyét, a feladás helyét, évét, hónapját, napját, a kérelmet előterjesztő kívánságára óráját is.

Az adott esetben azonban a közjegyző nem így járt el, mert a felmondás közlését igazoló tanúsítvány nem tartalmazta az alperes nyilatkozatának szó szerinti szövegét. A közjegyző a felmondást tartalmazó jegyzőkönyvet és annak a felperesek részére történt feladását igazoló tanúsítványt valóban egymáshoz fűzve kezelte, ez a megoldás azonban nem felel meg a Kjtv. 142. § (2) bekezdésébe foglalt kógens előírásnak.

Hangsúlyozta a Kúria: a közjegyzői okiratokhoz fűződő bizonyító erő miatt rendkívül fontos, hogy a közjegyző maradéktalanul betartsa a Kjtv. szigorú szabályait. A Kjtv. 142. § (2) bekezdése nem szorul értelmezésre: egyértelműen és eltérést nem engedő módon írja elő azt, hogy a közjegyzőnek a felmondás közlését tartalmazó tanúsítványban „szó szerint” fel kell tüntetnie annak a nyilatkozatnak vagy értesítésnek a szövegét is, amelyre az annak közlését igazoló tanúsítvány vonatkozik. Ellenkező álláspont ellentétes lenne a Kjtv. rendelkezésével, azt sugallaná, hogy a közjegyző szabadon határoz e kérdésben, és vitathatóvá válna, hogy mely okirat, illetve milyen tartalmú okirat közlése történt meg.

A Kjtv. 147/A. §-a szerint nem tekinthető közokiratnak az a tanúsítvány, amelyet a közjegyző a 136-147. §-ban foglaltak megsértésével készített. A „közvetlen” végrehajtás elrendeléséhez szükséges a Vht. 23/C. § (2) bekezdésében megfogalmazott feltétel teljesülése is (tehát ha a kötelezettség feltételnek vagy időpontnak a bekövetkezésétől függ, a végrehajthatósághoz a feltétel vagy időpont bekövetkezését közokirattal kell tanúsítani), ez azonban a jelen esetben nem állt fenn. Az alperes azt nem tanúsította közokirattal, hogy a közjegyző az egyébként közjegyzői okiratba foglalt felmondást közölte is a felperesekkel (melynek következtében a felmondás a felperesekkel szemben hatályosult). Ebből pedig az következik, hogy a végrehajtás elrendelésének a Vht. 23/C. § (2) bekezdésében előírt feltétele hiányzik, s emiatt indokolt volt a felperesekkel szemben elrendelt „közvetlen” végrehajtás megszüntetése.

5. Jogellenesség vagy érvénytelenség?

További érdekes problémafelvetés, hogy ha az elállási vagy felmondási jog gyakorlása nem alkalmas a kötelelem megszüntetésére, akkor hogyan minősítsük a kötelelem megszüntetésére irányuló egyoldalú jognyilatkozatot?

Ha az egyik szerződő fél a másikkal a szerződés egyoldalú felbontására (megszüntetésére) irányuló nyilatkozatot közöl, az elállást (felmondást) tartalmazó nyilatkozat csak akkor lesz alkalmas a jogviszony felszámolására, ha az adott

nyilatkozathoz a szabályozás ezt a hatást rendeli. Ez vagy úgy valósulhat meg, hogy jogszabály az adott félnek az adott helyzetre (adott feltételek mellett vagy azok hiányában) az elállás (felmondás) jogát biztosítja, vagy pedig úgy, hogy a felek ezt – szerződési szabadságukkal élve – a szerződésben kötik ki. Jogszabály vagy a felek szerződésének kifejezetten ilyen tartalmú rendelkezése hiányában az elállást vagy felmondást tartalmazó nyilatkozat a szerződés felbontását (megszűnését) eredményező joghatással nem járhat, a szerződés felbontására (megszüntetésére) nem alkalmas. A szerződés jogellenes egyoldalú megszüntetése kapcsán így nem érdemes annak érvénytelenségéről beszélni; egyszerűen csak arról van szó, hogy a nyilatkozat a célzott joghatást kiváltani – a szerződést megszüntetni – a jogosultság hiányában nem fogja.⁸

A jogellenes felmondás, illetve elállás tehát főszabályként nem minősül érvénytelennek, azzal szerződésszegést, egészen pontosan a teljesítés jogos ok nélküli megtagadását valósítja meg a szerződést egyoldalúan megszüntetni kívánó fél. Ezt támasztja alá a Kúria Pfv.21404/2018/6. számú ítélete is, melyben a legfőbb bírói fórum kimondta, hogy a jogellenes felmondás, illetve elállás a teljesítés jogos ok nélküli megtagadása, azaz szerződésszegés.

Kifejezetten az elállás, felmondás érvényességi kellékeként szabályozza azonban a Ptk. 6:140. §-ának (2) bekezdése, hogy a jogosult megjelölje az elállás vagy a felmondás okát, ha ez a jog több okból megilleti. Ha pedig ezt nem teszi meg, úgy az elállás, felmondás érvénytelen lesz.

Ugyancsak az érvénytelenség jogkövetkezményét fűzi a kötelező alakszerűség megsértésével gyakorolt felmondáshoz, illetve elálláshoz a Ptk. 6:6. §-ának (1) bekezdése. A szabály fennállása mögött az a jogpolitikai cél húzódik meg, hogy a szerződéses jogviszonyt létrehozó, módosító és megszüntető jognyilatkozatok alakiságára vonatkozó előírások azonosak legyenek, és az alakisági követelmény megsértése körében a feleket azonos orvoslási lehetőség illesse meg.⁹ Ingatlan adásvételi szerződéstől szóban történő elállás így érvénytelen. A Ptk. 6:94. §-ának (2) bekezdése szerint azonban a szerződésnek a kötelező alakiság mellőzésével történt megszüntetése vagy felbontása is érvényes, ha az annak megfelelő tényleges állapot a felek egyező akaratából létrejött. Ugyanakkor, ha jogszabály közokiratba vagy teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalást ír elő, vagy a szerződés ingatlan tulajdonjogának átruházására irányul, a szerződésnek a kötelező alakiság mellőzésével történt megszüntetése vagy felbontása abban az esetben is semmis, ha az annak megfelelő tényleges állapot a felek egyező akaratából létrejött.

8 *Menyhárd Attila*, Az elállás és a felmondás közötti különbségek. In: *Osztovíts András (szerk.)*, A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. III. kötet, Opten Informatikai Kft., Budapest, 2014. 498-499. o.

9 *Török Tamás*, A jogellenes elállás és felmondás. *Gazdaság és Jog*, 2021/5. 10. o.

A megszüntetés, felbontás, felmondás és elállás alakszerűségét illetően tehát, ha jogszabály vagy a felek megállapodása a szerződés érvényességét megszabott alakhoz köti, az ilyen alakban kötött szerződés megszüntetése is csak a megszabott alakban érvényes. Ha pedig a felmondás nem a szerződésben külön kikötött címre érkezik, a felmondás nem hatályos (BDT2009. 2130.), tekintettel arra, hogy a Ptk. 6:5. §-ának (2) bekezdése szerint a távollévők között tett jognyilatkozat a címzethez való megérkezéssel válik hatályossá, a címzett címét pedig a szerződés tartalmazza. A nem a szerződésben külön kikötött címre érkező felmondás így a kívánt joghatás kiváltására nem alkalmas, ennél fogva pedig a felmondás közlését a közjegyző sem tanúsíthatja [lásd a közjegyzőkről szóló 1991. évi XLI. törvény 142. §-ának (1) bekezdését].

Utaltam már korábban a Ltv. 25. §-ára, melynek (1) bekezdése szerint, ha a bérlő a bérfizetésre megállapított időpontig a lakbért nem fizeti meg, a bérbeadó köteles a bérlőt – a következményekre figyelmeztetéssel – a teljesítésre írásban felszólítani. Ha a bérlő a felszólításnak nyolc napon belül nem tesz eleget, a bérbeadó további nyolc napon belül írásban felmondással élhet. Az (5) bekezdés értelmében a felmondás az az elmulasztott határnapot követő hónap, utolsó napjára szólhat. A felmondási idő nem lehet rövidebb tizenöt napnál.

A felszólításnak egyértelműnek kell lennie. Ki kell belőle derülnie, hogy a bérlő mely fizetési kötelezettségének (lakbér vagy a bérbeadó által nyújtott szolgáltatás díja) nem tett eleget. Azt is világosan tartalmaznia kell a felszólításnak, hogy a fizetés elmaradásának következménye a bérleti szerződés felmondása lesz. A felszólításnak tehát a követelés jogcímét és a tartozás pontos összegét, sőt az elmulasztott lakbérösszeg(ek) esedékességét is tartalmaznia kell. A nem megfelelő tartalmú, pontatlanul vagy hiányosan megfogalmazott felszólítást követő felmondás jogszerűtlen lesz, az nem alkalmas a bérleti jogviszony megszüntetésére. A bírói gyakorlat nagyon szigorú e tekintetben.

Arra vonatkozóan, hogy a fizetési késedelem beálltát követően milyen időn belül kell a bérbeadónak felszólítást küldenie, nincs semmilyen előírás. A bérbeadó bármikor küldhet fizetési felszólítást. A felszólítás egyúttal meghatározza azt is, hogy a bérbeadó mely szerződésszegésre alapíthatja a felmondást. Ha a bérlőt bérfizetésre szólítja fel, később e felszólításra hivatkozva jogszerűen nem közölhet a bérlővel olyan felmondást, amely más okból, például egyéb lényeges szerződéses kötelezettség megszegése miatt szünteti meg a jogviszonyt. A felszólítástól eltérő tartalmú (más szerződésszegést megjelölő) felmondás jogellenesnek minősül.

A gyakorlatban felmerült az a kérdés, hogy jogszerűtlen-e a felmondás, ha az Ltv. szerinti nyolc napnál rövidebb vagy hosszabb póthatáridőt ad a bérbeadó a bérlőnek a fizetésre. Az ítélkezési gyakorlat szerint lakásbérlet esetében nyolc napnál rövidebb határidő nem tűzhető a bérfizetésre, de hosszabb igen (EBH2008. 1780.).

Nem tiltja az Ltv., hogy a bérbeadó több fizetési felszólítást küldjön. A felmondási jog azonban mindig az utolsó közölt felszólításához kapcsolódik (BDT2006. 1438.). Az utolsó felszólításnak mindenképpen meg kell felelnie a törvényi előírásoknak.

Ha a bérlő nyolc napon belül (vagy a bérbeadó által szabott ettől hosszabb határidőn belül) nem egyenlíti ki a tartozását (nem adja át a készpénzben fizetendő bérleti díjat, illetve azt nem írják jóvá a bérbeadó bankszámláján), a bérbeadó a fizetési határidő lejártát követő nyolc napon belül írásban felmondással élhet.

A felmondásra nyitva álló nyolcnapos határidő akkor indul, amikor a fizetési felszólításban írt fizetési határidő letelik. Ha a bérlő a felszólítás átvételét megtagadja, akkor az átvétel megtagadásának napján indul a fizetésre szabott határidő számítása, mert ez az a nap, amelyen a bérlő a felszólítás tartalmát megismerhette volna. Ha a felszólítás nem kereste jelzéssel érkezik vissza a bérbeadóhoz, akkor az azt követő nap a fizetésre nyitva álló határidő első napja, amely napon a bérlő utoljára átvehette volna a küldeményt a postán. Ez az az időpont, amelyen a bérlő még tudomást szerezhetett volna a felszólítás tartalmáról. Ehhez képest a bérbeadó által kiszámítható, hogy mikor telik le a fizetésre nyitva álló határidő, és mikor indul a felmondásra rendelkezésre álló nyolc nap. A határidők betartásának bizonyítása jogvita esetén a bérbeadót terheli.

Felmerül a kérdés, hogy mi a helyzet akkor, ha a felmondás közlésére nyitva álló nyolc napon belül postára adott felmondást a bérlő a nyolcnapos határidőn túl veszi át? A következetes ítélkezési gyakorlat szerint az Ltv. 25. § (1) bekezdésének második fordulatában meghatározott második nyolcnapos határidő is anyagi jogi határidő. Ennek következtében a felmondást közlő nyilatkozat akkor hatályosul, ha az a nyolcnapos határidőben a bérlő részére közlésre is kerül. Ha a bérlő a felmondást tartalmazó küldeményt a felmondásra az Ltv. 25. § (1) bekezdésében megszabott határidő eltelte után veszi át, a felmondás akkor tekinthető szabályszerűen közöltnek, ha a bérlő az átvételt korábban megtagadta vagy a kézbesítést megakadályozta; ez a bérlői magatartás ugyanis a tisztességes és jóhiszemű joggyakorlás alapvető követelményébe ütközik. A nyolcnapos határidő elteltét követően átvett felmondás esetén a bérbeadó tehát hivatkozhat arra, hogy a felmondásnak a felmondási határidőn belüli kézbesítését a bérlő felróható magatartásával hiúsította meg. Ha ezt bizonyítani is tudja, a felmondás jogszerű.

A felmondás az elmulasztott határnapot (a fizetésre szabott általában nyolc napot vagy a bérbeadó által megszabott ettől hosszabb határidőt) követő hónap utolsó napjára szólhat, de a felmondási idő nem lehet rövidebb tizenöt napnál.

A lakásbérleti szerződés felmondásának jogszerűsége tekintetében nem a felmondás keltezésének van jogi jelentősége, hanem egyrészt annak, hogy a felmondást a bérbeadó mikor közli a bérlővel, másrészt annak, hogy a felmondási határidő

a bérleti díjhátralék kiegyenlítésére szabott határnap elmulasztását követő hónap utolsó napjára szól-e. Még egyszer hangsúlyozzuk, hogy a felmondásra előírt határidők mellőzése a felmondás jogellenességének következményével jár.¹⁰

A joggyakorlatban felmerült a kérdés, hogy ha az egyik szerződő fél a szerződést egyoldalú nyilatkozattal megszünteti, ám a szerződés megszűnését a másik fél vitatja, akkor ezt a jogvitát milyen eljárási keretek között lehet elbírálni. A kérdés gyakorlati részét részben megoldotta a 3/2020. PJE határozat 2. pontja, amely kimondta, hogy nem akadály a végrehajtási záradék Vht. 23/C. §-a alapján történő kiállításának és nem ad okot a kiállított végrehajtási záradék törlésére sem, ha a záradékolni kért okiratba foglalt kötelezettség jogcímét adó jogviszony egyoldalú jognyilatkozat folytán korábban már megszűnt. Felmerül azonban a kérdés, hogy a közvetlen végrehajtás [Vht. 23/C. §] esetkörüln kívül milyen módon rendezhető a felek jogvitája.

A magam részéről azzal a felfogással értek egyet, mely szerint abból célszerű kiindulni, hogy a szerződés megszűnésének jogkövetkezményei vannak, amelyeket nyilván egyik vagy másik fél alkalmazni kíván; a felmondás vagy elállás érvényességét és hatályosulását, illetve annak ellenkezőjét nyilván annak kell a félnek kell igazolnia, akinek az érdekében áll [Pp. 265. § (1) bekezdés], vagyis aki arra jogot kíván alapítani, vagy aki arra alapítottnan valamely kötelezettsége alól mentesülni akar; ez lehet az a fél, aki az egyoldalú nyilatkozatot megtette, de lehet a másik fél is. Értelemszerűen a felmondásnak és az elállásnak lehetnek olyan hibái, amelyek nyilvánvalóak, így például, ha a fél olyan elállási vagy felmondási jogot gyakorol, amely nem illeti meg (például amikor egy kft. akar élni a 14 napos objektív elállási joggal, amely csak a fogyasztókat illeti meg), vagy amikor a jognyilatkozat megtétele vagy hatályosulása egyértelműen nem állapítható meg. Kétség esetén azonban annak kell igazolni a felmondás érvényességét és hatályosulását, pontosabban ennek folytán a szerződés megszűnését, aki arra alapítottnan akar valamely jogot érvényesíteni vagy valamely kötelezettség alól mentesülni. Általánosságban tehát nincs semmiféle anyagi jogi vélelem, hogy a felmondást vagy elállást - jogerős bírósági ítélet hiányában - eleve érvényesnek vagy érvénytelennek kelljen tekinteni.

Ha például a kölcsönszerződés felmondása folytán a kölcsönösszeg egy összegben esedékessé válik, akkor feltehetőleg a hitelező tesz majd jogi lépéseket az összeg behajtása iránt, és keresetét részben a szerződés megszűnésére kell, hogy alapítsa; perben előterjesztett ellenkérelmében az adós viszont hivatkozhat arra, hogy a szerződés köztük nem szűnt meg, hanem eredetei tartalma szerint teljesítendő. Mivel a bíróság a perben a kereset tárgyában dönt, világos, hogy ebben

10 *Horváth Gyula*, Nagykommentár a lakások és helyiségek bérletére, valamint az elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról szóló 1993. évi LXXVIII. törvényhez. *CompLex Jogtár*, a 25. §-hoz fűzött kommentár.

az esetben elsősorban a felperest terheli annak bizonyítása, hogy a szerződéses jogviszony felmondás folytán megszűnt, bár az alperes bizonyíthatja ennek ellenkezőjét; kétséges esetben azonban a bizonyítási teher a hitelezőn van. Más példával élve: ha az eladó eláll a szerződéstől, ugyanakkor a vevő ragaszkodik a szerződés teljesítéséhez, a vevő tulajdonjog bejegyzésének türése iránti kérésében nyilván amellet fog érvelni, hogy a szerződés elállás folytán nem szűnt meg, és ebben a perben a felperesnek azt kell bizonyítania, hogy a szerződés nem szűnt meg, mert az elállás érvénytelen vagy nem hatályosult, illetve alaptalan.¹¹

6. A felszámolót megillető elállási és felmondási jog

A Cstv. 47. §-ának (1) bekezdése szerint a felszámoló jogosult az adós által kötött szerződések azonnali hatállyal felmondani, vagy ha a felek egyike sem teljesített szolgáltatást, a szerződéstől a felszámoló elállhat. A felszámoló tehát a felmondás, elállás jogát akkor is gyakorolhatja, ha az adott szerződés, illetve a szerződésre irányadó jogszabály erre a szerződő feleknek egyébként nem adna lehetőséget. Ha a felek egyike sem teljesített szolgáltatást, a felszámoló az elállás, míg ha a felek egyike már teljesített szolgáltatást, akkor a felmondás jogát gyakorolhatja. A másik felet ennek folytán megillető követelés az elállás, illetve a felmondás közlésétől számított 40 napon belül a felszámolónak való bejelentéssel érvényesíthető (a Cstv. hitelezői igénybejelentésre vonatkozó szabályai szerint).

A felmondás, elállás következtében kifizetésre kerülő összeget felszámolási költségként kell besorolni [57. § (2) bekezdés *b*) pont]. A kártérítési és kötbérigény viszont már nem felszámolási költség, a besorolásra az általános szabályok irányadók (EBH 2009.2064.). Ha a bejelentett igényt a felszámoló vitatja, az általános szabályok szerint kell a felszámolást lefolytató bírósághoz betérjeszteni.¹²

Észre kell venni, hogy az idézett jogszabályhely kifejezetten a felszámolót jogosítja fel a szerződés megszüntetésére, azt tehát nem az adós képviselőjében teszi meg, ellentétben pl. a Cstv. 40. §-ában található megtámadási joggal, amit a törvény megfogalmazása szerint a felszámoló az adós nevében gyakorol.

A BH+ 2015.10.432. számon közzétett, a Kúria Gfv. VII. 30.016/2015. számú határozata szerint a Cstv. 47. § (1) bekezdésében biztosított felmondási jog a tételesen meghatározott kivételeken túl egyéb feltételektől nem függő jogosultság. Kifejezett eltérő jogszabályi rendelkezés hiányában e jog gyakorlásának és a felmondás érvényességének nem mércéje a hitelezőkre gyakorolt hatás

¹¹ *Bíró – Pomeisl*, Kommentár. 618-619. o.

¹² *Juhász László*, A magyar fizetésképtelenségi jog kézikönyve. (ORAC, 1740 B/5 oldal, 2022, www.jogkodex.hu. Letöltés dátuma: 2025. március 03.)

A Cstv. jellegénél fogva természetesen nem szabályozza a felmondás és az elállás minden részletkérdését, úgyhogy ezekben a nem szabályozott kérdésekben - de csak ezekben! - a Ptk. rendelkezéseihez és elveihez kell visszanyúlni. Ilyen elv például, hogy a teljesítéssel a szerződés megszűnik, így a szerződésszerűen már teljesített szerződés a felszámolási eljárásban sem mondható fel, és attól elállni sem lehet (pl. Gfv.VII.30.358/2012/8. szám). A Ptk. rendelkezéseiből következik az is, hogy a felmondás következtében a szerződés a jövőre nézve szűnik meg és ilyenkor a felek között elszámolásnak van helye (Pfv.VI.20.017/2015/6. szám, Pfv.V.21.761/2015/7. szám), amely elszámolás viszont már a Cstv. szerinti rendben történik. A felmondás és az elállás a Cstv. rendszerében is egy egyoldalú címzett jognyilatkozat, amely a polgári jog szabályai szerint a másik félhez való megérkezéssel válik hatályossá a Ptk. 6:5. § szerint.¹³

A Cstv. 47. §-ának (3) bekezdése kimondja, hogy a felszámoló nem gyakorolhatja az (1) bekezdésben meghatározott azonnali hatályú felmondás, illetőleg elállás jogát a természetes személyeknek – a szolgálati lakás és garázs kivételével – a lakásokra fennálló bérleti szerződésai, az iskolával vagy tanulóval a gyakorlati képzés szervezésére kötött szerződések, a munkaszerződések, a nem gazdasági tevékenységgel összefüggő kölcsönszerződés, a szövetségi tagok vállalkozás jellegű jogviszonyával összefüggő szerződésai, valamint a kollektív szerződés tekintetében. A pozíciólezáró nettósításról rendelkező szerződés vagy keretszerződés hatálya alá tartozó szerződésektől elállni, azokat felmondani csak egyszerűen lehet.

7. Összegzés

A jelen tanulmány célja a szerződések felmondás és elállás útján történő megszüntetése egyes olyan kérdéseinek vizsgálata volt, melyek gyakorlati jelentőségüknél fogva álláspontom szerint kiemelésre érdemeltek.

Írásomban rámutattam, hogy a Ptk. 6:3. §-ának e) pontja azért csak a feleknek a kötelelem megszüntetésére irányuló megállapodását tekinti kötelemszüntető jogi ténynek, mivel egyoldalú jognyilatkozattal csak a szerződéses kötelemeket és nem valamennyi kötelmi jogviszonyt lehet megszüntetni. Bemutatásra került, hogy bár a Ptk. a „szerződés” megszüntetéséről vagy felbontásáról beszél, ez a megfogalmazás azonban dogmatikailag pontatlan, hiszen szerződés egy jogügylet, amely a felek kölcsönös és egybehangzó akaratnyilatkozatával jön létre, amelynek létrejötte egy kötelemkeletkeztető tényállás; amely, ha egyszer bekövetkezett

13 Juhász László, A bírói gyakorlat egyes kérdései a csődjog köréből. Céghírnök, 2017/5. 5-6. o.

(a szerződés létrejötte), akkor legfeljebb érvénytelen lehet, ami megfosztja a kötelemkeletkeztető hatályától, de nem tehető meg nem történtté. Valójában tehát nem a szerződés az, amit megszüntetésre vagy felbontásra kerül, hanem a szerződéses kötelelem.

Megvizsgáltam, hogy elállás esetén a visszaszolgáltatás képességét kell-e igazolni, vagy elég a készséget? Rámutattam, hogy bár a Ptk. a „felajánlja” kifejezést használja, az elállás gyakorlásához azonban a szigorúbb, azaz a képességigazolás szükséges; a Ptk. javaslatához fűzött miniszteri indokolás is úgy fogalmaz, hogy „elállásra a fél [...] csak akkor jogosult, ha az általa kapott szolgáltatás egyidejű visszaadására képes, és azt felajánlja”.

Kitértem rá, hogy álláspontom szerint érdemes lenne a Ptk. 6:213. §-át kiegészíteni egy olyan bekezdéssel, hogy amennyiben a felek a szerződésükben kikötötték az elállás jogát, azt azonban a jogosult azért nem gyakorolhatja, mert a szerződéskötés előtt fennállt helyzetet természetben nem lehet visszaállítani, úgy a szerződés felmondására jogosult.

Bemutatásra került, hogy a jogellenes felmondás, illetve elállás főszabályként nem minősül érvénytelennek, azzal szerződésszegést, egészen pontosan a teljesítés jogos ok nélküli megtagadását valósítja meg a szerződést egyoldalúan megszüntetni kívánó fél. A tanulmány utolsó részében pedig megvizsgáltam a felszámolót a Cstv. alapján megillető felmondási, illetve elállási jogot, felhívva rá a figyelmet, hogy az idézett jogszabályhely kifejezetten a felszámolót jogosítja fel a szerződés megszüntetésére, azt tehát nem az adós képviselőjében teszi meg, ellentétben pl. a Cstv. 40. §-ában található megtámadási joggal, amit a törvény megfogalmazása szerint a felszámoló az adós nevében gyakorol.

Az adótitok. Út a magánszféra védelmétől a közvélemény ítélszékéig

Az adókötelezettségek adózási teljesítéséhez, illetve ezek adóhatósági ellenőrzéséhez, valamint a jogsértések feltárásához számos adózóval kapcsolatos adatot kell ismernie az adóhatóságoknak, szükségszerűen érintve (korlátozva) a magántitokhoz, magánélethez fűződő jogokat. Az adóbevallásban megadott adatok és más adózási, pénzügyi információk gyűjtése, illetve megosztása érzékenyen érintheti az adózók magánszféráját, hiszen ezekből további következtetések vonhatók le döntéseiket, személyiségüket, személyi viszonyaikat, vagyonukat illetően. Bár a XIX. század végén megjelent az amerikai jogfejlődésben a magánszféra védelméhez való jog, később sem vált magától értetődővé az adótitok tiszteletben tartása, hiszen az adóbevallások nyilvánosságra hozatalától, az adózási adó- és pénzügyek átláthatóságától az önkéntes jogkövetési hajlandóság növekedése várható. Ennek megfelelően az adótitok védelmének szintje országonként eltérő. A tanulmány az adótitok alapvető jogi, elméleti, történeti és fogalmi kérdéseit vizsgálja.

Tárgyszavak:

adó jog, közpénzügyek, Big Data, adóalanyok, GDPR

In order for taxpayers to fulfil tax obligations and for tax authorities to audit them, as well as to detect tax infringements, tax authorities need to know a lot of data about taxpayers, while necessarily affecting (restricting) rights to privacy and a private life. The collection and sharing of tax return data and other tax and financial information may be sensitive to the privacy of taxpayers, as it may lead to further conclusions about their decisions, identities, personal relationships and assets. Although the right to privacy appeared in American legal development at the end of the 19th century, respect for tax secrecy has not become self-evident later on, since the disclosure of tax returns and transparency of taxpayers' tax and financial affairs are expected to increase the willingness to comply voluntarily.

Accordingly, the level of protection of tax secrecy varies from country to country. The paper examines the basic legal, theoretical, historical and conceptual issues of tax secrecy.

Keywords:

tax law, public finance, Big Data, taxpayers, GDPR

Bevezető gondolatok

Az adókötelezettségek megfelelő teljesítése különösen hangsúlyos annak érdekében, hogy az államháztartás a közkiadások teljesítéséhez szükséges pénzügyi forrásokat megszerezze. Ahhoz, hogy az adóalanyok a törvényi kötelezettségeiknek eleget tegyenek, számos olyan információt, adatot kell megosztaniuk az adóhatóságokkal, amelyek mások általi megismerése érdeksérelmet okozhat számukra. Éppen ezért kulcsfontosságú, hogy a jog megfelelő védelemben részesítse ezeket az adatokat is, akár csak az üzleti, a bank- vagy a fizetési titkot. Ennek megfelelően alakíthatja ki a jogalkotó az arra vonatkozó szabályozást, hogy milyen információkat sorol az adótitok körébe, és melyek azok az adatok, amelyeket kifejezetten kizár a védelem hatálya alól, vagy melyek azok, amelyek nyilvánosságra hozatalát rendeli el.

A magyar adórendszerben a kulcsfontosságú, alapvető rendelkezéseket az adózás rendjéről szóló 2017. évi CL. törvény (a továbbiakban: Art.) 127-129. §-ai tartalmazzák, azonban más adójogi jogintézmények, lehetőségek is felvetik az adatkezelés és az adótitok kérdését. Más jogrendszerek is említhetők példaként, így a német Adórendtartás (Abgabenordnung, AO)¹ 30. §-a *Steuergeheimnis* cím alatt foglalja össze a főbb szabályokat (a 29. §-a pedig rendelkezik az adatfeldolgozásról), az amerikai szövetségi adótörvény, az *Internal Revenue Code* (IRC) pedig egyrészt szabályozza a kormányzat kapcsán az adótitok megőrzésének kötelezettségét („Confidentiality and disclosure of returns and return information”), másrészt az adótanácsadókra is állapít meg titokmegőrzési kötelezettségeket („Disclosure or use of information by preparers of returns”). Ezen túlmenően megemlíthető még az adótanácsadásra (kommunikációra) vonatkozó védelem is, valamint az IRC azon szabályai is fontosak, amelyek a polgári kártérítés lehetőségét szabályozzák az adótitok megsértésének esetére.

1 Abgabenordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 1. Oktober 2002 (BGBl. I S. 3866; 2003 I S. 61)

Ebben a körben külön szabályozás vonatkozik arra az esetre, hogy ha az Egyesült Államok alkalmazottja követi el a titoksértést és arra, ha nem.²

Az adótitok számos aspektusból vizsgálható, a tanulmány ennek megfelelően a következő sajátosságokat kívánja vizsgálni a vonatkozó jogesetek, valamint szakirodalom felhasználásával az alapvető fogalmak definiálása mellett: milyen alanyok kapcsán egyes adatok milyen megfontolásból vonhatók adótitok körébe, valamint milyen más érdekek, egyéb elfogadható célkitűzések írhatják felül ezt a védelmet. Összetett jogalkotási és jogalkalmazási feladat a megfelelő védelem kialakítása, ennek megfelelően merülhetnek fel a vonatkozó kérdések, aggályok.

1. Az adótitok fogalma és helye a jogrendszerben

Az angol nyelvű szakirodalomban és jogban olyan kifejezésekkel írható le a tárgyalt jelenség, mint *tax privacy*, *tax secrecy* és *tax confidentiality*, attól függően, hogy milyen irányból mi a védelem tárgya. A *tax privacy* mint adótitok-aspektus – ahogy a későbbiekben részletesebben szó lesz róla – a „békén hagyáshoz való jogot” („*the right to be let alone*”) jelenti, és az egyének önrendelkezési jogát (autonómiáját) védi.³ A XVIII. században *David Hume* úgy határozta meg a magánszféra jelentését, mint a magánérdekek olyan védett területét, amely kívül esik a kormányzati ellenőrzés körén.⁴ Jogi szempontból olyan egyéni jog, amely más egyénnel és a kormánnyal szemben értelmezhető, bár *Richard Posner* bíró szerint nagyon kevés ember akarja, hogy békén hagyják („[v]ery few people want to be let alone.”)⁵ Ennek megfelelően az állam (adóügyekben az adóhatóság) túlzott kíváncsiságának is határt kell szabni. Vagyis alapvetően a hatékony adóztatáshoz és adóhatósági jogérvényesítéshez ténylegesen szükséges adatok gyűjthetők az adózóktól és az adózókról. Ezzel viszont szembeállítható az, hogy az adózói titkok védelme a kormány adóztatási erőfeszítéseinek és más bűncselekmények (például pénzmosás) elleni fellépés akadályát is jelenti.⁶ Megjegyzendő, hogy a *privacy* fogalmának van egy olyan értelmezési vetülete is, amely szerint az államnak

2 *Adam B. Thimmesch*, *Tax Privacy*. *Temple Law Review*, 2018, 389–390. o. [a továbbiakban: *Thimmesch*, Tp.] Ld. 26 U.S. Code § 6103, § 7126, § 7525, valamint § 7431.

3 *Jeffrey M. Shaman*, *The Right of Privacy in State Constitutional Law*. *Rutgers Law Journal*, 2006, 989. o. [a továbbiakban: *Shaman*, Tropiscl.]

4 *Mary C. Lacity – Lynda Coon*, *Introduction to Human Privacy in Virtual and Physical Worlds*. In: *Mary C. Lacity – Lynda Coon* (szerk.), *Human Privacy in Virtual and Physical Worlds*. *Multidisciplinary Perspectives*. Cham, 2024, 5. o.

5 *Michael Hatfield*, *Privacy in Taxation*. *Florida State University Law Review*, 2017, 590–591. o. [a továbbiakban: *Hatfield*, Pit.]

6 *J. C. Sharman*: *Privacy as Roguery: Personal Financial Information in an Age of Transparency*. *Public Administration*, 2009, 275. o. [a továbbiakban: *Sharman*, Par.]

tartózkodnia kell attól is, hogy megszabja az egyén magatartását, beavatkozzon a személyes döntéseibe mindaddig, amíg a társadalomnak kárt nem okoz.⁷ Ugyanis ahogy 1909-ben, a Kentucky Fellebbviteli Bíróság fogalmazott a *Commonwealth v. Campbell* ügyben,⁸ „Nem tartozik a kormány hatáskörébe, hogy megsértse egy állampolgár magánéletét (privacy), és szabályozza a magatartását azokban az ügyekben, amelyek csak őt érintik, vagy hogy megtiltsanak minden olyan szabadságot, amelynek gyakorlása nem sérti közvetlenül a társadalmat.”⁹

A másik két fogalom – nevezetesen a *tax secrecy* és *tax confidentiality* fogalmak – elhatárolására is kísérletet kell tenni. Az adózótól megszerzett információk titoknak minősülnek (*secrecy*), amelyek bizalmas jellegét meg kell őrizni, vagyis másokkal jogellenesen nem oszthatók meg (*confidentiality*).¹⁰ Ugyanakkor felmerültek arra vonatkozó koncepciók is, amelyek felvetik ezek szélesebb körű fogalmi meghatározását.¹¹ Emellett megemlíthető még a „pénzügyi titok” fogalma (*financial privacy*) is: a pénzügyi adatok védelme általában egyéni jogként jelenik meg, és a vonatkozó szabályok azt határozzák meg, hogy milyen pénzügyi, tranzakciós adatok ismerhetők meg mások által, azokat hogyan kell bizalmasan kezelni. A személyes pénzügyi kiadások felfedésének messzemenő következményei lehetnek, ugyanis azokból a legbelsőbb titkok is kifürkészhetők, úgymint egészségi állapot, el nem ismert gyermek tartása, házasságtörés, vagy éppen pornográf tartalmak, szexuális szolgáltatások vásárlásából leszűrhető következtetések. Egyes országokban a vagyon megőrzéséhez, míg más országokban a szegénység kirekesztéséhez vezet. A pénzügyi nyomon-követhetőséghez az elektronikus fizetési szolgáltatások használata nagymértékben hozzájárul.¹² Vagyis „Az adófizetőkkel kapcsolatos információk, akárcsak a pénzügyi információk tágabb kategóriája, a személyes adatok legérzékenyebb formái közé tartoznak.”¹³

Ehhez képest tágabb körben érvényesülnek az *adatvédelmi szabályok*, amelyek nem csupán az összegyűjtött és kicserélt adatok bizalmas kezeléséről szólnak, hanem sokkal szélesebb körű jogokat biztosítanak az érintettek számára,¹⁴ például a törléshez („elfeledtetéshez”), az előzetes tájékozáshoz vagy a helyesbítéshez

7 *Shaman*, Tropiscl. 994–995. o.

8 117 S.W. 383,133 Ky. 50.

9 *Shaman*, Tropiscl. 994–995. o.

10 *Thimmesch*, Tp. 380. o., 22. lábjegyzet.

11 *Thimmesch*, Tp. 377. o.

12 *Sharman*, Par. 719. o.

13 *Arthur J. Cockfield*, Big Data and Tax Haven Secrecy. *Florida Tax Review*, 2016, 503. o. [a továbbiakban: *Cockfield*, Bdaths.]

14 *Eugenia Politou – Efsthimos Alepis – Constantinos Patsakis*, Profiling tax and financial behaviour with big data under the GDPR. *Computer Law & Security Review*, 2019, 310. o. [a továbbiakban: *Politou – Alepis – Patsakis*, Ptafbwbdutgdpr.]

való jogot.¹⁵ Az adó- és pénzügyi titok kiterjedt fogalma magában foglalja azokat a védelmi kereteket, amelyeket a hatóságok és a magántársaságok nem léphetnek túl a profilalkotás, illetve az ellenőrzés érdekében.¹⁶ Az adóinformációk titok jellege (*tax secrecy*) inkább állami, hatósági oldalon értelmezhető: a megszerzett információk saját belátás alapján nem közölhetők más személyekkel, hatóságokkal vagy jogsegélyt igénylő más államokkal. Azonban „[a]hol titkolózás van, ott a szélhámosság sem marad el” – fogalmazott egy döntéshozó.¹⁷ A különböző adóparadicsomok egyik vonzerejét éppen az illegális tevékenységek rejtett jellegének megőrzése jelenti. (Az ilyen országok kapcsán használatos a *secrecy jurisdiction* fogalma.)¹⁸ Egy másik megközelítés szerint a *tax secrecy* körébe tartoznak tehát a „nemzeti jog azon szabályai, amelyek biztosítják, hogy az adózóhoz és az ügyleteihez kapcsolódó információk titkosak maradjanak, és hogy azokat illetéktelenül ne hozzák nyilvánosságra.”¹⁹

Az amerikai adóhatóság (*Internal Revenue Service, IRS*) a jogok felől megközelítve a következőképpen foglalta össze mindezt az Adózói Jogok Nyilatkozatában: az adózóknak joguk van ahhoz, hogy csak a ténylegesen szükséges adózási, pénzügyi adatokat kelljen kötelező jelleggel megosztaniuk az adóhatósággal (vagy más alanyokkal), joguk van a magánszférájuk tiszteletben tartásához és indokolatlan zaklatásnak, eljárásoknak, túlzott igényérvényesítésnek (végrehajtásnak) sem tehetők ki (*right to privacy*). A megszerzett adatokat nem lehet az adózó engedélye nélkül másokkal megosztani vagy nyilvánosságra hozni (*right to confidentiality*),²⁰ tekintettel arra, hogy azok az adatok a titoknak (*secrecy*) minősülnek.

Az elméleti, fogalmi áttekintések alapján a következő feladat az *adótitok hazai fogalmának* meghatározása. Az adótitokra nézve említendő egyrészt jogszabályi definíció, másrészt vizsgálhatók a szakirodalomban megfogalmazott álláspontok is. Az Art. vonatkozó szabályának értelmében „Adótitok az adózást érintő

15 Ld. az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendeletét a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (GDPR) (*HL L 119, 2016.5.4.*), 17. cikk, valamint az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény [a továbbiakban: Infotv.] a 14. §-át.

16 *Politou – Alepis – Patsakis*, Ptafbwbdutgdpr. 310. o.

17 Sharman, Par. 717. o.

18 *James S. Henry*: Let's Tax Anonymous Wealth! A Modest Proposal to Reduce Inequality, Attack Organized Crime, Aid Developing Countries, and Raise Badly Needed Revenue from the World's Wealthiest Tax Dodgers, Kleptocrats, and Felons. In: *Krishen Mehta és Thomas Pogge (szerk.)*, *Global Tax Fairness*. Oxford, 2016, 38. o.

19 *Implementing the Tax Transparency Standards. A Handbook for Assessors and Jurisdictions*, Second Edition. https://www.oecd.org/en/publications/implementing-the-tax-transparency-standards_9789264110496-en.html (letöltve 2024. november 18. napján) 178. o.

20 *Taxpayer Bill of Rights*. <https://www.taxpayeradvocate.irs.gov/get-help/taxpayer-rights/> (letöltve 2024. október 21. napján)

tény, adat, körülmény, határozat, végzés, igazolás vagy más irat.”²¹ Arra nézve is tartalmaz exemplifikatív felsorolást egyrészt, hogy milyen adatok sorolandók ebbe a körbe, másrészt rögzít egy taxatív katalógust is azon adatokat nevesítve, amelyeket kifejezetten nem minősít adótitoknak, ennek megfelelően kezelendő az adókedvezmények, a jóváírások, a felajánlások vagy a támogatások adótitok jellege.²² A kiindulópont az, hogy „Alapvető érdek fűződik ahhoz, hogy az adózói magánszférát érintő, viszonylag nagyszámú adat ne juthasson illetéktelen személy tudomására. A törvény nem kizárólag az adótitokra állapítja meg a titoktartási kötelezettséget, hanem minden más, a hivatalos tevékenység során tudomásra jutott titokra is.”²³

Az Alkotmánybíróság megállapítása szerint a szabályozás elsődleges indoka a magántitok és az üzleti titok védelme. Az adótitok célja – ahogy feljebb említésre került – az, hogy az adózói magánszférát érintő, viszonylag nagyszámú adat ne juthasson illetéktelen személy tudomására. Ahogy egy amerikai bírósági ítélet fogalmazott, „Az adótitok védelmének az a célja, hogy az ösztönözze a jövedelmek önkéntes, valóságon alapuló bevallását, és ezáltal segítse az adóbevételek beszedését.”²⁴ Így az adózóknak nem kell tartaniuk attól, hogy a bevallásukban közölt adatokat mások is megismerhetik, vagy hogy felhasználják ellenük más célból.²⁵ Az adatoknak a nyilvánosság és a harmadik személyek elől történő elzárása tehát biztosítéknak tekintendő, mert az adóhatóság szükségszerűen igen fontos információk birtokába jut a bevallások, az adatszolgáltatás és az ellenőrzés útján.²⁶ „A magánszférához való jogot és annak építőelemeit, mint amilyen például a titokvédelem, az Alkotmánybíróság az emberi méltósághoz való joggal kapcsolta össze.” Bár a jogi személyek (szervezetek) nem hivatkozhatnak az emberi minőséget kifejező alapjogokra, őket is megilleti az adótitok-védelem, az adótitok fogalma semleges a titokgazda személye szempontjából, mert adózói minőségben jelennek meg az adójogviszonyokban. „Az adózással kapcsolatos titokvédelmi szabályok tehát – az üzleti titkokkal együtt – a magántitok védelméhez való alkotmányos jogban gyökereznek.”²⁷ Az adótitok fogalma kapcsán pedig a következő álláspontot fogalmazták meg: „[a]z adótitok [...] olyan információk összessége, amely – az üzleti titkokkal együtt – a gazdálkodó szervezet gazdasági,

21 Az Art. 127. § (1) bekezdés.

22 Ld. az Art. 127. § (2) és (7)-(8) bekezdését.

23 Az Art. 127. §-ához fűzött miniszteri indokolás.

24 Weingarten v. Superior Court (Pointe San Diego Residential Community) (2002), [102 Cal. App. 4th 270], [1] (<https://law.justia.com/cases/california/court-of-appeal/4th/102/268.html>, letöltve 2024. november 19. napján)

25 Webb v. Standard Oil Co. (1957) 49 Cal. 2d 509 [319 P.2d 621] (<https://casetext.com/case/webb-v-standard-oil-co> (letöltve 2024. november 19. napján).

26 26/2004. (VII. 7.) AB határozat. Ld. még a korábban hatályos, az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény [a továbbiakban: régi Art.] 53-55. §-aihoz fűzött részletes miniszteri indokolást.

27 3223/2018. (VII. 2.) AB határozat, Indokolás [47].

penzügyi stratégiájának, döntéseinek megalapozását szolgálja. Az ilyen információk illetéktelen feltárása, nyilvánosságra hozatala gazdasági hátrányt jelenthet.”²⁸ A Kúria álláspontja szerint „A célhoz kötöttség elve az adótitok felhasználására is vonatkozik,” vagyis személyes adatot kezelni „csak pontosan meghatározott és jogszerű célra lehet, és a kezelés/felhasználás minden szakaszában meg kell felelni ennek a célnak.”²⁹

Ebből adódóan azt is vizsgálni kell, hogy hol húzódnak azok a határok, amelyek között az állam elvárhatja különböző pénzügyi, vagyoni adatok közlését. Jogsértő lehet például az, ha a személyi jövedelemadóra vonatkozó bevallás megalapozottságának alátámasztásához, a jövedelemeltitkolás elleni hatékonyabb fellépés érdekében általános vagyonynyilatkozat benyújtását *írhatná* elő az adóhatóság. Ilyen szabályozási kísérletre a magyar adórendszerben is volt példa, azonban az alkotmányosság próbáját nem állta ki ez a szándék 1991-ben. Az Alkotmánybíróság úgy fogalmazott, hogy „A jövedelem elhallgatása, a jövedelembevallási-kötelezettség pontatlan, hibás teljesítése, a jövedelemadóra vonatkozó adóügyi előírások egyéb megsértése alkotmányosan más eszközök (becslés, ellenőrzés stb.) alkalmazását alapozhatja meg. Ezek ugyanis alapjogok lényeges tartalmának korlátozásával nem járnak. A magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog korlátozása azonban már aránytalan beavatkozást jelent az alapvető jogokba, és mint ilyen, alkotmányellenes.”³⁰

Az adótitok problémájának tehát egyik elvi kiindulópontja, hogy az adózónak meg kell osztania az adóhatóságokkal azokat a pénzügyi, gazdálkodási, üzleti, fizetési, szerződési és egyéb adatokat, amelyek alapján megállapítható, hogy az adókötelezettségeit megfelelően teljesítette-e, az adóhatóság számára biztosított az ellenőrzés lehetősége. Ennek körében a szükséges bizonyítékokat (számlákat, szerződéseket, egyéb bizonylatokat) is az adóhatóság rendelkezésére kell bocsátani. („Az adókötelezettség [Art. 9. §] nem csak a bevallási, a bizonylat kiállítás, -megőrzési kötelezettségekre, hanem az adóellenőrzés alatti együttműködésre is kiterjed, amely keretében az adózónak igazolnia is kell, hogy bevallása a valósággal egyező.”)³¹ E jogi kötelezettségek teljesítéséből, a közölt adatok adóhatóság általi megismeréséből eredően azonban elvileg nem érheti hátrány, érdeksérelem. Az adózással kapcsolatos információk üzleti titokká minősítésének jogszerűsége egyébként a közbeszerzési eljárásokban is felmerülhet, hiszen az ajánlattevők az ajánlataikban, illetve az aránytalanul alacsony árra vonatkozó indokolásukban ebbe a körbe tartozó számításokat is közölnek.³²

28 165/2011. (XII. 20.) AB határozat.

29 1/2013. KMJE., V.

30 21/1993. (IV. 2.) AB határozat.

31 Kúria Kfv.I.35.533/2019/7.

32 L.d. pl. Fővárosi Törvényszék 103.K.704.226/2023/9.

Hasonlóan más jogokhoz, a magántitok megőrzéséhez fűződő jog sem korlátlan, nem lehet abszolút jogról beszélni.³³ Vagyis attól még, hogy különleges adatoknak tekinthetők egyes pénzügyi és adózási információk, nem kifogásolható az, hogy gyűjtik és elemzik őket, hiszen ilyen lehetőség hiányában például a korszerű adó- és büntetőrendszerek működésképtelenek lennének, így más jogok, illetve társadalmi érdekek védelme érdekében igenis szükségszerű az egyéni jogvédelem korlátozása.³⁴ Ebből adódóan az adótitok kérdéskörének másik lényeges aspektusa, hogy *közérdekből* milyen más adatok közzétételének kötelezettségét, illetve megismerhetőségének lehetőségét írja elő a jogalkotó.³⁵ Ilyen esetben egyrészt különböző *nyilvános adatbázisokban* közzétett adatok (például jelentősebb összegű köztartozást felhalmozó adóalanyok, be nem jelentett alkalmazottat foglalkoztatók jegyzéke) utalhatnak az adózási helyzetre. Az érdekelt gazdasági szereplőkre vonatkozó nyilvántartások vezetése súlyosabb következményekkel járhat (hatékonyabb érdekérvényesítést tesz lehetővé) adott esetben, mint a hivatalos jogkövetkezmények (eljárások) alkalmazása. *Max Weber* is rámutatott arra, hogy a különböző feketelisták alkalmazása hatásosabb eszköz lehet a megbízhatatlan adósokkal szemben, mint a bírósághoz benyújtott kereset lehetősége.³⁶ A bejelentkezési kötelezettséget megsértőkhöz kapcsolódó közzétételre vonatkozó szabályok pedig a tisztességesen adózók védelmét is szolgálják alapvetően, hiszen olyan személyek adatairól van szó, akik jogellenes magatartásukkal kárt okozhatnak a velük gazdasági kapcsolatba lépő adózóknak: „A bejelentkezési kötelezettség nélkül tevékenykedők, a színlelt vállalkozások ugyanis nem adhatnak ki olyan bizonylatot, számlát vagy számlát helyettesíthető okmányt, amit az érintett másik adózó jogszerűen felhasználhat. A közzététellel az adóhatóság jelentős segítséget ad az ilyen tevékenységet folytatók elszigeteléséhez és a gazdaság tisztulásához.”³⁷ Vagyis vannak olyan esetek, amikor a közérdek (a gazdaság fehéritése) vagy más adózók védelme elsőbbséget élvez az adózóhoz kapcsolódó információk (a jogsértésekre vonatkozó adatok) bizalmas kezelésével szemben. („A közérdek értelmezésénél elfogadható, hogy bár közvetlenül magánérdek áll előtérben, közvetetten, a társadalmi problémák megoldása révén az egész közösség érdekeinek szolgálatáról van szó.”)³⁸ A magyar büntetőjog is ismerte egy időben, hogy bizonyos bűncselekmények elkövetőinek marasztaló ítéleteit hírlapi úton közzé kellett tenni mellékbüntetésként, így például az I. világháború alatt és után az árdrágítást elkövetők ítéleteit – az elítélt költségére – utcai plakátok, illetve hírlapok útján közzé kellett tenni, de akinek

33 Sharman, Par., 719. o.

34 *Politou – Alepis – Patsakis*, Ptafbwbdutgdpr., 311. o.

35 Ld. az Art. 260-269. §§-ait.

36 *Cserne Péter*, Közgazdaságtan és jogfilozófia. Budapest, 2015, 168. o.

37 26/2004. (VII. 7.) AB határozat.

38 42/2006. (X. 5.) AB határozat.

üzlete volt, annak az üzletében, a kirakatában, illetve az ajtaján is ki kellett függeszteni az ítélet rendelkező részét fél évig. „Végeredményben ez kétségtelenül szégyenítő mellékbüntetés modern kiadásban, amit az árdrágító visszaéléseknek a közélelmezésre és az üzleti életre való közveszélyessége igazol.”³⁹

Vagyis az ún. naming and shaming esete forog fenn az ilyen típusú, az adótitkot figyelmen kívül hagyó jogkövetkezmények esetében. Az ilyen jellegű szankciók elrettentő hatása a mások általi megismerhetőségből eredő szégyenérzeten alapul, és ennek elkerülése ösztönöz a jogkövetésre.⁴⁰ Ezzel kapcsolatban megemlíthető Eric Posner elmélete, amely úgy írja le az adókötelezettségek teljesítését, mint amely jelzi a másokkal való együttműködés hajlandóságát egy ismétlődő játékban, hiszen a normáknak megfelelően teljesítő profitál a nyereséges, együttműködő kapcsolatokból a kívánt partnerekkel. A bizalom és az együttműködés fenntartásához az adóhatóságnak viszont „jó adóbeszedési magatartást” kell tanúsítania, amelyhez Posner szerint hozzátartozik az adózói információk titkosságának megőrzése is. A nyilvánosság eszközeivel tehát megfontoltan kell bánni, hiszen egy agresszív közzétételi politika a teljesítést több szempontból is ronthatja, mivel a titokvédelemhez fűződő jogaik megsértéseként tekintenek rá az adózók, és a kormányról negatív véleményt alkothatnak ebből adódóan. A nyilvánosság eszközt visszafogottabb módon alkalmazó megoldás viszont már alkalmasabb lehet a célkitűzések megvalósítására, bár ennek is vannak előnyei és hátrányai.⁴¹ Ugyanakkor nem lehet eltekinteni attól, hogy a nyilvánosságra hozatal lehetősége igen is hatással van a jogkövetési hajlandóságra, az erkölcsi megítélés romlása, illetve a stigmatizáló hatás folytán, ennek megfelelően állnak rendelkezésre például empirikus kutatási eredmények.⁴²

A következő, szintén lényeges kérdés, hogy *más érdekelődők* milyen módon férhetnek hozzá adózással kapcsolatos információkhoz, milyen esetekben követelhetik az adatok felfedését. Különösen jelentős joggyakorlat áll rendelkezésre ebben a körben az Amerikai Egyesült Államokban, hiszen polgári jogi perekben (házassági vagyoni jogi, biztosítási vagy éppen kártérítési ügyekben) is alapvető jelentőségű kérdés az ellenérdekű fél pénzügyi, vagyoni helyzetének felmérése a követelés alátámasztása érdekében, és a jövedelemre, illetve vagyoni vonatkozó adóbevallásokban közölt információk kulcsfontosságúak e téren.

A jogelméletnek, a jogalkotásnak és a joggyakorlatnak a következő alapvető kérdésekre kell tehát választ adni: mi az indoka a szabályozásnak, milyen információk tartoznak az adótitok körébe, milyen esetben kell azokat

39 *Finkey Ferenc*, Büntetőtani problémák. Budapest, 1933, 264. o.

40 *Stephen Mazza*, Taxpayer Privacy and Tax Compliance. University of Kansas Law Review, 2003, 1082. o. [a továbbiakban: *Mazza*, Tpatc.]

41 *Mazza*, Tpatc. 1083–1084. o.

42 Ld. pl. *Hiroyuki Sano*, Impacts of public disclosure on tax compliance using agent-based modeling. Journal of Economic Interaction and Coordination, 2024.

a nyilvánosság vagy harmadik személyek előtt felfedni, mikor jogellenes egy adat felfedése, és ennek mi a jogkövetkezménye? Hogyan egyeztethető össze a magánszféra védelme, a közérdek és más személyek jogos érdeke? Hogyan és milyen célból gyűjthetők az adózókról adózással kapcsolatos adatok, akár a hatóságok, akár kívülálló érdeklődők (például oknyomozó újságírók) részéről? E kérdések megválaszolásához az elméleti alapokat kell megvizsgálni.

2. Az adótitok elméleti megalapozása és megközelítései

Az adótitokra vonatkozó elméletek, jogi megközelítések is a magántitokban gyökereznek. *Samuel Warren* és *Louis Brandeis* (később az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának bírója) 1890-ben egy alapvető jelentőségű írásukban fogalmazták meg a magánszféra (az adatok) védelméhez való jogot (*privacy*), amelyet úgy határoztak meg, hogy a „békén hagyáshoz való jog” („*the right to be let alone*”).⁴³ Ennek nyomán a jogalkotás és a jogalkalmazás is számos területen ismerte el az egyének személyes szabadságát, méltóságát, autonómiáját⁴⁴ és ennek megfelelően a különböző titkok védelmét. A magyar Alkotmánybíróság szerint a titokvédelem olyan anyagi és eljárási garanciarendszert alkot, amely meghatározott ismeretek, adatok közösségtől való távoltartását biztosítja mindaddig, amíg azt a természetes személy vagy a jogi személy szükségesnek ítéli. Így számtalan adat, ismeret feletti rendelkezési jogot véd a jogrendszer: magántitok, orvosi titok, levéltitok, gyónási titok, ügyvédi titok, de ebbe a körbe tartoznak a gazdasági titkok is, mint a banktitok vagy a biztosítási titok.⁴⁵ Ennek megfelelően biztosított a titkok jogi védelme, amelynek tárgya tehát meghatározott adatok (titkok) feletti rendelkezés lehetősége. A megőrizni kívánt tudattartalom, a „titok” a magánélet részét képezi, e sféra a közösség, az állam, illetve a közhatalom előtt csak meghatározott körülmények között, szükséges, indokolt és elfogadható esetben és a szükségesség által feltétlenül diktált arányban nyílik meg.⁴⁶ „Az adózással kapcsolatos titokvédelmi szabályok tehát – az üzleti titkokkal együtt – a magántitok védelméhez való alkotmányos jogban gyökereznek.”⁴⁷

Vita van egyébként arról, hogy a *privacy* önmagában egy jog-e vagy csak más célok elérésének eszköze, és arról is különböző álláspontokat fogalmaztak meg, hogy milyen elvi tartalommal rendelkezik. Az értéksemlegességi koncepció

43 *Thimmesch*, Tp. 396. o.

44 *Shaman, Tropiscl.* 973. o.

45 3223/2018. (VII. 2.) AB határozat, [40].

46 3223/2018. (VII. 2.) AB határozat, [39].

47 3223/2018. (VII. 2.) AB határozat, Indokolás [47].

szerint minden normatív ítélettől függetlenül kell kezelni a magánélet védelmét, és ennek megfelelően az izolációra, az adatokhoz való hozzáférhetőségre összpontosítanak az e körbe sorolható elméletek. Mivel a teljes elszigeteltség (ismeretlenség, rejtőzködés) nem valósítható meg napjainkban, így nem is a „teljesen tiszta magánélet” ideájának azonosítása a célja, hanem annak értékelése, hogy indokolt-e az attól való eltérés. Mivel emberi, társadalmi és jogi kapcsolatok léteznek, ezért ezekért cserébe adják fel részben az adataik védelmét az alanyok. E megközelítés szerint az alapvető kérdés az, hogy mennyi védelem kerül feladásra, hiszen szükségszerűen sérül az adatvédelem, amikor meg kell adni az alapvető adatokat az adóbevallásban vagy amikor közölni kell a költségek érvényesíthetőségét megalapozó részletes adatokat (például egészségügyi kiadásokat). Az adótitok a tökéletes védelemmel azonosítható, és az attól való eltérés – bármilyen információ közlése, bármilyen adózási döntés – a titokvédelem sérelmével jár. Teljes titokvédelem – vagyis egyéni izoláció a ritka reméletet leszámítva – azonban értelemszerűen nem lehetséges. E megközelítés célja tehát annak meghatározása, hogy milyen eltérések valósulnak meg a tiszta állapottól, és hogy ezek indokoltak-e. Az adókötelezettségek (az adótörvény) létezése számos módon korlátozza a magánszféra védelméhez való jogot, az alapvető – és egyben bonyolult kérdés – az, hogy mikor és milyen módon kell ez ellen védekezni. A másik elméleti megközelítés szerint a titok- és adatvédelem értékelésként kezelendő, és már megjelenik a személyes döntés szükségessége, így például megéri-e az adott információ megosztása az adóteher megfelelő meghatározása érdekében vagy sem. Erre a kérdésre nehéz objektív választ adni, legfeljebb egyéni elképzelések mentén ítélni meg a probléma, hiszen mindenki egyéni elvárásokat támaszt a titkainak védelmével szemben, vagyis hogy mit tart fontosnak és mit nem. Kérdésként merülhet fel, hogy sérti-e az adózók titokvédelméhez való jogát, ha fel kell fedniük bizonyos adatokat önként az adóhatóságnak annak érdekében, hogy érvényesíthessenek valamely költséget? Van joguk a törvényi titokvédelemhez vagy alku tárgyát képezi mindez?⁴⁸ Az adózók önként lemondanak a titkaik védelméről, amikor költségeket jelölnek meg, amikor könyvelőt bíznak meg vagy amikor ügyüket a bíróság elé terjesztik. A harmadik fontos megközelítési mód, hogy az *adótitok védelmét összefüggéseiben kell vizsgálni*. Ahogyan arról az előzőekben említés történt, a személyes adatok védelmére nézve az egyének eltérő preferenciákkal rendelkeznek; ezek az elvárások azonban sokszor következtelnek, változhatnak, függnek az időtől és a társadalmi helyzettől. Egyes információkat az adóalanyok megosztanak a közösségi médiában, mások olyan adatokat titkolnak az ismerőseik előtt, amelyeket viszont átadnak a könyvelőnek. Az adózáshoz kapcsolódó információáramlás

48 Thimmesch, Tp. 395–396. o.

útjában kevés akadály áll, a keretek feloldódtak: már azelőtt is tudomást szerezhet az adóhatóság valamely személy legérzékenyebb adatairól (anyagi támogató-sokról, egészségi állapotáról stb.), hogy az nagykorú adózóvá válna, és egyáltalán megértené, megérthetné ezen információk érzékeny jellegét, hiszen a kiskorúak is megjelenhetnek az adóbevallásokban mint eltartottak.⁴⁹

Fontos, hogy az adótitok tartalma mindig az adott ország jogrendszere, illetve társadalmi elvárásai tükrében értelmezhető. Például Svédországban nincs olyan általános követelmény, hogy az összegyűjtött információk bizalmas jellegét meg kellene őrizni, továbbá Csehországban a társaságiadó-bevallások vagy Olaszországban a jövedelmi adatok közzététele említhető mint adótitkot figyelmen kívül hagyó példa. A szélesebb körű társadalmi ellenőrizhetőség biztosítása elejét veheti az olyan adózói fékek kiküszöbölésének, mint „majd akkor fizetek adót, ha a szomszédom is!” Más országok viszont – például Liechtenstein vagy Svájc – fokozottabban védik az adózói adatokat.⁵⁰ Az adótitok védelme ennek megfelelően egy skálán helyezhető el, amelynek egyik végpontján az adótitok védelmét semmilyen módon el nem ismerő, teljes adózói átláthatóságot (transzparenciát) követelő, a másik végén pedig a teljes titoktartást biztosító, teljes állami passzivitást jelentő megközelítés állhat, amely szerint az állam semmilyen adózással kapcsolatos információt nem kíván megszerezni, kezelni, illetve felhasználni. Az egyes jogrendszerek egyedi szabályozásai e két végpont között helyezkednek el, ugyanakkor a szigorítás-enyhítés közötti ingamozgásként is leírhatók különböző tendenciák.⁵¹ Az adózói pénzügyek (nagyobb fokú) átláthatósága mellett jellemzően az adóelkerülések, adócsalások és más bűncselekmények hatékonyabb felderítése érdekében szoktak érvelni.⁵² Nemzetközi szervezetek – így például a Gazdasági és Együttműködési Szervezet (az OECD) – ennek érdekében is felléphetnek, a kettős adóztatás elkerülésére vonatkozó egyezményeknek is fontos részét képezik a nemzetközi együttműködés szabályai⁵³ (információcsere, kölcsönön tájékoztatás), de az Európai Unió egyes irányelvei is fontosak lehetnek.⁵⁴

Természetesen az egyes országok történelmi fejlődése eltérő volt, eltérő időszakokban eltérő módon helyezték el az alapvető elveiket a fent említett képzeletbeli skálán. Az Egyesült Államokban például sajátos utat jártak be az adóbevallások

49 *Thimmesch*, Tp. 402–404. o.

50 *Eleonor Kristoffersson és Pasquale Pistone, General Report. In: Eleonor Kristoffersson – Michael Lang – Pasquale Pistone – Josef Schuch – Claus Staringer – Alfred Storck (szerk.), Tax Secrecy and Tax Transparency, The Relevance of Confidentiality in Tax Law. Frankfurt, 2013, 4. o.* [a továbbiakban: Kristoffersson és Pistone, Gr.].

51 *Kristoffersson és Pistone*, Gr. 3. o.

52 *Kathleen W. Lotmore*, The decline of financial privacy and its costs to society. *Trusts & Trustees*, 2017, 946. o. [a továbbiakban: *Lotmore*, Tdofpaicts.].

53 *Sharman*, Par. 722. o.

54 Ld. pl. a Tanács 2011/16/EU irányelvét az adózás területén történő közigazgatási együttműködésről és a 77/799/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (*HL L 64., 2011.3.11.*).

nyilvánossága kapcsán. Az alapvető kiindulópont az amerikai jogrendszerben a közvélemény felügyeletének biztosítása volt, ennek megfelelően nyilvánosak voltak az adóbevallások, bár akkor is voltak olyanok, akik az adótitok védelme érdekében szólaltak fel. Ahogyan erről később szó lesz, az általános fordulatra 1976-ig kellett várni, ugyanis eddig a jog nem biztosította a bevallások titkoságát, ezt megelőzően alapvetően az elnök, valamint a pénzügyminiszter szabályozták az ezekhez való hozzáférhetőséget, időnként teljesen eltérő módon, hol növelték, hol korlátozták a nyilvánosságot.⁵⁵

3. Az adótitokkal érintett alanyok

Az adótitokra vonatkozó szabályozás, valamint a vonatkozó joggyakorlat különböző *alanyok* viszonyában értelmezhető azzal a kiindulóponttal, hogy a védett információk, adatok végső forrása (titokgazdája) az adózó. Különböző alanyok különböző helyzetekben sérthetik meg az adótitkot annak ellenére, hogy a jogszerűség alapvető követelmény még bizonytalan jogi környezetben is, hiszen kártérítési igénnyel is felléphetnek az adótitok megsértőjével szemben.⁵⁶ Az alanyok csoportosítása körében a következő relációk említhetők:

– Adó- és más hatóságok, bíróságok – adózó: egyrészt az adózó megosztja az állami szervezetekkel az adatait, illetve más módon megszerzik róla őket, valamint ezekből különböző további iratok (például igazolások, határozatok) keletkeznek, és e hatóságok jogosulatlanul nyilvánosságra hozzák azokat vagy felfedik mások előtt úgy, hogy például megosztják más adózókkal, hatóságokkal, akár nemzetközi együttműködés keretében. Külön belső előírásoknak kell védeniük az adatok biztonságát és azt, hogy azokhoz – akár naplózott módon is az ellenőrizhetőség érdekében – ki hogyan férhet hozzá. Másrészt az adóhatóságok jogellenesen megsérthetik az adózó magánszféráját azzal, ha jogsértő módon gyűjtenek róla, illetve kezelnek vele kapcsolatos információkat.

– Adózó – szakértők (könyvelők, ügyvédek, tanácsadók): az adózók megfelelő szakértelem hiányában szakértőhöz fordulnak tanácsért, képviselőért, okiratok elkészítéséért, akik a munkájukat csak úgy tudják elvégezni, ha az adózó adatait (iratait) megismerik, kezelik, őrzik. Akár hatóságok fordulnak hozzájuk,⁵⁷ akár más kívülállók, meg kell vizsgálniuk, hogy jogszerű-e az adatok kiadására való kötelezés vagy sem.

55 Paul Schwartz, *The Future of Tax Privacy*. National Tax Journal, 2008, 883-885. o. [a továbbiakban: Schwartz, Tfotp.].

56 Ld. pl. Flippo v. United States 670 F. Supp. 638 (W.D. N.C. 1987), aff'd, 849 F.2d 604 (4th Cir. 1988).

57 Ld. pl. az amerikai esetjogban: Doe v. KPMG, LLP, 325 F. Supp. 2d 746 (N.D. Tex. 2004).

- Adózó – egyéb érintettek (biztosítótársaság, más polgári jogi követelést támasztók): az esetükben különböző indítékok különíthetők el, attól függően, hogy mik a szándékaik, céljaik és hogy pontosan milyen további következtetéseket kívánnak levonni az adatokból, például az adózó pénzügyi helyzetére, lehetőségeire nézve, vagy arra, hogy az általuk megfogalmazott követelések (például egy biztosítással kapcsolatos igény) mennyire megalapozottak. Az Egyesült Államokban például az adóbevallásokban és egyéb adózási dokumentumokban közölt információk nemcsak az adóhatóságok, hanem mások számára is igen értékesek lehetnek. *Biztosítótársaságok, leendő volt házastársak* vagy éppen károsult, illetve adóellenőrzés alá vont *üzleti partnerek* is igényt formálhatnak ilyen adatok megismerésére annak érdekében, hogy például egy perben megfelelő módon eleget tudjanak tenni állítási (bizonyítási) kötelezettségüknek, így releváns kérdésként merülhetnek fel az adótitokkal kapcsolatos jogi garanciák vagyoni jogi vagy éppen családjogi perekben is.⁵⁸

- Adózó – állam (ennek intézményei) – harmadik személyek, különösen a közpénzek hatékony elköltése iránt érdeklődők: ahogy a következőkben részletesebben szó lesz, a közpénzek hatékony felhasználásának társadalmi ellenőrzése kapcsán merülhet fel adótitok körébe eső adatok megszerzésére vonatkozó igény olyan adózóktól, akik bizonyos támogatásban, adókedvezményben részesülnek.

- Hatóság/bíróság – igazságügyi szakértők: adótitok sérelme merülhet fel akkor is, ha a bíróság jogszabályba ütköző módon von be (rendel ki) szakértőt, akinek hozzáférést biztosít a védett adózási adatokhoz.⁵⁹

Ahogy említésre került, fontos, hogy jogot formálhatnak adótitok körébe sorolható adatokra a *közpénzek elköltése iránt érdeklődők* is, például úgy, hogy meg kívánják ismerni azt, hogy ki milyen feltételek mellett kapott adókedvezményt. Ilyen esetben össze kell egyeztetni az információs szabadsághoz való joggal az adótitkot (érdekmérlegeléssel), hiszen az „adótitok nem képezheti akadályt a közpénzekre vonatkozó adatok megismerésének.”⁶⁰ Ennek megfelelően az információs szabadsághoz való jog, az érintett adatok megismerésének joga erősebb lehet, mint az adótitok védelme: „Az előbbiekből biztositásához jelentősebb jogi érdek fűződik a közpénzekre figyelemmel, mint az adótitok megtartásához [...] hiszen az adókedvezmény eredménye az, hogy állami döntés folytán az adott összeg nem folyik be a költségvetésbe, azt mindegy eltérítik, és az eltérítés mértéke adatigénnyelssel meg tudható.”⁶¹ Így „A Kúria szerint is fontos

58 Ld. pl. Schnabel v. Superior Court (Schnabel) (1993), No. S024822. Jul 22, 1993., (Superior Court of Orange County, No. D328717), Webb v. Standard Oil Co. (1957) 49 Cal. 2d 509 [319 P.2d 621], vagy Slojewski v. Allstate Ins. Co. (N.D. Cal. Mar. 18, 2013) 2013 WL 1117142.

59 Ld. pl. Kúria Kfv.VI.35.316/2022/8., [33].

60 Kúria Pfv.IV.22.071/2016/11., [30].

61 Kúria Pfv.IV.22.071/2016/11., [30].

közérdek fűződik a közpénzek elköltésének ellenőrizhetőségéhez. Nem csupán a hivatalos szervek oldaláról, hanem a szélesebb körű nyilvánosság oldaláról is. Ez a szervezet, amely közpénzek felhasználásával is működik, érdemben számolhat azzal, hogy a szélesebb körű nyilvánosság megvalósulhat.⁶² Mindez nem jelenti azt, hogy az adókedvezményt igénybe vevők ne rendelkezzenek jogokkal, azonban a közérdeklődés folytán számolniuk kell azzal előzetesen, hogy ezek az adatok nyilvánosságra kerülhetnek. A Kúria a következőképpen fogalmazta meg mindezt: „Maguk a konkrét adókedvezményt igénybe vevők (a támogatók) természetesen rendelkeznek bizonyos személyiségi jogokkal (banktitok, üzleti titok), ugyanakkor lehetséges volt a következőes gyakorlat szerint érdekmérlegelést folytatni, amelynek eredménye a konkrét esetben is az, hogy nagyobb érdek fűződik a közérdekű adatok nyilvánosságához, mint az egyes adatok titokban tartásához. Közérdeklődésre számot tartó lehet az, hogy az adott társadalmi-gazdasági viszonyok között mely gazdálkodó szervezetek, miért tartják, vagy tarthatják fontosnak az egyes sportágak támogatását, illetve létezhet-e bármiféle – a törvény szabályaira figyelemmel nem közvetlen – utólagos 'ellentételezés'. Ezek kutatásához, feltárásához szükséges lehet az adatok megszerzése. [...] Fontosnak tartja a Kúria annak ismételt rögzítését is, hogy az adózók vagyis a kedvezményezettek oldaláról éppen az adatok közérdekűségére figyelemmel kell már előzetesen számolniuk azzal, hogy az egyébként diszkrecionális gazdasági jellegű döntésük az adókedvezmény kapcsán nyilvánosságot kaphat.”⁶³

Az adózók szempontjából az is alapvető jelentőségű kérdés, hogy a „saját” adóhatóságuk által megszerzett információk kezelése, megőrzése hogyan valósul meg. Az adóelkerülések, illetve adójogi jogsértések elleni fellépések megkövetelik a *nemzetközi együttműködést*, az adótitkokat is magában foglaló információk más nemzetek adóhatóságaival történő megosztását, cseréjét is, azonban figyelembe kell venni a különböző országok eltérő titokvédelmi szabályait, megközelítéseit is. Egyrészt felmerülhet a titkok megőrzésének kiegyensúlyozott védelme, másrészt elkerülendő a tényfeltárás más hatóságokhoz történő kiszervezése, a szivárogtatás vagy a beárulás.⁶⁴ Az információcsere történhet kérésre, spontán vagy automatikusan. A kérésen alapuló csere kapcsán fontos megemlíteni azt, hogy az adóhatóságnak konkrét információkat kell kérni konkrét adóalanyról, tehát elviekben nem lehetséges a „horgásztúra” (*fishing expedition*), vagyis általános információk nem kérhetők, például úgy, hogy adják ki minden Liechtensteinben számlával rendelkező német állampolgár adatait.⁶⁵

62 Kúria Pfv.IV.22.166/2017/4., [22].

63 Kúria Pfv.IV.22.334/2017/4.

64 *Kristoffersson és Pistone*, Gr. 17–18. o.

65 *Kristoffersson és Pistone*, Gr. 22. o.

Ebben az esetben is figyelembe kell azonban venni azt, hogy az adó- és más pénzügyi titkok megőrzéséhez fűződő jog nem abszolút, hiszen e körbe tartozó információk megszerzése és kezelése nélkül korszerű adóigazgatás működés-képtelen lenne. Ezeket az adatokat is érzékeny, védendő magántitkok alkotják,⁶⁶ és az adóhatóságok nemcsak olyan adatokra támaszkodhatnak célkitűzéseik elérése érdekében, amelyek előreláthatólag adózás szempontjából jelentősek. A természetes személyekhez kapcsolódó adótitok személyes adatnak is minősül, azonban a GDPR alapján ezek az információk sem élveznek korlátlan védelmet,⁶⁷ hiszen e jogszabály 23. cikke kifejezetten lehetővé teszi – az alapvető jogok és szabadságok lényeges tartalmának és az arányosság követelményének tiszteletben tartása mellett – különböző korlátozások alkalmazását meghatározott célokhoz kötve, amelyek körében kifejezetten szerepelnek az adózási, költségvetési és monetáris kérdések, de a 6. cikkben felsorolt adatkezelési jogalapok – különösen a közhatalmi jogosítvány gyakorlásának keretében végzett feladat végrehajtása – is fontos kiindulópontok lehetnek a tagállami szabályok kialakítása során.

4. Az adózókra vonatkozó adatgyűjtés és az adótitok megsértésének esetei

A magánszféra védelmének kérdését veti fel az is, ha a kormányzat adózási célból adatokat gyűjt például az adóalanyok tevékenységéről, szerződéseiről, egészségügyi adatairól, vagy éppen a válási egyezségeik tartalmáról, felölelve az élet valamennyi területét. Ahogy az amerikai IRS tisztviselője, *Tom Bishop* fogalmazott, „Semmi sem titok többé előttünk.” Kétségtelen az is, hogy az adózók a közösségi média felületein vagy az internethasználatuk során rendkívül sok felhasználható (elemezhető) információt osztanak meg tudatosan vagy a tudtuk nélkül, és ezeket az információkat (adattorgalmakat) nemcsak az óriási információtechnológiai vállalatok használhatják, hanem az adóigazgatás is. Mindez már nemcsak a klasszikus adótitok kérdését veti fel, hanem általában a magántitok védelmét is, így szélesebb körű vizsgálatok tárgya is lehet az adóalanyok magánszférájának védelme. Az adatgyűjtések és a megszerzett adatok más hatóságokkal történő megosztása, az elektronikus úton teljesítendő eljárási cselekményekhez kapcsolódóan az informatikai rendszerek sérülékenysége szükségszerűen felveti az adatvédelmi aggályokat, akárcsak az, ha bizonyos költségek érvényesíthetősége

66 *Eugenia Politou – Efsthimios Alepis – Maria Virvou – Constantinos Patsakis*, *Privacy and Data Protection Challenges in the Distributed Era*. Cham, 2021, 11. o.

67 *Juliane Kokott – Pasquale Pistone*, *Taxpayers in International Law International Minimum Standards for the Protection of Taxpayers' Rights*. Oxford, 2022, 395. o.

érdekében előírják, hogy azokat fedje fel az adózó. Ahhoz, hogy az adójogszabály által felkínált költségérvényesítéssel, adójóváírási lehetőséggel vagy kivétellel (kedvezményel) az adózó élni tudjon, meg kell osztania számos érzékeny adatot – így például banki kapcsolataira, a megtakarításaira, az egészségügyi költségeire vonatkozó adatokat, az oktatással, eltartottakkal kapcsolatos kiadásokat –, attól függően, hogy a költségek érvényesíthetőségét hogyan és milyen feltételek mellett ismeri el az adótörvény. Az adóhatóság így a pénzügyi, családi, oktatási, banki, de még a vallási meggyőződésről is adatokat szerezhet, amikor az adóbevallásokban vagy más, harmadik személyek által közölt információkat megismeri. Nem véletlen, hogy úgy fogalmaztak egy esetben, hogy az adótitok nem más, mint egy „felrobbanni készülő bomba.”⁶⁸

A magántitok megsértésének több alapvető esetét különítette el Daniel Solove, ezen osztályozás alapján Adam Thimmesch különböző kategóriákat definiált az adótitokhoz kapcsolódóan. Eszerint az első körbe tartoznak az információgyűjtés által felvetett aggályok, amikor is az adóhatóság „kíváncsi szomszédként” jelenik meg az adózó életében kutakodva úgy, hogy az információk nem feltétlenül csak közvetlenül az adóhatóság és az adózók között áramlanak, hanem harmadik felektől (például könyvelőktől) szereznek tudomást róluk.⁶⁹ Fontos, hogy az adott országok hatóságai a magánpénzügyeket nemcsak az adócsalások, hanem más bűnüldözési okok – pénzmosás, terrorizmus stb. – miatt is vizsgálhatják.⁷⁰ A második csoportba sorolhatók a már megszerzett információk feldolgozásához kapcsolódó jogsértések, az információk összesítése és együttes kezelése ugyanis sokkal nagyobb kockázatot jelent, mintha az adatokat elszigetelten kezelnék. Egy adóbevallás az adózó bizalmas adatainak kimeríthetetlen tárháza lehet, attól függően, hogy mivel összefüggésben kell adatot szolgáltatni: pénzügyi, társadalmi, magánéleti, vallási, munkahelyi, banki jellemzők, jótékonyági prioritások megismerhetők az adóhatóság által,⁷¹ ezen kívül az adótörvények rendelkezései befolyásolják általában az egyén munkavállalásra, lakhelyváltoztatásra vagy éppen a családalapításra vonatkozó döntéseit.⁷² Ezek – adott esetben más nyilvántartások összekapcsolásával – alkalmasak ún. személyiségprofil⁷³ megalkotására, ami nem más, mint „az érintett tetszőlegesen széles tevékenységi körére kiterjedő és intimszférájába is behatoló művi kép.”⁷⁴ Napjainkban egy-egy személyről rendkívül sokféle adat gyűjthető tehát: kiadásai, bevételei, fogyasztói szokásai és preferenciái, üzleti

68 *Thimmesch*, Tp. 383. o.

69 *Thimmesch*, Tp. 412–415. o.

70 Lotmore, *Tdofpaicts*. 946. o.

71 *Thimmesch*, Tp. 412–415. o.

72 *Thimmesch*, Tp. 421. o.

73 A „profilalkotás” törvényi fogalmáról ld. az Infotv. 3. § 27. pontját.

74 15/1991. (IV. 13.) AB határozat.

és más jellegű kapcsolatai feltérképezésére számos lehetőség kínálkozik. Ezt az adatgyűjtést az is megkönnyítheti, hogy sokszor maguk az érintettek teszik közzé azokat a közösségi médiában, tehát nemcsak a törvény által előírt kötelező adóbevallások lehetnek értékes források, felvetve ezzel a „Big Data” kérdésköréhez kapcsolódó aggályokat is. Ugyanakkor ezek az adatok felhasználhatók az adózói kockázatelemzés javítására, így valóban a jogsértő adózókra tudnak az ellenőrzési erőforrások összpontosulni.⁷⁵ Nehéz tehát átlátni azt, illetve belegondolni abba, hogy egyáltalán mi mindent kérdezhet, gyűjthet és tudhat az adóhatóság az adózókról. Ezen kívül a különböző céllal készült adatbázisok összekapcsolásának tilalma is lényeges, így például a legtöbb jövedelemadót fizetők jegyzéke nem használható fel információs adatbázisként áruk értékesítése céljából.⁷⁶ Annak is komoly jelentősége van, hogy ki milyen célból és alapossággal elemzi a megszerzett információkat, még rosszhiszeműség vagy tisztességtelen szándék sem szükséges ahhoz, hogy az adózó a kiszolgáltatottság kényelmetlen érzésével szembesüljön. A magyar Alkotmánybíróság szerint „Megalázó az olyan helyzet, és lehetetlenné teszi a szabad döntést, amelyben az egyik fél nem tudhatja, hogy partnere milyen információkkal rendelkezik róla.”⁷⁷ A német Alkotmánybíróság pedig úgy fogalmazott, hogy „Aki nem látja kellő biztonsággal, hogy társadalmi környezetének bizonyos területein milyen információkat ismernek róluk, és nem tudja megbecsülni a lehetséges kommunikációs partnerek tudását, annak saját kezdeményezésű tervezési és döntési szabadsága jelentősen korlátozott.”⁷⁸ A harmadik körbe tartoznak az információterjesztéssel kapcsolatos jogsértések, ami például akkor következik be, ha jogellenes módon megsértik a titoktartási kötelezettséget, adatot közölnek, tesznek közzé vagy elérhetővé, azzal zsarolnak, de az is ide sorolható, ha az adatot megmásítják, eltorzítják.⁷⁹ Különösen hangsúlyosak azok a kockázatok, amelyek az ún. forgóajtó-jelenséghez és annak adóigazgatási vetületeihez kapcsolódnak. Általánosságban a köz- és magánszféra között történő munkahelyváltásban rejlő veszélyek kapcsolódnak e jelenséghez: a korábbi kapcsolatok, a munkafolyamatok és hiányosságok ismerete felvetheti a bizalmas adatok ismeretére épülő nyereszkesedés, a másik oldalra átállás, az illetéktelen befolyásolás, a lekötölések, a hivattal visszaélés vagy éppen a szabályozó foglyul ejtésének lehetőségét. Az adóigazgatás területére jellemzőek például a jogszerűtlen nyereszkesedési helyzetek, amikor is az aktív vagy a korábbi adótisztviselő bennfentes információkkal, minősített adatokkal él vissza, a tudásából, hivatali helyzetéből

75 *Cockfield*, Bdaths. 497. o., 48–49. lábjegyzet, 500. o.

76 *Tattay Levente*, Bevezetés az európai magánjogba. Budapest, 2013, 47. o.

77 15/1991. (IV. 13.) AB határozat.

78 BVerfG, Beschluss des Ersten Senats vom 10. März 2008 - 1 BvR 2388/03 -, Rn. 1-123, [61].

79 *Thimmesch*, Tp. 412. o.

kíván illegálisan – adott esetben büntetőjogi eszközökkel is üldözendő módon – hasznot húzni.⁸⁰

5. A társadalmi igazságérzet, a nyilvánosság és az adótitok konfliktusa

Időről időre felmerült az adójog történetében az a kérdés, hogy nyilvánosságra kell-e hozni az adóalanyok adóbevallásait, az adóteljesítményt megalapozó részletes adatokat. Az adózási adatok, döntések, magatartások és eredmények transzparenciája ugyanis lehetőséget biztosíthat a társadalmi kontrollra, az ellenőrizhetőség tudata pedig adott esetben az adózási jogkövetésre is. Ilyen esetben a jogalkotó az adótitokból fakadó védelem megtagadására építi fel a szabályozást, abból kiindulva, hogy az átláthatóság, az ellenőrizhetőség élvez elsőbbséget. Vagyis – ahogyan arról korábban már szó volt – két szélsőséges végpont között építhető fel a szabályozás: az egyik végpont, hogy valamennyi adózással kapcsolatos adatot (adótitkot) védenek, a másik pedig az, hogy minden ilyen adat teljes nyilvánosságot élvez. Az egyes országok szabályozási modellje nyilván a két szélsőség közé helyezhető, hogy melyik irányt preferálja az adott jogrendszer, azt több tényező befolyásolhatja. Első ilyenként említhető, hogy milyen (rossz) történelmi tapasztalatai vannak a magánszemélyeknek (adóalanyoknak) az állami adatkezelésekkel kapcsolatban, mire használta fel az állam (a közigazgatás) az általa gyűjtött adatokat, nem mellékesen figyelembe véve azt a körülményt, hogy miképpen gyűjtötték az adatokat. Így például Magyarországon, a rendszerváltást megelőzően az állam széleskörű hozzáféréssel rendelkezett az állampolgárok személyes adataihoz, az adatgyűjtések- és kezeléseknél nem voltak törvényi garanciái, a megszerzett adatokat pedig az állampolgárok kontrollálására, elletlenítésére lehetett felhasználni. Ilyen történelmi tapasztalatok birtokában vált fontossá a rendszerváltást követően az adatvédelemre, illetve az adótitokra vonatkozó megfelelő szabályozás kialakítása.⁸¹ („A teljesség kedvéért érdemes utalni arra is, hogy a korábban államtitoknak és szolgálati titoknak minősített adatösszességek annak a megfontolásnak a mentén kerültek új rezsim alá, hogy

80 *Burai Petra – Földes Ádám – Tausz Péter*, A forgóajtó jelenség Magyarországon. (<https://transparency.hu/wp-content/uploads/2012/06/A-forg%C3%B3ajt%C3%B3-jelens%C3%A9g-Magyarorsz%C3%A1gon.pdf> (letöltve 2024. szeptember 21. napján), 7. o.

81 *Fehér Tamás*, Hungary. In: *Eleonor Kristoffersson – Michael Lang – Pasquale Pistone – Josef Schuch – Claus Staringer – Alfred Storck (szerk.)*, Tax Secrecy and Tax Transparency. The Relevance of Confidentiality in Tax Law. Frankfurt am Main, 2013, 511–512. o.

azok zártan kezelését a közösség érdeke és nem az állam sajátos, a közösségtől elkülönült érdeke indokolja.”)⁸²

Az adózási magatartások befolyásolása céljából felmerülhet a *nyilvánosság* valamilyen formájának alkalmazása, lényegében figyelmen kívül hagyva az adótitok védelmének igényét. Voltak idők, amikor az adóbevallások nyilvános iratnak minősültek, így bírósági kapukra tűzték ki, vagy újságokban tették közzé azokat.⁸³ Az ilyen elven nyugvó szabályozás keretében a jogalkotó biztosíthatná annak lehetőségét is, hogy az *adóbevallásokra más adózók észrevételt tehessenek*. Ilyen megoldás esetén össze kell egyeztetni a közérdeket és az adózók adótitkainak megőrzéséhez fűződő egyéni érdekeket, jogokat. Az észrevételezés lehetőségének biztosítása kapcsán *Mariska Vilmos* úgy fogalmazott, hogy „kétségtelen, hogy egy hason adóerővel bíró polgárnak enyhébb megrovása az adókötelesek közösségének érdekét sérti, mivel az egyik adófizetőnek engedett kedvezmény a másiknak igazságtalan megterhelését vonja maga után. A boszantási viszketegből vagy ártani vágyásból eredő felszólalások bírsággal akadályozandók meg.” Fontosnak ítélte tehát a *nyilvánosság* erejét, vagyis azt, hogy a bevallásokat (a becsléseket) nyilvánosságra hozzák, és a becselő bizottságok nyilvánosan működjenek, a megállapításokra pedig észrevételeket tehessen bárki. „A bevallások hűségét és a bizottság eljárását ilyenképen mindenki megítélhetné, és a közvélemény a bevallók önzésének s az atyafiságos vagy egyéb mellékes érdekek befolyása alatt működő bizottsági tagok részrehajlásának útját állaná.”⁸⁴

Így külön felvetésként említhető, hogy a bevallások ellenőrzését, illetve az adó-megállapítást az adóhatóság helyett polgári bizottságok („*Steuerjury*”) kezébe kellene adni, az önkormányzatiság elvének érvényre juttatásával.⁸⁵ A bizottságok községtagokból, adózó polgárokból és pénzügyi tisztviselőkből állnának, és ezek vizsgálnák át a bevallásokat. Olyan jogosítványokkal rendelkeznének, mint a könyvekbe való betekintés, tárgyalás tartása, tanú-meghallgatás, de „eskületétel követelése” is szerepelt a XIX. századi elméleti javaslatban, az adózók jogait pedig külön „felszólamlási küldöttségek” védenék.⁸⁶ Ez a megközelítés is erőteljesen aggályos, hiszen kérdéses, hogy milyen adatok milyen forrásból állnának a rendelkezésükre, hogyan alakulna a hatékonyság, szakszerűség vagy a bizonyítási teher. Egyszerűbben fogalmazva: miben különbözne, mennyiben lenne eredményesebb az adóhatósági eljárástól a civilek bevonása akként, hogy számtalan más személy ismerné meg az adózási adatokat, titkokat?

82 3223/2018. (VII. 2.) AB határozat, Indokolás [40].

83 *Schwartz*, Tfotp., 883. o.

84 *Mariska Vilmos*, Az államgazdaságtan (Pénzügytan) kézikönyve. Budapest, 1885, 134–135. o.

85 *Kautz Gyula*, Nemzetgazdaság és pénzügytan. III. kötet, A pénzügy- vagy államgazdaságtan. Budapest, 1876, 114. o., 12. lábjegyzet.

86 *Kautz Gyula*, Államgazdaság- vagy pénzügytan. Budapest, 1885 – reprint kiadás: 2004, 235. o.

Az adóbevallások vagy más, adótítok védelmét élvező különböző adatok mások általi megismerhetőségének biztosítása, illetve közzétételre vonatkozó kötelezettség más jogrendszerekben is felmerült. A vállalkozásoknak ugyanis értelemszerűen elfogadható céljuk (érdekük) lehet az, hogy a versenytársaikra minél nagyobb pénzügyi teher háruljon, vagy hogy a jogellenes adóelkerülésből fakadó előnyük elveszzen, és ezért fellépjenek akár a jövedelemeltitkolás, akár az indokolatlan költségérvényesítés ellen, hiszen valószínű, hogy nem a kincstári érdekek védelme vezérelné őket elsősorban.

Az Amerikai Egyesült Államokban a társasági adó kapcsán voltak javaslatok, hogy a társaságok megismerhessék egymás bevallását, és arra észrevételeket tehessenek annak érdekében, hogy az adóelkerülés lehetőségét csökkentsék.⁸⁷ Az első amerikai jövedelemadótvény például 1862-ben előírta az adómegállapítás alapjául szolgáló adatok bíróságokon, illetve a sajtóban történő közzétételét a jogkövetés elősegítése érdekében. Később azonban hol szűkítették, hol bővítették a nyilvános adatok körét. Az 1924-es szabályozás például a nyilvánosság körében előírta az adóhatóságnak, hogy listát készítsen az adózók nevééről, címéről és az általuk megfizetett adó összegéről. A Legfelsőbb Bíróság egyik 1925-ben született ítéletében⁸⁸ úgy foglalt állást, hogy ezek az adatok „köztulajdonnak tekintendők, és ezek az adatok úgy adhatók át szabadon másoknak, ahogy a tulajdonosok döntenek. Ezzel szemben az 1927-es törvény már szűkítette a nyilvános adatok körét, hiszen bár az adózók nevét és címét közzé kellett tenni, azonban az általuk megfizetett adó összegét már nem.⁸⁹ Az 1929-ben kezdődő Nagy Válság idején, amikor még a jövedelemadó csak a pénzügyi eliteket célozta meg, mozgalom indult több adóügyi információ nyilvánosságra hozatala érdekében, de ez rövid siker után vereséget szenvedett.⁹⁰ A következő mérföldkőként említhető, amikor 1934-ben a Kongresszus – mind a természetes személyek, mind pedig a társaságok jövedelemadóztatásához kapcsolódóan – egy olyan törvényt fogadott el, amely arra kötelezte volna a magánszemélyeket és a társaságokat, hogy a bevallásukhoz egy külön, a nyilvánosság számára hozzáférhető nyomtatványt (rózsaszínű szelvényt, ún. *pink slip*-et) csatoljanak, amely tartalmazta volna a nevüket, címüket, a bruttó és nettó jövedelmüket, az érvényesített költségeket, az adójóváírásokat, valamint az adókötelezettségüket. Azonban konzervatív szenátorok „A Köztársaság Örei” elnevezésű csoportja sikeresen megakadályozta a törvény hatályba lépését arra hivatkozással, hogy indokolatlan zaklatásnak (akár emberrablás kockázatának) is kitennék az

87 *Joshua Blank*, *Reconsidering Corporate Tax Privacy*. *New York University Journal of Law & Business*, 2014, 34. o. [a továbbiakban: *Blank*, Rctp.]

88 *United States v. Dickey*, 268 U.S. 378 (1925), 387. o.

89 *Schwartz*, Tfotp. 883–885. o.

90 *Hatfield*, Pit. 599. o.

adózókat.⁹¹ Mindezek ellenére a Kongresszus csak 1966-ban tiltotta meg az adóbevallási adatok újságokban történő közzétételét, és 1976-ban alkotta meg az adótitok védelmére vonatkozó szövetségi törvényt.⁹² A társadalom és a jog is változik: „A hosszú évek óta hatályban lévő átláthatósági törvények elavulhattak, ahogy maga a társadalom megváltozott.”⁹³

Ennek megfelelően az adózási döntések, magatartások, eredmények transzparenciáját támogathatja a jogalkotó annak érdekében, hogy ezáltal növelje az adózáshoz kapcsolódó önkéntes jogkövetés hajlandóságát. Ilyen esetben az adójogszabály a bevallás nyilvánosságra hozatalát is előírhatja. Míg az Amerikai Egyesült Államokban az 1909-ben megjelent társasági adóról szóló törvény (*Corporate Excise Tax of 1909*) még előírta a bevallások nyilvánosságát, addig a hatályos jogszabályok szerint ezek adótitoknak minősülnek. Megoszlanak a politikusi és szakértői vélemények arról, hogy melyik megoldás támogatandó, hiszen mindegyiknek megvannak az előnyei és a hátrányai. A nyilvánosság mellett érvelt például a korabeli amerikai elnök, *William Howard Taft* is a társasági adó bevezetése kapcsán lefolytatott vitában, miután fontos jellemzőnek – értéknek – nevezte a törvény ezen jellemzőjét, mivel ez elősegíti a társaságok kormány általi szabályozását. A nyilvánosság melletti érvként – annak előnyeiként – a következőket szokták említeni: növelné az adóhatóság felderítési képességét, a szégyenérzet erőteljes visszatartóerőt jelentene, valamint hozzájárulna az adózási ismeretek bővüléséhez. Az ellenzők szerint azonban indokolatlan különbségtételhez vezetne az adózók között (ha csak a társaságokra nézve írnák elő, akkor az egyéni adózók előnyt élveznének e tekintetben), a tulajdonosokhoz köthető információkat fednének fel, ami csökkentheti a vállalkozások hajlandóságát az adóhatósággal történő együttműködésre, valamint a nyilvános bevallások információs túlterheléshez vezethetnek.⁹⁴ (A túl sok információ is káros lehet, hiszen megnehezítheti a ténylegesen használható és értékes nyomok megszerzését, a kormányoknak így kerülnie kell az „ivás a tűzoltófecskendőből” helyzetet.)⁹⁵ Vagyis két alapvető védhető érdek, a nyilvánosságban rejlő ösztönzőerő és az adótitok megőrzése között kell egyensúlyt teremteni, ha pedig csak egyes adónemek – például társasági adóbevallások – esetében tennék kötelezővé a nyilvánosságra hozatalt, akkor mi indokolhatja a különbségtételt? („A társaságok adóbevallásainak adatait eltérő módon kellene kezelni, mint az egyénekét? Erősebb a nyilvánosság ’megismeréshez való joga’, mint a társaságok ’titkainak

91 *Blank*, Rctp. 44. o.

92 *Schwartz*, Tfoto. 885. o.

93 *Kristoffersson és Pistone*, Gr. 18. o.

94 *Blank*, Rctp. 42. o.

95 *Cockfield*, Bdatahs. 502. o.

védelméhez való jog? És milyen társadalmi előnyök és hátrányok származhatnak a társasági adóbevallások nyilvánossá tételéből?)⁹⁶

A gyakorlatban az említett előnyökhöz fűzött remények megkérdőjelezhetők: a társadalom nem biztos, hogy hatékonyabban ellenőrizné az adózókat, mind maga az adóhatóság, amely egyébként is folyamatosan képes ellenőrizni az adóalanyokat. A szegényérzet sem túl eredményes eszköz, ugyanis ha például a sajtó megírja, hogy egy adott multinacionális vállalkozás milyen adóelkerülési stratégiát alkalmaz az adóterhek csökkentése érdekében, akkor az nem eredményezi a részvényei értékének jelentős csökkentését, a termékei bojkottját vagy a menedzsment reformjának követelését a részvényesek részéről. Hogy a nyilvánosság előtt azonban milyen ellentétes hatást válthat ki az adózási döntések nyilvánosságra hozatala, arra egy 2014-es példa említhető. Ebben az évben számos nagy társaság alakította át szerkezetét úgy (*corporate inversion*), hogy külföldi adórendszer hatálya alá került (*expatriation*), így menekülve a magas amerikai társasági adóterhek elől. Barack Obama akkori elnök az ilyen társasági ügyleteket hazafiatlannak nevezte, ennek ellenére ilyen jellegű döntéseket hoztak sorra nagy fogyasztó-központú cégek. Egy társaság igazgatósága azonban az ellenkező utat választotta, és nem menekült el az amerikai adóterhek elől, pedig áthelyezhette volna központját az Egyesült Királyságba. A döntésnek meg is lett az eredménye: a részvényei értékének csökkenése meghaladta a 14%-ot.⁹⁷ Később szó lesz azonban arról is, kiválthatnak társadalmi tiltakozásokat bizonyos társaságok adóelkerülésre irányuló törekvései.

Adódik a kérdés, hogy mennyire hatékony eszköz az adózók megnevezése és a társadalom előtti megszégyenítése (ez nem más, mint a már említett *naming and shaming* jelensége). Erkölcsi választ vált ki a többi adófizetőből az, ha a különböző feketelistákat tesznek közzé az adócsalókról vagy a meghatározott adójogi jogszértéseket (mulasztásokat) elkövetőkről.⁹⁸ A megszégyenítő büntetések kellemetlen érzéseket váltanak ki a vétkesekben, amelyeket igyekeznek elkerülni, hiszen a közösség megszólhatja, illetve megtagadhatja a vele való kapcsolatba lépést.⁹⁹ Nemcsak jogi értelemben lehet feketelistákat közzétenni, hanem politikailag is meg lehet bélyegezni egyes társaságokat. A társaságok menedzserei például rutinszerűen válaszolnak a kormány arra irányuló kísérleteire, hogy megszégyenítsék azokat a vállalatokat, amelyek a maguk előnyére alkalmazzák az adójogszabályokat, de nem sértik meg a kifejezett rendelkezéseket, tehát törvényesen járnak el, a megszégyenítő kampányok gyakran vezetnek adózoói cáfolatokhoz.¹⁰⁰

96 Blank, Rctp. 42. o.

97 Blank, Rctp. 52. o.

98 Kristoffersson és Pistone, Gr. 4. o.

99 Mazza, Tpatc. 1082. o., 75. lábjegyzet.

100 Blank, Rctp. 52. o.

Adódik a kérdés a fentiek alapján, hogy feladata-e a társadalomnak az adózók ellenőrzése, vagy az ellenőrzés teljesítésének letéteményese kizárólag az adóhatóság? Kétségtelen, hogy a szélesebb kontroll – az ellenőrzöttség tudata – magasabb szintű jogkövetési hajlandóságot eredményezhet, hiszen a közzétett bevallásokban rögzített adatok és a tényleges, a külvilág számára is látható életvitel között súlyos ellentmondás is fennállhat, ami kérdéseket vethet fel, például akkor, ha a bevallott jövedelmek nem nyújthatnak fedezetet az életvitelre.¹⁰¹ Ennek megfelelően tekintélyes múltra tekintenek vissza azok a politikai és jogi viták, illetve kísérletek, amelyek az adózói adatok nyilvánosságra hozatalára épülő rendszert kívántak meghonosítani. Ha azonban egy adott állam az adótitok sérelmére épített rendszerrel fokozná az állampolgári ellenőrzés jelentőségét a jogkövetés kikényszerítése, ösztönzése érdekében, akkor lényegében a saját feladatait szervezné ki saját polgárai számára, abban bízva, hogy mások fedjék fel azt, ami az adóhatóság előtt rejtve maradt. Mindez nem más, mint az ún. „adóprivatizáció”¹⁰² megnyilvánulása. Ez természetesen nem jelenti, illetve nem zárja ki azt, hogy nincs lehetőség az adóhatóság figyelmének felhívására, más adózó feljelentésére.

6. A szivárogtatások és a társadalmi ítélezés

Az adócsalásokkal és – elkerülésekkel szembeni *társadalmi értéktételek* tárgyalása meghaladná a rendelkezésre álló kereteket, azonban általánosságban elmondható, hogy széles körű helytelenítés övezi az ilyen adózói magatartásokat, a nyilvánosságra hozott adózási és pénzügyi információk nemcsak üzleti, hanem erkölcsi következményeket is vonhatnak maguk után. (Kivéve a diktatórikus vagy korrump országokat, ahol az adófizetők nem tudnak azonosulni az elnyomó vagy pazarló kormányzatokkal, ezekben az államokban más adóetikai mércék lehetnek irányadók.)¹⁰³ Az adóelkerülés fogalmát illetően nincs egyetértés, azonban általános kiindulópont lehet az, hogy „társadalmi és médiajelenség”¹⁰⁴ Franciaországban például 2017. december 2-án aktivisták tiltakoztak az Apple áruházaiban országszerte azt követelve, hogy a társaság fizesse meg az adóit.

101 A bevételek és az azokból fedezhető kiadások ellentmondásossága merülhet fel például az ún. vagyongyapordási vizsgálatok kapcsán, ld. pl. Kúria Kfv.I.35.141/2021/7., [19] és [48]

102 Az „adóprivatizáció” általános kérdéseiről ld. a 3/2014. (I. 21.) AB határozatot, Bragyova András párhuzamos indokolását.

103 Robert W. McGee, Four Views on the Ethics of Tax Evasion. In: Robert W. McGee (szerk.), The Ethics of Tax Evasion. Perspectives in Theory and Practice. New York, 2012, 4–6. o.

104 Maryse Mayer és Yves Gendron, The media representation of LuxLeaks: A window onto the normative dynamics of tax avoidance from a socio-legal perspective. Critical Perspectives on Accounting, 2024, 2. o. [a továbbiakban: Mayer és Gendron, Tmrol.]

Az egyik tiltakozó úgy fogalmazott, hogy „Az Apple-nek fel kell hagynia az Európai Bizottság vizsgálata által feltárt adózási gyakorlatok tagadásával, vissza kell vonnia az Európai Bírósághoz benyújtott fellebbezését, és a lehető leggyorsabban ki kell fizetnie a 13 milliárd eurós bírságot.”¹⁰⁵ Vagyis rendkívül lényeges, hogy milyen adózási információk válnak ismertté a közvélemény számára – akár jogszerűen, akár jogtalanul – egy adózóról.

Rendkívül fontos, adótitkokat érintő adatok kerülhetnek nyilvánosságra a különböző *szivárogtatások* folytán. Ezek közül a világ előtt ismertté vált egyik legnagyobb és legfontosabb az úgynevezett „Panama-iratok” voltak 2016-ban; a szivárogtatás a panamai székhelyű Mossack Fonseca ügyvédi iroda titoktartási kötelezettségének megsértéséből állt elő. Fontos példája ez annak, hogy az ilyen cégek milyen fontos szerepet töltenek be az adóelkerülés lehetővé tételében. A korábbi szivárogtatásokhoz képest példátlan volt mind a méretében, mind pedig az információgazdagságában: 2,6 TB adatot tartalmazott, szemben a 2015-ös HSBC iratok 3,3 GB-os, a 2014-es LuxLeaks 4,4 GB-os adataival, valamint a 2010-es Wikileaks 1,7 GB-nyi méretével. Az ilyen adatszivárogtatások képesek rávilágítani bizonyos geopolitikai területek adóelkerülési dinamikájára és folyamataira.¹⁰⁶

A 2014-es LuxLeaks alapját nemzetközi oknyomozói újságírócsoport, az Oknyomozó Újságírók Nemzetközi Szervezetének (*International Consortium of Investigative Journalists*) tevékenysége képezte. A csoport azzal foglalkozott, hogy miképpen működik Luxemburg mint adóparadicsom olyan adómegállapodások eredményeként, amelyeket nagy, adóminimalizálásban érdekelt társaságokkal kötöttek az országban. Az ilyen jellegű megállapodások (határozatok) egyébként alkalmazott eszközök más adórendszerekben is,¹⁰⁷ mivel az adójog egyértelműségét kívánják biztosítani a multinacionális társaságok számára. Ezek a megállapodások az adótitok védelmét élvezik: azonban a titokvédelem nemcsak az adózók, hanem a kormányok érdekeit is védi, hiszen biztosítja számukra a nyilvánosság elől elrejtve az adójog rugalmas és önálló értelmezését, alkalmazását.¹⁰⁸

Fontos azonban megjegyezni, hogy az egyes adózók, így a közismert multinacionális vállalkozások adózásra vonatkozó döntéseit – az alkalmazott adótervezési stratégiáikat – is védik az adótitokra vonatkozó szabályok, ebből adódóan ezek rendszerint nem a társaságok önkéntes közlései, hanem jogi eljárások, tényfeltáró bejelentések és oknyomozó újságírók tevékenysége folytán válnak a közvélemény

105 *Theodore F. DiSalvo*, *The Apple-Ireland Tax Case: Three Stories on Sovereign Power*. *Duke Journal of Comparative and International Law*, 2018, 371. o.

106 *Pier Luigi Sacco – Alex Arenas – Manlio De Domenico*, *The political economy of big data leaks: Uncovering the skeleton of tax evasion*. *Chaos, Solitons and Fractals* 2023, 2. o.

107 A leírásról ld. pl. a régi Art. 132. §-ához fűzött részletes miniszteri indokolást, a feltételes adómegállapításról ld. az Art. XX. fejezetét.

108 *Mayer és Gendron*, *Tmrol*. 4. o.

számára ismertté, és adott esetben éppen ezért bírálat tárgyává.¹⁰⁹ Oknyomozó újságcikkek is tájékoztathatják a közvéleményt az alkalmazott adózási technikákról,¹¹⁰ de külön szervezetek is foglalkozhatnak adózókra vonatkozó adatok gyűjtésével. Így például 2013. április 3-án, a már említett Oknyomozó Újságírók Nemzetközi Szervezete bejelentette, hogy a világ legnagyobb pénzügyi adatszívargásából származó információkat szerzett több mint hetvenezer adózóról és százhuszezer offshore cégről. A megszerzett adatok alapján elkészített elemzések bemutatták az adóparadicsomok titkos világát, hogyan valósulnak meg különböző bűncselekmények (adócsalás, pénzmosás, határon átnyúló terrorizmus finanszírozása), hogyan működnek közre (hogyan segítik elő) ezt a tevékenységet különböző offshore-szolgáltatásokat nyújtó cégek. A kormányzatok is vizsgálják, hogy óriási mennyiségű adat („Big Data”) feldolgozásával hogyan tudnak fellépni az agresszív nemzetközi adóelkerülések és adócsalások ellen.¹¹¹ Viszont meg kell válaszolni azt a kérdést, hogy az ilyen adatgyűjtések hogyan egyeztethetők össze az adótitok jogintézményével, az általa kínált védelemmel.¹¹²

Záró, összegző gondolatok

Az adótitokkal kapcsolatban az egyik alapvető kérdés a súlypontok és egyensúlyok meghatározása, ugyanis különböző érdekek között kell megteremteni az összhangot. Az adózók szempontjából a pénzügyi, adózási információk megőrzése kulcskérdés, hiszen ezek mások általi megismerhetősége sérülékennyé, kiszolgáltatottá teheti őket. Másfelől biztosítani kell a hatóságok jogait a hatékony jogérvényesítés, illetve bűnüldözés érdekében, elkerülhetetlenné téve azt, hogy bizonyos adatokat másokkal megosszanak, vagy éppen nyilvánosságra hozzanak. Két elméleti végpont létezik a szabályozás kialakítása terén. Az egyik szerint az adózónak semmilyen adatot nem kell megosztania az adóhatósággal, vagyis teljes elszigeteltséget élvezhet, a másik véget pedig a teljes átláthatóság (transzparencia), amikor minden adat bárki által bármikor megismerhető. Az adózók, a könyvelők, az adóhatóságok, a nyomozóhatóságok és a közvélemény védelmi és információigénye alapján kell megteremteni az egyensúlyt.

Az adó- és más pénzügyi titkok fontossága az egyéni magánszféra védelme szempontjából alapvető jelentőségű. A mesterséges intelligencia, a Big Data és

109 *Blank*, Rctp. 34. o., 42–56. o.

110 Ld. pl. https://www.ftm.nl/artikelen/pfizer-avoids-taxes-via-the-netherlands?utm_source=linkedin&utm_medium=social&utm_campaign=PfizerTaxes (letöltve 2024. november 18. napján)

111 *Cockfield*, Bdaths. 484–488. o.

112 *Cockfield*, Bdaths. 502. o.

az elektronikus fizetési szolgáltatások korában egyre nehezebb feladat megőrizni e titkokat, különösen akkor, ha a bizalmas információkat jogellenes módon megszerzik (például elektronikus rendszerek feltörése útján), azokat nyilvánosságra hozzák (például szivárogtatás útján) vagy megosztják másokkal, adott esetben jogtalan ellenszolgáltatás fejében. A különböző feketelisták adóhatósági publikálása, a hatóságok közötti információáramlások, vagy éppen a bírósági, hatósági határozatok közzététele,¹¹³ az azokról való tudósítás szintén az adótitkok sérelmét vetheti fel, ugyanakkor az adózási bizalom szempontjából rendkívül lényeges a titkok bizalmas kezelése.

Az egyes országok különböző modellek alapján alakíthatják ki a vonatkozó szabályait, ugyanakkor tekintettel kell lenni a különböző nemzetközi szerződésekre, a nemzetközi szervezetek törekvéseire és együttműködési igényére, valamint az európai unió követelményeire is a hatékony adóztatás és bűnüldözés érdekében.

Napjaink komplex világában egyre több követhető nyom és elemezhető adat merül fel egy-egy jogalanyhoz kapcsolódóan, amelyek felmérése is külön kihívás. Az adótitokra vonatkozó szabályok és az adatvédelemmel kapcsolatos rendelkezések, valamint ezek technológiai alapjainak megfelelő ismerete szükséges ahhoz, hogy egy megfelelő jogi szabályozás legyen kialakítható és alkalmazható. Összetett jogi területről van tehát szó, az adójog, az adatvédelem és a technológia jogi szabályozásának sajátos együttműködése szükséges az adótitok lényegének és tartalmának megértéséhez, azonban nem hagyhatók figyelmen kívül azok a klasszikus jogalkalmazási elvek és módszerek, amelyeket a bírói joggyakorlat munkált ki, az egyes jogviták megítélése szempontjából e jogi megközelítések ismerete is elengedhetetlen.

113 Ld. *Kristoffersson és Pistone*, Gr. 24. o.

Állami egyházjogi kérdések a magyar öröklési jogban

A tanulmány állami és egyházi jogrendszer érintkezéseit mutatja be az öröklési jog körében, hogy milyen sajátos szabályok vonatkoznak az egyházakra, vallási közösségekre, egyházi személyekre, hol játszik szerepet az öröklés körében vallásszabadsághoz való jog, mikor kell belső egyházi szabályt alkalmazni. Az öröklési jog a polgári jognak azon a területei közé tartozik (pl. a személyiségi jog mellett), amely az erkölcs szabályaival legszorosabb kapcsolatban áll és ahol nagy számban érvényesülnek állami egyházjogi szabályok. A jogterület erős erkölcsi meghatározottsága részben vallási elvekben gyökerezik, ezt illusztrálják az öröklési szabályok máig meghatározó bibliai gyökerei. Izgalmas kérdések merülnek fel az egyházi személyek és jogi személyek utáni öröklés kapcsán. A lelkiismereti- és vallásszabadsághoz való alapvető jog érvényesülését előmozdító jogszabályokra, elvekre és erkölcsi értékekre ezért a hagyatéki ügyekben eljáró és végintézkedést vagy halál esetére vonatkozó szerződést, jognyilatkozatot készítő közjegyzőnek is figyelemmel kell lennie.

Tárgyszavak:

állami egyházjog, egyház, öröklés, öröklés a Bibliában, egyházi személy, XVI. Benedek pápa

The study presents the interrelations between the state and the ecclesiastical legal systems in the field of succession law, the specific rules that apply to churches, religious communities and ecclesiastical persons, where the right to religious freedom plays a role in the field of succession, and when internal ecclesiastical rules apply. The law of succession is one of the areas of civil law (alongside, for example, personal rights) which is most closely linked to the rules of ethics and where a large number of rules of state ecclesiastical law apply. The strong moral character of this area of the law is partly rooted in religious principles, as illustrated by the still dominant biblical roots of the rules of succession. The issue of succession from ecclesiastical and legal persons gives rise to a number of intriguing legal questions. Therefore, the notary public involved in succession matters drafting a testament or a contract, a declaration regarding death, must

also pay attention to the legislation, principles, and moral values that promote the enforcement of the fundamental right to freedom of conscience and religion.

Keywords:

canon law, church, succession, succession in the Bible, ecclesiastical person, Pope Benedict XVI.

1. Bevetés

Jelen tanulmány célja állami egyházjogi szempontból tekinteni át hatályos öröklési jogunkat. A cikk a világi jogász szempontjából elemzi az állami és egyházi szabályrendszer érintkezéseit, azt hogy milyen sajátos szabályok vonatkoznak az egyházakra, vallási közösségekre, egyházi személyekre, hol játszik szerepet az öröklés körében vallásszabadsághoz való jog, mikor kell belső egyházi szabályt alkalmazni. Az elméleti megközelítés mellett a kérdéskörhöz kapcsolódó gyakorlati kérdésekre is kitér, kitekintéssel külföldi jogi példákra is.

2. Öröklési jogunk és a vallás viszonya

Az öröklési jog a polgári jognak azon a területei közé tartozik (pl. a személyiségi jog mellett), amely az erkölcs szabályaival legszorosabb kapcsolatban áll. A Ptk. öröklési jogi könyve számos olyan, tárgyilagos jogi szöveggörnyezetben ritkán előforduló fogalmat használ, mint „érdemtelen”, „durva hálátlanság”, „megbocsátott”, „kitagad”, „erkölcstelen életmód”, „házastársi kötelességét durván sértő magatartás”. Ezek az emberi magatartásokra vonatkozó kifejezések érzelmi, erkölcsi tartalmakat, értékítéleteket hordoznak, a jóhiszeműség és tisztesség és a magánjog más általános alapelvein túlmenő, speciális többlettartalmakat.

Olyan elvek húzódnak meg mögöttük, hogy cselekményeinkkel befolyásolni tudjuk jogviszonyainkat - vagyoni viszonyainkat a halálunk utáni időre nézve is, amikor már jogalanyként nem is létezőnk. Erkölcsi feltételekhez kötődik az, hogy valaki egy elhunyt vagyonaából részesülhet-e – egyfajta jutalmazás-büntetés történik. Ezek az elvek közeli kapcsolatot mutatnak a zsidó-keresztény vallások halál utáni étellel kapcsolatos tanaival. Világi erkölcsünk pedig a - keresztény, zsidó-keresztény - vallásban gyökerezik.

Azt, hogy az öröklési jog körében milyen szoros ez a kapcsolat, legszebben *a Bibliával lehet illusztrálni*, öröklési jogintézményeink jelentős része közvetlen

vallási eredetű. Maga a Testamentum kifejezés is végrendeletet jelent, amit a Biblia esetében kétféleképpen szokás értelmezni: a Szentírás egyrészt Isten akaratnyilatkozata az ember számára. Másrészt a zsidók és az első keresztények vallási hagyatéka.

Az Ószövetség szerint Isten az Ígéret Földjét adja a választott népnek: „Neked adom és utódaidnak a földet, hol jövevény vagy, Kánaán egész földjét birtokul örökre, és Istenük leszek.” (1Móz 17,8). A Biblia kijelöli Izrael földjének határait és felosztja azt a törzsek között, pontosan meghatározza a földhasználat rendjét, korlátozza az átruházását, öröklését. (1Móz 15,7, 3Móz 20,24, 4Mózes 34.). Földforgalmi szabályaink, pl. a termőföld korlátozott öröklése egyik első előzményeként tekinthetünk ezekre az előírásokra.

Az ószövetségi történet szerint Ézsau eladja elsőszülöttségi jogát öccsének, Jákobnak egy tál lencséért (1Móz 25, 29-34). Ez a jog a hagyaték nagy részéhez való jogot jelentette. Jákob és Ézsau megállapodása a mai Ptk. szerinti rendelkezés várt örökségről szerződésnek feleltethető meg (7:54. §). A történethez hozzátartozik, hogy Jákob végül igazságosan járt el testvérel és megosztotta vele örökségét. Nem érvényesítette tehát a szerződésből eredő jogait.

Az evangéliumok gyilkos szőlőművesekről (Lk. 20.13-16, Mk 12. 6-9., Mt Mt. 37-39.) szóló példázatában az érdemtelenység (Ptk. 7:6. § (1) c) jogintézményének korai leírásával találkozunk, hiszen „érdemtelen az öröklésre, aki a hagyatékban való részesülés céljából az örökhatározó után törvényes öröklésre jogosult vagy az örökhatározó végintézkedésében részesített személy életére tört”.

A tékozló fiúról szóló példabeszéd szerint (Lk. 15. 12) két fivér közül a fiatalabbik fiú „egyszer így szólt apjához: Apám, add ki nekem az örökség rám eső részét! Erre szétszította köztük vagyonát.” Hatályos jogunk ugyan az örökség kiadását már nem ismeri, de ez az apai juttatás megfeleltethető a kötelestől elért, élők közötti ingyenes juttatásnak (Ptk. 7:80. §)

Lukács evangéliuma mai fogalmaink szerint egy öröklési jogvitát ír le: „13 Ekkor így szólt hozzá valaki a sokaságból: „Mester, mondd meg a testvéremnek, hogy ossza meg velem az örökséget!” 14 De ő így válaszolt: „Ember, ki tett engem bírónak vagy osztónak köztetek?” (Lk12,13-14) Jézus elhárítja a jogvita eldöntésére vonatkozó felhívást. Ahogy ma hasonló helyzetben a közjegyző tenné a hagyatéki eljárásban.

Számos örökléssel kapcsolatos alapvető jelentőségű mondat olvasható az újszövetségi levelekben, amelyek a mai napig élnek jogunkban. Az Ószövetségben még nem szereplő végrendelet görög-római hatásra jelenik meg az Újszövetségben. Ez a tanítás: „Testvéreim, emberi módon szólok: a megerősített végrendeletet, még ha emberé is, senki sem teheti érvénytelenné, vagy nem toldhatja meg (Gal 3,15)” - annak a jogelvnek felel meg, hogy végrendeletet csak személyesen lehet. Egy másik helyen ugyanez a levél azt írja: „Azt mondom pedig,

hogy ameddig az örökös kiskorú, addig semmiben sem különbözik a szolgáltól, jöllehet ura mindennek, Zhanem gyámok és gondozók fennhatósága alatt áll az apa által megszabott ideig. (Gal 4.1-2.) Mai jogunkban ez azzal egyenlő, hogy a kiskorú örökös korlátozottan cselekvőképes.

Az a Szent Pál-i tanítás: „Mert ahol végrendelet van, ott a végrendelet halálának is be kell következnie; 17mert a végrendelet csak halál esetén érvényes; amíg a végrendelet él, addig érvénytelen. (Zsid 9, 16)” egyenértékű azzal a szabállyal, hogy az öröklés az elhunyt halálával nyílik meg, a végrendelet akkor hatályosul.

3. Öröklés egyházi személy után

1945 előtt a magyar állami jog is szabályozta az egyházi személyek utáni öröklési rendet. A papok, szerzetesek számára kötelező volt végrendeletet tenni, a hagyatékot az egyház, a rokonok és szegények között megosztani. Főpapok esetben a Kincstár is részesület belőle.¹ Hasonló szabályok pl. Ausztriában még 1999-ig is hatályban voltak.²

A katolikus kánonjog szerint papoknak, szerzeteseknek kötelező végintézkedést tenni, előírja annak tartalmát is. E szabályoknak állami jogi *joghatása nincs*.

Egy egészen különleges aktuális jogeset a *Ratzinger-hagyatéki ügy*, amelyben egy német polgári bíróság előtt felmerül a kérdés, hogy kik a néhai katolikus egyházfő jogutódai.³

Németországban kártérítési pert indítottak egy zaklatási ügyben a münchen-freisingi érsekség ellen, a felperes 300.000,- euró kártérítést követel. Benedek pápa 1977-1982 között ennek érseke volt, az ő személyes felelősségére hivatkozik és örököseit is perelni kívánja a felperes.

1 *Szuromi Szabolcs – Ferenczy Rita*, Kérdések az állami egyházjog köréből – érintkezési pontok két önálló jogrendszer között –. Szent István Társulat, Az Apostoli Szentzség Könyvkiadója, Budapest, 2014. 107. o. <http://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/handle/123456789/6083> (letöltve 2025. január 07. napján)

2 Gesetzliche Erbfolge nach Weltgeistlichen, MThGS Bd. 6, Nr. 1417/1772 1-3. §

3 <https://rsw.beck.de/aktuell/daily/meldung/detail/olg-muenchen-deutsche-justiz-ratzingers-erben-papst-vatikan> (letöltve 2025. január 07. napján)
<https://correctiv.org/aktuelles/missbrauch-in-der-katholischen-kirche/2023/12/20/die-suche-nach-den-erben-des-verstorbenen-papstes-geht-weiter/> (letöltve 2025. január 07. napján)
<https://www.derstandard.de/consent/tcf/story/3000000175537/missbrauchsprozess-k246nnte-bayerns-kirche-teuer-kommen> (letöltve 2025. január 07. napján)
<https://www.katholisch.de/artikel/44152-gaenswein-papst-benedikt-xvi-hat-fuenf-materielle-erben> (letöltve 2025. január 07. napján)
<https://www.katholisch.de/artikel/43253-nachlass-von-benedikt-xvi-erbt-papst-franziskus> (letöltve 2025. január 07. napján)

A hagyatéki tényállás a következő: Benedek pápának öt unokatestvére él, akik közül már van, aki visszautasította a hagyatékot. Németországban nincs pozitív hagyatéka, német és vatikáni kettős állampolgársággal rendelkezett. Vatikán Állam nem tagja az Európai Uniónak. A Vatikán hagyományosan a régi olasz polgári jogot alkalmazza, melynek kollíziós szabálya az állampolgárságra utal (egyébként ugyanarra az eredményre vezetne az utolsó lakóhely is). Anyagi jogként tehát minden bizonnyal a vatikáni jog jön számításba.

2023-ben a német hagyatéki bíróság, a reá vonatkozó Európai Öröklési Rendelet alapján joghatóság hiányában visszautasította a kérelmet, amely a jogutódlás megállapítására irányult. 2024 júniusában a müncheni tartományi felsőbíróság a határozatot helybenhagyta (OLG München, 33 Wx 270/23 e). A rendelet 4. c. pontja szerint ugyanis annak a tagállamnak a bíróságai rendelkeznek joghatósággal az öröklés egészében történő határozathozatalra, amelynek a területén az örökagyó szokásos tartózkodási helye elhalálkozásának időpontjában volt. A 10. cikk szerinti kiegészítő joghatósági szabály sem volt alkalmazható („Amennyiben az örökagyó szokásos tartózkodási helye elhalálkozásának időpontjában nem valamely tagállamban található, a hagyatéki vagyontárgyak helye szerinti tagállam bíróságai mégis joghatósággal rendelkeznek az öröklés egészében történő határozathozatalra.”) A bíróság nem látta a 11. cikk *Forum necessitatis*-szabályt sem alkalmazhatónak („Amennyiben e rendelet egyéb rendelkezései alapján egyik tagállam bírósága sem rendelkezik joghatósággal, kivételes esetben valamely tagállam bíróságai határozatot hozhatnak az öröklés tárgyában, amennyiben az eljárás megindítása vagy lefolytatása ésszerűtlen vagy lehetetlen lenne egy olyan harmadik államban, amelyhez az ügy szorosan kapcsolódik. Az ügynek kielégítő mértékben kell kapcsolódnia az eljáró bíróság szerinti tagállamhoz.”) Ugyanis a bíróság szerint nem bizonyította a kérelmező, hogy az eljárás megindítása vagy lefolytatása ésszerűtlen vagy lehetetlen lenne: Vatikánban az állam működőképes, többszintű bírósági rendszere van és nem feltételezhető, hogy eljárása a német közrendbe ütközne.

4. Egyházi személyek öröklése

A szerzetesek katolikus kánonjog szerinti szegénységi fogadalmának a kötelező végintézkedéshez hasonlóan *nincs világi joghatása*.

Komoly aggályokat vethet fel a *lelkészek öröklése híveik, egyháztagok után*. Egyes külföldi jogok, például a német evangélikus egyház egyházi szolgálatról szóló törvénye tiltja, hogy lelkész vagy hozzátartozója adományt fogadjon el. Adott ügyben ahhoz, hogy a végrendeletben megjelölt lelkész egy örökséget

átengedhessen az egyháznak, előbb meg kellett azt örökölnie. Külön problémát jelentett, hogy az öröklési illetéket meg kellett fizetnie.⁴ Hasonló esetben a magyar jogban is hasonló lenne a helyzet.

A svájci berni és zürichi kantonok református egyházaiban a lelkészek maximum 200,- CHF értékig fogadhatnak el ajándékot.⁵ Hasonló hazai szabályra nem találtam adatot.

Magyar állami bíróság előtt is felmerült már viszont a probléma, hogy jó erkölcsbe ütközik-e a lelkész és híve közötti szerződés. Az adott esetben egy tartási szerződés kapcsán kellett erről döntenie a bíróságnak, de a kérdés öröklési, halál esetére szóló ajándékozási szerződés esetén is felmerülhet.⁶ A perbeli tényállás szerint az eltartó egy plébános, az eltartott egy 93 éves asszony volt, aki az eltartó által plébánosként vezetett plébániára költözött, majd három hónap múlva elhunyt. A szerződés alapján a plébános egy budapesti ingatlant szerzett meg. Az eltartott örökösei egyebek mellett a szerződés jóerkölcsbe ütközése miatti érvénytelenségére hivatkoztak. Sem az első, sem a másodfokú bíróság nem látta az érvénytelenséget megállapíthatónak.

A bíróság megítélése szerint: „önmagában a plébános hivatása nem teszi jóerkölcsbe ütközővé egy plébánosként szolgáló pap és egy hívő között létrejött polgári jogi megállapodást”. A tartási szerződés jóerkölcsbe ütköző volta tekintetében az egyház belső szabályainak megtartása nem volt értékelhető szempont. „A polgári perben eljáró bíróságnak nem feladata annak megítélése, hogy az egyházi rend tagja kötelezettségeit hogyan teljesíti és a hivatásához fűződő elvárásokat mennyiben tartja meg. Az általánosan elfogadott erkölcsi normák, szokások, az általános társadalmi megítélés nem feleltethető meg a katolikus egyházban szolgálatot teljesítő személyekkel szemben az egyházi renden belül támasztott elvárásoknak.

A hasonló esetek által kiváltott általános társadalmi elítélés, közfelháborodás viszont álláspontom szerint éppen azt jelzi, hogy az ilyen szerződés az „általánosan elfogadott erkölcsi normákkal, szokásokkal, az általános társadalmi megítéléssel” ellentétes. Több szakmai etikai kódex is tiltja a hasonló szerződéseket. Sőt, intézményi szinten kifejezett jogellenes is lehet: 1/2000. (I. 7.) SzCsM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről 6. § (10) szerint: „A személyes gondoskodást nyújtó intézményben foglalkoztatott személy, valamint közeli hozzátartozója és élettársa az ellátásban részesülő személlyel tartási, életjáradéki és öröklési szerződést az ellátás időtartama alatt – illetve annak megszűnésétől számított egy évig –

4 <https://www.evangelisch.de/inhalte/163298/05-12-2019/pfarrer-muss-fuer-weitergeleitetes-erbe-steuern-zahlen> (letöltve 2025. január 07. napján)

5 <https://www.beobachter.ch/geld/erben/des-pfarrers-erbsunde-248376> (letöltve 2025. január 07. napján)

6 Fővárosi Ítéletábla 1.Pf.20.826/2022/6/II.

nem köthet.” Érdekes módon a rendelet nem nevesíti az ajándékozási szerződést. Elképzelhető, hogy a foglalkoztatott személy egyben egyházi személy is legyen, a rendelet 2. sz. melléklete szerinti terápiai munkatárs munkakör képesítési követelménye lehet pl. teológus, lelkipásztor, teológus, biblioterapeuta, diakónus, hittanár-nevelőtanár, lelkipásztor munkatárs – ezek gyakran az egyházi személyek képesítései.

A társadalmunk egyre érzékenyebb arra, hogy a humán szolgáltatásokban dolgozóknak a szolgáltatásokat igénybevevő, gyakran tőlük függő vagy nehéz, kiszolgáltatott helyzetben lévő emberek irányában tanúsított magatartása tisztességes legyen. Jogunk is ezt a szigorodó erkölcsi rendszert követi, az adományok elfogadása körében is. Ebbe a trendbe illeszkedik az is, hogy az egészségügyben 2021. január 1-től betiltották hálapénzt.⁷

A szociális munka etikai kódexe tiltja, hogy a szociális munkás adományt fogadjon el a klienstől.⁸ A köznevelés területén hasonló elveket mond ki a Nemzeti Pedagógus Kar 2024-ben elfogadott etikai kódexe.⁹

5. Az egyházak, egyházi jogi személyek, vallási egyesületek öröklése

Az egyházi személy által a hívektől kapott személyes adomány erkölcsi aggályokat vet fel. Társadalmilag elfogadott és nagy hagyományokkal rendelkezik ezzel szemben, hogy az egyházak, vallási közösségek *adományokat gyűjtsenek*. Olyannyira, hogy például Németországban az egyházak, civil szervezetek aktív adománygyűjtése, örökségekre vonatkozóan is széles körben elterjedt: ilyen fogalmak

- 7 2012. évi C. törvény (Btk.) 291. § (1) bek., 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről 138/A. § (4) Az egészségügyi dolgozó vagy az egészségügyben dolgozó a szolgáltatás nyújtását követően egy alkalommal elfogadhat a beteg vagy rá tekintettel más által ajándékként adott olyan tárgyat, amelynek értéke nem haladja meg a mindenkori minimálbér havi összegének 5%-át. (5) Az egészségügyi dolgozó vagy az egészségügyben dolgozó a folyamatos benntartózkodás mellett végzett, hosszú ideig tartó egészségügyi szolgáltatás nyújtása során kéthavonta egy alkalommal elfogadhat a beteg vagy rá tekintettel más által ajándékként adott olyan tárgyat, amelynek értéke nem haladja meg a mindenkori minimálbér havi összegének 5%-át. (6) Az ajándék értékének meghatározása során a beszerzési árát vagy saját előállítás esetén a hasonló termék kiskereskedelmi árát kell figyelembe venni.
- 8 „A kliensek számára juttatott adományokból a szociális munkás nem részesülhet, ... A szociális munkás kliensétől egyéb ellenszolgáltatást nem kérhet, és nem fogadhat el.” (3.9f)
- 9 „(28) A pedagógus társadalmi, szakmai kapcsolatai révén létrejött helyzetét az intézményben semmilyen – másoknak hátrányt okozó – személyes előny szerzésére nem használhatja föl. (29) A pedagógus a növényekkel, a tanítványaitól, a szülőkétől és a pedagógiai folyamat szereplőitől – a mindennapi életben szokásos kisebb figyelemességek kivételével – aránytalanul nagy értékű ajándékot, kölcsönt és jogtalan előnyt nem fogadhat el, nem adhat. Ilyesmit soha senkitől, semmilyen mértékben nem várhat el. (30) Aránytalanul nagy értékű ajándéknak tekintendők azok az ajándékok, amelyeket a pedagógus saját jogszerű jövedelméből, szokásos életvitelének fenntartása mellett azok reális piaci árán nem lenne képes megvásárolni magának.”

jelölik, mint az „Erbschaftsspende¹⁰, Nachlasspende¹¹ = örökség-adomány, Testamentsspende¹² = végrendeleti adomány, Erbschaftsfundraising¹³ = örökség-adomány-gyűjtés.” Végrendeletek készítéséhez egyházi internetes oldalakon online útmutatók is elérhetők¹⁴.

Az egyes vallási közösségek szintjén azonban ettől eltérő hozzáállás is létezik. A franciaországi *taizé-i* szerzetesközösség pl. nem fogad el ajándékot, örökséget még a közösség tagjaitól sem. Korábban egy tagjuk a közösségre hagyta vagyonát, ám a család sérelmezte ezt és a közösség minden igény nélkül átengedte a hagyatékot a családnak.

Végintézkedésben megjelölt egyház, vallási közösség esetén gyakran vet fel problémát az örökösnevezés. Egyértelmű, egyetlen konkrét egyházra vonatkozó jelző a „katolikus, református, evangélikus, unitárius”. Nem ilyen, mert több egyházat is jelölhet pl. a „zsidó, izraelita, ortodox, muzulmán, buddhista.

Gyakorlatban már vetett fel problémákat, hogy „ókatolikus egyház” megjelölés a felületes szemlélő számára megtévesztő lehet. A Magyar Ókatolikus Misszió Egyesület nem egyház, hanem vallási egyesület. Az egyesület lelkészeinek megjelenése, szertartásaik külsőre hasonlítanak a katolikus egyházéhoz, de az utóbbival semmilyen közösségben nem áll.

Az egyházi, vallási közösségek beazonosítása esetenként meglehetősen bonyolult lehet. Erre jó példa, a *máltai rend*, amely végrendeleti örökösként viszonylag gyakran előfordul. Azonban sem a „máltaiak”, sem a „máltai lovagrend”, sem a „máltai szeretetszolgálat” nem egyértelmű megjelölés. A máltai lovagrend nem egyházi jogi személy annak ellenére, hogy a máltai lovagrend céljai a római katolikus egyházhoz kapcsolódnak és szerzetesrend jellegű vonásokkal rendelkezik. A Szuverén Máltai Lovagrend különleges nemzetközi jogalany. A Magyar Köztársaság Kormánya és a Szuverén Jeruzsálemi, Rodoszi és Máltai Szent János Katonai és Ispotályos Rend közötti Együttműködési Megállapodás kihirdetéséről 2010. évi CXL. sz. törvény szerint a lovagrend kijelölt szervezetei: a Magyar Máltai Lovagok Szövetsége, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület, a Magyar Máltai Lovagok Alapítvány, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Alapítvány, valamint a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Iskola Alapítvány. Ezekon kívül azonban még

10 Pl.: <https://www.kircheinnot.at/helfen/spenden-3/erbschaftsspenden/>, <https://www.sos-kinderdoerfer.de/helfen/testamentsspende-und-nachlass/erbrecht-ratgeber-testament-nachlass/erbe-spenden> (letöltve 2025. január 07. napján)

11 Pl.: <https://www.kirche-nachlassspende.de/> (letöltve 2025. január 07. napján)

12 Pl.: <https://www.caritas.at/spenden-helfen/spenden/weitere-spendenmoeglichkeiten/testamentsspende> (letöltve 2025. január 07. napján)

13 Pl.: <https://www.fundraising-evangelisch.de/wissen/strategie/erbschaftsfundraising>, (letöltve 2025. január 07. napján), <https://www.hkd-material.de/arbeitshilfen/331/erbschafts-fundraising> (letöltve 2025. január 07. napján)

14 Pl.: https://www.missio-hilft.de/missio/spenden/testamente/missio-hilft-testamentsbroschuere_1-8.pdf (letöltve 2025. január 07. napján)

több más egyesület, alapítvány is létezik, pl. a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Sportegyesület, Máltai Lovagok Magyarországi Egyesülete, Ökumenikus Isptályos Máltai Lovagok „Segítő Szent János” Alapítvány. A lovagrend nem összevetésztendő a katolikus egyház belső egyházi jogi személyével, a Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend Magyarországi Helytartóságával.

Fontos leszögezni, hogy *a vallási egyesületek* nem egyházak. Számos esetben vallási egyesület is, egyház is viselhet hasonló vagy részben azonos nevet, szinte az összes nagyobb vallás esetében szerepel mindkét kategóriában bejegyzett szervezet.

A *belső egyházi jogi személyiség* kérdése széles körben alkalmazandóak egyházi jogi szabályok. A bíróságok megengedő, a favor testamenti elvet érvényesítő gyakorlatot folytatnak, a belső egyházi személyek végrendeleti megjelölésével kapcsolatban. Nemcsak a rész-egész vonatkozásban, mint hogy a jogi személyiséggel nem rendelkező filia, leányegyházközség érteni lehet a plébániát, egyházközséget, amihez tartozik. Hanem adott esetben a bírói gyakorlatban a „templom és temetkezési hely” alatt érthető volt a plébánia, egyházközség, vagy katolikus vonatkozásban „egyházközség” alatt a plébánia.¹⁵

Egyházakkal összefüggésben széles körben okozhat problémákat az új *Ptk. 7:19. § (4)* bekezdése: a Ptk. 7:19. § (4) szerint ugyanis „jogi személynek rendelt juttatás esetén nem lehet tanú a jogi személy tagja, vezető tisztségviselője, képviselője, felügyelőbizottsági tagja és munkavállalója. Ilyen személy közreműködése a végrendelet megalkotásában a jogi személynek rendelt juttatást érvénytelenné teszi.” Az Alkotmánybíróság 3532/2021. (XII. 13.) számú végzésében a szakasszal kapcsolatban már döntött alkotmányjogi panasz visszautasításáról döntött, igaz csak eljárásjogi okból. Az indítványozó perében a bíróság a Ptk. 7:19. § (4) bekezdése alapján a végrendeletben az indítványozónak rendelt juttatás érvénytelenségét állapította meg.¹⁶

Álláspontom szerint azonban a Ptk. 7:19. § (4) az egyházak, vallási közösségek tagjaira, vezető tisztségviselőire és felügyelőbizottságára nem vonatkoztatható. A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény (Ltv.) 7/A. (1) szerint „A jogi személyiségű vallási közösség tagjai vallási meggyőződésének megfelelően szabadon állapítja meg vallási és ezen alapuló egyéb közcélú tevékenysége kereteit, szabályait, szervezeti formáját és elnevezését”. Az egyháztag-ság a fogalmát kizárólag a belső egyházi jog határozza meg, tehát a Ptk. fogalma szerinti „jogi személy tagja” fogalommal nem azonosítható. Ugyanez érvényes a „vezető tisztségviselőre és felügyelőbizottsági tagra”, amelyek a szervezeti felépítéstől függenek. Azt, hogy egy egyházi jogi személynek egyáltalán van-e vezető

15 Fővárosi Ítéletábra 1.Pf.20.255/2019/4/II.

16 Fővárosi Törvényszék 44.Pf.630.178/2020/6.

tiszttségviselője, felügyelőbizottsága, hogy ezek a fogalmak a belső egyházi jogban egyáltalán értelmezhetőek-e, az egyházi autonómia körébe tartozik. A Lvt. nem is használja sem a vezető tiszttségviselő, sem a felügyelőbizottság megjelöléseket. Tehát véleményem szerint helytelen az olyan a bírósági gyakorlat, mi szerint bizonyítást folytatnak le arra nézve, hogy a tanú, közreműködő melyik egyház tagja, és ennek alapján megállapítják a végrendeleti juttatás érvénytelenségét.

Képviselő és munkavállaló esetében viszont alkalmazható az érintett Ptk. szakasz, hiszen az előbbi nélkül az állami jogi személy működésképtelen lenne. Az egyházi jogi személyek széles körében az állami nyilvántartások tartalmazzanak a képviselőre vonatkozó nyilvános adatot. Belső egyházi jogi személy esetében pedig az egyházi jogi személy igazolja azt.

Az egyházi jogi személy és a munkavállaló közötti munkaviszony pedig csak kis mértékben, elsősorban a munkavállaló jogai és kötelezettségei körében kapcsolódik a lelkiismereti- és vallásszabadsághoz való joghoz. A munkaviszony fennállása az állami jog által szabályozható tárgykörbe esik. Az Lvt. ugyanakkor megkülönbözteti az egyházi személyek sajátos egyházi szolgálati viszonyát, a munkaviszonyát és egyéb jogviszonyát (12. § (1) bek.). Tehát nem minden egyházi személy áll az egyházzal munkaviszonyban, az egyházi szolgálati viszony nem azonos a munkaviszonnyal, a Ptk. fenti rendelkezése viszont csak a munkaviszonyt nevesíti.

Fontos megjegyezni, hogy a Ptk. szabálya mindig az adott végintézkedéssel juttatásban részesített jogi személyre vonatkozhat, nem indokolt azt tágan értelmezni. Tehát álláspontom szerint pl. egy plébánia esetében a tanúk, közreműködők köréből történő kizárást helyesen csak a plébánosra, illetve a plébániával munkaviszonyban álló személyre kellene alkalmazni.

A bevett egyházak többletjogokkal rendelkeznek a *termőföld megőrzése* körében. A mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvény 11. § (2) a) szerint a „bevett egyház vagy annak belső egyházi jogi személye végintézkedéssel, tartási, életjáradéki, gondozási, ajándékozási szerződés alapján, valamint temető létesítése és bővítése céljából, hitéleti célból átruházással, továbbá már meglévő földterületei cseréjével” szerezhet termőföldet. Fontos, hogy végintézkedéssel bármilyen célból szerezhetnek földet nemcsak korlátozott célra, ahogy átruházás esetében.

Termőföldre vonatkozó szerzőképessége azonban csak a 32 bevett egyháznak és jogi személyeknek van. A bejegyzett, nyilvántartásba vett egyházak és a vallási egyesületek nincs. A föld tulajdonjogát ajándékozás címén bevett egyházra, illetve annak belső egyházi jogi személye részére is át lehet ruházni, vagyis lehet halál esetére szóló ajándékozás tárgya is.

A nem bevett egyházak jogutódlás esetén szerezhetik meg a jogelődjük termőföldjét:

A Fftv.-be a 2024.01.01-től hatályos módosítással bekerült: „A különválással, kiválással, leválással, egyesüléssel (beolvadással, összeolvadással), szervezeti formaváltozással (szervezeti átalakulás) létrejött jogi személy – ide nem értve a bevett egyházat, vagy annak belső egyházi jogi személyét – a jogelődje által a termőföldről szóló törvény szerint, vagy a termőföldről szóló törvény hatálybalépését megelőzően megszerzett tulajdonát képező föld tulajdonjogát nem szerezheti meg.” A törvény hallgat róla, hogy mi lesz a sorsa annak, a jogelőd által megszerzett földtulajdonnak, amit a jogutód nem szerezhethet meg, ezért ez a szabály messzemenően problematikus.

6. A kegyes alapítványok

A végrendelettel létesített alapítványhoz közel áll a kánonjogi kegyes alapítvány jogintézménye, ezért említést kell tenni a kettő összefüggéséről. A kegyes alapítvány kegyes célokra alapított, lehet belső egyházi jogi személy vagy anyagi javak összessége.¹⁷ Élők között és halál esetére is alapítható. A nem önálló kegyes alapítványok a „misealapítványok” olyan anyagi javak, melyekhez az a teher járul, hogy hosszú időn keresztül, a jövedelmükből miséket mondjanak. A kánoni kódex szerint törekedni kell arra, hogy ha lehetséges, meg kell tartani a világi jog szerinti formásokat

A Ptk. szerint alapítvány tartós célra hozható létre, amely vallási cél is lehet – ezért nem kizárt, hogy egy alapítvány kánonjogilag is kegyes alapítvány legyen. A nem önálló kegyes alapítvány létrejöhet mint végrendeleti meghagyás. Követelésére nem lehet senkit jogosítani. Teljesítésre senkit nem lehet állami jogi úton kötelezni. A kegyes alapítvány elképzelhető, mint élők közötti szerződés. De nem jöhet létre mint öröklési szerződés, mivel azt csak tartás, életjáradék, illetve gondozás ellenében lehet megkötni (Ptk. 7:48. § (1) bek.)

A német jogi szaknyelvben a misealapítványra vonatkozó szerződésre külön kifejezés létezik: „Messstiftungsvertrag”. Ott létrejöhet az állami jog szerinti öröklési szerződésként is.

17 A Corpus Iuris Canonici 1299. kán. 1. §. Aki a természetjog és a kánonjog alapján javairól szabadon rendelkezik, javait hagyhatja a kegyes célokra akár élők közti, akár halál esetére szóló intézkedéssel. –2. §. Az egyház javára tett halál esetére szóló intézkedésekben, ha lehetséges, meg kell tartani a világi jog szerinti formásokat; ha ezeket elhagyták, az örökösöket figyelmeztetni kell arra, hogy kötelesek teljesíteni az örökghagyó akaratát.

7. Az egyházi temetés

Végül a lelkiismereti és vallásszabadság jogához kapcsolódó kérdéseket vehet fel az egyházi eltemetés. A temetőkről és a temetkezésről szóló 1999. évi XLIII. törvény 19. § (2) szerint „Az eltemetés módjára és helyére nézve az elhunyt életében tett rendelkezése az irányadó, amennyiben ez nem ró az eltemettető személyére aránytalanul nagy terhet.” A temetés módjára, helyére vonatkozó örökhagyói rendelkezés egyrészt gyakori végrendeleti meghagyás, öröklési szerződéses kikötés.

Am ezen felül a kegyeleti jog megsértését is jelenti, ha az eltemettető nem tartja tiszteletben az örökhagyónak a vallási szertartás felekezeti jellegére vonatkozó kérését. (Pl.: Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.793/2017/7.) Vonatkozhat ez az egyházi szertartásra vagy annak mellőzésére is.

Ugyanakkor az egyházi eltemetésre nincs alanyi jog, az egyházaknak lehetősége van azt szabályozni, feltételekhez kötni. Katolikus vonatkozásban például hamvasztással urnatemetőbe, szóróparcellába vagy templomi közös osszáriumba lehet egyházi szertartással temetni. A Hittani Kongregáció 2016. évi Ad resurgendum cum Christo („Hogy feltámadjunk Krisztussal”) kezdetű instrukciója a Katolikus Egyház temetési szertartásával és eljárásával kapcsolatban ugyanis előírja, hogy az elhunytak hamvait szabályszerűen kell őrizni szent helyen, vagyis temetőben, vagy templomban, vagy a megfelelő egyházi hatóság által kifejezetten erre célra kijelölt helyen. Nem, illetve csak kivételes engedéllyel engedi a hamvak otthoni őrzését. A hamvakat ekkor sem szabad azonban a családtagok között szétosztani, és mindig biztosítani kell a tiszteletet és az őrzés megfelelő körülményeit. A hamvak természetes vizekbe, repülőgépről, erdőben vagy egyéb helyre történő szétszórása, ékszerbe, egyéb tárgyba foglalása nem felel meg a katolikus egyházi szabályoknak.

Összefoglalás

Az öröklési jogunkban a polgári jog többi területéhez képest nagy számban kell alkalmazni állami egyházi jogi szabályokat. A jogterület erős erkölcsi meghatározottsága részben vallási elvekben gyökerezik. A lelkiismereti- és vallásszabadsághoz való alapvető jog érvényesülését előmozdító jogszabályokra, elvekre és erkölcsi értékekre ezért a hagyatéki ügyekben eljáró és végintézkedést vagy halál esetére vonatkozó szerződést, jognyilatkozatot készítő közjegyzőnek is figyelemmel kell lennie.¹⁸

18 Köszönet a gyakorlati problémák megosztásáért a következő kollégáknak: Dr. Lerner Attila, dr. Takács Gábor és dr. Dévényi Norbert közjegyzők, dr. Szabó Csaba ügyvéd, dr. Benkő Ingrid jogtanácsos.

A tárgyalási szerkezet változásának legújabb fejleményei a polgári perben*

A tanulmány polgári perrendtartásunk hatálybalépése óta eltelt időben megvalósított jogszabályi változásokra és kialakuló felsőbb bírósági gyakorlatra vonatkozóan végez el reflexiót a tárgyalási szerkezet vonatkozásában. A dogmatikai bevezetőt követően vizsgálat tárgyát képezi a perindítás és a perfelvétel körében kiadott bírósági döntések elemzése, illetve e tárgykört érintő jelentős jogszabálymódosítások. Kiemelt figyelmet kap a keresetlevél, az alperesi írásbeli ellenkérelem, a bírósági meghagyás és a perfelvétel írásbeli része, mely perszerkezeti elemekben elvégzendő perceselemények állnak a gyakorlat és a jogalkotás fókuszában. Mindezzel a tanulmány célja tárgyalási szerkezetre vonatkoztatható bírósági gyakorlat feltárása.

Tárgyszavak:

tárgyalási szerkezet, perindítás, perfelvétel, bírósági gyakorlat, Pp. novella

The study reflects on the legislative changes and the emerging practice of the higher courts in the field of the structure of proceedings since the entry into force of the Civil Procedure Code. Following a doctrinal introduction, the analysis of court decisions in the area of the commencement and the conduct of proceedings, as well as significant legislative changes in this area are examined. Particular attention is given to the written part of the statement of claim, the written counter-claim of the defence, the court order and the written part of the statement of case. The procedural acts to be carried out in the above-mentioned procedural elements are the ones which are the main focus of practice and legislation. Through all of this, the study aims to uncover judicial practice which can be related to the structure of legal proceedings.

Keywords:

structure of proceedings, institution of proceedings, commencement of proceedings, judicial practice, civil procedure novelle

* Jelen tanulmány a Polgári Közjegyzőség 150. évfordulójára, 2024. október 18. napján, a MOKK és a PPKE-JÁK által rendezett konferencián elhangzott előadás szerkesztett, és bővített változata.

Bevezetés

A tanulmányban, reagálva perjogunk utolsó éveiben bekövetkezett számos változásra vizsgálom perrendtartásunk tárgyalási szerkezetét. Kiindulópontnak a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (továbbiakban: Pp.) hatálybalépéskori normaszövegét választottam. Erre vonatkozóan végzek el reflexiót jogalkotásunk és joggyakorlatunk legújabb fejleményeire tekintettel. A konkrét perrendi normák vizsgálata előtt bevezetésként néhány szót kívánok szólni a „tárgyalási szerkezet” és az ahhoz közel álló hasonló tartalmú perjogi dogmatikai fogalmakról, azok saját értelmezéséről. A céloom nem a részletszabályok ismertetése, sokkal inkább annak bemutatása, hogy a megalkotott tárgyalási szerkezetet egyrészt miként tölti meg a bírósági gyakorlat tartalommal, másrészt milyen jogalkotási változások érték azt, mintegy felülnézetből vizsgálva e tárgykört.

A fentiekre tekintettel vizsgálom a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény módosításáról 2020. évi CXIX. törvény (továbbiakban: Novella) által megvalósított tárgyalási szerkezetet érintő módosításokat. Emellett a bírósági gyakorlat oldaláról a Pp. hatálya alatt keletkezett felsőbbbírósági gyakorlatból emelek ki olyan döntéseket, melyek a tárgyalási szerkezetet érintő fontos megállapításokat rögzítenek, döntenek el és megmutatják, hogy a bíróság pontosan miként értelmezi az adott perceselem tartalmát, formáját és egyéb jegyeit. E vizsgálati szempont fontosságát adja, hogy a bírósági gyakorlat fontos iránymutatást tud adni a törvényszöveg megfelelő alkalmazásához. Ahol többféle értelmezés is lehetséges, ott a felsőbbbíróság(ok) az egységes joggyakorlat kialakítása érdekében szükségképpen igyekeznek egy irányba terelni a széttartó gyakorlatot és irányt mutatni. Fontos visszacsatolást jelentenek döntéseik a jogélet szereplőinek.

1. Tárgyalási szerkezet

Amennyiben hátrébb lépünk egyet a konkrét perrendtartási rendelkezésektől, akkor egy dogmatikai bevezetővel indítom jelen tanulmányt. Elsőként körbejáróm a címben is megjelent „*tárgyalási szerkezet*” kulcsfogalmat, illetve ennek alternatívának tekinthető fogalmi párjait, melyek nem teljesen szinonim értelműek. A tárgyalás önmagában kettős értelmű fogalom a peres eljárásjogi dogmatikában: tágabb értelemben egy szakasz, rész az eljárásban, szűkebb értelemben az egy-egy ülésnapon meghatározott rendben és helyen a bíróság előtt

zajló eljárási cselekmények gyűjtőfogalma¹, kerete. E szűkebb értelmet azzal lehet pontosítani, hogy kibővítjük a fogalmat és szűkítő értelemben *tárgyalási határnapként* hivatkozunk. A továbbiakban a tágabb értelemben hivatkozom a tárgyalást.

A *tárgyalási szerkezet*, az egyszerű nyelvtani értelmezés szerint azt határozza meg, hogy a polgári peres eljárás *tárgyalási szakasza*, hogyan, milyen rendben zajlik. Az elsőfokú eljárás azonban nemcsak tárgyalásból áll és ez különösen igaz a Pp. esetén, ahol a tárgyalást megelőző perindítási szakasz és az azt követő – az eshetőleg perfelvételi tárgyalási előtti – perfelvétel írásbeli része felértékelődött², a hangsúly ide helyeződött. Erre tekintettel a tárgyalási szerkezet fogalom csak részben fedi le az elsőfokú eljárást és jelen tanulmány vizsgálati körét.

Kissé átírva a fogalmat a „*perszerkezet*”, – szintén követve a nyelvtani értelmezést – az egész per szerkezetét leíró, szabályozó fogalom. Itt azonban fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a polgári (peres) eljárás és a polgári per nem szinonimák. A jogirodalom pernek onnantól tekinti az eljárást, hogy abba az alperes is bekapcsolódott³, azaz a felek közti kontradikció már a bíróság előtt is megnyilvánult. A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (továbbiakban: '52-es Pp.) esetén e két értelmezés így mondhatni egybe esett, hiszen az alperes legkésőbb a tárgyaláson kellett, hogy előadja ellenkérelmét. Az alperes a keresetlevél közlésével már „passzív módon” bekapcsolódott, értesült a megindult eljárásról, de az első aktív perbeli cselekménye az végső soron az tárgyaláson való megjelenés és előadás vagy a mulasztás következményeinek viselése volt. A Pp. ebben is változást hozott, az alperes perbebocsátkozása és a tagadásának, védekezésének kinyilvánítása a tárgyalást megelőző írásbeli ellenkérelemben kap helyet. Így, bár a perszerkezet már tágabb, mint a tárgyalási szerkezet, a perindítási szakasz még mindig kívül esik rajta. Tovább-gondolva a fogalmi kereteket az „*eljárási szerkezet*” megnevezéssel juthatunk – nyelvtani értelmezés útján – közelebb ahhoz az értelmezéshez melyet a tanulmányban követek, melyhez a pontosítás kedvéért hozzátehetjük még az *elsőfokú* jelzőt.

- 1 Szabó Imre, A tárgyalás és határozatok. In: *Osztovits András (szerk.), Polgári eljárásjog I. – A Polgári per általános szabályai*. Budapest, 2013. 236. o.
- 2 Köblös Adél, Tárgyalás a polgári perben. In: *Görög Márta – Hegedűs Andrea (szerk.), Lege duce, comite familia, ünnepi tanulmányok Tóthné Fábíán Eszter tiszteletére, jogász pályafutásának 60. évfordulójára*. Szeged, 2017. 299. o.
- 3 *Lugosi József*, A polgári (peres) eljárás és a polgári per. *Jogtudományi Közlöny*, 2012/2. 68–79. o.; *Lugosi József*, Az eljárásindítás és -megszüntetés a Pp.-ben. *Jogtudományi Közlöny*, 2021/5. 248–255. o.; *Éless Tamás – Döme Attila*, Alapvetések a polgári per szerkezetéhez. In: *Varga István – Németh János (szerk.), Egy új polgári perrendtartás alapjai*. Budapest, 2014. 50–78. o.

Az eljárásjog tudománya a fentebb használt fogalmak közül az '52-es Pp. hatálya alatt egyértelműen a tárgyalási szerkezetet favorizálta⁴ az akkor hatályos perrendi normaszöveg alapján. A Pp. kodifikáció alatt kezdtek megjelenni azok a jogirodalmi nézetek, melyek már előszeretettel használták a perszerkezetet⁵, ezzel is jelezve a változó tartalmat és perrendi normákat. A továbbiakban a tárgyalási szerkezetet használom, figyelemmel annak általam kibővített tartalmára. Fenntartva azt a korábbi nézetet, *hogy a tárgyalás a legfontosabb és hangsúlyosabb szakasza*⁶ az eljárásnak. Az előtte található perceselexmények pedig mintegy előkészítve, megalapozva a tárgyalást összekapcsolódnak vele, így együtt alkotnak egy (szerkezeti) egységet és ezáltal képeznek egy gondolati egységet is, melyet a tanulmányban együttesen vizsgálok. A nyelvtani értelmezést ezzel a dogmatikai értelmezéssel kissé átformálva ez a mögöttes tartalma a fogalomhasználatomnak. Ez a fő indokom a fogalom használatának kiterjesztésére, a szoros összefüggés a perindítás és a tárgyalást megelőző perceselexmények, valamint a tárgyalás között. Erre tekintettel a tárgyalást megelőző perceselexmények vizsgálata elengedhetetlen, ha a tárgyalás képezi a fő vizsgálati tárgyat.

2. A Pp. szerkezete

A 2013-tól induló Pp. kodifikáció óta a 2020-as évekig a folyamatban lévő jogalkotás, a Pp. hatálybalépése, a kezdeti gyakorlat és a Novella egy turbulens körülbelül 10 éves időszakot ölelt fel napjainkig. Ezt, mintegy lezárva a 2021-ben hatályba lépett a Novella és az annak nyomán kialakuló gyakorlat elsimulni látszik. Lezárult az első időszak kezdeti útkeresése⁷, következhet a gyakorlat megszilárdítása.

- 4 A fogalomhasználat gyakoriságát lásd a korabeli tankönyvekben és kommentárookban, például *Kengyel Miklós*, Magyar polgári eljárásjog. Budapest, 2014.; *Németh János – Kiss Daisy (szerk.)*, A polgári perrendtartás magyarázata. Budapest, 2010.
- 5 *Udvary Sándor*, Új Pp. – új perszerkezet. *Advocat*, 2017/1-2. 6–11 o.; *Udvary Sándor*, A polgári eljárásjog reformja: reformáció vagy renováció? In: *Sepsi – Deres – Homicskó (szerk.)*, Folyamatos megújulás: Reformáció(k) tegnap és ma, A Károli Gáspár Református Egyetem 2016-os évkönyve. Budapest, 2017. 392–409. o.; *Wallacher Lajos*, Az osztott perszerkezet bevezetésének közvetett hatásai az új polgári perrendtartásban. *Jogtudományi Közlöny*, 2017/12. 529–535. o.; *Wopera Zsuzsa*, Az új polgári perrendtartás elvi alapjai. *Jogtudományi Közlöny*, 2017/4. 153–161. o.
- 6 *Schleijffer Pál*, A tárgyalás. In: A magyar polgári perjog főbb kérdései. Budapest, 1953. 83. o.; *Kengyel Miklós*, Polgári eljárásjog. 2. köt., Pécs, 1992. 57–58. o.; *Novák István*: A bíró polgári eljárásjogi felelőssége – tárgyaláselőkészítési felelősség. In: *Tóth Károly (szerk.)*, Emlékkönyv dr. Szilbereky Jenő egyetemi tanár oktatói működésének 30. és születésének 70. évfordulójára. Szeged, 1987. 244. o.
- 7 *Pribula László*, A polgári perrendtartás alkalmazásának gyakorlati tapasztalatai a bíróságok szemszögéből. *Miskolci Jogi Szemle*, 2021/3. különszám. 468. o.; *Wopera Zsuzsa*, A dogmatika vagy a gyakorlat elsőbbsége? In: *Farkas Csaba – Görög Márta – Hegedűs Andrea, Kaprinay Zsófia – Pákozdi Zita – Varga Imre (szerk.)*, (FORVM Acta Juridica et Politica): Ünnepi kötet Dr. Szabó Imre egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szeged, 2021. 485. o.

A Pp. hatálybalépése előtt egy dogmatikai alaptézis volt, hogy „tárgyalás a legfontosabb és hangsúlyosabb szakasza az eljárásnak”. Ezt bontotta meg a Pp. a maga megerősített perindítási szakaszával és a tárgyalást megelőző kötelező iratváltással, illetve a tárgyalás kettéosztásával, az osztott tárgyalási szerkezettel és különösen a perfelvételi tárgyalás esetlegessé tételével. A perindítás, akárcsak az új fogalomként megjelent „perfelvételi iratok” szerepe rendkívüli mértékben megerősödött és hangsúlyos szerepet foglalnak el szerkezeti szempontból. A Pp. egészen odáig megy, hogy – egyébként dogmatikailag helyesen – csak az érdemi tárgyalási szakfoglomban használja a „tárgyalást”.

2.1. Perindítás

2.1.1. Kereseti kérelem

A perindítás a keresetlevél benyújtásával veszi kezdetét és egészen a keresetlevél közléséig, a perindítás hatásainak beálltáig tart. Az ellenkérelem fordítja át a perindítást perfelvételbe.⁸ E szakasz tartalma tehát a keresetlevél körül összpontosul, a beadása, megvizsgálása és ennek eredményeként tett bírósági cselekmény végzendő itt, ez lényegében a felperes és a bíróság közti jogviszony. A „megújult” keresetlevél már a kodifikáció majd az azt követő években is a gyakorlat és a jogtudomány fókuszába került. Ebből egyetlen szempontot emelek ki, mely a kereseti kérelem határozottságát érinti. A kodifikációs célkitűzés a hármelemű pertárgyfoglalom és a határozott kereseti kérelem szigorú megkövetelése, a meglepetés-ítéletek elkerülése volt. Ehhez igazodott a korai kommentári irodalom, mely azt a kérelmet tekintette határozottnak, és – korabeli normaszöveg alapján – *a bíróság ítéleti rendelkezésére irányuló határozott kereseti kérelemnek* – amelyek további értelmezés nélkül átültethető ítéleti rendelkezéssé.⁹ Ehhez igazodott is a bírósági gyakorlat és ennek fényében vizsgálták a keresetlevelet, *meglehetősen szigorúan*.

E jelenségre érkezett meg a Kúria Joggyakorlategelő csoportjának véleménye¹⁰, majd arra támaszkodva a Novella, mely annyiban finomította a Pp. fogalomhasználatát, hogy 2021-től a kereseti kérelem érdemi részében a *„a bíróság döntésére irányuló”* határozott kereseti kérelmet kell előterjeszteni.

8 Zsitva Ágnes, Elsőfokú eljárás (Harmadik Rész). In: Wopera Zsuzsa (szerk.), A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata. Budapest, 2017. 281. o. [a továbbiakban: Zsitva, Kommentár]; Herédi Erika, A preklúzió jelentősége a megújult polgári perben. Jogtudományi Közlöny, 2018/3. 122. o.

9 Zsitva, Kommentár. 254. o.; Ébner Vilmos, Perindítás (XI. Fejezet). In: Varga István (szerk.), A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja. 1. köt. Budapest, 2018. 641. o.

10 https://kuria-birosag.hu/hu/joggyak_csop/keresetlevel-visszautasitanak-vizsgalata-targykoreben-felal-lított-joggyakorlat-elemzo (letöltve 2025. január 29. napján).

2.1.2. Tevékenységek a keresetlevél alapján

Az előző pontban kifejtett gyakorlatban kialakult bizonytalanságot erősítette, hogy a bíróságok a keresetlevelet a perindításkor elvárt szintnél mélyebben vizsgálták. A mögöttes indok a perkonzentrációban és ismét a kommentári és egyéb jogirodalmi álláspontokban¹¹ keresendő. A keresetlevéllel szemben támasztott fokozott követelményeket a bíróságok már itt érvényesíteni kívánták és csak a tökéletes vagy hibátlan keresetlevelet kívánták továbbengedni. Ez azt hozta magával, hogy már érdemi kérdéseket is vizsgáltak a bíróságok, vélt hiány esetén pedig visszautasították a keresetlevelet. Erre érkezett a BDT2019. 4110. II. rendelkezése¹², illetve 2021-ben a Novella által beiktatott Pp. 176. § (6) bekezdés, tovább erősítve a megváltozott nézeteket a BDT2024. 4819.¹³ számú döntés.

Az új bekezdés egyértelműsítette a bíróság döntési kompetenciáját az eljárás e szakaszában, illetve meghatározta a perindítás során teljesítendő bírói vizsgálati szintjét. A 2024-es bírósági döntés alapjául szolgáló ügyben azonban a bíróság – a kezdeti évek gyakorlatához hasonlóan – az eljárás túl korai szakaszában várt el túl konkrét felperesi előadást, és mivel a bíróság megítélése szerint a felperes ezt nem teljesítette, a keresetlevelet hiánypótlást követően visszautasította, ami épphogy a Novella által beiktatott rendelkezéssel ellentétes. Tehát a – szerkezeti tanulság – hogy a keresetlevelet át kell engedni, ha az perfelvételre alkalmas, és a bíróság által észlelt „érdemi hiányokat” a perfelvétel során – abban a szakaszban – kell egyértelműsíteni anyagi pervezetéssel, illetve ott kell a megfelelő szankciót alkalmazni, amennyiben a bíróság szerint a felperesi előadás szintje nem meggyőző, azaz a keresetet érdemben kell elbírálni, adott esetben elutasítani.

A BDT2019. 4110. I. pontja mindeközben azt az alapvetést rögzítette – a perindítás joghatásainak beálltára támaszkodva –, hogy meddig lehet visszautasítani a keresetlevelet és honnan kell megszüntetni az eljárást. Ez szerkezeti értelemben is fontos kérdés, hiszen, ha a mögöttes tartalmat nézzük, akkor ez a perindítás és a perfelvétel szerkezeti határa, ez a választóvonal. Továbbá kimondta, hogy

- 11 *Pákozdi Zita*, A keresetlevél kellékei, különösen az érvényesíteni kívánt jog megjelölésének a kérdései az új Pp. kodifikációs folyamataiban. In: *Gellén Klára – Görög Márta (szerk.): LEGE ET FIDE Ünnepi tanulmányok Szabó Imre 65. születésnapjára*. Szeged, 2016. 458–459. o.; *Pákozdi Zita*, A perindítás és a keresetlevél szabályai az új Pp. -ben. *Jogtudományi Közlöny*, 2017/7-8.350. o.; *Wopera Zsuzsa*, Az új polgári perrendtartás karakterét adó egyes megoldások európai összehasonlításban. *Advocat*, 2017/különszám. 6. o.
- 12 I. Ha a bíróság a hiányos, kellően nem felszerelt keresetlevelet – az ellenkérelem előterjesztésére felhívással – közli az alperessel, a hiányosságra alapítottan utóbb sem a keresetlevél visszautasítására, sem az eljárás megszüntetésére már nem kerülhet sor.
- II. A keresetlevelet visszautasító végzésben a bíróság kizárólag arról foglalhat állást, hogy a keresetlevél olyan tartalmi, alaki hiányosságokban szenved, vagy olyan perakadályok állnak fenn, melyekre tekintettel a kereset érdemben el nem bírálható; a kereseti kérelem megalapozottsága körében azonban állásfoglalást nem tehet.
- 13 Arról, hogy a felperest megilleti-e az anyagi jogi igényérvényesítés joga az alperessel szemben, a bíróságnak érdemi határozatában kell döntenie.

ha a bíróság kvázi tévesen átengedte a hiányos keresetlevelet, akkor az itt már fennállt, de a bíróság részéről nem észlelet hiány nem szolgáltathat visszautasítás és eljárás megszüntetés alapjául.

A kereseti kérelem határozottsága részben összefügg a felperesi jogállításhoz való kötöttséggel, ezért egy idevonatkozó bírósági döntést még szükséges kibontani, ez pedig a BDT2022. 4554.¹⁴ és a jogcímhez/jogállításhoz való kötöttség kérdése. E döntéssel a bíróság a nem állított jog alapján történő elbírálást, mely végső soron az ún. „meglepetés-ítéletek” kérdéskörét igyekezett rövidre zárni. Másrészt több ponton hangsúlyozta, hogy a bíróság kötve van a felperes által megjelölt jogállításhoz, *arról kell döntenie és nem másról*, ami végső soron a rendelkezési elv és a kérelemhez kötöttség megerősítése.¹⁵

2.2. Perfelvételi szak

A perfelvételi szak kezdőcselekménye az alperesi írásbeli ellenkérelem előterjesztése, illetve ennek elmulasztása, avagy nem megfelelő előterjesztése esetén a bírósági meghagyás kibocsátása. A részletes vizsgálatot az utóbbi esetkörrel kezdem.

2.2.1. Bírósági meghagyás

A Pp. újítása, hogy bármilyen tartalmú ellenkérelem nem elegendő a meghagyás kibocsátásának elhárítására. Amennyiben az alperes a *keresetet általánosságban vitató nyilatkozatot terjeszt elő*, amely nem tartalmaz sem alakí védekezést, sem érdemi védekezést, a meghagyás kibocsátatható. Ezzel a Pp. szakít azzal a korábbi – az ’52-es Pp. hatálya alatt fennállt – alaptézissel, mely szerint bármilyen védekezés elegendő,¹⁶ megteremti annak a kötelezettségét, hogy a bíróság megvizsgálja az ellenkérelmet, mind formai, mind tartalmi oldalon. Adódik azonban a kérdés, hogy pontosan mi az imént idézett „általánosságban vitató nyilatkozat” és mi minősül védekezésnek, továbbá formai vagy tartalmi hiány esetén

14 I. a bíróság a felperes jogállításához kötve van, ezért nem vizsgálhatja, hogy a felperes igénye más anyagi jogi jogszabály rendelkezése alapján alapos-e.

15 A bíróság érvelésének a magja: [28] A felperes keresete alapján indult pert a Pp. szabályai szerint kellett lefolytatni, amelynek egyik jelentős, szándékolt újítása, hogy a jogi képviselővel eljáró fél jogállítása a jogalap megjelölése útján történik [Pp. 170. § (2) bekezdés b) pont]. A jogalap a Pp. 7. § (1) bekezdés 8. pontja szerint az az anyagi jogi jogszabályi rendelkezés, amely az alanyi jogot közvetlenül keletkeztető tényeket meghatározza és annak alapján az igény támasztására jogosít. A bíróságnak a felperes által megjelölt anyagi jogi jogszabályi rendelkezésre alapított kereseti kérelmről kell döntenie, s nem vehető figyelembe, hogy a kereset az eljárás eredményeképpen megállapított tényállás alapul vételével más, a Pp. 7. § (1) bekezdés 8. pontja szerint meg nem jelölt jogszabályi rendelkezés alapján (akár részben) alapos lehet, mert a Pp. szerint jogállítás csak a jogalap idézett módon, esetleg a jogcímmel való megjelölésével tehető, azaz a tényállás pusztán előadásával nem tehető jogállítás.

16 Az ’52-es Pp. vonatkozásában a perrendbe visszavezetett bírósági meghagyással kapcsolatos ezen tudományos álláspontot lásd: Varga Gyula, A tárgyalás (IX. fejezet). In: *Szilbereky Jenő – Névai László (szerk.)*, A polgári perrendtartás magyarázata. 1. köt., Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976. 804. o.

milyen teendői lehetnek a bíróságnak. E kérdésekben ad eligazítást a BDT2022. 4544.¹⁷, mely döntés fontos adalék az Pp. által behozott írásbeli ellenkérelem és annak tartalma tekintetében. Értelmezi és megerősíti azt a korábban már létező kommentári álláspontot – melynek alapját természetesen a Pp. normaszövege adja –, hogy „*az általános vitatás*” alaki vagy érdemi védekezés nélkül nem elegendő az ellenkérelemben. Ez egy újabb szelete a perkoncentráció és a felek eljárástámogatási kötelezettsége megjelenésének.

A bíróság világosan kimondja, hogy ha a legkisebb mértékben is az ellenkérelem akár alaki, akár érdemi védekezést tartalmaz, akkor nem bocsátható ki a bírósági meghagyás. Ami még szintén fontos megállapítás, hogy az egyik típusú védekezés „hiányában” nincs helye hiánypótlásnak. A fél rendelkezési jogának szabadsága alá esik az, hogy hogyan és miként kíván védekezni, ez nem „hiány”. Az ilyenkor felhívható segítség az anyagi pervezetés, illetve a Pp. 203. § szerinti hiányos tartalom szerinti elbírálás. Ez tehát a tartalmi oldal. Formai oldalon van csak helye hiánypótlásnak és/vagy visszautasításnak, például a beadványokra vonatkozó általános szabályok megsértése miatt. A bíróság ezzel megerősíti a már 2018-ban megjelent kommentárokból szintén olvasható álláspontot a fenti érvek mentén.

A Pp. további újítása a bírósági meghagyással kapcsolatban annak hivatalbóli kibocsátási kötelezettsége, hiszen a normaszöveg kijelentőmódban fogalmaz, azonban a BDT2020. 4179.¹⁸ számú döntés ezt inkább *lehetőséggé szelídítette*, amikor kimondta, hogy a kibocsátás elmulasztása nem az ügy érdemére kiható eljárási szabálysértés. A döntés alapjául szolgáló konkrét ügyben a hatályos alperesi ellenkérelem beérkezésének hiánya miatt lett volna helye a bírósági meghagyás kibocsátásának, de a bíróság ezt nem tette meg. A másodfokú bíróság a – felülbírálati jogkörének keretei között – megállapította, hogy az elsőfokú bíróság eljárási szabályt sértett, de az nem olyan lényeges és nem pótolhatatlan, hogy

17 I. Bírósági meghagyás akkor bocsátható ki, illetve akkor utasítható vissza a bírósági meghagyással szemben előterjesztett ellentmondás, ha az ellenkérelem a védekezés indokolását egyáltalán nem tartalmazza, hanem pusztán azt, hogy az alperes a követelést vitatja.

II. A bírósági meghagyás elleni ellentmondás visszautasítására lehetőség van akkor is, ha az alperes ellenkérelmet egyáltalán nem terjeszt elő. Ezzel egy tekintet alá esik az is, ha a bíróság az ellenkérelmet visszautasítja, erre azonban csak a Pp. 116. § (6) bekezdése alapján, eredménytelen hiánypótlást követően kerülhet sor, és csak akkor, ha a fennálló alaki hiányosság gátolja a beadvány elintézését. Az érdemi ellenkérelem tartalmi hiányosságai miatt visszautasításra nem kerülhet sor, az alperes – rendelkezési jogából fakadóan – szabadon dönthet arról, hogy kíván-e, és ha igen, milyen módon és tartalommal védekezni.

18 Nem az ügy érdemi eldöntésére kiható eljárási szabálysértés, és ezért nincs helye az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezésének és az elsőfokú bíróság új határozat hozatalára utasításának abból az okból, hogy az elsőfokú bíróság a törvényi feltételek megvalósulása ellenére nem rendelkezett bírósági meghagyás kibocsátásáról, hanem – a jogvita kereteinek a perfelvételi nyilatkozatok alapján történt meghatározása után – az ügy érdemében hozott döntést.

hatályon kívül helyezést vonna maga után. A bíróság érvelése¹⁹ szerint ugyanis a kibocsátott meghagyás, melynek ellentmondtak ugyanazt eredményezi, mint a per normál lefolyása, a bíróság a perfelvétellel folytatja az eljárást [Pp. 182. § (3) bekezdés]. Ehhez azért szükséges hozzátenni, hogy ebben az esetben az alperes elkerülte a fel nem számítható bírósági meghagyás ellentmondásának illetékét, tehát az ő oldalán egy kedvező fordulat állt be, mely elbillentheti a félegyenlőséget.

Lényege a döntésnek, hogy e bírósági „mulasztás” nem olyan mértékű, hogy az hatályon kívül helyezést vonna maga után, tehát bár a kibocsátást előíró rendelkezés konkrét és mérlegelést nem engedő, a mulasztás csak kisebb jelentőségű eljárási szabálysértés.

2.2.2. Az ellenkérelem tartalma

Az ellenkérelem 2018-as bevezetése és részletes szabályozása egy újabb koncepcionális újítása volt a Pp.-nek. Jelen tanulmányban az előterjesztésének elmulasztása körüli kérdéskört a fenti alfejezetben körüljártam, mely részben érintette a tartalmat is. Ott a vizsgálati szempont az volt, hogy mi az a minimális tartalom, ami elegendő a bírósági meghagyás kibocsátásának elhárításához. Itt az ellenkérelem alperesi védekezéssel összefüggő tartalmi kérdései kerülnek vizsgálat alá.

A BH2023. 246.²⁰ számú döntés elhatárolja az ellenkérelem érdemi részében tett „a)” pontos és „b)” pontos védekezést, továbbá az anyagi jogi kifogás tételes fogalmának értelmezéséhez is hozzájárul. A konkrét ügyben az alperes ellenkérelmében vitatta az adott jogszabályhely szerinti kártérítési felelősségének

19 BDT2020. 4179. [14] Az elsőfokú eljárás lényeges szabályainak megsértése az ügy érdemi eldöntésére nem volt kihatással, mert a bírósági meghagyás ellen az alperes ellentmondást terjeszthetett volna elő és azzal együtt pótolhatta volna az írásbeli ellenkérelem előterjesztését.

20 I. Önmagában annak tagadása, hogy fennállnának a felperes keresete anyagi jogi feltételei, az ellenkérelem klasszikus tartalmát, a keresetlevél érdemi részében előadottakra vonatkozó cáfolatot, azaz a kereset jogalapja körében vizsgálandó törvényi tényállási elemek fennálltának vitatását jeleníti meg. Az ilyen ellenkérelmi tartalom nem a Pp. 199. § (2) bekezdés *b)* pont *ba)* alpontja, hanem ugyanezen jogszabályhely *bb)* alpontja körében értelmezhető.

fennálltát. A bíróság érvelése²¹ leszögezi, hogy az anyagi jogi kifogás alapvető tartalma a keresetben foglalt jogállítást vitatásán túl egy többtelelem, egy olyan jog megjelölése, mely megszünteti vagy kizárja a felperesi anyagi jogot. Mivel a konkrét ügyben az ellenkérelem ilyen többtelemet nem tartalmazott, ezért a védekezés fogalmilag nem minősülhetett a Pp. 199. § (2) bekezdés *ba*) pontja szerint, ezért szükségképpen ugyanezen bekezdés *bb*) pontja alá esik. A megkülönböztetésnek inkább dogmatikai tartalma van, hiszen a hiányos védekezés jogkövetkezmenyei azonosak.

Az ellenkérelem tartalmát illetően rendkívül fontos szerepet játszanak a Pp. 203. §-ban foglalt „szankciók” vagy vélelmek. Az alperesnek már az ellenkérelem benyújtásakor tisztában kell lennie e paragrafus esetleges alkalmazásával és következményeivel. Védekezése a perfelvétel során – különösen annak szóbeli szakaszában, ha egyáltalán sor kerül rá – bővíthető vagy tovább mélyíthető, azonban az eljárás előrehaladtával egyre szűkülő eljárásjogi lehetőségek között.

A BDT2020. 4122.²² számú döntés a fentiek miatt ismét fontos adalék a kiemelten kezelt rendelkezési elv és kérelemhez kötöttség terén. A döntéssel összhangban, ha az alperes *csak a felperesi tényállítást vitatja, akkor a jogállítást a Pp. 203. § szerinti vélelem folytán elismertnek tekintendő*. Ennek következtében a bíróság nem utasíthatja el a keresetet a jogalap hiányára hivatkozással. Ezzel ismét megerősítésre került a fenti két alapelv és egyértelműsítésre került a bíróság hivatalbóliságának – főszabályi, általános perbeli – tilalma. Szerkezeti értelemben pedig, ami fontos, hogy az alperesnek az ellenkérelemben „elkövetett mulasztása” – bár később pótolható a perfelvétel során – már itt a perfelvétel legelején el tudja dönteni vagy téríteni a jogvita kereteit, aminek végső soron az érdemi döntésre is kiható jelentősége van. Hiszen egy „egyszerű” jogalap hiányára történő

21 [61] Írásbeli ellenkérelem mint perfelvételi irat [Pp. 7. § (1) bekezdés 16. pont] e nyilatkozatot tartalmazó része azonban nem tekinthető a Pp. 7. § (1) bekezdés 1. pontjában meghatározott anyagi jogi kifogásnak, ezáltal a Pp. 199. § (2) bekezdés b) pont *ba*) alpontja szerinti hivatkozásnak sem. Önmagában ugyanis annak tagadása, hogy fennállnának a felperes kártérítési keresete Ptk. 6:159. §-a szerinti anyagi jogi feltételei, az ellenkérelem klasszikus tartalmát, a keresetlevél érdemi részében előadottakra vonatkozó cáfolatot, azaz a kereset jogalapja körében vizsgálandó törvényi tényállási elemek fennálltának vitatását jeleníti meg. Erre tekintettel ez az ellenkérelmi tartalom nem a Pp. 199. § (2) bekezdés *b*) pont *ba*) alpontja, hanem ugyanezen jogszabályhely *bb*) alpontja körében értelmezhető. A felperes által a kereset jogalapját illetően hivatkozott anyagi jogi norma tekintetében önmagában annak alperes általi vitatása (egyfajta „negatív állítás”), hogy nem állnak fenn az adott jogszabályhely [az adott esetben a Ptk. 6:159. §] törvényi tényállási elemei, az alperes ezirányú hivatkozását nem teszi anyagi jogi kifogássá. Utóbbi esetében ugyanis – a Pp. 7. § (1) bekezdés 1. pontjában rögzített definíciójából adódóan – a keresettel (ideértve a viszontkeresetet és beszámítást is) érvényesített jog érvényesíthetőségét kizáró, megszüntető vagy gátló anyagi jogi rendelkezésre történő (többlet) hivatkozás szükséges. Ettől független kérdés, hogy az eredményes vitatás, illetve az eredményes anyagi jogi kifogás jogkövetkezmenye (joghatása) adott esetben azonos (a kereset elutasítása, illetve részbeni elutasítása) lehet.

22 Ha az alperes ellenkérelmében a vele szemben támasztott követelés jogalapját nem teszi vitássá, a nem vitatás következtében beálló vélelem folytán a bíróság a keresetet vele szemben – az ellenkérelemhez kötöttség folytán – a jogalap hiánya miatt nem utasíthatja el.

hivatkozás elegendő lett volna, hogy a bíróság ezen az alapon elutasítsa a keresetet és e szerint hozzon ítéletet.

2.2.3. Perfelvételi nyilatkozatok

A Pp. normaszövege szerint a perfelvételi szak tartalma, hogy a felek a bíróság közrehatása mellett – összefoglalóan – perfelvételi nyilatkozatok útján meghatározzák a jogvita kereteit. E körből egy döntés emelek ki, a BDT2019. 4083.²³ számút, mely idejekorán kimondta, hogy késedelmes előterjesztés esetén mik a pénzbírság kiszabásának feltételei. Irányt mutatva ezzel a bíróságok számára, hogy a perbeli fegyelem és időszerűség fenntartására irányulóan alkalmazott joghátrányok egyikét miként alkalmazzák. Szerkezeti értelemben a döntés fontos vonatkozása, hogy a fél a normaszöveg által előírt időben végezze el az adott percselekményt, megtartva a per lefolyásának normál menetét. Amennyiben azonban valamilyen indokolt esetben csak az előírtnál később van lehetősége a félnek elvégezni az adott cselekményt indokolatlanul ne szenvedjen hátrányt.

2.3. Érdemi tárgyalási szak

A hatálybalépéskori normaszöveg az érdemi tárgyalás fő funkciójának a bizonyítási eljárást, illetve a bíróság döntésének meghozatalát jelölte meg, továbbá szabályozta a kivételes eseteket, amikor a perfelvétel keretein módosítás szükséges valamilyen kényszerítő körülmény miatt. Ezt egészítette ki a Novella az „új tényállítások” beemelésével, ami a tárgyalási szerkezeten végigvonuló szerkezetlazító és fogalomponosító hullám²⁴ zárása. E lazítással a jogalkotó nemcsak a fél önhibáján kívül a perfelvétel ideje alatt tudomására nem jutott tényeket (relatív tény) engedi be a peranyagba, hanem megnyitja az utat olyan tényeknek is, melyek objektív később következtek be (abszolút tény). A Novella a hatálybalépéskor fennállt 215. § (2) bekezdés²⁵ szerinti tilalom feloldásával ugyanebben a perben érvényesíthetővé tett a per időtartama alatt lejárt és esedékessé vált bizonyos követeléseket.

23 Pénzbírság kiszabását a perfelvételi tárgyaláson előterjesztett perfelvételi nyilatkozat csak akkor alapozza meg, ha a perfelvételi nyilatkozat előterjesztésére a félnek korábbi perfelvételi iratban, vagy korábbi perfelvételi tárgyaláson lehetősége lett volna.

24 E hullámok közé sorolom a keresetváltoztatás fogalmának módosítását, a fent már érintett keresetlevél és ellenkérelmet érintő módosításokat, az előkészítő iratok (újra)szabályozását, a viszontkereset és a beszámításra hivatkozás írásbeli ellenkérelem előterjesztésére nyitva álló határidő lejártát követően történő előterjesztésének lehetőségét.

25 Pp. 215. § (2) bekezdés: A perfelvételt lezáró végzés meghozatalát követően bekövetkezett tény miatti tényállítás-változtatásnak nincs helye, ha az azon alapuló jog a 172. § (2) bekezdése alapján érvényesíthető lett volna. [hatálytalan: 2021. január 01. napjától]

Zárásként

Jelen tanulmánnyal a Pp. hatálybalépése és az azóta eltelt időben változott, és értelmezett tárgyalási szerkezetet érintő rendelkezések vizsgálatát végeztem el. A tanulmány alapjául szolgáló kutatás elsődleges motivációját a vonatkozó bírósági gyakorlat feltárása adta, ami által lehetőség nyílt annak a kérdésnek a megválaszolására, hogy a megjelenő bírósági döntéseknek van-e szerkezeti értelemben relevanciája. A válasz, hogy igen, van még ha nem is primer. A megvizsgált döntések célja elsősorban nem az, hogy szerkezeti rendet tegyenek sokkal inkább az adott percaselekmény egységes értelmezését kialakítva pontosítsák a normaszöveg értelmezését. Ezáltal azonban szükségképpen hozzájárulnak a dogmatikai, szerkezeti összefüggéseket kereső kutató által vizsgáltakhoz. A döntésekből kiolvashatók olyan fontos megállapítások, melyeknek a tárgyalási szerkezetre is hatásuk van. A percaselekmény értelmezésén keresztül a szerkezeti sarokpontok jobban körvonalazódnak és a szerkezeti elemek tartalma tisztul, mely hozzájárul egy átláthatóbb kép kialakításához. Fontos azonban leszögezni, hogy az ismertett döntések – lévén az alapul fekvő és értelmezendő jogszabály közjogi, eljárásjogi természetű – célja nem új értelem adása a normának, hanem annak helyes tartalma szerinti értelmezés elősegítése. A bírósági gyakorlatból a hozott döntések válogatásából – melyet természetesen befolyásol a szerzői szubjektum – is látszik, hogy a bíróságnak leginkább a perindítás körében és a perfelvétel kezdetén, annak írásbeli szakaszában kellett állást foglalnia és terelni a gyakorlatot.

A bírósági döntések mellett helyet kapott a Novella által megváltoztatott tétel-jogi szabályok által indukált szerkezeti változások vizsgálata. A Novella minden módosítása azt célozza, hogy a perkoncentráció ne legyen túlhangsúlyozva, az eljárások induljanak meg, jussanak tovább, mint a keresetlevél beadása, több szerkezeti lépcsőt is járjanak meg az ügyek. A felek oldaláról ez a lazítás abban nyilvánul meg, hogy a jogvita előtárásában, valamint a jogi-ténybeli keretek alakításában nagyobb tárgyi és időbeli szabadságot kapnak, természetesen fenntartva az eredeti jogalkotói célokat, azokat egy másik fénytörésbe helyezve. A bíróság oldaláról pedig a normaszöveg pontos értelmezését elősegítő addigi álláspontokat emelte törvényi erőre, pontosítások útján hat az optimális vizsgálati szempontok, körök kialakítására. Mindemellett fenntartja – ez előbbiek figyelembevételével – a Pp. koncepcionális elveit, például a felek felelősségének erősebb megjelenítését, illetve a perkoncentrációt.

Az öröklésre alkalmazandó jog megválasztásának egyes kérdései*

Az európai öröklési rendelet (650/2012 EU rendelet) alkalmazásától kezdődően az öröklési jog területén is lehetővé vált a jogválasztás. A tanulmány a jogválasztás rendelet szerinti szabályait mutatja be, különös tekintettel a konkludens jogválasztásra, amelyet konkrét példákon keresztül is szemléltet. A magyar közjegyzői gyakorlatban a jogválasztással összefüggésben felmerülő egyes kérdések vizsgálata körében a szerző külön kitér arra, hogy milyen esetekben célszerű a végintézkedést tevő személynek jogválasztással élnie. Felhívja a figyelmet arra, hogy körültekintően kell eljárni abban az esetben, ha a végintézkedést tevő személy harmadik államban is rendelkezik vagyontárggyal. A rendelet közeljövőben esedékes felülvizsgálata apropóján a tanulmány a jogintézmény gördülékenyebb alkalmazását segítő javaslatokkal él. A szerző álláspontja szerint célszerű lenne a jogalkotónak oldania a részleges jogválasztás tilalmán, valamint indokoltnak tartja a választható jogok körének bővítését is.

Tárgyszavak:

EUÖR, végintézkedés, jogválasztás, harmadik állam, hagyatéki vagyon

Since the application of the European Regulation on Succession (EU Regulation 650/2012), the choice of law in the field of succession law has also become possible. The study presents the rules of choice of law under the Regulation, with particular reference to the implied choice of law, which is illustrated by specific examples. In examining certain issues arising in the context of choice of law in Hungarian notarial practice, the author specifically discusses the cases in which it is appropriate for the person making the will to make a choice of law. He draws attention to the need to proceed with caution in cases where the person making the disposition of property also owns a property in a third state. In the context of the forthcoming review of the Regulation, the study makes suggestions to

* Jelen tanulmány a 2024. október 18-án, Budapesten, a polgári közjegyzőség fennállásának 150 éves évfordulójára megrendezett jubileumi konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

facilitate a smoother application of the instrument. In the author's view, it would be useful for the legislator to remove the prohibition of partial choice of law and to extend the range of laws to be chosen.

Keywords:

EU Succession Regulation, testamentary disposition, choice of law, third state, estate

1. Bevezetés

Az európai öröklési rendelet¹ (a továbbiakban: EuÖR.) alkalmazásától kezdődően az öröklési jog területén is lehetővé vált a jogválasztás. Ez jelentős változást hozott Magyarországon, figyelemmel arra, hogy a nemzetközi magánjogi szabályozásunk adós maradt a jogválasztás lehetőségének öröklési jogviszonyokra történő kiterjesztésével.²

Miután az EuÖR. kollíziós szabályai az öröklési jog területén teljesen kiszorították a tagállamok belső jogának kollíziós szabályait, a nemzetközi magánjogi törvényünk³ sem tartalmaz már alkalmazandó jogi rendelkezéseket ezen a területen. Az EuÖR. 21. cikk (1) bekezdése értelmében az öröklésre alkalmazandó jogot az elhalálozáskori szokásos tartózkodási hely határozza meg, tekintet nélkül az örökhagyó állampolgárságára. Az állampolgársággal szemben azonban a szokásos tartózkodási hely viszonylag könnyen változhat és a hollétének megállapítása is kihívást jelenthet az öröklési ügyben eljáró bíróságok és más hatóságok számára. A hagyatéki vagyontervezés jogbiztonsága érdekében⁴ a rendelet ezért lehetővé teszi a polgárok számára, hogy megválasszák az öröklésre alkalmazandó jogot.⁵

- 1 Az Európai Parlament és a Tanács 650/2012/EU rendelete (2012. július 4.) az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről (HL 2012. L 201., 107. o.).
- 2 *Szőcs Tibor*, Az örökhagyó akaratí autonómiája: jogválasztás. In: *Csehi Zoltán (szerk.)*, Magyarázat a nemzetközi magánjogról. Budapest, Wolters Kluwer Hungary, 2020, 523. o.
- 3 A nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény (Nmtv.), amely 2018. január 1. napjától felváltotta a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendeletet (Nmtvr.).
- 4 *Szőcs Tibor*, Súrlódási pontok az európai öröklési rendelet és a tagállamok harmadik államokkal fennálló nemzetközi szerződésai között - Gondolatok az EUB előtti C-21/22. sz. ügy kapcsán. In: *Nemessányi Zoltán (szerk.)*, Nemzetközi Magánjogi Évkönyv, 2024. Budapest, ORAC, 2024, 30. o.
- 5 A (38) preambulumbekkezdés szerint „E rendeletnek lehetővé kell tennie a polgárok számára, hogy előzetesen megszervezzék öröklésüket azáltal, hogy megválasztják a saját hagyatékukra alkalmazandó jogot.”

2. A jogválasztás rendelet szerinti szabályozása (EuÖR. 22. cikk)

A jogválasztás kapcsán talán a legfontosabb szabály, hogy az örökhagyó kizárólag annak az államnak a jogát választhatja az öröklésre alkalmazandó jognak, amely állam állampolgárságával a választás megtételekor vagy halálakor rendelkezik. A jogalkotó tehát meglehetősen szűkre szabta a jogválasztási lehetőséget. A szabályozás szerint ugyanis kizárólag az a személy választhatja a magyar jogot az öröklésre, aki – a választás időpontjában vagy halálakor – magyar állampolgársággal rendelkezik.

A rendelet ugyanakkor kiterjeszti a jogválasztásra jogosult személyek körét a harmadik államok állampolgáira is. Az a személy is választhat tehát érvényesen jogot, aki egyetlen uniós tagállam állampolgárságával sem rendelkezik, még akkor is, ha a hazai joga egyébként a jogválasztást nem engedi meg. Kettős vagy többes állampolgársággal rendelkező személyek bármelyik állampolgárságuk szerinti jogot választhatják.

Lényeges szabály, hogy az öröklésre alkalmazandó jog megválasztása kizárólag az öröklés egésze tekintetében történhet, vagyis a rendelet nem teszi lehetővé a részleges jogválasztást. Nem választhat tehát az örökhagyó érvényesen jogot kizárólag a vagyonának egy részére. Nem teheti meg például azt, hogy kizárólag a Magyarországon található vagyontárgyai öröklésére köti ki az alkalmazandó jogot. Emellett az öröklési jogviszony egyes részkérdéseire (pl. köteleSRésre) sem korlátozhatja az örökhagyó a választott jog hatályát. Nem idézheti elő az ún. *depeçage* jelenségét, nem darabolhatja fel a hagyatékát eltérő jogok uralma alá eső részhagyatékokra⁶. Az EuÖR. ezáltal is a hagyaték egységének elvét kívánja érvényre juttatni. Egyetlen kivétel a teljes körű jogválasztás követelménye alól a rendelet 24. cikk (2) bekezdésében rögzített szabály, miszerint a jogválasztás korlátozható a végintézkedés megengedettségére és tartalmi érvényességére irányadó jogra⁷.

A jogválasztás módját tekintve a rendelet kétféle jogválasztást ismer el érvényesnek: a *kifejezett* és a *hallgatólagos, ún. konkludens* jogválasztást.

Kifejezett jogválasztásról akkor beszélünk, amikor az örökhagyó a végintézkedés formájában tett nyilatkozatban kifejezetten megnevezi, rögzíti azt a jogot, amelyet az EuÖR. 22. cikkével összhangban választ az öröklésre. A hallgatólagos, azaz konkludens jogválasztás esetén a jog megválasztásának a végintézkedésből megállapíthatónak kell lennie.

6 Szócs Tibor, A nemzetközi öröklési jog szabályainak kommentárja. Budapest, HVG-Orac, 2021, 280. o.

7 Az EuÖR. 24. cikk (2) bekezdése szerint „Az (1) bekezdés ellenére egy adott személy a végintézkedés megengedettségét és tartalmi érvényességét illetően irányadó jognak azt a jogot is választhatja, amelyet ez a személy a 22. cikk alapján az abban foglalt feltételek mellett választhatott volna.”

3. Konkludens jogválasztás

Vizsgáljuk meg közelebbről a konkludens jogválasztás lehetséges módozatait. Az EuÖR. 22. cikk (2) bekezdése értelmében tehát hallgatólagos jogválasztás esetén az alkalmazandó jog megválasztása a *végintézkedés rendelkezéseiből állapítható meg*.

A rendelet (39) preambulum-bekezdése szerint a jog megválasztása akkor tekinthető egy végintézkedésből megállapíthatónak, amennyiben például az örökgyógó végintézkedésében hivatkozott az állampolgársága szerinti állam valamely jogszabályának konkrét rendelkezéseire, vagy egyéb módon ezt a jogot említette.

A preambulum-bekezdés első fordulatára – *az állampolgárság szerinti állam valamely jogszabályának konkrét rendelkezéseire történő hivatkozásra* – példaként szolgálhat az az eset, amikor a magyar állampolgár végrendeletében kifejezetten nem választja a magyar jog alkalmazását, viszont utal a magyar Polgári Törvénykönyv valamely szakaszára. Ugyanúgy hallgatólagos jogválasztásnak minősülhet, ha a német állampolgár a végrendeletében kijelenti, hogy halála esetén a végintézkedéssel nem érintett vagyontárgyainak öröklése a „német Polgári Törvénykönyv (BGB) 1924. § (1) bekezdésében meghatározott törvényes öröklési rend⁸ szerint” történjen⁹. Egyértelmű hivatkozás történik tehát az örökgyógó hazai államának anyagi jogot tartalmazó jogszabályára. Vélelmezhetjük ilyen esetben, hogy a végintézkedést tevő személy az állampolgársága szerinti jog öröklési szabályait ismerte, illetőleg annak tartalmáról őt tájékoztatták, és szándéka ennek a jognak az alkalmazására irányult. Ennélfogva alappal következtethetünk arra, hogy az örökgyógó az öröklés tekintetében a hazai jogának alkalmazásával számolt, ezáltal az erre a jogra hivatkozást hallgatólagos jogválasztásnak tekinthetjük.

A preambulum-bekezdés második fordulata szerint abban az esetben is megállapítható a konkludens jogválasztás, amikor az örökgyógó az *állampolgársága szerinti állam jogát egyéb módon említette*. Erre azonban már sokkal nehezebb példát találnunk. Konkrét jogszabályra utalás hiányában álláspontunk szerint leginkább abban az esetben következtethetünk a jogválasztásra irányuló szándékra, ha a végintézkedésben az örökgyógó a hazai jogában létező és egyértelműen beazonosítható olyan *jogintézményre* hivatkozik, amelyet a jogválasztás hiányában alkalmazandó jog nem ismer, vagy jelentősen eltérő tartalommal ismer¹⁰.

8 A BGB 1924. § (1) bekezdése szerint az első öröklési rendbe tartozó törvényes örökösök az örökgyógó leszármazói.

9 Lásd bővebben Szócs (2021), 282. o.

10 Szócs (2021), 284. o.

Ilyen jogválasztás az utóbbi időben egyre gyakrabban állapítható meg véleményünk szerint az angolszász jogi kultúrában szokásos gyakorlatnak megfelelően tett végrendeletek esetében. Ezekben a common law jogrendszerrel rendelkező államokban (pl. Egyesült Királyság, USA) tett végrendeletekben szinte kivétel nélkül *végrendeleti végrehajtó* nevezésére (executor és trustee) kerül sor, akinek a feladatait, jogait és kötelezettségeit a végrendelet rendszerint részletesen rendezi. A végrendeleti végrehajtó teljes vagyongazdálkodási joggal rendelkezik, tulajdonképpen tulajdonosként rendelkezhet a hagyatéki vagyontárgyokról. Nem véletlenül rendelkezik ilyen erőteljes jogosultságokkal, ugyanis ezekben a jogrendszerekben a hagyatéki vagyomból részesülő kedvezményezettek csak a végrendeleti végrehajtó közreműködésével¹¹ eredményeként, a hagyatéki tartozások kifizetését, a hagyatéki hitelezők kielégítését (hagyaték tulajdonképpeni „felszámolását”) követően juthatnak hozzá a megmaradt vagyonhoz. Az angolszász államokban tett végintézkedés végrendeleti végrehajtóra vonatkozó szakaszai rendszerint összhangban vannak az adott állam releváns jogszabályi rendelkezéseivel.¹² A szóban forgó jogintézmény (végrendeleti végrehajtó) ismert ugyan a jogválasztás hiányában egyébként rendszerint alkalmazandó magyar jogban is¹³, az angolszász állam jogszabályi rendelkezései azonban nagymértékben eltérnek a magyar jogtól. Erre figyelemmel, alapos okkal feltételezhetjük, hogy az adott angolszász állam állampolgárságával rendelkező örökgyógyó a végrendelet tételkor a saját hazai jogának alkalmazásával számolt. Ezáltal pedig az ilyen esetek többségében arra a következtetésre juthatunk, hogy megállapítható a konkludens jogválasztás.

Egyes esetekben hallgatólagos jogválasztásra utalhatnak bizonyos külső körülmények is. Előfordul, hogy az örökgyógyó a származási államában, az állampolgársága szerinti jog szerint tesz végrendeletet, majd ezt követően másik államba költözik, ezáltal megváltozik a szokásos tartózkodási helye. A végrendelet tételének idején az örökgyógyó minden bizonnyal nem számolt a szokásos tartózkodási hely és ennél fogva az öröklésre alkalmazandó jog későbbi megváltozásával. Ezért ilyenkor számos esetben feltételezhetjük, hogy a végrendeletalkotáskor az örökgyógyó szándéka az állampolgársága szerinti jog alkalmazására irányulhatott. Ugyanakkor ez a feltételezés önmagában természetesen nem szolgálhat elégséges indokként a jogválasztás megállapításához, hiszen amint említettük, a konkludens jogválasztás fennállását a végintézkedés rendelkezéseiből kell megállapítani. Erre tekintettel nem elegendő csupán

11 Végrendelet, illetve végrendeleti végrehajtó nevezése hiányában a bíróság hagyatéki vagyongazdálkodót (administrator) nevez ki ugyanezen feladatok ellátására. Ők együttesen az angolszász jogokban a személyes képviselő (personal representative) gyűjtőfogalma alá tartoznak.

12 *Szócs Tibor*, A hagyatéki vagyon az Európai Öröklési Rendelet szabályrendszerében. Budapest, Köjegyzői Akadémia Kiadó, 2023, 217. o.

13 Ld. a hagyatéki eljárásról szóló 2010. évi XXXVIII. törvény 98-101. §§-ait.

a külső körülményeket figyelembe venni, a végrendeletnek is tartalmaznia kell olyan utalást, adott esetben az örökgyó hazai jogában létező sajátos jogintézményt, amely alapján a hallgatóságos jogválasztásra következtethetünk¹⁴.

Fentiekből is kitűnik, hogy a konkludens jogválasztás fennállásának megállapítása rendszerint kihívásokkal jár a jogalkalmazók számára. A bizonytalan megítélés miatt a végintézkedés tételekor célszerű olyan módon alakítani a végrendelet tartalmát, hogy a konkludens jogválasztás fennállása később se merülhessen fel. Ha az örökgyó szándéka a jogválasztásra irányul, a választott jog kikötése minden esetben egyértelműen, kifejezett formában történjen.

Álláspontunk szerint a jogválasztáskor tanácsos a rendelet 22. cikkére hivatkozni, illetőleg rögzíteni azt is, hogy az örökgyó rendelkezik a választott jog szerinti állam állampolgárságával. A jogválasztási klauzula egyik szóba jöhető szövegezése lehet a következő: „Az öröklésre alkalmazandó jognak a 650/2012/EU rendelet¹⁵ 22. cikkével összhangban az állampolgárságom szerinti magyar jogot választom.”

Ha az örökgyó nem kíván jogválasztással élni, a hallgatóságos jogválasztás kizárása és a későbbi vitatott helyzetek elkerülése érdekében, célszerű a végintézkedés szövegében kifejezetten rögzíteni azt is, hogy az örökgyó nem választ öröklésre alkalmazandó jogot.

4. Jogválasztás egyes gyakorlati kérdései

A jogválasztásnak kiemelt szerepe van a hagyatéki vagyon tervezésénél (*estate planning*). Ha az örökgyó jogbiztonságot, kiszámíthatóságot szeretne az utána történő öröklés tekintetében, javasolt jogot választania. Míg a rendeletben alkalmazott általános kapcsolóelv, a szokásos tartózkodási hely, egyes esetekben csak nehezen állapítható meg és az örökgyó élete során többször is változhat, a jogválasztás egyértelműen rögzíti az öröklésre alkalmazandó jogot és teremt ezáltal stabilitást az öröklés tekintetében.

A jogválasztás különösen indokolt lehet abban az esetben, ha a magyar állampolgár örökgyó másik tagállamban rendelkezik szokásos tartózkodási hellyel. Tegyük fel, hogy a magyar állampolgár, aki huzamosabb ideje életvitelszerűen Németországban tartózkodik, abból a célból utazik Magyarországra, hogy magyar közjegyző előtt tegyen végrendeletet. Ilyen esetben az örökgyónak célszerű jogot választania, feltételezve természetesen, hogy a szándékaival

14 Lásd bővebben: Szócs (2021), 283-286. o.

15 Amennyiben a végintézkedés szövegében korábban nem került sor az EuÖR. teljes címmel történő megemlítésére, értelemszerűen célszerű a klauzulában az EuÖR. teljes címét feltüntetni.

összhangban áll a magyar jog választása, az egyébként alkalmazandó német jog helyett. A jogválasztással – annak öröklés egészére kiterjedő természete folytán – az öröklési jog körébe eső valamennyi jogkérdésre a magyar jog lesz alkalmazandó¹⁶. Ezáltal eloszthatók a végrendelet tartalmi érvényessége és megengedettsége kapcsán esetlegesen felmerülő kételyek¹⁷, hiszen ezeket a jogkérdéseket is a magyar jog szerint kell elbírálni. Megjegyzendő, hogy a Magyarországon, magyar közjegyző előtt tett végintézkedés alaki érvényessége a jogválasztás hiányában sem lehet kétséges, ugyanis – az EuÖR. 27. cikk (1) bekezdés *a*) pontja alapján – alakilag nyilvánvalóan megfelel azon állam jogának, amelyben a végintézkedést megtették, vagyis a magyar jognak.

Kérdésként merülhet fel, hogy abban az esetben is indokolt-e jogot választani, ha Magyarországon szokásos tartózkodási hellyel rendelkező magyar állampolgár tesz végrendeletet. Véleményünk szerint érdemes ilyen esetben is kikötni a magyar jog alkalmazását, hiszen az örökhagyó életkörülményeinek a végintézkedéskor még előre nem látható változásai esetére is rögzítjük az alkalmazandó jogot. Akárhányszor is költözik az érintett személy az élete során és változik meg ezáltal a szokásos tartózkodási helye, nem kell aggódnia az öröklésre alkalmazandó jog tekintetében, hiszen az a jogválasztás folytán változatlan marad. A tudatos, átgondolt hagyaték tervezéshez álláspontunk szerint hozzátartozik az örökhagyó szándékainak megfelelő jog javára történő jogválasztás is.

Magától értetődő, hogy a jogalkalmazók, bíróságok, közjegyzők és más hatóságok kizárólag a saját hazai államuk jogát ismerik kellő mélységben. A magyar közjegyzők is egyedül azt tudják garantálni, hogy az általuk készített végintézkedés a magyar jog szerint hozzá fűzött joghatások kiváltására alkalmas. A magyar közjegyző nem tud felelősséget vállalni azért, hogy az általa közokiratba foglalt végintézkedés teljes mértékben megfelel a külföldi jog szabályainak, és a külföldi jog tartalmáról sem tud mindenre kiterjedő tájékoztatást adni. Erre figyelemmel abban az esetben, ha magyar állampolgársággal nem rendelkező külföldi állampolgár tesz végintézkedést közjegyző előtt, célszerű kerülni a jogválasztást.

Ha a külföldi állampolgár végintézkedése adott esetben kizárólag általános örökös-nevezést tartalmaz, abban nincs különlegesnek mondható jogintézmény, jó eséllyel a külföldi jog szerint is kiválthatja a kívánt joghatásokat. Ennek ellenére, álláspontunk szerint valamennyi olyan esetben, amikor a végintézkedés érvényessége – akár jogválasztás, akár a végintézkedés idején fennálló szokásos tartózkodási hely folytán – külföldi jog szerint kerül majd elbírálásra,

16 Kiterjed az alkalmazandó jog hatálya az EuÖR. 23. cikkében példálózva felsorolt jogkérdésekre, különösen az örökség átszállására, a törvényes öröklés rendjére és a köteleléssel összefüggő kérdésekre.

17 Az EuÖR. 24. cikk (1) bekezdése szerint az öröklési szerződéstől eltérő végintézkedés megengedettségének és tartalmi érvényességének elbírálására az örökhagyó végintézkedés idején fennállott szokásos tartózkodási helye szerinti jog lenne egyébként irányadó. Jogválasztás esetén azonban ezeket a jogkérdéseket is a választott jog szerint kell elbírálni.

a végintézkedés megtételekor célszerű konzultálni az adott külföldi jogban jártas jogi szakemberrel. A külföldi jog teljes körű, naprakész, joggyakorlatra is kiterjedő ismeretéért és helyes értelmezéséért ugyanis csak az adott államban működő és az ottani jogot összefüggéseiben is kellő mélységében ismerő jogász vállalhat felelősséget.

Jogválasztás kapcsán egy további lényeges körülményt feltétlenül figyelembe kell vennünk. Mégpedig azt, hogy az EuÖR. rendelkezései kizárólag az Európai Unió tagállamaiban kerülnek alkalmazásra, azok kizárólag a tagállamok hatóságait és jogalkalmazóit kötik. Az Európai Unió huszonöt tagállama¹⁸ tekintetében „lehetünk biztosak” abban, hogy ugyanazokat a kollíziós, joghatósági és elismerési szabályokat alkalmazzák, mint mi Magyarországon. Ezáltal kizárólag a rendeletet alkalmazó tagállamokban garantált, hogy figyelembe veszik az örökhagyó jogválasztását.

Erre figyelemmel, abban az esetben, ha az örökhagyó harmadik államban is rendelkezik vagyontárggyal, ajánlott őt tájékoztatni arról, hogy a jogválasztás érvényesülése ebben az államban bizonytalan, és az teljes mértékben a harmadik állam belső jogától függ.

Fokozott óvatossággal kell eljárni akkor is, ha az örökhagyó a jogválasztást megelőzően harmadik államban már tett végintézkedést. Kétséges ugyanis, hogy milyen kihatása lesz a jogválasztásnak a szóban forgó államban tett végintézkedésekre. Fennáll a kockázata annak, hogy a jogválasztás hátrányosan érinti a harmadik államban tett végintézkedést. Jogválasztás hatóköre ugyanis lefedi az öröklési jogkérdések teljességét, ezáltal – a 22. cikk szerinti szabályozás értelmében – az örökhagyó által valamennyi, bármely államban tett végintézkedés érvényességére a választott jog kerül alkalmazásra. Ha a jogválasztást figyelembe veszik a harmadik államban, a választott jognak az alkalmazása akadályozhatja a más állam joga szerint tett végrendeletben foglaltak érvényre jutását. A fent említetteknek megfelelően azonban ilyenkor is egyedül a harmadik állam jogától és az azt alkalmazó bíróságoktól és más hatóságok joggyakorlatától függ, hogy figyelembe veszik-e a más államban tett végintézkedésben választott jogot.

Mindkét esetben körültekintően kell tehát eljárni: egyrészt abban az esetben, ha felmerül, hogy az örökhagyó harmadik államban is rendelkezik vagyonnal, másrészt akkor, ha az örökhagyó harmadik államban is tett vagy tenni készül végintézkedést. Ilyenkor álláspontunk szerint a végintézkedés megalkotásának folyamatába szintén indokolt a harmadik állam jogában jártas jogászt bevonni. A külföldi jogot kellő alaposággal ismerő jogi szakértővel (pl. ügyvéd, közjegyző) való egyeztetést követően lehet eldönteni, hogy egyetlen végintézkedésben célszerű rendelkezni valamennyi vagyontárggyal, vagy a vagyontárgyak

18 Mivel Dánia és Írország nem vesz részt a rendelet alkalmazásában, az Európai Unió huszonhét tagállam közül a rendeletet huszonöt tagállam alkalmazza.

fekvési helye szerinti államokban külön-külön érdemes végintézkedéseket tenni. Megjegyezzük, hogy az EuÖR. egységes, valamennyi tagállamban alkalmazandó kollíziós szabályaira tekintettel, a végintézkedés tételekor az Európai Unió tagállamait egyetlen „államnak” tekinthetjük. Erre figyelemmel különböző *tagállamok* területén lévő vagyontárgyak vonatkozásában nincs szükség tagállamonként végrendelkezni, elegendő egyetlen végintézkedést tenni.

A külföldi jogással történt konzultációt követően lehet dönteni abban a kérdésben is, hogy célszerű-e a jogot választania az örökhyónak. A részleges jogválasztás említett tilalma miatt ügyelnünk kell arra, hogy semmiképpen se történjen a végintézkedésben részleges jogválasztás. Érvényesen kizárólag valamennyi vagyona kiterjedően lehet jogot választani. A hatályos szabályozás szerint nem korlátozhatjuk tehát a jogválasztást kizárólag a belföldön lévő vagyontárgyakra, vagy adott esetben kizárólag az Európai Unió területén lévő vagyona.

5. A szabályozás fejlesztésének lehetséges irányai

Az EuÖR. 82. cikke rendelkezik a rendelet esetleges felülvizsgálatáról. Ez a szakasz előírja, hogy a Bizottság 2025. augusztus 18-ig – a rendelet alkalmazásának első napjától számított tíz éven belül – jelentést készít és nyújt be az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak, amelyben értékeli az alkalmazás során felmerült gyakorlati problémákat és adott esetben módosító javaslatokat tehet.

Egyelőre nem ismert előttünk, hogy a Bizottság a jogválasztásra vonatkozó rendelkezések alkalmazásával összefüggésben tapasztal-e anomáliákat, és ha igen, azok orvoslása céljából él-e majd módosító javaslatokkal.

Gyakorlati tapasztalataink mindenesetre azt támasztják alá, hogy az öröklésre alkalmazandó jog megválasztásának jelenlegi szabályozása több tekintetben fejlesztésre szorul.

Egyrészt átgondolásra érdemes álláspontunk szerint a *részleges jogválasztás tilalma*.

Amint azt kifejtettük, a hatályos szabályozás szerint az a magyar állampolgár, aki részben Magyarországon, részben más államban rendelkezik vagyonnal, nem kötheti ki érvényesen kizárólag a magyarországi vagyona öröklésére a magyar jog alkalmazását. Ez a tilalom álláspontunk szerint jelentősen korlátozza az öröklésüket tudatosan megtervezni szándékozó személyek végintézkedési szabadságát, ezáltal a (38) preambulumban említett célkitűzéssel sincs összhangban. Erre figyelemmel véleményünk szerint a rendeletnek lehetővé kellene tennie a részleges, kizárólag a *tagállamok területén lévő vagyontárgyakra korlátozott jogválasztást* is. Vagyis az örökhyó dönthetne úgy, hogy a jogválasztásának hatálya

csak a tagállamokban található vagyona terjed ki, a harmadik államokban lévő vagyontárgyakra azonban nem. Ha érvényesnek ismerné el a rendelet az ilyen, területileg korlátozott jogválasztást, az örökhatáronak nem kellene tartania attól, hogy jogválasztása kihat a harmadik államban fellelhető vagyontárgyainak öröklésére is. Ilyen esetben értelemszerűen indokolt az érintett személynek külön tennie végrendeletet az érintett harmadik államban, az ottani vagyontárgyai tekintetében. Ezzel a megoldással egyértelmű jogi helyzetet teremtenénk, és a végintézkedést tevő személy bizonyos lehetne abban, hogy a jogválasztása egyrészt nincs kihatással a harmadik államban lévő vagyonának öröklésére, másrészt a harmadik államban tett végintézkedésének érvényre jutása sem lenne veszélyeztetve.

Megfontolandónak tartjuk továbbá a rendelet szerint választható jogok körének bővítését is. Gyakorta felmerülő kritika a hatályos szabályozással szemben, hogy az öröklésre alkalmazandó jogként választható jogok halmazát túlságosan szűkre szabta. A közjegyzői gyakorlatban időről-időre előfordul, hogy a Magyarországon szokásos tartózkodási hellyel rendelkező külföldi állampolgár a végintézkedésében a magyar jog alkalmazását kívánja kikötni az öröklésre. Erre azonban a jelenlegi szabályozás szerint nincs lehetősége, miután magyar állampolgársággal nem rendelkezik. Ilyen esetekben nagy segítség lenne az örökhatáronak, ha választhatnák a *jogválasztás időpontjában fennálló szokásos tartózkodási helyük szerinti állam jogát* is.

Az uniós jogforrásokat áttekintve láthatjuk, hogy nem lenne előzmény nélküli a választható jogok körének fentiek szerinti kiterjesztése. A polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés területén született, alkalmazandó jogi szabályokat is tartalmazó rendeletek ugyanis az EuÖR.-hez képest jóval szélesebb körben teszik lehetővé a jogválasztást. Valamennyi ilyen, kollíziós szabályokat is magában foglaló uniós rendelet megengedi a felek számára – az állampolgárság szerinti jog választása mellett – a szokásos tartózkodási hely szerinti állam jogának kikötését is¹⁹.

Ha megvizsgáljuk a vonatkozó jogi szakirodalmat és a külföldi szakértői intézetek álláspontját, láthatjuk, hogy döntő többségük szintén a jogválasztási spektrum szélesítése mellett érvel. Közülük is kiemelését érdemel a hamburgi

19 Ld. a Tanács 4/2009/EK rendelete (2008. december 18.) a tartással kapcsolatos ügyekben joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről (HL L 7, 2009. 1. 10., 1. o.) 15. cikke; a Tanács 1259/2010/EU rendelete (2010. december 20.) a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról (HL L 343., 2010. 12. 29., 10. o.) 5. cikke; a Tanács (EU) 2016/1103 rendelete (2016. június 24.) a házassági vagyoni jogi rendszerekkel kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról (HL L 183., 2016. 7. 8., 1. o.) 22. cikke; a Tanács (EU) 2016/1104 rendelete (2016. június 24.) a bejegyzett élettársi kapcsolatok vagyoni jogi hatásaival kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról (HL L 183., 2016. 7. 8., 30. o.) 22. cikke.

Max Planck Összehasonlító és Nemzetközi Magánjogi Intézet, amely ugyan-
csak a választható jogok körének kibővítését szorgalmazta. Az általuk kidogo-
zott tanulmány a választás idején fennálló szokásos tartózkodási hely szerinti
állam joga mellett egyébként a házassági vagyoni viszonyokra alkalmazandó
jog, valamint ingatlan esetén az ingatlan fekvési helye szerinti jog választását is
lehetővé tenné²⁰.

Meg kell említenünk továbbá a CNUE vezetés mellett folyt MAPE Successions
projektet²¹ is, amely számos tagállamban vizsgálta és értékelt a rendelet gyakor-
lati alkalmazását. Ez a kezdeményezés szintén gyakorlati problémaként azonosí-
totta a szűkre szabott jogválasztási lehetőséget. A projekt eredményeként kidol-
gozásra került, a rendelet szabályainak fejlesztését célzó Javaslatok²² a Bizottság
részére is megküldésre kerültek. A jogválasztással összefüggésben tett javaslatuk
szintén arra ösztönzi a jogalkotót, hogy tegye lehetővé az örökhatóság számára
a választás idején fennálló szokásos tartózkodási hely szerinti jog választását is.

Összegzésként megállapíthatjuk, a jogválasztás jelenlegi szabályozása alap-
vetően alkalmas a rendelet által kitűzött célok eléréséhez, ugyanakkor bizo-
nyos fent említett módosítások – a részleges jogválasztás tilalmának lazítása és
a választható jogok körének bővítése – nagymértékben hozzájárulnának a hagy-
atéki vagyon tervezés jogbiztonságához.

20 Max Planck Institute for Comparative and International Private Law: Comments on the European Com-
mission's Proposal for Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction, applicable
law, recognition and enforcement of decisions and authentic instruments in matters of succession and the
creation of a European Certificate of Succession (RabelsZ 2010/3, 522.) 606-614. o.

21 Monitoring and Evaluating the Application of the Succession Regulation EU 650/2012.

22 Recommendations: <https://www.notariesofeurope.eu/en/notaries/mape-successions/> (letöltve 2025. feb-
ruár 27. napján).

Újabb kísérlet a francia nemzetközi magánjog átfogó kodifikálására

Franciaországban 2018-ban kezdődött meg a nemzetközi magánjog önálló kódexének kidolgozása. A francia jog nemzetközi magánjogra vonatkozó szabályainak néhány elemét jelenleg különböző jogszabályok tartalmazzák. A francia nemzetközi magánjog meghatározó részét azonban a francia bírói gyakorlat dolgozta ki. A nemzetközi magánjogi rendelkezések szétszórtsága, a bírói gyakorlat hangsúlyos szerepe veszélyes terepet jelent a nem francia jogászok számára, nem meglepő ezért, hogy semleges, harmadik ország jogaként ritkán kerül kijelölésre a francia jog. A 2018-ban indult folyamat eredményeképpen 2022 tavaszára készült el a törvénytervezet normaszövege, amely reflektál a nemzetközi magánjogi jogalkotás külföldi tapasztalataira és az Unió jogegységesítő törekvéseire is. A szerző a cikkben ismerteti a tervezet keletkezéstörténetét, arra is figyelemmel, hogy az elmúlt évtizedekben már három alkalommal is volt kísérlet a nemzetközi magánjog kodifikálására Franciaországban; azonban mindhárom kísérlet eredménytelenül zárult. A szerző a cikkben elemzi a Kódex-tervezet általános részének rendelkezéseit, párhuzamot vonva a magyar nemzetközi magánjogi szabályozással.

Tárgyszavak:

nemzetközi magánjog, francia jog, jogösszehasonlítás, kodifikáció, EU jog

In France, the elaboration of a separate code of private international law started in 2018. Some elements of the rules of French law on private international law are currently contained in different pieces of legislation. However, the main part of French private international law has been developed by the French judiciary. The sporadicity of private international law provisions and the key role of judicial practice make it a dangerous field for non-French lawyers, and it is therefore not surprising that French law is rarely designated as neutral, third-country law. As a result of the process started in 2018, the text of the draft law was finished for spring 2022, reflecting both foreign experience in codification of private international law and the Union's efforts to unify the law. The author describes the history of the draft, bearing in mind that there had been three attempts to

codify private international law in France in recent decades, but all three had been unsuccessful. The author analyses the provisions of the General part of the draft Code, drawing parallels with Hungarian private international law

Keywords:

private international law, French law, comparative law, codification, EU law

1. Bevezetés

Az európai államokban a nemzetközi magánjog tagállami szintű szabályozására alapvetően két megoldás létezik. Egyes államok a nemzetközi magánjog szabályait önálló kódexben foglalták össze, míg más államok nemzeti szintű nemzetközi magánjogi szabályai szétszórta, leginkább a tagállami polgári törvénykönyvben találhatók. Ahol önálló nemzetközi magánjogi kódex megalkotására nem került sor, ott a bírói gyakorlat hangsúlyos jogfejlesztő szerepe jellemző.

A francia nemzetközi magánjogi szabályozás jelenleg alapvetően az 1804-ben elfogadott napóleoni Code civil-en (a továbbiakban: Cc.) alapul, és számos szabály található más jogszabályokban, bírósági ítéletekben. A francia jog nemzetközi versenyképességét a francia nemzetközi magánjognak ez a „sporadikussága” hátrányosan érinti; igencsak ritka ui. – a frankofón országoktól eltekintve – a francia jog, mint „semleges” jog választása a nemzetközi szerződéskötési gyakorlatban. A szabályozás széttagoltsága, a bírói gyakorlat meghatározó szerepe jellemzi a mai francia nemzetközi magánjogot.

Jóllehet mára tendenciává vált a nemzetközi magánjog egységes kódexekben történő átfogó szabályozása¹, azért Európában sem egyedülálló, hogy a francia példához hasonlóan a nemzetközi magánjognak nincs saját törvénykönyve. Németországban ugyanis a nemzetközi magánjog legfontosabb forrása a német Polgári Törvénykönyv Bevezetéséről szóló törvény (EGBGB) 3-49. §§-ai. A német jogban továbbá a nemzetközi magánjog szabályai más jogterületek törvényeiben is fellelhetők, így például a váltótörvényben (Wechselgesetz), a csekk törvényben

1 A hatvanas években kezdődő, nemzetközi magánjog kodifikációját érintő folyamat Kelet-Európából indult (egykori Csehszlovákia 1963, egykori NDK 1975, Magyarország 1979, egykori Jugoszlávia 1982), de később elérte Nyugat-Európát és Amerikát is (Portugália 1968, Spanyolország 1974, Ausztria 1978, Svájc 1987, Louisiana 1991, Québec 1991, Olaszország, 1995, Belgium 2004, Monaco 2017). Említést érdemel, hogy az ezredforduló utáni években főképp a közép- és kelet európai államokban nyert újabb lendületet a nemzetközi magánjog reformja; e térségben egy sor modern nemzetközi magánjogi kódex született: Észtország 2002, Bulgária 2005, Lengyelország 2011, Montenegró 2013, Csehország 2014, Horvátország 2017. Ebbe a sorba illeszkedik a magyar nemzetközi magánjog 2017-ben történt átfogó megújítása is.

(Scheckgesetz), de nemzetközi magánjogi szabályok találhatóak még a fizetés-képtelenségi törvényekben (EGInsO, InsO) is, emellett fontos szereplője a nemzetközi magánjog alakításának a Szövetségi Bíróság (Bundesgerichtshof).²

A nemzetközi magánjogi kodifikációs hullám azonban mára elérte Franciaországot is. A francia nemzetközi magánjog felülvizsgálata 2018-ban kezdődött meg, amelynek célja egy egységes, átfogó francia nemzetközi magánjogi kódex megalkotása. Az Igazságügyi Minisztérium 2022. június 22. napján közétette a leendő francia nemzetközi magánjogi kódex tervezetét (a továbbiakban: Kódex-tervezet), az ahhoz kapcsolódó Szakértői Jelentéssel³ (a továbbiakban: Jelentés) együtt. Elfogadása esetén e jogszabály a korábbi, különböző nemzeti jogszabályokban és nemzeti bírósági ítéletekben megjelenő szabályok helyébe lép majd.

2. A francia nemzetközi magánjog napjainkban

2.1. Nemzeti szabályok

2.1.1 A tételes jog és annak fejlődése

A francia nemzetközi magánjog átfogó kodifikációjára több törekvés is volt már; érdemes kiemelni ezek közül 1950-ből Jean-Paulin Niboyet⁴, 1959-ből Henri Batiffol⁵ tervezetét, az 1967-es tervezet pedig Jean Foyer⁶ nevéhez köthető. Ezen jogtudósok szaktekintélye ellenére, a politikai akarat hiánya és más különböző okok miatt végül egy törvénytervezet sem került elfogadásra. A legfontosabb jogforrás, a már említett Cc. mellett a Polgári Eljárásjogi Kódex⁷ (Code de procédure civile; a továbbiakban: Cpc.) és az 1807. évi Kereskedelmi Törvény (Code du commerce; a továbbiakban: Cdc.) is tartalmaz nemzetközi magánjogi rendelkezéseket.

2 *Looschelders Dirk*, Internationales Privatrecht – Art. 3-46 EBGB. Berlin, 2004, 6-7. o.

3 Le Projet de Code de Droit International Privé. Rapport de groupe de travail preside par Jean-Pierre Ancel. https://www.cfdip.fr/wp-content/uploads/2024/10/Rapport_projet-de-code_mars-2022.pdf (letöltve 2025. január 17. napján).

4 A három megíúsult kodifikációs kísérletről részletesen ld. *Paul Lagarde*, Sur la non-codification du droit international privé en France. Syracuse Journal of International Law and Commerce, 1998, 45. o.

5 *Batiffol Henri*, Deuxième projet (1959). Revue critique de droit international privé, 1970, 832. o.

6 *Foyer Jean*, Le nouvel avant-projet de réforme du Droit international privé francais. Journal du Droit international, 1971, 31. o.

7 Az 1806-ból származó napóleoni polgári eljárásjogi szabályokat 1975-ben váltotta fel a jelenleg is hatályos, számtalan alkalommal módosított polgári eljárásjogi kódex.

Jelenleg a Cc. tartalmazza az alapvető nemzetközi magánjogi rendelkezéseket az alkalmazandó jog⁸, az állampolgárság⁹, az okiratok alakisági követelményei¹⁰, a házasság¹¹, a házasságfelbontás¹², a leszármazás¹³, az örökbefogadás¹⁴, a bejegyzett élettársak¹⁵, a végrendelet¹⁶ tekintetében. Bár a Cc. nemzetközi magánjogi rendelkezéseket tartalmazó 3. cikke 1804 óta nem változott, az elmúlt húsz évben a Cc.-be folyamatosan kerültek beiktatásra nemzetközi magánjoggal kapcsolatos szabályok, akár új szabályként, akár meglévő vagy időközben beiktatott szabály módosításaként. A módosítások nem átfogó jellegűek, kizárólag egy-két szabályt érintettek csak.¹⁷

Sajátos módon a Cc.-ben nemzetközi polgári eljárásjogi rendelkezések is fellelhetőek. A francia bíróságok joghatóságáról rendelkező, a 14. és 15. cikkében rögzített, 1994-ben beiktatott rendelkezések szerint¹⁸: „[a] *külföldi, még abban az esetben is, ha külföldön tartózkodik, perelhető francia bíróság előtt az olyan kötelmek teljesítése érdekében, melyeket Franciaországban egy franciával kötött, a külföldi a francia bíróság elé állítható azon kötelmek miatt is, melyeket más államban kötöttek, de a jogosult francia. Egy francia bíróság elé állítható Franciaországban olyan kötelmek miatt, melyekre a szerződés másik államban került megkötésre, akár egy külföldivel is.*”¹⁹

A Cpc. is tartalmaz nemzetközi magánjogi rendelkezéseket, mint például illetékességi szabályokat az ismeretlen helyen tartózkodó alperessel szemben, illetékességi szabályokat külföldi felperes esetén²⁰, más államban történő kézbesítésre²¹, valamint a nemzetközi jogsegélyre vonatkozó szabályokat²².

8 Ld. a Cc. 3. cikkét.

9 Ld. a Cc. 17. cikkét.

10 Ld. a Cc. 47, 48, és 710-1 cikkeit.

11 Ld. a Cc. 202-1., 202-2., és 1397-2 – 1397-6 cikkeit.

12 Ld. a Cc. 309. cikkét.

13 Ld. a Cc. 311-14. – 311-17. cikkeit.

14 Ld. a Cc. 370-3. cikkét.

15 Ld. a Cc. 515-7-1 cikk.

16 Ld. a Cc. 999. cikkét.

17 A Cc. nemzetközi magánjogi rendelkezéseinek módosítása folytatódott azt követően is, hogy a francia Igazságügyi Minisztérium közzétette Kódex-tervezetet; az ezt követő módosítások azonban a Kódex-tervezetében foglalt szabályozást nem vették figyelembe.

18 A Cc. 14-15. cikkeinek helyébe lépne a Kódex-tervezet a 17. cikke, amely már szabályozza a kizárólagos és párhuzamos joghatóságot.

19 Az eredeti törvényszöveg: "L'étranger, même non résident en France, pourra être cité devant les tribunaux français, pour l'exécution des obligations par lui contractées en France avec un Français; il pourra être traduit devant les tribunaux de France, pour les obligations par lui contractées en pays étranger envers des Français. Un Français pourra être traduit devant un tribunal de France, pour des obligations par lui contractées en pays étranger, même avec un étranger."

20 Ld. a Cpc. 42. és 1166. cikkét.

21 Ld. a Cpc. 687-2. cikkét.

22 Ld. a Cpc. 743. cikkét.

A Cdc. alig tartalmaz nemzetközi magánjogi szabályokat; ilyenek például az alkalmazandó jogra és illetékessége vonatkozó szabályok²³, ha a peres fél székhelye és a központi ügyintézés helye nem egyezik meg^{24,25}.

A Kódex-tervezet a Code civil és a Code de procédure civile nemzetközi magánjogi elemeket tartalmazó részeit részben hatályon kívül helyezi, részben módosítja azokat. A kódex tervezete a Code de commerce-t nem érinti.²⁶

2.1.2 A bírói gyakorlat

A tételes jog hézagos volta miatt a bírói gyakorlat mindig is kiemelkedően fontos forrása volt a francia nemzetközi magánjognak. A szabályozási hézagok kitöltése a bíróságokra hárult. A nemzetközi magánjog francia bírói gyakorlata főként a Semmítőszéktől (Cour de cassation) és fellebbviteli bíróságoktól (Cours d'appel) ered.

A francia Semmítőszéknek a joggyakorlatot alapvetően meghatározó néhány nemzetközi magánjogi tárgyú határozatának ismertetése jól mutatja a tételes jogszabályi szintű szabályozás hiányosságait. Az alábbiakban három olyan kiválasztott jogesetet mutatok be, amelyek mindegyike figyelembevételre került a Kódex-tervezet szakmai kidolgozása során.²⁷

A *Simitch-ügy*²⁸ óta a francia bíróságok az indirekt joghatóságot²⁹ akkor tekintik megalapozottnak francia szempontból, ha egyrészt a jogvita szoros kapcsolatban áll az eljáró bíróság országával, másrészt pedig nem áll fenn a francia bíróságok kizárólagos joghatósága. A konkrét ügyben egy Izraelben élő házaspár, mind a férj mind a feleség francia-izraeli kettős állampolgársággal rendelkezett, a házasságuk felbontására Izraelben került sor. A Cc. 3. cikkét felülírva mondta ki a Semmítőszék, hogy a házasság izraeli bíróság általi felbontása elismerhető Franciaországban is.

A *Chaplin-ügyben*³⁰ a Semmítőszék a francia jogban érvényesülő „locus regit actum” elv érvényesülését elemezte. Ezen elv alapján alakilag érvényes az ugyanazon országban tartózkodó személyek között kötött szerződés, ha eleget tesz a

23 Ld. a Cdc. 210-3. és 600-1. cikkét.

24 A Kódex-tervezet kidolgozó munkacsoport álláspontja szerint a Cdc. 210-3. cikke nincs összhangban az Európai Bíróság (a továbbiakban: EUB) esetjogával.; ld. Jelentés 37. o.

25 A Cc.1837. cikke ezen a területen az alkalmazandó jog vonatkozásában megegyező szabályozást tartalmaz.

26 A Cc. 1837. cikkét sem érinti a Kódex-tervezet.

27 A jogesetek forrása: *Ancel, Bertrand– Lequette, Yves Les grandes arrêts de la jurisprudence française de droit international privé.* Paris, Dalloz, 5e édition 2006. (a továbbiakban: *Ancel/Lequette, Les grandes arrêts*).

28 Cour de cassation, Chambre civile 1, du 6 février 1985, 83-11.241.

29 Az ún. „indirekt joghatóság” (competence indirecte) szabályai a nemzetközi magánjogban arra a kérdésre adnak választ, hogy a belföldi jogrend valamely külföldi bíróságot „döntésre hivatottnak”, tekint-e; bővebben ld. *Szöcs Tibor*, Joghatóság családjogi és személyállapoti ügyekben. In: *Varga István (szerk.), A Polgári Perendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja.* Budapest, 2018, III. kötet, 2367. o.

30 Cour de Cassation, Chambre civile 1, du 28 mai 1963.

megkötés helye szerinti jog alaki követelményeinek. A Semmitőszék döntésében kimondta, hogy a Franciaországban aláírt, nemzetközi elemet tartalmazó szerződések érvényesek abban az esetben is alakilag, ha a szerződésre irányadó jog (azaz a szerződés fő statútuma) alaki előírásainak megfelelnek. A konkrét ügyben Charlie Chaplin 1920-ban Amerikában forgatott „A kölyök” c. filmjének felhasználási jogai tárgyában kötött szerződés érvényességével kapcsolatban merült fel a jogvita. A Semmitőszék döntésével lényegében egy alternatív kapcsolóelvet kínált fel a *lex loci actus* mellé az alaki érvényesség kérdésében. Álláspontja összhangban volt a később, 1980-ban elfogadott, a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló Római Egyezmény³¹ 9. cikk (1)-(2) bekezdéseivel.

A Galakis-ügy³² óta – egészen a közelmúltig – a szerződések jogára vonatkozó nemzetközi magánjogi anyagi szabályok elsőbbséget élveztek a szerződésre irányadó joggal szemben³³. A Semmitőszék elé került ügyben egy, a francia állam által kötött nemzetközi szerződés választott bírósági klauzulát tartalmazott. A francia belső jog rendelkezései szerint az állam szerződéseiben nem alkalmazhat választottbírósági klauzulát; az ilyen kikötések érvénytelennek tekintendők³⁴. A konkrét esetben az egyik szerződő fél maga a francia állam volt, amelynek jogképességére, cselekvőképességére a francia jogszabályok irányadóak. A Semmitőszék végül úgy ítélte meg, hogy nemzetközi szerződésekben a választottbírósági klauzula mindig érvényes. A Conseil d'État (Államtanács)³⁵ hatására³⁶ azonban a Semmitőszék az elmúlt években álláspontján változtatott³⁷, ma már nem érvényesül a Galakis-ügyben lefektetett gyakorlat³⁸.

A Semmitőszéknek mind a Simitch-ügyben, mind pedig Chaplin-ügyben megfogalmazott álláspontját a Kódex-tervezet is átvette³⁹.

31 Egyezmény a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról, aláírásra megnyitva Rómában 1980. június 19-én (a különkiadásban közzétett magyar szövegváltozatot ld. HL C 169., 2008.7.8., 10–22. o.).

32 Cour de Cassation, Chambre civile 1, du 2 mai 1966.

33 Schmidt Richárd, A nemzetközi fórumválasztás szabadsága és korlátai az aszimmetrikus joghatósági és választottbírósági megállapodások tükrében. Doktori értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Jog- és Államtudományi, Doktori Iskola, Budapest 2024, 76. o.

34 Ld. a Cc. 2060. cikkét.

35 Az Államtanács (Conseil d'État) egyrészről az általa igazgatott közigazgatási bírósági rendszeren keresztül dönt a közigazgatási jogvitákban, másrészről pedig mintegy jogi tanácsadóként működik a kormány, a nemzetgyűlés és a szenátus részére. Az államtanács gyakorlatilag a közigazgatási legfelsőbb bíróságnak tekintendő.

36 Jourdain-Marques, Jérémy, Chronique d'arbitrage: le Conseil d'État enterre Galakis, <https://www.dalloz-actualite.fr/flash/chronique-d-arbitrage-conseil-d-etat-enterre-galakis> (Letöltve 2025. január 26. napján; a továbbiakban: Jourdain-Marques, Chronique).

37 Jourdain-Marques, Chronique, uott. 1. o.

38 A hazai jogban az Nmjt. 84.§ (2) bekezdés i) pontja az állami immunitási kérdéseket ma már egyértelműen rendezi. A korábbi választottbírósági törvény (1994. évi LXXI. törvény) 4.§-a 2012-2015 közötti években jelentős korlátozásokat tartalmazott az állami részvételtől (a nemzeti vagyona hivatkozással) választottbírósági eljárásban.

39 Ld. a Kódex-tervezet 177. cikkét, illetve 156. cikkét.

A bírói gyakorlat meghatározó szerepét az is mutatja, hogy a Kódex-tervezet, amely 207 cikkből áll, a Cc. és a Cpc. több ezer cikkéből csupán 16 cikket érintene és helyezne hatályon kívül, vagy módosítaná azokat.

2.2. Uniós szabályozás

Mint minden uniós tagállamban, a nemzeti jogforrások mellett meghatározó szerepet játszanak az európai jogforrások. Az Európai Unió számos rendeletet fogadott el mind a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról; úgyszintén a kollíziós szabályokról. A francia jogrend belső szabályával szemben értelemszerűen elsőbbséget élveznek az uniós jog és a nemzetközi egyezmények szabályai.

A nemzetközi magánjog napjainkban érvényes szabályozását összevetve a néhány évtizeddel ezelőtti állapottal, megállapítható, hogy az uniós jogalkotás és a nemzetközi egyezmények immár jelentős jogterületeket fednek le. Az uniós tagállamok nemzeti jogalkotásának jogosítványai így a nemzetközi magánjog területén egyre inkább leszűkülnek, és olyan kisebb jogterületeket érinthetnek, mint pl. a leszármazás, a házasságkötés, a természetes személyek jog- és cselekvőképessége. Nyilvánvaló a kérdés, célszerű-e még egyáltalán a tagállami szintű szabályozás a nemzetközi magánjog területén, vagy érdemes inkább megvárni egy esetleges egységes uniós nemzetközi magánjogi kódexet. Az unió alapító szerződésai közül első alkalommal az Amszterdami szerződésben 1997-ben jelent meg a nemzetközi magánjogi harmonizáció szükségessége. Az uniós jogalkotás eredményeképpen megjelenő, a nemzetközi magánjoghoz kapcsolódó uniós rendeletek egyértelműen egy-egy jogterületet szabályoznak, átfogó nemzetközi magánjogi uniós kódex megalkotása azonban nincs napirenden.

2.3. Nemzetközi egyezmények

Franciaország számos nemzetközi magánjogi megállapodásnak részese, ezek vagy kétoldalú, vagy többoldalú egyezmények⁴⁰. Utóbbiak közül különösen Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia keretében elfogadott szerződéseket fontos megemlíteni, így különösen a gyermekek jogellenes külföldre viteléről⁴¹,

40 A Franciaország által kötött nemzetközi egyezmények tekintetében, azok alkalmazása vonatkozásában figyelemmel kell lenni arra, hogy míg egyes egyezmények a Francia Köztársaság teljes területére kiterjednek, addig más egyezmények korlátozásokat tartalmazhatnak a tengeren túli közigazgatási egységekkel kapcsolatban.

41 A Gyermekek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló, Hágában az 1980. évi október 25. napján kelt szerződés (kihirdette az 1986. évi 14. törvényerejű rendelet).

a nemzetközi örökbefogadásról⁴², a szülői felelősségről⁴³, gyermektartásról és családi tartások egyéb formáiról⁴⁴ szóló hágai egyezményeket.

A kétoldalú egyezmények között csak a Magyarországgal jogsegély tárgyában kötött bilaterális egyezményre utalnék.⁴⁵ Itt érdekességképp jegyezném meg, hogy az első bilaterális egyezmények Magyarország és Franciaország között Munkács várában az 1645. év április 22. napján aláírt, majd az ahhoz kapcsolódó 1646. év február 22. napján aláírt megállapodások voltak⁴⁶, melynek eredményeképpen II. Rákóczi György hadba lépett a Habsburg-ház ellen.

3. Az új nemzetközi magánjogi kódex tervezete

3.1. Kódex-tervezetről általában

Az átfogó kodifikáció fő célkitűzései a Francia Ügyvédi Kamara (Conseil National des Barreaux szerint a következők:⁴⁷

- a francia nemzetközi magánjog áttekinthetőségének, könnyebb megismerhetőségének, érthetőségének és alkalmazhatóságának javítása,
- a francia jogrend attraktivitásának növelése, egy konzisztens, egyértelműen megfogalmazott szabályokból álló kódex megalkotásával,
- a meglévő kollíziós jogi normák egyszerűsítése, világosan megfogalmazott koncepciók alapján,
- a francia belső jogi normák és a meglévő európai és nemzetközi egyezményeken alapuló szabályok közötti koherencia biztosítása.

42 A gyermekeknek a nemzetközi örökbefogadások terén való védelméről és az ilyen ügyekben történő együttműködésről szóló, Hágában, 1993. május 29. napján kelt Egyezmény (kihirdette a 2005. évi LXXX. törvény).

43 A szülői felelősséggel és a gyermekek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről, valamint az ilyen ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, elismerésről és végrehajtásról szóló, Hágában, 1996. október 19-én kelt Egyezmény (kihirdette a 2005. évi CXL. törvény).

44 A tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről szóló 4/2009/EK rendelet és a gyermektartás és családi tartások egyéb formáinak nemzetközi behajtásáról szóló, 2007. november 23-i hágai egyezmény (HL L 331., 2009.12.16.)

45 A polgári és a családjogi jogsegélyről, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a bünygyi jogsegélyről és a kiadatásról szóló szerződés kihirdetéséről (Magyarországon kihirdette az 1982. évi 3. tvr.) A szerződés mára jórészt jelentőségét veszítette, miután rendelkezéseinek nagy része helyébe az uniós aktusok léptek.

46 https://basedoc.diplomatie.gouv.fr/exl-php/recherche/mae_internet___traites (Recherche générale, mots de titre: Hongrie) (letöltve 2023. november 2. napján)

47 A Francia Ügyvédi Kamara (Conseil National des Barreaux) állásfoglalása a leendő francia nemzetközi magánjogi kódex tervezetéről, <https://www.cnb.avocat.fr/fr/actualites/le-projet-de-code-de-droit-international-prive-la-commission-affaires-europeennes-et-internationales> (Letöltve 2024. november 3. napján.)

Az Igazságügyi Minisztérium részére 2022. március 31. napján került benyújtásra a Kódex-tervezet. Annak szövegén Jean-Pierre Ancelle, a Semmítőszék Első Polgári Jogi Kamarájának tiszteletbeli elnökének irányítása alatt működő munkacsoport dolgozott. A tervezet túlmutat azon, amit 2018-ban Nicole Bellobet, akkori igazságügyi miniszter kért: e Kódex-tervezet a maga 207 cikkével ui. messze nem csak a már meglévő joganyag egyszerű egységes szerkezetbe foglalását jelenti, hanem új megoldásokat is javasol, a már meglévőket pedig pontosítja. A Kódex-tervezet ugyanakkor nem terjed ki sem a *nemzetközi választottbíráskodás*, sem a joghatóság alóli mentességek (immunitás) kérdéskörére⁴⁸. A munkacsoport azzal indokolta a választottbírárságra vonatkozó rendelkezések elhagyását, hogy szerették volna elkerülni a szabályozás megtöbbszörözését; a kérdéskörrel kapcsolatos normák lelhetőek fel ui. a Cc.-ben és a Cpc.-ben is⁴⁹. Az *immunitás* szabályozásának elmaradásának oka pedig az, hogy a munkacsoport megítélése szerint e szabályok közjogi természetűek; ilyen rendelkezéseket nem kívántak integrálni a nemzetközi magánjog kódexébe. Az egyik legnagyobb kihívást az jelentette, hogy a kidolgozott tervezet a francia belső jog és az uniós, illetve a nemzetközi szerződéses joganyag közötti összhangot hogyan tudja biztosítani.

A Kódex-tervezet nyilvánosságra hozatalát követően, 2022. június 8-án észrevételek tételére történő felhívás (*consultation publique*) került közzétételre⁵⁰: a résztvevők 2022. november 30-ig terjeszthették elő észrevételeiket az e célból közzétett online formanyomtatványon. A konzultáció lehetőséget biztosított a résztvevők számára, hogy ne csak az előre megfogalmazott kérdésekre adjanak választ, hanem a közzétett Kódex-tervezet minden cikkéhez korlátozott terjedelmű⁵¹ észrevételt fűzhessenek. Az előre megfogalmazott kérdések között természetesen szerepelt, hogy szükség van-e egyáltalán a jogterület kodifikációjára; az igennel válaszolók pedig azt is megjelölhették, hogy a szabályozás csak az uniós jogalkotással és a nemzetközi egyezményekkel nem érintett kérdésekre vagy minden nemzetközi magánjogi kérdésre terjedjen-e ki, függetlenül attól, hogy azokat már szabályozzák a nemzetközi egyezmények és az uniós jog. A válaszadók véleményét kikérték abban a tekintetben is, hogy a nemzetközi magánjog szabályai milyen formában kerüljenek megállapításra:

- indokolt-e önálló nemzetközi magánjogi kódex létrehozatala, vagy
- ehelyett egy már meglévő kódexbe (pl. a Cc.-be) kerüljenek inkább beépítésre a nemzetközi magánjogi szabályok, avagy

48 Ellentétben a megújult magyar nemzetközi magánjoggal; ld. az Nmjt. 54., valamint 82-87. §§-ait.

49 Ld. a Cc. 2059-2061. cikkeit és a Cpc. 1504-1527. cikkeit.

50 A „*consultation publique*” intézményét Svájcban is alkalmazták a nemzetközi magánjogról szóló 1987. december 18-i szövetségi törvény jogalkotási eljárásában.

51 Legfeljebb 4000 karakternyi terjedelmű észrevételt lehetett tenni.

- a nemzetközi magánjogi szabályokat az azok tárgyköre szerinti különböző meglévő kódexekbe foglalják⁵².

3.2. A Kódex-tervezet és az uniós jog

A Kódex-tervezet általánosan mondja ki az uniós jog elsőbbségét; számos helyen uniós aktusokra és nemzetközi egyezményekre való utalást is tartalmaz⁵³. Sajátos megoldása, hogy néhány ponton kiterjeszti az európai uniós szabályok alkalmazását azokra a jogkérdésekre, amelyeket az uniós szabályozás kifejezetten kizár a hatálya alól⁵⁴. Példaként említhető erre a Kódex-tervezet 89. cikkének 2. bekezdése, amely az alkalmazandó jog meghatározása tekintetében azon szerződéses kötelmekre is a Róma I. rendelet szabályait rendeli alkalmazni, amelyeket e rendelet 1. cikke kizár a rendelet hatálya alól⁵⁵.

A ma már igencsak kiterjedt európai uniós, valamint nemzetközi szerződésekben lefektetett nemzetközi magánjogi joganyag fényében, egy EU-tagállamban a tagállami nemzetközi magánjog csak hézagpótló szerepet tölthet be. A nemzeti jogalkotásnak alkalmazkodnia kell ehhez a korlátozott szerephez, elfogadva azt is, hogy a nemzetközi szabályok (*lois uniformes*) immár *univerzális hatályú* egységes jogi szabályozást képeznek; így a tagállami nemzetközi magánjogi szabályok még a harmadik államokkal kapcsolatosan felmerült jogkérdésekben sem játszhatnak szerepet⁵⁶.

Mindez azt is sugallhatná, hogy egy átfogó nemzeti magánjogi kódex készítésének gondolata immár idejétmúlt. Ami az alkalmazandó jogot illeti, annak szabályai csak az uniós jog hatálya alá még egyáltalán nem tartozó jogterületekre (így különösen a dologi jogra), a harmonizált területeken belül pedig csak a hézagok tekintetében (így különösen a Róma II. rendelet 1. cikk (2) bekezdés *g*) pontja szerinti személyiségi jogsérelmekre) lennének alkalmazhatók. A többségi álláspont azonban mégis az, hogy egy nemzeti nemzetközi magánjogi törvénykönyv

52 A közzétett felhívást (Consultation sur le projet de code de droit international privé) ld. <http://www.textes.justice.gouv.fr/textes-soumis-a-concertation-10179/consultation-sur-le-projet-de-code-de-droit-international-prive-34487.html> (letöltve 2023. november 19. napján).

53 A Kódex-tervezet 36. cikke házassági ügyekre és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokkal kapcsolatban a 2019/1111/EU rendeletre hivatkozik, a 122. cikke pedig a fizetéseképtelenséggel kapcsolatos szabályok körében pedig a 2015/848/EU rendeletre utal. Különböző hágai egyezményekre utal a Kódex-tervezet több cikke, így a 36. cikk a szülői felelősséggel és a gyermekek védelmével kapcsolatos 1996. évi Egyezményre, a 39. cikk pedig a védelemre szoruló nagykorú személyek védelméről szóló 2000. évi Egyezményre hivatkozik.

54 Ld. Jelentés 13. o.

55 Ehhez hasonló megoldást alkalmaz pl. a 2004. évi belga nemzetközi magánjogi kódex 98. cikk 1. §-a is.

56 *Leible Stefan – M. Wilke Felix*, Le Projet de Code de Droit International Privé – A view from Germany. *Revue critique de droit international privé*, 2022, 503. o. (továbbiakban: *Stefan / Felix*, Le Projet).

megalkotása igenis célszerű lenne⁵⁷. Számos tagállam hasonlóképpen vélekedett erről; új kódexeket dolgoztak ki vagy meglévőeket dolgoztak át az európai nemzetközi magánjog szabályainak sérelme nélkül. Mint ismeretes, Magyarország is ezt a megoldást választotta⁵⁸. A nemzeti kódex ugyanis elsődleges hozzáférési pontként szolgálhat minden nemzetközi magánjoggal kapcsolatos kérdéshez, különösen olyan államok vonatkozásában, amelyeknek a nemzetközi magánjoga inkább a bíróságok esetjogán alapul.

3.3. Kódex-tervezet felépítése

A Kódex-tervezet hat könyvből áll. Az Első Könyv azokat az általános szabályokat rögzíti, amelyek a kollíziós jogi és a joghatósági szabályrendszer valamennyi területét érintik. A nemzetközi gyakorlatnak megfelelően ez az általános rész tartalmazza a nemzetközi magánjog legfontosabb személyi természetű kapcsolóelveinek – a lakóhelynek, a szokásos tartózkodási helynek, a székhelynek, az állampolgárságnak – a meghatározására vonatkozó rendelkezéseket. Itt kell megjegyezni, hogy a joghatóságra vonatkozó általános rendelkezések nemcsak a szűkebb értelemben vett joghatósági szabályokat (règles de compétence) fedik le, hanem az ahhoz szorosan kapcsolódó nemzetközi polgári eljárásjogi rendelkezéseket is, így a joghatóság bíróság által hivatalból történő vizsgálatát, a per-függséget és az összefüggő eljárásokat is.

Nem követi azonban a tervezet azt a megoldást, amely első ízben az 1987. évi svájci nemzetközi magánjogi kódexben (a továbbiakban: svájci IPRG) jelenik meg, amely szerint a külföldi határozatok elismerése és végrehajtása tárgyában rendelkező szabályok az általános rendelkezések között kerülnek elhelyezésre⁵⁹. A kódex tervezetében a külföldi határozatok elismerésének és kihirdetésének szabályai önálló Könyvben szerepelnek.

A Második Könyvet a különös szabályoknak szentelték. E könyv tartalmazza a magánjog egyes szegmenseinek részletes nemzetközi magánjogi szabályait. E könyv jogviszonyonként csoportosított fejezetei egyaránt tartalmazzák az adott jogviszonyra vonatkozó joghatósági és kollíziós normákat. A Kódex-tervezet ezzel a struktúráját tekintve azt a kodifikációs megoldást követi, amelyet az európai nemzetközi magánjogi kodifikációk történetében első ízben a svájci

57 A francia közjegyzők 2019-ben tartott éves kongresszusukon egyértelműen állást foglaltak a nemzetközi magánjog önálló kodifikációjának szükségessége mellett; ld. *Clavel, Sandrine – Jault-Seseke, Fabienne*, Le projet de code de droit international privé. Recueil Dalloz, 2022, 984. o.

58 *Vékás Lajos*, Egy új nemzetközi magánjogi törvény megalkotásának néhány elvi kérdéséről. Jogtudományi Közlöny, 2015. 292-299. o.

59 *Lagarde Paul*, La codification du droit international privé monégasque. Revue critique de droit international privé, 2018, 753. o.

IPRG által alkalmazott⁶⁰. Mint ismeretes, eltérő megoldást választott a magyar jogalkotó: új nemzetközi magánjogi kódexünk⁶¹ (a továbbiakban: Nmjt.v.) a kollíziós szabályoktól szerkezetileg elkülönítve, külön Fejezetbe foglalta bele a joghatósági szabályokat⁶².

A Második Könyv I. Címe a természetes személyekkel, a családi jogállással kapcsolatos vagyoni és nem vagyoni jogokkal kapcsolatos nemzetközi magánjogi szabályokat tartalmazza. Ez a Cím rögzíti a cselekvőképességgel, a kiskorúakkal, védelemre szoruló nagykorú személyekkel, névviselés jogával, házasságkötéssel, házasság felbontásával, bejegyzett élettársakkal, leszármazással, örökbefogadással, házastársi és élettársi⁶³ vagyonjoggal, örökléssel kapcsolatos szabályokat is. A Második Könyv II. Címe a jogi személyekkel kapcsolatos nemzetközi magánjogi szabályokról, így a külföldön nyilvántartásba vett jogi személyek Franciaországban történő elismeréséről és az alkalmazandó jogról szól. A III. Cím a szerződéses kötelezettségekre, szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra vonatkozik, míg a IV. Cím a dologi jogi és a szellemi tulajdonnal kapcsolatos, valamint a bizalmi vagyonkezeléssel és az alapítványokkal kapcsolatos nemzetközi magánjogi szabályokat foglalja magában. Az V. Cím a fizetéképtelenséggel, a VI. Cím pedig a munkajoggal kapcsolatos nemzetközi magánjogi szabályokat tartalmazza.

A Harmadik Könyv tárgyát nemzetközi vonatkozású eljárásjogi rendelkezések képezik. Itt találhatóak egyebek mellett az iratok külföldön történő kézbesítésével és a bizonyítási eljárás nemzetközi vonatkozásaival kapcsolatos szabályok, úgyszintén a végrehajtási eljárással kapcsolatos nemzetközi rendelkezések (ide nem értve a külföldi határozatok elismerését és végrehajtását).

A Negyedik Könyv a külföldi okiratok és bírósági határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szól. Itt találhatóak a belföldön történő elismerés feltételrendszerére vonatkozó szabályok⁶⁴; e Könyv azonban aprólékosan szabályozást tartalmaz a külföldi határozat végrehajtására irányuló eljárásról (ún. exequatur-eljárás) is.

Az Ötödik Könyv az ideiglenes és biztosítási intézkedéseket, az utolsó, Hatodik Könyv pedig az átmeneti rendelkezéseket tartalmazza.

60 Hasonló megoldást követ még a 2004. évi belga és a 2014. évi cseh nemzetközi magánjogi kódex.

61 A nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. tv.

62 Ld. az Nmjt.v. X. Fejezetét.

63 A francia jog alapján a bejegyzett élettársi kapcsolat szabályozása jelentősen eltér a magyar szabályozástól, így például e kapcsolati forma nem csak az azonos neműek számára lehetséges.

64 Ld. a Kódex-tervezet 177. cikkét.

4. A Kódex-tervezet Első Könyve – A nemzetközi magánjog általános intézményei

Az alábbiakban a Kódex-tervezet Első Könyvének legfontosabb rendelkezéseit mutatom be, néhol kitérve arra, hogy milyen egyezések, hasonlóságok, illetve milyen eltérések állapíthatók meg a tervezett francia megoldások és az Nmjt. rendelkezései között.

A Kódex-tervezetnek a kódex hatályára vonatkozó rendelkezései érdemben megegyeznek a magyar Nmjt. rendelkezéseivel, egyértelműen rögzítve az Európai Unió általános hatályú, közvetlenül alkalmazandó jogi aktusainak és nemzetközi szerződések rendelkezéseinek elsődlegességét. A *szubszidiaritás elvének* megfelelően a Kódex-tervezet szabályai csak azokra a területekre vonatkoznak, amelyekre az uniós jog és a nemzetközi szerződések nem tartalmaznak rendelkezéseket⁶⁵. Megjegyzendő, hogy az uniós aktusok és a nemzetközi szerződések szabályainak prioritását a Kódex-tervezet a nyomaték kedvéért ismételt deklarálja a külföldi határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó Negyedik Könyv bevezető rendelkezései között; utalva arra, hogy amennyiben a határozatok uniós tagállamban vagy olyan külföldi államban hozták meg, amellyel Franciaország a kérdésben nemzetközi szerződést kötött, akkor az uniós aktus, illetve a nemzetközi szerződés szabályai irányadóak az elismerésre és végrehajtásra⁶⁶.

A Kódex-tervezet, szemben az Nmjt. megoldásával az általános rendelkezések között helyezi el az állampolgársággal kapcsolatos nemzetközi magánjogi rendelkezéseket. Az Nmjt. ezeket a szabályokat a II. Fejezetben, a személyes jog meghatározására vonatkozó szabályrendszer körében helyezi el. A francia és a magyar szabályozás között jelentős eltérések vannak. Ezek közül ki kell emelni, hogy a tervezett francia szabályozás szerint, ha valakinek több állampolgársága van, és azok valamelyike francia, kizárólag a francia állampolgárság vehető figyelembe. Hasonló megoldást követett korábbi nemzetközi magánjogunk; ám az új Nmjt. túllépett ezen a kissé merev szabályon: a hatályos magyar jogban ilyen esetben a személyes jog a magyar, ám abban az esetben, ha az ügy lényeges körülményeire tekintettel az érintettet más államhoz szorosabb kapcsolat fűzi, úgy annak az államnak a joga az érintett személy személyes joga.

Az Nmjt. szerint, ha valaki több állampolgársággal rendelkezik, de magyarral nem, annak az államnak az állampolgársága határozza meg a személyes jogot, amelyhez az adott ügy lényeges körülményeire tekintettel a szorosabb kapcsolat fűzi. Hasonlóan fogalmaz a Kódex-tervezet is, amely szintén a legszorosabb kapcsolat (*les liens les plus étroit*) szerinti állampolgárság figyelembevételét írja elő.

65 Ld. a Kódex-tervezet 1. cikkét és az Nmjt. 1-2. §-ait.

66 Ld. Kódex-tervezet 167. cikkét.

A francia Kódex-tervezetnek a saját állampolgárság kizárólagosságán alapuló szabálya alól kivételt jelen viszont az az esetkör, amikor egy külföldi határozat elismerése az adott személy állampolgárságától függ; ilyen esetben ui. a külföldi bíróság (indirekt) joghatóságát meghatározó idegen állampolgárság figyelembe vehető akkor is, ha az érintett személy francia állampolgársággal is rendelkezett. Ehhez hasonló szabályt tartalmaz hazai jogunkban az Nmjtvt. 109. § (3) bekezdése.

A Kódex-tervezet 2. cikkének 3. albekezdése szerint, ha az adott személy honföldi vagy állampolgársága nem állapítható meg, lakóhely (domicile), illetve annak hiányában a tartózkodási hely (résidence) szerinti jog a meghatározó. E pont feltehetően csak szerkesztési pontatlanságból említi „tartózkodási helyet” (résidence) a szokásos tartózkodási hely (résidence habituelle) fogalma helyett. A Kódex-tervezet ui. az (egyszerű) tartózkodási helyet sehol máshol nem említi; és fogalom-meghatározást is csak a szokásos tartózkodási helyre (résidence habituelle) nyújt.

A 3. cikk tartalmazza a lakóhely és a szokásos tartózkodási hely fogalom-meghatározásait⁶⁷. A lakóhely definiálásánál a Kódex-tervezet nem az állandóságra, és a végleges letelepedés szándékára helyezi a hangsúlyt, hanem e fogalom alatt azt a helyet érti, ahol az érintett személy „érdekeltségeinek elsődleges és tartós középpontja” (centre principal et permanent de ses intérêts) található. A szokásos tartózkodási hely ezzel szemben az a hely, ahol az adott személy azzal a szándékkal él, hogy e hellyel szoros kapcsolatot tartson fenn. Véleményem szerint a francia Kódex-tervezetnek e megfogalmazásai alapján igencsak nehéz lesz az elhatárolás a lakóhely és a szokásos tartózkodási hely között.

Megjegyzendő, hogy a Kódex-tervezet sokkal inkább a lakóhely kapcsolóelvét részesíti előnyben: a legtöbb jogviszony tekintetében inkább ehhez köti az alkalmazandó jogot, és a szokásos tartózkodási helyet csak szubszidiáriusan alkalmazza. Megjegyzendő, hogy az uniós rendeletek is adósok maradnak a szokásos tartózkodási hely pontos definiálásával.⁶⁸

A *jogi minősítés* tekintetében mind a francia, mind a magyar szabályozás⁶⁹ a hazai jog fogalomrendszerének alapulvételét írja elő elsődlegesen, tehát a *lex fori szerinti minősítés* elvét követi. A magyar szabályozáshoz hasonlóan a francia tervezet is tartalmaz szabályt a hazai jogban ismeretlen külföldi jogintézmény minősítését illetően, kimondva, hogy annak minősítése során az azt szabályozó külföldi jog figyelembevételével kell eljárni. A magyar Nmjtvt. többlétszabályozást

67 Ld. Kódex-tervezet 3. cikkét és az Nmjtvt. 3.§-át.

68 A Brüsszel II-B rendelethez kapcsolódóan az EUB több alkalommal is támpontokat nyújtott a szokásos tartózkodási hely meghatározásához (ld. különösen a C-523/07. sz., a C-497/10. sz. és a C-512/17. sz. ügyeket). Az EUB a C-289/20 sz. ügyben mondta ki házastársak szokásos tartózkodási helye kapcsán, hogy még abban az esetben is csak egy szokásos tartózkodási hellyel rendelkezhet valaki, ha életét megosztja két tagállam között.

69 Ld. Kódex-tervezet 5., 6. cikkeit és az Nmjtvt. 4.§-át.

tartalmaz, kifejezett rendelkezést nyújtva az olyan külföldi jogintézményekre, amelyek a magyar jogban ugyan nem ismeretlenek, de funkciójuk vagy céljuk eltér attól, amit a külföldi jogban betölt. Az Nmjtvt. szerint ilyenkor a minősítés során a külföldi jogra is figyelemmel kell lenni. Ehhez hasonló rendelkezést a francia Kódex-tervezete *expressis verbis* nem tartalmaz.

A Kódex-tervezet is tartalmaz záradékot a feltétlen érvényesülést kívánó szabályok, azaz az *imperatív szabályok* kezelése tekintetében⁷⁰. Imperatív szabály (*loi de police*) alatt a tervezet azon szabályt érti, amelynek alkalmazása szükséges „az azt kibocsátó állam politikai, gazdasági és társadalmi szervezetének védelme érdekében”. A szabályozás logikája érdemben megegyezik a francia tervezetben és az Nmjtvt.-ben. Mindkettő előírja a fórum saját nemzeti imperatív szabályainak kötelező figyelembevételét, ám emellett arra is lehetőséget biztosít, hogy más ország imperatív szabályai is alkalmazásra kerüljenek, feltéve, hogy azok szoros kapcsolatban állnak a tényállással, a felek törvényes jogainak érvényesülését elősegítik.

Mint minden nemzeti kollíziós jog, a Kódex-tervezet is él a *közrendi klauzula* jogintézményével⁷¹. A közrendi klauzula fenntartása magától értetődő, azonban megfogalmazásában egy többletelem figyelhető meg: a külföldi jogot figyelmen kívül hagyja a bíróság abban az esetben, ha akár a francia, akár az európai értelemben vett nemzetközi közrendi szabályokra vonatkozó lényeges értékek sérülnek.⁷² Ilyen esetben a francia bíróság a francia jogot alkalmazza. A tervezet – előremutató módon – kimondja, hogy a közrendbe ütközés vizsgálata során a bíróságnak figyelembe kell vennie az ügy belföldi kapcsolódásának szorosságát is („la proximité de la situation à l’égard de l’ordre juridique français”). Jóllehet ezt a maximát a magyar Nmjtvt. *expressis verbis* nem mondja ki, ám a hazai jogirodalom azt osztatlanul vallja⁷³. A Kódex-tervezet a 11. cikk szerinti általános szabályon kívül bizonyos jogviszonyok tekintetében különös közrendi záradékot is megfogalmaz⁷⁴.

Jelentős eltérés állapítható meg a kollíziós nemzetközi magánjog egyik központi kérdésköre, a tovább- és visszautalás (*renvoi*) kezelése tekintetében.⁷⁵ Az Nmjtvt. arról, mint kivételes intézményről rendelkezik, és csak abban az esetben érvényesülhet, ha az alkalmazandó külföldi jogot az állampolgárság határozza meg;

70 Ld. Kódex-tervezet 7. cikkét és az Nmjtvt. 13.§-át.

71 Ld. Kódex-tervezet 11. cikkét és az Nmjtvt. 12.§-át.

72 *Gaudemet-Tallon Hélène*, Quelques réflexions sur le projet de Code français de droit international privé du 31 mars 2022. *Journal de droit international (Clunet)*, 2022, 87. o.

73 Ld. különösen: *Vékás Lajos*, In: *Vékás Lajos – Nemessányi Zoltán – Osztvits András (szerk.): A nemzetközi magánjogról szóló törvény kommentárja*. Budapest 2020, 120. o.; *Burián László*, In: *Burián László – Raffai Katalin – Szabó Sarolta (szerk.): Nemzetközi magánjog*. Budapest, 2021, 224-225. o.

74 Így pl. a Kódex-tervezet 45. cikk a külföldi házasságkötés, az 56. cikk pedig a külföldön létesített bejegyzett élettársi kapcsolat joghatásai tekintetében, a 122. cikk pedig a külföldön elrendelt fizetésektelenségi eljárás külföldi jog szerinti joghatásainak belföldi érvényesülésével kapcsolatban.

75 Ld. Kódex-tervezet 8. cikkét és az Nmjtvt. 5.§-át.

lehetővé téve ilyen esetben mind a vissza- mind az egyszeri továbbutalást. Egyéb esetben a külföldi jognak a kérdést közvetlenül rendező (anyagi jogi) szabályait kell alkalmazni, figyelmen kívül hagyva a külföldi jog kollíziós szabályait. A tervezett francia szabályozási megoldás ezzel szemben külföldi jogra utalás esetén főszabályként a felhívott külföldi jognak a kollíziós szabályait is alkalmazni rendeli, azaz a kollíziós utalást „teljes terjedelműnek” tekinti. A külföldi kollíziós jog figyelembevételére azonban a francia bíróság csak akkor lenne köteles, ha a legalább az egyik fél ezt kéri. Ezzel a megoldással kapcsolatban kritikai észrevételek is felmerültek⁷⁶. E kritika szerint egyrészt így az eljárás megindulása előtt nem lenne egyértelmű, hogy melyik jog alkalmazandó. Másrészt ez a szabályozási megoldás azt is eredményezheti, hogy a fél kérelme hiányában a francia anyagi jog még akkor sem lenne alkalmazható az eljárás során, ha a külföldi kollíziós szabály a francia jogra utalna vissza, jóllehet, amint arra a Jelentés is utal⁷⁷, a renvoi figyelembevételének célja éppen az, hogy olyan joghoz jussunk el, amelyet a bíró könnyebben alkalmazhat.

A Kódex-tervezet 9. cikke értelmében a felhívott jog alkalmazása a bíró számára kötelező. Ezt azonban áttöri ugyanezen cikk azon szabálya, amely lehetővé teszi a felek számára, hogy amennyiben jogaikról szabadon rendelkeznek, akkor – ún. eljárásjogi megállapodással (accord procédural⁷⁸) – alávessék magukat a francia jognak. Ezzel a Kódex-tervezet a már kialakult francia bírói gyakorlatot⁷⁹ kívánja tételes jogi normával kifejezetten is fenntartani. Ez a szabály kísértetiesen hasonlít a régi kollíziós kódexünk⁸⁰ azon sajátos szabályára, amely lehetővé tette, hogy az egyébként *irányadó külföldi jog alkalmazását a felek közös kérelme alapján a bíróság mellőzze*. A hazai nemzetközi magánjog fejlődésében azonban éppen ellentétes tendencia figyelhető meg: az új Nmjt. megalkotása során a magyar jogalkotó tudatosan mellőzte ennek – a nemzetközi magánjog alapeszméjével nehezen összeegyeztethető – korábbi szabálynak a megtartását⁸¹; azt a hazai szakirodalomban komoly kritikák érték⁸². A hazai új kódexünkben immár jóval szűkebb esetkörben, kivételesen – az általános kiterítő klauzula⁸³ alkalmazási körében – kerülhet sor az irányadó jog alkalmazásának a felek kérelmére történő mellőzésére⁸⁴.

76 *Stefan / Felix*, Le Projet., 510. o.

77 Ld. Jelentés 17. o.

78 Ld. a Cpc. 12. cikkét.

79 Ld. *Vékás Lajos*, A törvény szerkezetéről és néhány általános részi kérdésről. In: *Berke Barna – Nemessányi Zoltán (szerk.)*, Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai. Kodifikációs előtanulmányok. Budapest, 2016, 26. o.

80 Ld. a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. tvr. 9.-át.

81 Ld. az új nemzetközi magánjogi törvény koncepciójáról szóló 1673/2016. (XI. 29.) Korm. határozat. 15. pontját.

82 Ennek hátteréről ld. *Vékás Lajos*, 80. lj. alatt hivatkozott mű. 26-28. o.

83 Ld. az Nmtv. 10. §-át.

84 Ld. A nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény Indokolását (Indokolás a 10. §-hoz).

A Kódex-tervezet kifejezetten rendelkezik a *csalárd kapcsolás* (fraude à la loi) tilalmáról, biztosítva a bíróság számára a jogot a rosszhiszemű jogválasztás figyelmen kívül hagyására⁸⁵. Az Nmjt. a korábbi magyar szabályozástól eltérően már nem alkalmazza a csalárd kapcsolás intézményét. Ez a magyar jogalkotónak ismét csak tudatos döntése volt⁸⁶. A csalárd kapcsolás elfogadhatatlan eredménye a közrendi záradék segítségével is megakadályozható⁸⁷.

A *külföldi jog tartalmának megállapítása* a bíróság feladata, az ehhez szükséges eszközök (felek előadásai, szakértői vélemények, nemzeti vagy nemzetközi intézmények, jogsegélyegyezmények, etc.) mindkét jog szerint igen széleskörűek lehetnek⁸⁸. A különbséget az jelenti, hogy a külföldi jog tartalmának megállapíthatatlansága esetén a Kódex-tervezet minden esetben a francia jogot rendeli alkalmazni. Az Nmjt. ezzel szemben a kiegészítő jogot némileg árnyaltabban határozza meg: a magyar jog „elégtelensége” esetén – azaz, ha a magyar jog szabályai alapján az adott tényállás nem bírálható el – az alkalmazandó joghoz legközelebb álló külföldi jogot („szomszéd jog”) kell alkalmazni. Eltérő szabályozás alkalmazandó a francia tervezet szerint az anyakönyvvezető előtti eljárásokban, ahol a külföldi jog tartalmának bizonyítási kötelezettsége arra a félre esik, aki arra hivatkozni kíván⁸⁹. A bizonyítás sikertelensége esetén a francia jog alkalmazandó az anyakönyvvezető előtt.

A francia Kódex-tervezet 13. cikke kimondja, hogy a külföldi jogot a bíróságnak úgy kell alkalmaznia, „ahogyan azt az eredeti jogrendjében alkalmazzák” („...qu’il est appliqué dans son ordre juridique d’origine”). Ezzel implicit módon kifejezésre juttatja azt, amit az Nmjt. 7. § (2) bekezdése is megfogalmaz, miszerint az idegen jogot a saját anyajogrendszerének kontextusában, annak a joggyakorlatát is figyelembe véve kell alkalmazni. A tervezet ugyanezen szabálya kifejezetten is utal még külföldi jogrendszer saját időbeli átmeneti (intertemporális), valamint belső kollíziós – azaz *területközi, illetve személyközi jogösszeütközési* – szabályainak figyelembevételére is; ezzel a több jogrendszerrel rendelkező államok jogának alkalmazása esetén hasonló megoldást alkalmaz a kollíziós alkapsolásra, mint az Nmjt. 6. §-a.

85 Ld. Kódex-tervezet 12. cikkét.

86 Indokairól ld. *Vékás Lajos*, 80. lj. alatt hivatkozott mű. 24–26. o.

87 Ld. A nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény Indokolását (Általános indokolás, II. pont).

88 Ld. Kódex-tervezet 14. cikkét és az Nmjt. 8. §-át.

89 Ld. Kódex-tervezet 10. cikkét.

Az azonos nemű párokat megillető családjogi jogosítványok Magyarországon

Különös tekintettel a bejegyzett élettársi kapcsolat létesítésének és megszüntetésének szabályaira

Az Európai Unió tagállamait tekintve a házasság mind a mai napig őrzi vezető szerepét és tradicionális jellege ellenére a jelenkori elvárásokhoz is igazodni törekszik, ugyanakkor a házasság alternatívájaként jelentkező párkapcsolati formáknak is egyre nagyobb szerepük van. Ez okot szolgáltat a jogalkotók számára, hogy e kapcsolati formáknak is megfelelő joghatásokat biztosítsanak. Jelen tanulmány az azonos nemű párokat megillető családjogi jogosítványokat vizsgálja főként hazánk vonatkozásában, különös tekintettel a bejegyzett élettársi kapcsolat létesítésének és közjegyző általi megszüntetésének szabályaira.

Hazánk tekintetében a meglévő szabályozás módosításával csökkenhetne a jelenleg diszkriminatívnak mondható helyzet, ha például a bejegyzett élettársak a házastársakhoz hasonló jogokkal rendelkeznének a névviselés terén is. Továbbá jogszabály módosítással indokolt lenne a második szülő általi örökbefogadás lehetőségének elismerése a bejegyzett élettársak számára. Főként, a gyermekek mindenek felett álló jogainak védelme és a szülői jogállás mind két szülő általi elismerése érdekében.

Tárgyszavak:

azonos nemű párok, családjogi jogosítványok, bejegyzett élettársi kapcsolat közjegyző általi megszüntetése, nyilvántartással igazolt élettársi kapcsolat

In the Member States of the European Union, marriage still continues to retain its leading role and, despite its traditional character, it strives to adapt to contemporary expectations, while alternative forms of partnership that emerge as alternatives to marriage are also playing an increasingly important role. This provides lawmakers with reasons to ensure that these forms of relationship also receive appropriate legal effects. The present study examines the family

law rights granted to same-sex couples, primarily in relation to our country, with particular focus on the rules for establishing and terminating registered partnerships through a notary public.

In Hungary, the current discriminatory situation could be reduced by amending the existing legislation, for example by providing registered partners with the same rights as those of married couples in the area of naming. Furthermore, a legislative amendment would be justified to recognise the possibility of adoption by a second parent for registered partners. In particular, to protect the paramount rights of children and to recognise the parental status of both parents.

Keywords:

same-sex couples, family law rights, termination of registered partnership by notary, registered partnership confirmed by registry.

1. Bevezető gondolatok

A család kifejezést számos nemzetközi egyezmény, külföldi és hazai jogszabály használja anélkül, hogy meghatározná a család konkrét és egyetemes fogalmát.

Az egyes tudományágak sem értenek feltétlenül egyet a család fogalmában vagy éppen teljesen máshová helyezik a hangsúlyt. A családi életformákat és magát a család fogalmát az eltérő jogi felfogás, a kulturális megközelítés és a hagyományok, a társadalmi berendezkedés és a történelmi idő is átszínezi, mindez pedig jelentős hatással van a családokról alkotott közfelfogásra, így a családfogalom értelmezési köre folyamatosan fejlődik és változik.¹

A XX. század közepére megszilárdult – házasságon alapuló – nukleáris családon kívül mára számos új családmodell, vagy más néven családforma alakult ki. A XX. század végére a kétkeresős családmodell elterjedésével, valamint a női egyenjogúsági mozgalmak kibontakozásával a családon kívüli és a családon belüli munkamegosztás is egyre inkább egyenlőségelvű lett számos társadalomban, inspirálva a kétkeresős-kétgondozós családmodell kialakulását.² A családformák pluralizálódása³ alapvetően a családszerkezetet, a családi életformákat alakító magatartásminták megváltozásával hozható összefüggésbe.

1 *Bátki Anna és M. Ribiczey Nóra, Családhatározó. A sokszínűség pszichológiája. Open Books, 2021, ISBN 978-963-572-168-9, 14. o.*

2 *Lásd: Bátki és M. Ribiczey, 1. lj. alatt hivatkozott mű, 21-22. o.*

3 *Azaz a múltban nem létező családformák kialakulása és azok elterjedése.*

Hazánkban a család jogi fogalma elsőként a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvényben (a továbbiakban: Csvt.) jelent meg. A Csvt. 7. §-a szerint „a család a természetes személyek érzelmi és gazdasági közösségét megvalósító olyan kapcsolatrendszer, amelynek alapja egy férfi és egy nő házassága vagy egyenes ági rokoni kapcsolat vagy a családba fogadó gyámság. Egyenes ági rokoni kapcsolat leszármazással vagy örökbefogadással jön létre.” Az Alkotmánybíróság azonban ezen törvényi fogalmat – az alapvető jogok biztosának kezdeményezésére – a 43/2012. (XII. 20.) AB határozatával megsemmisítette, arra hivatkozással, hogy a Csvt. a család fogalmát túl szűkre szabta.

Az azonos nemű párok is igényt tarthatnak a tartós együttélésükben rejlő értékek állami elismerésére, hiszen ezen joguk az emberi méltóság védelméhez fűződő önrendelkezési, és a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogukon alapul. Hazánkban a bejegyzett élettársi kapcsolat a törvény⁴ által elismert együttélési forma, az erre létrehozott jogintézmény tartalma az alapjogok gyakorlásához mérten tekinthető alkotmányosnak. A bejegyzett élettársi kapcsolatot viszont nem a családalapítás lehetőségére tekintettel védi a törvényalkotó.⁵

A család fogalma tehát folyamatosan formálódik és igen jelentős politikai, erkölcsi és jogi viták kereszttüzeiben áll. A szakirodalom álláspontja egységesnek tekinthető abban, hogy mindenkinek joga van szabad akaratából, érzelmi alapon történő együttélésre egy másik emberrel. A viták főként abban rejlenek, hogy ezek a különböző együttélési formák milyen jogi elismerésben részesüljenek, illetve hogy az élettársak (akár külön nemű, akár azonos nemű párok) jogviszonya családi kapcsolatnak minősül-e. Az elmúlt évtizedek társadalmi változásai következtében a házasság és a család intézménye egyre kevésbé feltételezi egymást, így mára a család fogalma nem szükségszerűen alapul a házasság fogalmán.⁶

Jelen tanulmányban a téma kontextusba helyezése szempontjából elsődlegesen a jogilag szabályozott párkapcsolati formák kerülnek áttekintésre hazánk tekintetében. Ezt követően ismertetem az azonos nemű párokat megillető családjogi jogosítványokat. Kiemelten foglalkozom a bejegyzett élettársi kapcsolat létesítése és közjegyző általi megszüntetése eljárásjogi szabályainak bemutatásával.

Végül egy rövid kitekintés következik arra vonatkozóan, hogy az azonos nemű párok számára az Európai Unió tagállamaiban ma milyen családjogi jogosítványok biztosítottak.

4 A bejegyzett élettársi kapcsolatról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2009. évi XXIX. törvény.

5 *A házasság és család védelme*. In: http://projektjeink.birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/e-learning/alaptorveny_birok/at_alapvetes/lecke4_lap1.html (letöltve 2025.01.22. napján)

6 *Láposy Attila – Szabó Tasi Katalin – Szabély Katalin*, A család(fogalom) és más alapjogok - alkotmányjogi megközelítésből. Családi Jog. 2023/1. 3. o.

2. A jogilag szabályozott párkapcsolati formák Magyarországon

A *házasság* tradicionális jellege a magyar családjog egyik sarokköve. Maga a házasság jogintézménye mind a mai napig őrzi primátusát, és a jogilag szabályozott párkapcsolati formák közül ez a legelterjedtebb forma.

A magyar családjog szempontjából korszakváltást jelentett a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) megjelenése. A családfogalom kialakulása egy hosszabb szakmai folyamat eredménye a Ptk. Negyedik, Családjogi Könyvének (CSJK) elfogadásáig. A Ptk. elsősorban a házasság létrejöttéhez szükséges jogszabályi rendelkezéseket határozza meg,⁷ amelyek közül kiemelt jelentősége van a házasulandók egybehangzó akaratnyilatkozatának, amely személyesen és kölcsönösen hangzik el a házasságkötés során. A házasság létrejöttéhez szükséges további kötelező elem az anyakönyvvezető jelenléte, valamint az alanyi oldal tekintetében a házasulandók eltérő neme és az is, hogy feltételhez vagy időhatározáshoz nem köthető az akaratnyilatkozat megtétele, annak befolyásmentesnek kell lennie. Ezen jogszabályi követelmények egyidejű megvalósulása eredményezi a házasság létrejöttét, tartalommal töltve ki a jogintézmény lényegét.⁸

A legtöbb európai alkotmányhoz hasonlóan, amelyek általában alapértékként védik a házasságot és a családot, az 1949-es Alkotmányban⁹ is megtalálható volt e két fogalom. Az Alaptörvény azonban ennél hangsúlyosabb szerepet kívánt szánni e két tradicionális társadalmi formának. Az Alaptörvény már a 2012-es hatálybalépésekor kiemelt védelmet biztosított a házasságnak az L) cikkben, amely mint érték megjelent a Nemzeti hitvallásban.

Az Alaptörvény negyedik módosítása a családot és a házasságot védendő értékévé nyilvánító L) cikket azzal egészítette ki, hogy kimondta, a „családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony”. Látható, hogy az Alaptörvény csak a házassági együttélési formát részesíti alkotmányos védelemben. Az Országgyűlés ezzel a módosítással figyelmen kívül hagyta az Alkotmánybíróság több határozatában megjelent érvelését, mely szerint az állam családvédelmi kötelezettsége a szociológiai értelemben vett családi életre is kiterjed, valamint, hogy a társadalmi változások eredményeként a gyermekek közel fele házasságon kívül, többnyire élettársi kapcsolatból származik.¹⁰

Az Országgyűlés 2020 decemberében elfogadta az Alaptörvény kilencedik módosítását. Ezzel a módosítással a legmagasabb szintű jogi normába foglaltan

7 A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 4:5. §-a.

8 *Kriston Edit*, A párkapcsolati formák jogi szabályozásának aktualitásai - különös tekintettel a személyi viszonyokat érintő kérdésekre. *Családi Jog*. 2023/1. 13. o.

9 Az 1949. évi XX. törvény, a Magyar Köztársaság Alkotmánya.

10 *Kapitány Balázs – Spéder Zsolt*, Gyermekvállalás. Demográfiai portré. 2012. 31. o.

rögzítette, hogy a házasság intézménye egy férfi és egy nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösség, valamint a család a nemzet fennmaradásának alapja. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony, továbbá rögzítette, hogy az anya nő, az apa pedig férfi.

Az Alaptörvény rendelkezéseiből arra lehet következtetni, hogy a házasságot és a családot – a két intézmény szoros kapcsolata miatt – egymásra tekintettel védi a jogalkotó és a házasságot tekinti a család elsődleges alapjának.

A párkapcsolati formákat tekintve, a második jogilag szabályozott forma a *bejegyzett élettársi kapcsolat*, amely az Alkotmánybíróság jogfejlesztő gyakorlatának köszönhetően a 2009. évi XXIX. törvénnyel (a továbbiakban: Békvtv.) került bevezetésre. Említésre érdemes, hogy a jogszabály 1. §-hoz a jogalkotó bő indoklást fűzött, amelyben kitért a nyugat-európai trendekre és a magyar demográfiai viszonyokra is. Hasonló egy hatásvizsgálathoz a jelentős társadalmi vitát¹¹ kiváltó jogintézmény bevezetése előtt. Az Alkotmánybíróság a 43/2012. (XII. 20.) AB határozatában rögzítette, hogy az azonos nemű személyek számára, a jogalkotónak az 1949-es Alkotmány korlátai között biztosítania kell egymás irányában a házastársakéhoz hasonló olyan jogállást, amely az egyenlő méltóságú személyként történő kezelésüket biztosítja. Jelenleg is a Békvtv. szabályozza ezt a családjogi jogintézményt, bár a Ptk. kodifikációja során született Szakértői Javaslat e szabályanyagot is a családjogi könyvben kívánta elhelyezni, végül azonban maradt a korábbi megoldás.

A harmadik jogilag szabályozott párkapcsolati forma a *de facto élettársi kapcsolat*. E kapcsolat jogi megítélése, főként a szabályanyag gyakorlatban való értelmezési nehézségei miatt az egyik legvitatottabb kérdéskör a családjogban.¹² A Ptk. 6:514. § alapján élettársi kapcsolat áll fenn két olyan, házasságkötés nélkül közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben együtt élő személy között, akik közül egyiknek sem áll fenn mással házassági életközössége, bejegyzett élettársi életközössége vagy élettársi kapcsolata, és akik nem állnak egymással egyenesági rokonságban vagy testvéri kapcsolatban. A bírói gyakorlatban már az 1960-as években megjelent a *de facto* élettársak egymással szembeni vagyoni igényeinek rendezése.¹³ Jogszabályi szinten azonban elsőként az 1977. évi IV. törvény¹⁴ rendezte az élettársak közötti vagyoni viszonyok szabályozását, de a jogalkotó nem tekintette családjogi viszonyoknak, ha valaki ezt a házasságon

11 *Hámori Antal*, Vélemény az azonos neműek „házasságáról”, a bejegyzett élettársi kapcsolat szabályozásáról az alaptörvény negyedik módosítása kapcsán: 1. rész. *Deliberationes*. 2016/ 1-2. 55–88. o.

12 *Hegedűs Andrea*, Az élettárs fogalma és a kifejezés tartalmi vonatkozásai. *Családi Jog*. 2006/4. 10. o.

13 *Hegedűs Andrea*, Az élettársi kapcsolat a polgári jogi kodifikáció tükrében. *Szeged, Pólay Elemér Alapítvány*, 2010. 20. o.

14 A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról és egységes szövegéről szóló 1977. évi IV. törvény.

kívüli együttélési formát választotta. Továbbá az 1977-es törvény csak egy férfi és egy nő közötti viszonyként definiálta a de facto élettársi kapcsolatot.

A változás 1996-ban következett be, hosszú folyamat eredményeként, illetve az Alkotmánybíróság 14/1995. (III. 13.) AB határozata nyomán. Az 1996. évi XLII. törvény már lehetővé tette, hogy a de facto élettárs fogalma magában foglalja az azonos nemű párokat is. Mindeközben azonban megkezdődött a Ptk. kodifikációja, amelynek során a Szakértői Javaslat kiemelt figyelmet szentelt az élettársi kapcsolatok részletesebb szabályozásának. A Polgári Törvénykönyv koncepciója a de facto élettársi kapcsolatokat teljes jogú és létező családjogi intézményként kívánta elismerni, hivatkozva arra, hogy az élettársak társadalmi megítélése jelentős változáson ment keresztül.¹⁵ Az utolsó pillanatban benyújtott módosító indítvány elfogadásával a Ptk.-ban egy elég sajátos jogi megoldás született. Az élettársakra vonatkozó normák jelentős része a kötelmi jog szabályai között maradt. Családjogi joghatásokat kapcsolt azonban azokhoz a de facto élettársi jogviszonyokhoz, amelyekben a felek legalább egy éve együtt élnek és van közös gyermekük. E kettősség azonban azt eredményezte, hogy a joggyakorlatban is kétségesse vált a de facto élettársi kapcsolat családjogi jellege.

A Kúria azonban az egyik precedensértékű döntésében¹⁶ amellet foglalt állást, hogy a de facto élettársi kapcsolatok családjogi jogviszonyt eredményeznek. A Kúria ítéletében kimondta, hogy a Ptk. az élettársi kapcsolatot mint kötelmi jogviszonyt a Kötelmi Jog szabályait tartalmazó Hatodik Könyvben rendezi, ugyanakkor vannak családjogi hatásai is: a családjog szabályait összefoglaló Negyedik Könyvben rendezett élettársi tartás és az adott ügy tárgya, az élettársak lakáshasználata. Ebből pedig az következik, hogy az élettársi kapcsolatnak a CSJK-ben szabályozott hatásaira is kiterjednek a családjog önálló alapelvei, így a 4:4. §-ban foglalt alapvető rendezőelv: a családi jogviszonyokat méltányosan és az érdekei érvényesítésében gyengébb fél védelmét figyelembe véve kell rendezni.

A de facto élettársak esetén 2010. január 1-jén került bevezetésre a Magyar Országos Közjegyzői Kamara által vezetett Élettársi Nyilatkozatok Nyilvántartása (ÉNYNY), amely esetében az élettársak az élettársi kapcsolat fennállása bizonyításának megkönnyítése céljából nemperes eljárás keretében kérhetik a közjegyzőtől, hogy vegye fel a kapcsolatuk létesítéséről vagy megszüntetéséről szóló nyilatkozatukat a közhiteles nyilvántartásba. Azonban az élettársi kapcsolat ebben az esetben sem a nyilvántartásba vétellel jön létre, hanem ahhoz továbbra is a Ptk. szerinti fogalmi elemek tényszerű megvalósulása szükséges. Viszont a kapcsolat fennállásának igazolására - hasonlóan a házassághoz - a nyilvántartás alkalmas. Fontos eltérés, hogy amíg a házasságkötés családjogi státuszt keletkeztet a házastársak között, addig a de facto élettársak nyilvántartásba vétele kizárólag a kap-

15 Lásd *Kriston*, 8. lj. alatt hivatkozott mű, 14. o.

16 Kúriai Döntések Bírósági Határozatok, BH 2021.11.

csolat fennállását bizonyítja, ugyanakkor a nyilvántartásba történő rögzítésre nem kötelezhetőek a felek.¹⁷

A fő különbség a nyilvántartással igazolt élettársi kapcsolat fennállásáról szóló nyilatkozat és a bejegyzett élettársi nyilatkozat között az, hogy az ÉNYNY a bejegyzés napjától tanúsítja közhitelesen az élettársi kapcsolat fennállását, ellenben a közjegyzői okiratban a felek nyilatkozhatnak arról is, hogy egy korábbi időpont óta áll fenn közöttük az élettársi kapcsolat.

Az Élettársi Nyilatkozatok Nyilvántartásába bejegyzett élettársi kapcsolatnak¹⁸ nincs a házassághoz hasonló jogkövetkezménye, s ilyen élettársi kapcsolatban mind azonos, mind különmemű párok élhetnek.

3. Az azonos nemű párokat megillető családjogi jogosítványok hazánkban, különös tekintettel a bejegyzett élettársi kapcsolat létesítésére és megszüntetésére

Fentiekben kifejtésre került, hogy hazánkban az azonos nemű párok de facto élettársi kapcsolatban, nyilvántartással igazolt élettársi kapcsolatban vagy a házasság alternatívájaként bejegyzett élettársi kapcsolatban élhetnek egymással. Itt szükséges megjegyezni, hogy a hatályos magyar szabályozás szerint a nyilvántartással igazolt élettársi kapcsolat nem tekinthető a párkapcsolati együttélési formák önálló válfajának. Azonban az élettársak számára is fontos lehet – például öröklés vagy vagyonmegosztás esetén –, hogy kapcsolatuk ténye és fennállásának pontos kezdő időpontja hivatalos formában is rögzítve legyen, tekintettel arra, hogy az élettárs nem törvényes örökös, így az egyik fél váratlan halála esetén – végrendelet hiányában – a túlélő élettárs nem örököl. A túlélő élettárs még tartós élettársi kapcsolat esetén is kénytelen a törvényes örökösökkel szemben bizonyítani az élettársi kapcsolat fennállását és az ezzel kapcsolatos vagyoni igényei megalapozottságát, például közösen szerzett ingatlanra vonatkozó tulajdonrész vagy bankszámla-követelés esetén is.

3.1. Bejegyzett élettársi kapcsolat létesítése

A Békvtv. 2009 júliusában hatályba lépett rendelkezései értelmében a nagykorú és – kizárólag – azonos nemű partnerek az anyakönyvvezető előtt bejegyzett élettársi kapcsolatot létesíthetnek, amely bejegyzés számos, főként vagyoni jogi

17 Lásd *Kriston*, 8. lj. alatt hivatkozott mű, 14-15. o.

18 Az ÉNYNY az élettársi kapcsolat fennállásáról szóló nyilatkozatot a bejegyzésének időpontjától számított 100 évig tartalmazza.

joghatást von maga után. Habár a törvény nem határozza meg a bejegyzett élettársi kapcsolat egyértelmű fogalmát, ugyanakkor egyes vonatkozó jogszabályok módosításával rendezi a kapcsolat jogkövetkezményeit.¹⁹

A bejegyzett élettársi kapcsolatot megelőzően a leendő bejegyzett élettársaknak az anyakönyvvezető előtt nyilatkozniuk kell arról, hogy bejegyzett élettársi kapcsolatuknak legjobb tudomásuk szerint nincs törvényes akadálya, valamint igazolniuk kell, hogy bejegyzett élettársi kapcsolatuk törvényes feltételei fennállnak. A felek valamelyikének közeli halállal fenyegető egészségi állapota esetében a felek nyilatkozata a bejegyzett élettársi kapcsolat törvényes feltételeinek igazolását pótolja, és a bejegyzett élettársi kapcsolat a bejelentés után nyomban létesíthető. A bejegyzett élettársi kapcsolat létesítése nyilvánosan, két tanú jelenlétében történik.

A bejegyzett élettársi kapcsolat a felek akaratnyilvánításával jön létre, ez az akaratnyilvánítás az, amely jogilag elismert és nyilvántartott státuszt keletkeztet, amely státusz csak halállal vagy a kapcsolat bíróság, illetve közjegyző általi megszüntetésével érhet véget. Ezzel szemben az élettársi viszony nem az élettársak akaratnyilvánításával keletkezik, hanem akkor jön létre, ha a Ptk.-ban megjelölt fogalmi elemek együttesen fennállnak, s ezeknek a feltételeknek a megszűnésével maga a kapcsolat is véget ér. Noha határozott vagyoni jogkövetkezmények kapcsolódnak az élettársi viszonyhoz, ez nem státuszt keletkeztet, hanem inkább szerződéses jellegű kapcsolatot.²⁰

A Békvtv. hatálybalépését követően a bejegyzett élettársi kapcsolatok száma évente 67 és 87 között mozgott egészen 2017-ig. Számuk a 2018-as évben ugrásszerűen megemelkedett, ugyanis 130 ilyen párkapcsolatot regisztráltak az anyakönyvvezetők. A következő két évben némiképp csökkent, majd 2021-ben ismét emelkedett 140-re és azóta is emelkedő tendenciát mutat. A legmagasabb számú 2023-ban volt a törvényi szabályozás bevezetése óta, pontosan 177 ilyen bejegyzés született az anyakönyvekben.²¹

3.2. A bejegyzett élettársi kapcsolat joghatásai

A bejegyzett élettársi kapcsolat anyagi jogi (család-jogi, öröklési jogi, adójogi, társadalombiztosítási jogi és egyéb) joghatásait a Békvtv. 3. § bekezdése határozza meg. A szabályozásból kiderül, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolat az anyagi

19 Szeibert Orsolya, Az élettársi kapcsolat fogalma - itthon és Európában különös tekintettel a de facto élettársi viszonyokra. Magyar Jog. 2011/5. 299. o.

20 Lásd Szeibert, 19. lj. alatt hivatkozott mű, 299. o.

21 Forrás: Központi Statisztikai Hivatal. Bejegyzett élettársi kapcsolatok. 2009-2023 https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0018.html (letöltve 2025.01.23. napján)

jogi joghatását tekintve a Béktv.-ben meghatározott kivételektől eltekintve azonos a házasságéval.

A bejegyzett élettársi kapcsolat személyi joghatásai főként a hűségre, az együttműködésre, egymás támogatásának a kötelezettségére, a bejegyzett élettársak döntési jogkörére, továbbá a lakóhely megválasztására vonatkoznak.

A bejegyzett élettársi kapcsolat vagyoni joghatásai értelmezhetőek szűkebb és tágabb értelemben is. Tágabb értelemben ide tartozik a bejegyzett élettársi vagyonszövetség kivételével, a bejegyzett élettársi tartás és a bejegyzett élettársi lakáshasználat rendezésének kérdésköre is.²²

A Béktv. 3. §-a szerint, ha e törvény eltérően nem rendelkezik, vagy e törvény a rendelkezés alkalmazását nem zárja ki, megfelelően alkalmazni kell

- a) a házasságra vonatkozó szabályokat a bejegyzett élettársi kapcsolatra,*
- b) a házastársra vagy házastársakra vonatkozó szabályokat a bejegyzett élettársra vagy bejegyzett élettársakra,*
- c) az özvegyre vonatkozó szabályokat az elhunyt bejegyzett élettárs túlélő bejegyzett élettársára,*
- d) az elvált személyre vonatkozó szabályokat arra a személyre, akinek bejegyzett élettársi kapcsolatát megszüntették,*
- e) a hajadonra, nőtlenre vonatkozó szabályokat arra a személyre, aki még nem volt házas, és bejegyzett élettársi kapcsolatot még nem létesített, és*
- f) a házaspárra vonatkozó szabályokat a bejegyzett élettársakra.*

A bejegyzett élettársakra a házastársak által történő közös gyermekké fogadásra vonatkozó szabályok nem alkalmazhatóak. A bejegyzett élettársi kapcsolat apasági vélelmet nem keletkeztet.

A házastársak névviselésére vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatóak a bejegyzett élettársakra. Bejegyzett élettársi kapcsolat létesítése esetén a bejegyzett élettárs volt férje nevét a házasságra utaló toldással nem viselheti tovább, és ez a joga akkor sem éled fel, ha a bejegyzett élettársi kapcsolata megszűnt. Ha a leendő bejegyzett élettárs a bejegyzett élettársi kapcsolat létesítését megelőzően házassági névként volt férje nevét vagy családi nevét viseli a házasságra utaló toldással, és házassági nevét nem módosítja másik házassági névviselési formára, a születési családi nevének viselésére jogosult.

Az emberi reprodukcióra irányuló, külön törvény szerinti eljárásoknak a házastársakra vonatkozó rendelkezései a bejegyzett élettársakra nem alkalmazhatóak.

Ezen jogintézmény tehát a házassághoz hasonló, hiszen, ha törvény eltérően nem rendelkezik, a házasságra, házastársra, és özvegyre, elvált személyre vonatkozó szabályokat megfelelően alkalmazni kell a bejegyzett élettársi kapcsolatra, a bejegyzett élettársra is. Azonban nem alkalmazható a bejegyzett élettársakra

²² *Lerner Attila Gábor*, A bejegyzett élettársi kapcsolat közjegyző általi megszüntetése iránti közjegyzői nemperes eljárás szabályai. *Közjegyzők Közlönye*. 2019/5-6. 63. o.

a közös gyermekké fogadásra vonatkozó szabályok, a névviselésre vonatkozó rendelkezések, az emberi reprodukcióra irányuló külön törvény szerinti eljárások rendelkezései, továbbá az apasági vélelem szabályai.²³

Ha a Békvt. a házasság vagy a bejegyzett élettársi kapcsolat fennállásához, illetve a házasság vagy a bejegyzett élettársi kapcsolat megszűnéséhez nem állapít meg eltérő jogkövetkezményt, továbbá ha a jogosultság vagy a kötelezettség az özvegyet és az özvegy bejegyzett élettársat megkülönböztetés nélkül megilleti vagy terheli, a családi állapotra vonatkozó nyilatkozat csak olyan formában követhető meg, hogy a „házas” és „bejegyzett élettárs”, az „özvegy” és az „özvegy bejegyzett élettárs”, illetve az „elvált” és az „elvált bejegyzett élettárs” megjelölés együtt szerepeljen.

A családi állapotra vonatkozó adatot tartalmazó nyilvántartásban – az anyakönyvi nyilvántartások rendszere, valamint a személyi adat- és lakcímnnyilvántartás kivételével – a családi állapotot úgy kell feltüntetni, hogy a „házas” és a „bejegyzett élettárs”, az „özvegy” és az „özvegy bejegyzett élettárs”, illetve az „elvált” és az „elvált bejegyzett élettárs” megjelölés együtt szerepeljen.

3.3. A bejegyzett élettársi kapcsolat megszűnése

Békvt. 4. §-a szerint, a bejegyzett élettársi kapcsolat megszűnik

- a) az egyik bejegyzett élettárs halálával,
- b) bírósági felbontással vagy
- c) közjegyző általi megszüntetéssel.

A bejegyzett élettársi kapcsolat megszűnésére a házasság megszűnésére vonatkozó rendelkezéseket alkalmazni kell.

A bejegyzett élettársi kapcsolatot a felek közös megegyezése alapján a közjegyző nemperes eljárásban szünteti meg.

3.3.1. A bejegyzett élettársi kapcsolat közjegyző általi megszüntetése

A bejegyzett élettársi kapcsolatban élő felek, az élettársi kapcsolatuk megromlása esetén, konszenzussal a közös vagyon megosztása tekintetében is, kérhetik a bejegyzett élettársi kapcsolat megszüntetését az illetékes közjegyzőtől. Az eljárás lefolytatására – a felek választása szerint – az a közjegyző illetékes, akinek az illetékességi területén a kérelmezők utolsó közös lakóhelye volt, vagy akinek az illetékességi területén a felek valamelyikének lakóhelye van. Amennyiben a kérelem előterjesztésekor a feleknek nincs belföldi lakóhelye, abban az esetben az eljárást a bejegyzett élettársi kapcsolatot az anyakönyvbe bejegyző anyakönyv-

²³ *Torma Adrienne*, Az örökbefogadás mint családjogi jogintézmény, valamint az azonos neműek családjogi helyzete. JURA. 2020/3. 143. o.

vezető illetékességi területe szerint illetékes közjegyző folytatja le. A közjegyző általi megszüntetés egyenértékű a bíróság előtti bontással. Az eljárás díjköteles.

A bejegyzett élettársi kapcsolat megszüntetésére irányuló közjegyzői nemperes eljárás az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról szóló 2008. évi XLV. törvényben²⁴ (a továbbiakban: Kjnptv.) megfogalmazott általános szabályoktól eltérően nem bármelyik fél kérelmére, hanem kizárólag a felek ugyanazon okiratba foglalt közös kérelme alapján indulhat meg.

A bejegyzett élettársi kapcsolat közjegyző általi megszüntetését a Kjnptv. szám szerint öt konjunktív feltétel megvalósulásához, ezen belül is három pozitív feltétel fennállásához, és két negatív feltétel – vagyis kizáró ok – hiányához köti. A közjegyzői nemperes eljárás pozitív feltételei közé tartozik az előzőekben említett a bejegyzett élettársi kapcsolat megszüntetésére vonatkozó közös kérelem, továbbá az egyik bejegyzett élettársnak sem lehet olyan gyermeke, akinek tartására a bejegyzett élettársak közösen lennének kötelezettek. A harmadik pozitív feltétel, hogy a bejegyzett élettársak – ez irányú igénye szerint – az őket egymással szemben terhelő, jogszabályon alapuló tartás, valamint a közös lakás használata kérdésében közjegyzői okiratba vagy ügyvéd által ellenjegyzett magánokiratba foglalt megegyezése is rendelkezésre áll.

A közjegyzői nemperes eljárás negatív feltételei, vagyis a kizáró okai, ha a bejegyzett élettársak bármelyike cselekvőképtelen, vagy korlátozottan cselekvőképes és a bejegyzett élettársi kapcsolat érvénytelenné nyilvánításának vagy nemlétezése megállapításának lenne helye.

A közjegyző a felek bejegyzett élettársi tartás, a közös lakás használata valamint az élettársi közös vagyon megosztása kérdésében létrejött egyezségét, amennyiben az jogszabályba nem ütközik, végzéssel hagyja jóvá. Az egyezséget jóváhagyó végzés a bíróság által jóváhagyott egyezséggel azonos hatályú. A bejegyzett élettársi közös vagyon megosztására vonatkozó egyezség a bejegyzett élettársi kapcsolat megszüntetésének nem feltétele, ugyanakkor a felek ezen egyezségét a közjegyző jóváhagyhatja.

A Kjnptv. módosítása²⁵ folytán az élettársi közös vagyon megosztása körében a közjegyző hatásköre bővítésre került, ugyanis a korábbi szabályozástól eltérően a közjegyző már a bejegyzett élettársak között a bejegyzett élettársi vagyonszösség részét képező ingatlanon fennálló közös tulajdon megszüntetése körében létrejött egyezség tekintetében is határozhat a jóváhagyásról.

Abban az esetben pedig, ha a közjegyző a felek személyes meghallgatása során a bejegyzett élettársi kapcsolatuk megszüntetésére irányuló kérelmük befolyásmentességéről meggyőződött, valamint a felek nyilatkozataiból megállapíthatóan egyik bejegyzett élettársnak sincs olyan tartásra szoruló kiskorú gyermeke,

24 Az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról szóló 2008. évi XLV. törvény 36/B. § (3) bekezdése.

25 A módosítás 2019-től hatályos.

akinek tartására a bejegyzett élettársak közösen lennének kötelezettek, a felek cselekvőképessége kizárt vagy korlátozott volta, illetve a bejegyzett élettársi kapcsolat érvénytelensége, vagy nemlétezése tekintetében adat nem merült fel a bejegyzett élettársi kapcsolatot végzéssel megszünteti. A közjegyző a bejegyzett élettársi kapcsolat megszüntetése tárgyában hozott határozata a bíróság bontóperben hozott ítéletével azonos hatályú.²⁶

A MOKK statisztikai adatait alapul véve, egyértelműen megállapítható, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolat megszüntetése egy nem túl gyakori közjegyzői eljárás. A közjegyzői nemperes eljárás bevezetését követő első teljes évben, 2010-ben összesen 23 bejegyzett élettársi kapcsolat megszüntetésére irányuló eljárás indult, ezt követően is évente körülbelül 23 ügyet²⁷ tartanak nyilván. A nemperes eljárások időtartama az esetek 99%-ában nem haladta meg a három hónapot. Ez azt jelenti, hogy viszonylag gyors eljárásról beszélhetünk.²⁸

3.3.2. A bejegyzett élettársi kapcsolat bírósági felbontása

Amennyiben a bejegyzett élettársi kapcsolatban élő felek között nincs konszenzus abban a tekintetben, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolatukat közösen kívánják megszüntetni, vagy a közös lakáshasználat és esetleges tartás kérdésében sem tudnak megegyezni, továbbá van olyan gyermekük, akinek tartására a bejegyzett élettársak közösen lennének kötelezettek, ebben az esetben írásbeli beadvánnyal (keresetlevéllel) kérhető a bejegyzett élettársi kapcsolat bírósági felbontása²⁹ az illetékes bíróságtól.

Amennyiben a felek nem tudnak megállapodni a vagyoni jogi kérdésekben, akkor a bontóper mellett egy külön bírósági eljárás indítható. A keresetlevelet annál a bíróságnál kell benyújtani, amelyik településen (Budapesten kerületben) az utolsó közös lakóhelyük volt, vagy ahol a (volt) pár lakóhelye van. Az eljárás illetékköteles.

4. Az azonos nemű párok családjogi jogosítványai az EU-ban ma

Az azonos nemű párokat megillető családjogi jogosítványok terén igen nagy eltérések figyelhetők meg Európa szerte. Ezen párkapcsolati formára hosszú évszázadokig kriminalizált jelenségként tekintettek, mint ahogy magára a homoszexuális

26 Lásd bővebben: *Lerner*, 22. lj. alatt hivatkozott mű, 60-91. o.

27 A 2010-2018-ig terjedő időszakot vizsgálva.

28 Lásd *Lerner*, 22. lj. alatt hivatkozott mű, 85. o.

29 Levélben megkerestem az Országos Bírósági Hivatalt, hogy a Békvtv. 2010-es hatálybalépésétől a mai napig hány olyan döntés született, ami a bejegyzett élettársi kapcsolatok bírósági felbontására vonatkozott. Az OBH tájékoztatása szerint „a kérdéses adatokkal nem rendelkeznek.”

nemi identitásra is. Mindezt jól szemlélteti, hogy a WHO csupán 1990-ban vette le a homoszexualitást a betegségek listájáról.

A vízvélasztó 1989-re tehető, amikor is az azonos nemű párok kapcsolatának állami elismeréseként Dániában bevezették a bejegyzett élettársi kapcsolatot. Ezt követően Norvégiában, majd Svédországban is elfogadták a vonatkozó jogszabályt és azóta is nő azon országok száma, ahol egyre több családjogi jogositványt biztosítanak az azonos nemű párok számára is.

Az azonos nemű párok párkapcsolati formáinak jogi elismerése jogrendszerenként változó, különösen a nyugat-európai országokban megengedett az azonos nemű személyek közötti házasságkötés és a bejegyzett élettársi kapcsolat létesítése. A bejegyzett élettársi kapcsolati formára jellemző alakisági és fogalmi elemek sokszor hasonlóak a házasságéhoz. Léteznek azonban olyan jogosultságok - mint például a közös örökbefogadás -, amelyek nem nyitottak az azonos nemű partnerek számára. A harmadik – nem ritkán jogilag is elismert - párkapcsolati forma a de facto élettársi kapcsolat.

Jelenleg 16 uniós ország biztosítja az azonos nemű párok házasságkötésének lehetőségét és 17 tagállamában érhető el a bejegyzett élettársi kapcsolat lehetősége, – amelynek megjelölésére egyes tagállamok a „polgári kapcsolat” („*union civile*”), más tagállamok a „bejegyzett partnerségi” vagy „bejegyzett élettársi kapcsolat” („*partenariat enregistré*”) fogalmat használják – az azonos nemű partnerek számára. Ezek az országok a következőek: Ausztria, Ciprus, Csehország, Észtország, Finnország, Görögország, Hollandia, Horvátország, Írország, Lettország, Luxemburg, Magyarország, Málta, Németország, Olaszország, Portugália és Szlovénia. Egyes tagországokban a házasság intézménye mellett, máshol pedig alternatívaként helyette. Az országok gyakorlata változó abban a tekintetben is, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolatot a házasság alternatívájaként kizárólag az azonos nemű pároknak biztosítják, vagy akár a heteroszexuális párok is élhetnek e lehetőséggel.

A családjog területén az azonos nemű párok számára ma az Európai Unió tagállamai közül a legszélesebb jogositványokat Ausztria, Észtország, Belgium, Görögország, Franciaország, Málta, Svédország, Spanyolország, Portugália, Hollandia, Luxemburg, Dánia, Finnország, Németország és Szlovénia biztosítja.

Mindössze öt tagállam maradt, amely az azonos nemű párok számára hivatalosan semmilyen kapcsolati formát nem ismer el: Bulgária, Lengyelország, Litvánia, Románia és Szlovákia.

4.1. Tagállami összehasonlítás: az azonos nemű párok családügyi helyzete ma

EU tagországok	Bejegyzett élettársi kapcsolat	Házasság	Közös örökbefogadás	Örökbefogadás a 2. szülő által	Egyik sem
Ausztria	x	x	x	x	-
Belgium	-	x	x	x	-
Bulgária	-	-	-	-	x
Ciprus	x	-	-	-	-
Csehország	x	-	-	-	-
Dánia	-	x	x	x	-
Észtország	x	x	x	x	-
Finnország	x	x	x	x	-
Franciaország	-	x	x	x	-
Görögország	x	x	x	x	-
Hollandia	x	x	x	x	-
Horvátország	x	-	-	-	-
Írország	x	x	x	-	-
Lengyelország	-	-	-	-	x
Lettország	x	-	-	-	-
Litvánia	-	-	-	-	x
Luxemburg	x	x	x	x	-
Magyarország	x	-	-	-	-
Málta	x	x	x	x	-
Németország	x	x	x	x	-
Olaszország	x	-	-	-	-
Portugália	x	x	x	x	-
Románia	-	-	-	-	x
Spanyolország	-	x	x	x	-
Svédország	-	x	x	x	-
Szlovákia	-	-	-	-	x
Szlovénia	x	x	x	x	-
EU tagország összesen	17	16	16	15	5

1. táblázat: Az azonos nemű párokat megillető családjogok az EU tagállamaiban ma (2024 szeptember)³⁰

30 Az adatok forrása: <https://rainbowmap.ilga-europe.org/> és <https://rainbowmap.ilga-europe.org/categories/family/> (megtekintve: 2024.08.24.) A táblázat kiegészítésre került a vonatkozó legfrissebb döntésekkel.

5. Összegzés

Összességében elmondható, hogy a házasság mind a mai napig őrzi vezető szerepét és tradicionális jellege ellenére a jelenkori elvárásokhoz is igazodni törekszik, ugyanakkor a házasság alternatívájaként jelentkező párkapcsolati formáknak is egyre nagyobb szerepük van. Ez okot szolgáltat a jogalkotók számára, hogy e kapcsolati formáknak is megfelelő joghatásokat biztosítsanak.

Jelen tanulmányban ismertetésre került, hogy az EU tagállamaiban jelenleg milyen családjogi jogosítványokkal rendelkeznek az azonos nemű párok. Jelenleg a házasságot egy férfi és egy nő kizárólagos kapcsolatának tekinti a magyar, a lengyel, a lett, a litván, a román, a fehérorosz, a moldovai, a szerb, a montenegrói és az ukrán alkotmány is.

Meglátásom szerint a tagállami különbségek jogbizonytalansághoz, diszkriminációhoz és mozgási akadályokhoz vezetnek. Az azonos nemű párok egyes tagállamokban teljes jogú családtként élhetnek, míg másokban jogfosztottá válnak – még uniós polgárként is. Ez sérti az egyenlő bánásmód és a jogegyenlőség elvét, csökkenti az EU-szintű jogbiztonságot, és aláássa a belső piac működését.

A jelenlegi hazai szabályozás nincs tekintettel az európai tendenciákra, valamint figyelmen kívül hagyta azokat a társadalmi változásokat is, amelyek az elmúlt évtizedekben lezajlottak. A magyar jogalkotó bár jelentős lépést tett az azonos nemű párok teljes jogi elismerése felé a Békvt. elfogadásával, azonban az azonos nemű párok házasságának bevezetése és a szivárványcsaládok családtként való elismerése még várat magára.

A jelenlegi magyar szabályozás pozitív változását jelentené, ha például a közjegyzői szerepvállalás bővülne az azonos nemű párokkal kapcsolatban. Ilyen újítás lehetne, ha a közjegyzőknek nemcsak a bejegyzett élettársi kapcsolat megszüntetése tartozna a hatáskörébe, hanem a bejegyzett élettársi kapcsolat fennállásának és joghatásainak folyamatos igazolása is, például vagyoni nyilatkozatok, lakáshasználati megállapodások egyszerűsített jóváhagyásával. Lehetőség nyílhatna mediált, közjegyző által hitelesített egyezségkötésekre vitás kérdésekben – mint vagyonsmegosztás, lakáshasználat – mielőtt bírósági útra kerülne az ügy. Ugyanis gyakori probléma lehet, hogy a közös lakás megosztására nincs előzetes megállapodása a feleknek, ami miatt a közjegyzői megszüntetési eljárás ellehetetlenül, és bírósági útra terelődik.

A bejegyzett élettársi kapcsolat megszüntetésével kapcsolatban a bírósággal párhuzamos közjegyzői hatáskörre figyelemmel indokolt lenne konkrét adatokat figyelembe véve összehasonlítást végezni Magyarországon az elmúlt tizenégy évben a bejegyzett élettársi kapcsolat közjegyző általi megszüntetésére

irányuló nemperes és a bejegyzett élettársi kapcsolat bírósági felbontása iránt indult peres eljárások ügyforgalmi adatai tükrében.³¹

Ami az örökbefogadás kérdéskörét illeti, hazánkban az azonos nemű párok közösen nem fogadhatnak örökbe gyermeket, illetve nem lehetséges számukra a második szülő általi örökbefogadás és reprodukciós eljárásban való részvétel sem. Így csak egyedülállóként, azaz egyedüli szülőként fogadhatnak örökbe gyermeket. Ez természetesen nem zárja ki azt, hogy élettársi kapcsolatban éljenek, azonban csak egyikük lehet a gyermek törvényes képviselője és csak ő gyakorolhatja a szülői felügyeleti jogokat. Ellenben világszerte egyre több család jogi jogosítvánnyal rendelkezik az azonos nemű párok. Ma már többségben vannak azon Európai Unió tagországok, ahol biztosított az azonos nemű párok számára a házasságkötéshez való jog és ezáltal a közös örökbefogadás joga is.³²

Hazánk tekintetében az Ipsos felmérése³³ szerint a magyar válaszadók 47 százaléka támogatja kifejezetten a melegházasságot, és bár ez az arány nem éri el a társadalom felét, a magyarok javuló tendenciát mutatnak a kérdésben, hiszen ez a szám 2021-ben még 46 százalék volt. Ez a társadalmi változás előrevetítheti azt is, hogy pár éven belül már többségben lesznek azon válaszadók, akik támogatják az azonos nemű párok házasságkötését.

Úgy gondolom, hogy a jogalkotó az Alaptörvény kilencedik módosításával, – amelyet a tizenötödik módosítás is megerősített – gránitba véste, hogy egyhamar ne lehessen e jogintézményt hazánk tekintetében bevezetni. Azonban a meglévő szabályozás módosításával csökkenhetne a jelenleg diszkriminatívnak mondható helyzet, ha például a bejegyzett élettársak a házastársakhoz hasonló jogokkal rendelkeznének a névviselés terén is. Továbbá jogszabály-módosítással indokolt lenne a második szülő általi örökbefogadás lehetőségének elismerése a bejegyzett élettársak számára. Főként, a gyermekek mindenek felett álló jogainak védelme és a szülői jogállás mind két szülő általi elismerése érdekében.

31 Lásd *Lerner*, 22. lj. alatt hivatkozott mű, 85-86. o.

32 Meglátásom szerint, a folyamat fő mozgatórugója a transznacionális és európai szervezetek, mint az ILGA-Europe, az IGLYO vagy az LMBTI aktivizmus irányvonalának meghatározó szereplői érdekérvényesítési tevékenysége.

33 <https://www.ipsos.com/en/pride-month-2023-9-of-adults-identify-as-lgbt> (letöltve: 2025.01.24. napján)

A digitális vagyon öröklésének szabályozása a horvát jogrendszerben I. rész*

A digitális folyamatok térhódítása régóta jelen van az ember életének minden területén, ennek megfelelően nagy mennyiségű digitális adat és tartalom, azaz digitális vagyon keletkezik. A digitalizáció és a számítógépesítés felgyorsult fejlődése egyidejűleg az egyének olyan digitális identitásának felépítéséhez vezet, amely haláluk után is a virtuális világban marad. Felmerül tehát a hagyatéki eljárásokban a digitális vagyontárgyak elhalálozás utáni átruházás kezelésének és védelmének kérdése. A joggyakorlatban meg kell határozni, hogy mi minősül az örökhagyó digitális vagyonának, és hogy az örökhagyó mely digitális vagyona kerül a hagyatékba, vagyis mely digitális tartalmak örökölhettek. A digitális tulajdon öröklés intézményének a horvát jogrendszerben tapasztalható alulszabályozottsága és a digitális tulajdon használóinak a digitális szolgáltatók szerződéses rendelkezéseivel kapcsolatos tudatlansága miatt de lege ferenda szükséges jó jogszabályi keretek kialakítása, nem csak a nemzeti jogrendszerben, hanem nemzetközi szinten is, hogy a jogalkalmazók döntéseket tudjanak hozni a digitális vagyontárgyak elhalálozás utáni átadásával, és összehangolni tudják a joggyakorlatot.

Kulcsszavak:

digitális vagyon, digitális vagyon öröklése, öröklés, horvát öröklési jog

The expansion of digital processes has been present in all areas of citizens' lives for a long time, accordingly, a large amount of digital data and content, i.e. digital assets, is being created. At the same time, the accelerated development of digitalization and computerization leads to the phenomenon of building a digital identity for individuals that remains in the virtual world even after their death. Therefore, the question of post-mortem transfer, management and protection of digital assets arises. In legal practice, it is necessary to determine

* Fordította: Dr. Lévai Ildikó.

what constitutes the decedent's digital assets and which digital assets of the decedent enters the estate, that is, which digital content is inheritable. Due to the insufficient legal regulation of the institute of digital inheritance and the ignorance of users of digital assets as to the contractual provisions of digital service providers, 'de lege ferenda' it is necessary to establish sound legislative frameworks not only at a national but also at the international level so that legal practitioners can make decisions related to the post-mortem transfer of digital assets and harmonize legal practice.

Keywords:

digital assets, digital inheritance, succession, Croatian succession law

1. Bevezetés

A polgárok informatikai ismereteinek növekedése, a digitális eszközök és szolgáltatások fejlődése hozzájárul ahhoz, hogy hatalmas mennyiségű digitális adat keletkezzen, amelyet az emberek egymás között virtuálisan cserélnek és tárolnak, így digitális vagyon keletkezik, és a felhasználó halála után immateriális formában marad fenn, majd felmerül az örökösökre történő átruházásának kérdése. A digitális vagyon öröklésének területén a nemzetközi és nemzeti jogharmonizáció hiánya nagy probléma, amikor az interneten található globális vagy delokalizált eszközökről van szó¹. Globális jelentőségű a digitális vagyon normatív szabályozásának kérdése, csakúgy, mint a halál utáni digitális vagyon örökösökre való átszállása, amelyre a jogalkotók az elmúlt években túl kevés figyelmet fordítottak.

Mivel alulszabályozott intézményről van szó, a gyakorlatban a jogászoknak különböző jogterületeken kell igazodniuk, figyelembe véve az összes felmerülő helyzetet. A digitalizálás nem ismer országhatárokat, ezért a jogalkalmazók nemzetközi jogintézményekkel szembesülnek, ha digitális vagyonról van szó, különös tekintettel az örökösök digitális vagyonának öröklésére. A hagyatéki eljárások lefolytatása során leggyakrabban a gazdasági értékkel bíró kriptovaluták öröklésének kérdése merül fel, azonban az örökösök virtuális világában

1 Edwards, Lilian – Harbinja, Edina: „What Happens to My Facebook Profile When I Die?\": Legal Issues Around Transmission of Digital Assets on Death (February 21, 2013), 4. o.; <https://ssrn.com/abstract=2222163> (letöltve: 2023. december 14. napján)

valós piaci értékkel bíró digitális vagyon mellett más digitális vagyontárgyak is találhatóak, amelyeknek személyes, illetve érzelmi értéke van.

Tekintettel arra, hogy a digitális javak öröklése többnyire határon átnyúló eseteket jelent, a digitális szolgáltatások szerverei, amelyekkel az örökhagyó különböző digitális számlák nyitásakor és digitális tartalom létrehozása során szerződést kötött, leggyakrabban más országokban találhatóak; ezért a határon átnyúló ügyekre irányadó jogszabályokat kell figyelembe venni az öröklésnél.

A digitális vagyontárgyak öröklésével kapcsolatos megfelelő jogi keretek, bírói gyakorlat és tudományos munkák hiánya megnehezíti az olyan hagyatéki eljárások lefolytatását, amelyekben digitális vagyontárgyak képezik a hagyatéki vagyont. A horvát törvényhozás már 2003-ban elfogadta az Öröklési Törvényt² (a továbbiakban: Öt.), amely a bíróságok által korábban ellátott feladatok jelentős részét, így a hagyatéki eljárások lefolytatását is a közjegyzőkre, mint bírósági megbízottakra (povjerenik suda) ruházta. A hagyatéki eljárásban a közjegyzők állapítják meg, hogy kik az örökhagyó örökösei, mely vagyontárgyak alkotják az ő hagyatékát, és a hagyatékból milyen jogok illetik meg az örökösöket, hagyományosokat és más személyeket. Az Öt. 175. §-ának rendelkezései szerint a hagyatéki eljárás olyan nemperes eljárás, amelyben jogszabály eltérő rendelkezése hiányában a Polgári Perrendtartásról szóló törvény³ rendelkezéseit kell mutatis mutandis megfelelően alkalmazni.

A hagyatéki eljárás lefolytatásáért ténylegesen a községi bíróság (općinski sud), illetve a közjegyző, mint a bírósági megbízott a felelős, ami azt jelenti, hogy a bíróság a közjegyzőt bízta meg a hagyatéki eljárás lefolytatásával halotti anyakönyvi kivonat illetve az egyéb iratanyag megküldésével. A hagyatéki eljárásban a közjegyző jogosult mindazon cselekmények elvégzésére és határozatok meghozatalára, amelyeket rendes körülmények között a községi bíróság bírója végez el, illetve hoz meg, kivéve azokat a határozatokat, amelyekről jogszabály eltérően rendelkezik. A közjegyző tehát a hagyatéki eljárásban a bíróságnak a hagyatéki eljárás közjegyzőre bízásáról szóló határozata és az Öt. rendelkezései szerint jár el, és hozza meg határozatát. Ha jogszabály eltérően nem rendelkezik, a hagyatéki eljárásban a bíróság által megbízott közjegyzőre ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint a bíróságokra.

Jelen cikk célja, hogy bemutassa a digitális vagyontárgyak halál utáni (*post mortem*) átadását az örökösöknek, és meghatározza, mely digitális vagyontárgyak örökölhetők a digitális vagyontárgyak öröklésére vonatkozó meglévő és javasolt

2 Öröklési törvény (Zakon o nasljedivanju) Narodne Novine (NN) 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, 33/15, 14/19. sz.

3 Polgári perrendtartás (Zakon o parničnom postupku) Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SL SFRJ) 4/77, 36/77, 6/80, 36/80, 43/82, 69/82, 58/84, 74/87, 57/89, 20/90, 27/90, 35/91 sz., és NN 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 96/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 89/14, 70/19, 80/22, 114/22, 155/23. sz.

(*de lege ferenda*) jogi keretek alkalmazásával. Ezért jelen tanulmányom a bevezetőn és a befejezésen kívül további három részt tartalmaz. A tanulmány második részében általánosságban bemutatásra kerülnek a digitális eszközök, valamint a lehetséges definíciók, továbbá meghatározásra kerül a digitális eszközök gazdasági értéke. A harmadik részben a digitális vagyon jogi kereteit és határon átnyúló öröklését, valamint azt mutatom be, hogy mely digitális javak tartoznak a hagyatékhoz.

A tanulmány negyedik része a közjegyzők közzérendelet készítésével kapcsolatos és a digitális vagyont érintő hagyatéki eljárások lefolytatása során végzett tevékenységeinek *de lege lata* és *de lege ferenda* eljárását taglalja.

2. A digitális vagyonról általánosságban

A hagyatéki eljárás lefolytatása során a közjegyzőknek meg kell állapítaniuk, hogy mit tartalmaz a hagyaték, illetve mely digitális javak örökölhetőek és milyen módon⁴. A halotti anyakönyvi kivonat információi alapján a közjegyző megállapítja, hogy az örökhagyó hagyott-e maga után vagyont, ugyanis a horvát öröklési jog szerint, ha az örökhagyó nem ingatlant, hanem csak ingó vagyontárgyat vagy vagyoni értékű jogot hagyott maga után, és az örökösök közül senki nem kéri a hagyatéki eljárás lefolytatását, a közjegyző határozatot hoz az eljárás megszüntetéséről.

Ellenkező esetben a közjegyző a hagyatéki tárgyalást tűz ki, és arra megidézi az örökösöket, amelyben az örökösöket arra hívja fel, hogy az örökhagyó vagyónára vonatkozó bizonyítékokat nyújtsák be. Ezért fogalmilag meg kell különböztetni a digitális tartalom, a digitális adatok, a digitális tulajdon és a „digitális maradványok” jelentését; e problémakör viszonylag új jogterületet jelent. Ennek eredményeként a jogalkalmazók olyan fogalmakkal szembesülnek, amelyeket az egyes jogrendszerek egyáltalán nem, vagy eltérően határoznak meg. Szükséges továbbá különbséget tenni a digitális eszközök különböző típusai között, attól függően, hogy mi azok gazdasági értéke és melyik jogágazat vonatkozik a digitális vagyon elhalálozás utáni (*post mortem*) átszállásának szabályozására.

2.1. A digitális vagyon definíciója

A digitális tartalomnak többféle definíciója létezik az Európai Unió jogszabályainak fogalmi meghatározása szerint. Így a digitális tartalom szolgáltatására és

4 *Hoblaj, Hana: Pravna regulacija i praktična primjena nasljeđivanja digitalne imovine. Javni bilježnik, 2024, 51. szám, 41. o.*

digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések egyes vonatkozásairól szóló 2019/770 irányelv⁵ és a fogyasztói jogokról szóló 2011/83/EU irányelv⁶ a „digitális tartalom“ (digital content, digitalni sadržaj) fogalmát olyan adatként határozza meg, amelyet digitális formában állítanak elő és szállítanak, felsorolva példaként: számítógépes programok, alkalmazások, digitális játékok, zenefájlok, videófájlok vagy szövegek, amelyek akár letöltéssel, akár streameléssel, fizikai adathordozóról vagy bármilyen más módon érhetők el⁷.

A digitális tartalmat a pénzforgalmi szolgáltatásokról szóló (EU) 2015/2366 irányelv⁸ is úgy határozza meg, mint olyan árut vagy szolgáltatást, amelyeket digitális formában állítanak elő és nyújtanak, illetve értékesítenek, és amelyek használata, illetve igénybevétele egy technikai eszközre korlátozódik, és semmilyen formában nem jár fizikai áruk vagy szolgáltatások használatával, illetve igénybevételeivel⁹.

Az említett irányelveknek a horvát jogszabályokba történő átültetése révén a digitális tartalom azonos definíciói kerültek be a fizetési forgalmi törvénybe¹⁰ és a fogyasztóvédelmi törvénybe¹¹. Nyilvánvaló tehát, hogy a digitális tartalom definíciói strukturálisan tágabbak annak érdekében, hogy a jövőben egy nyílt példálózó lista alkalmazásával új digitális tartalmak és szolgáltatások is bekerülhessenek, mert a digitális tartalom – mint igen tág fogalom – folyamatosan változik, új tartalommal bővül. Jelen cikkben azonban a legjelentősebb fogalom a digitális vagyon, amely több különböző definíció alá sorolható attól függően, hogy melyik jogrendszerben vizsgálják. Így a laikusok a digitális vagyonra úgy hivatkozhatnak, mint minden olyan értékre az interneten, amely személyes, gazdasági vagy társadalmi kapcsolatban áll az egyénnel, vagyis tudományos szempontból a digitális vagyon bármilyen személyes vagy gazdasági értékkel bíró immateriális vagyon, amelyet digitális formában hoznak létre, vásárolnak vagy tárolnak¹².

5 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/770 irányelve (2019. május 20.) a digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések egyes vonatkozásairól (HL L 136., 2019.5.22, 1. o.).

6 Az Európai Parlament és a Tanács 2011/83/EU irányelve (2011. október 25.) a fogyasztók jogairól, a 93/13/EGK tanácsi irányelv és az 1999/44/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv módosításáról, valamint a 85/577/EGK tanácsi irányelv és a 97/7/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről (HL L 304., 2011.11.22, 64. o.).

7 Ld. a 2011/83/EU irányelv (19) preambulumbekzdését, továbbá a 2. cikk 11. pontját.

8 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/2366 irányelve (2015. november 25.) a belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról és a 2002/65/EK, a 2009/110/EK és a 2013/36/EU irányelv és a 1093/2010/EU rendelet módosításáról, valamint a 2007/64/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (HL L 337., 2015.12.23, 35. o.).

9 Ld. a 2015/2366 irányelv 4. cikk 43. pontját.

10 Fizetési forgalomról szóló törvény (Zakon o platnom prometu; NN 66/18, 114/22. sz), 3. cikk (1) bek. 4. pont.

11 Fogyasztóvédelmi törvény (Zakon o zaštiti potrošača, NN 19/22, 59/23. sz.) 4. cikk 3. pont.

12 *Harbinja, Edina: Inheritance of Digital Media. In: Kramer-Smyth, Jeanne (Ed.), Partners for Preservation: Advancing digital preservation through cross-community collaboration.* Facet Publishing, 2019, 20. o.

Néhány jogrendszer rendelkezik a digitális vagyon törvényi meghatározásával. Így a Szerb Köztársaságban digitális vagyonnak (*digitalna imovina*) minősül minden olyan digitális értéknilyvántartás, amely digitálisan vásárolható, eladható, cserélhető vagy átruházható, és amely csereszésközékként vagy befektetési céllal használható, azzal, hogy a digitális vagyon nem tartalmazza a törvényes fizetőeszköznek minősülő pénznemek digitális nyilvántartásait, és nem képviselnek egyéb törvények által szabályozott pénzügyi eszközöket sem¹³. A fentiekből következik, hogy a digitális vagyonnak csak az tekinthető, ami valamilyen gazdasági vagy gazdasági értékkel bír, vagyis vagyonnak fogalma alá esik.

Felmerül a kérdés, hogy azok a digitális vagyontárgyak, amelyek gazdasági értékkel nem rendelkeznek, és nem az örökhagyó vagyonát képviselik, beleszámítanak-e a hagyatékbba. A hagyatéki eljárásokban a digitális vagyontárgyakat a lehető legrészleesebb körben, leíró módon kimerítően kell meghatározni, de nem kizárólagosan felsorolva az online vagy digitális világhoz kapcsolódó immateriális információs javak széles körét, mint például a közösségi hálózatok profiljait Facebook, Twitter, Google+ vagy LinkedIn, e-mail postát, amely tartalmazhat szerzői munkákat, tudományos közleményeket, e-könyveket, adatbázisokat¹⁴. A digitális vagyontárgyak közé a számítógépes játékokban található virtuális eszközöket is beszámíthatjuk, amelyek megvásárolhatók, megtalálhatók vagy beépíthetők a virtuális játékvilágokban.

A digitális vagyontárgyak közé tartoznak a digitális áruk és szolgáltatások biztosításához kapcsolódó különféle fiókok jelszavai is, akár vevőként, akár felhasználóként vagy eladóként, például az eBay-en, Amazonon vagy YouTube-on¹⁵. Ugyanakkor a digitális vagyontárgyak körébe sorolhatunk domain neveket, 3D-s képeket vagy személyiséghez kapcsolódó avatárokat, digitalizált szövegeket, képeket, zenéket vagy hangokat, videókat és filmeket, nem zárva ki számtalan más típusú digitális vagyont sem, amely vagyonként jelenik meg és amelynek értéke van. Némely digitális vagyontárgy hagyományos tárgyi eszközökből digitális vagyonná alakítottak át, mint például bank- vagy befektetési számlák (internetes banki szolgáltatások), míg az örökhagyó rendelkezhet megnyitott digitális pénzügyi számlákkal (Paypal) is¹⁶. Nyilvánvaló tehát, hogy némely digitális tartalmak a felhasználó tevékenysége folytán jönnek létre és tárolódnak a virtuális világban, míg a többi digitális tartalmat a szolgáltató hozza létre és adja át a felhasználóknak használatra.

13 A Szerb Köztársaság digitális vagyonról szóló törvénye (Zakon o digitalnoj imovini Republike Srbije; Sl. glasnik RS, 153/2020 sz.) 2. cikk 1) pont.

14 *Edwards, Lilian – Harbinja, Edina*, 1. l.j. alatt hivatkozott mű, 1. o.

15 *Edwards, Lilian – Harbinja, Edina*, 1. l.j. alatt hivatkozott mű, 1. o.

16 *Viarengo, Ilaria - Re, Jacopo*: Managing Cross-border „Digital Succession” in the digital era: Preliminary remarks on the new challenges for the current legal framework. Special Issue – Law in the age of modern technologies, Vol. 7 (2023), 39. o.

A fentiek alapján a digitális vagyon fogalma tömören úgy határozható meg, hogy az felőleli mindazokat a személyes vagy gazdasági értéket képviselő immateriális javakat, amelyet digitális formában hoztak létre, vásároltak vagy tároltak; míg a „digitális maradványok“ (digitalni ostaci) olyan személyes vagyontárgyak lehetnek, amelyek digitális tartalomból és adatokból állnak, amelyek akár gazdasági értékkel bírnak akár nem, az örökhagyó halála után is a virtuális világban maradnak.

2.2. A digitális vagyon gazdasági értéke

A digitális vagyontárgyak, mint a felhasználó halála utáni öröklés tárgyai, felhasználhatók azokra a digitális vagyontárgyra, amelyek gazdasági értékkel bírnak, valamint azokra, amelyek személyes-érzelmi vagy nem gazdasági értékkel rendelkeznek¹⁷. Ezért különbséget teszünk azon digitális eszközök között, amelyek tekintetében vagyoni jogokat gyakorolnak, és amelyekhez nem vagyoni jogok fűződnek. Ha képezi, akkor az mindenképpen az elhunyt hagyatékának részét képezheti.¹⁸ Felmerül a kérdés, hogy az örökhagyó összes digitális vagyonát a klasszikus vagyon-fogalom alá sorolhatjuk-e. A vagyont, mint polgári jogi alapfogalmat hagyományosan közgazdasági, jogi és számviteli értelemben különböztetik meg.¹⁹ Magában foglalja mindazon gazdasági javak összességét, amelyek egy személyhez tartoznak és szükségleteinek kielégítésére szolgálnak, ezért a vagyon közgazdasági értelemben olyan javak összessége, amelyek egy bizonyos alanyhoz tartoznak.²⁰ Míg a vagyon jogi értelemben magában foglalja egy adott jogalany szubjektív vagyoni jogainak összességét, amelyek megilletik az adott személyt egy dologgal kapcsolatban illetve más személyekkel szemben²¹. E felfogás szerint nem a dolog része a vagyonnak, hanem a dolog feletti tulajdonjog. Ezért egy személy vagyonának összegét úgy határozzuk meg, hogy megvizsgáljuk az adott személy által létrejött összes polgári jogi jogviszonyt, és a vagyon fogalmából kizárjuk azokat az alanyi jogokat, amelyeknek nincs vagyoni jellegük, mert a vagyonjogban mindig jelen van a személy gazdasági érdeke.²² A vagyon, mint számviteli kategória egyrészt a vagyont képező jogokból, másrészt a kötelezettségeket megtestesítő tartozásokból állnak, amelyek eredményeként a számviteli értelemben vett vagyon az aktív és passzív jogok arányát jelentik.²³ Tehát

17 *Harbinja, Edina*: Digital Inheritance in United Kingdom. *Journal of European Consumer and Market Law*, 2017 (Vol. 6), 6. szám, 254. o.

18 *Hoblaj, Hana*, 4. lj. alatt hivatkozott mű, 42. o.

19 *Bodul, Dejan - Dešić, Josip*: Zakonsko reguliranje kriptoimovine – između želje i mogućnosti”. *Informator*, br. 6762, Zagreb (2022), 5. o., <https://informator.hr/strucni-clanci/zakonsko-reguliranje-kriptoimovine> (letöltve 2024. január 20. napján).

20 *Klarić, Petar - Vedriš, Martin*: *Gradansko pravo*. Narodne novine d.d., Zagreb, 2008. 95. o.

21 *Klarić, Petar - Vedriš, Martin*, 20. lj. alatt hivatkozott mű, 96. o.

22 *Klarić, Petar - Vedriš, Martin*, 20. lj. alatt hivatkozott mű, 97. o.

23 *Bodul, Dejan - Dešić, Josip*, 19. lj. alatt hivatkozott mű, 5. o.

a vagyonnak mint polgári jogi fogalomnak a hagyományos felfogása szerint a digitális vagyon csak azokat a tartalmakat és adatokat foglalná magában, amelyek gazdasági értékkel bírnak. Ezért a digitális vagyon körébe tartoznak a gazdasági értékkel bíró digitális tartalmak, például a kriptovaluták, a PayPal-számlák, az eBay és más aukciós számlák, valamint az olyan digitális tartalmak, mint például az e-könyvek, zenék és hasonlók, amelyek szellemi tulajdonjoggal védettek és valódi pénzbeli hasznot hoznak. Mindez a nagyszámú digitális vagyontárgy, bár immateriális javakról van szó, valódi gazdasági értékkel bír.

Azonban a digitális eszközök, vagy talán még inkább „digitális maradványok“, olyan digitális dokumentumokat vagy tartalmakat foglalnak magukban, amelyek nem rendelkeznek gazdasági értékkel, és hagyományosan nem szerepelnének a vagyon fogalma alatt, de érzelmi és személyes értéket képviselnek az örökösök számára, elsősorban az örökhagyó magánéletével és emberi méltóságával összefüggésben.²⁴

Ilyen „digitális maradványok“ lehetnek a közösségi hálózatokon (Facebook, LinkedIn, Picasa) lévő fiókok, művészi értékkel nem rendelkező, közösségi oldalakon közzétett fényképek (Instagram), közzétett írott tartalom és üzenetek (X), amelyekre nem vonatkoznak az elhunyt szellemi tulajdonjogai, mivel nem minden fotó vagy szöveg minősül szerzői alkotásnak. Bár a gazdasági-piaci értékkel bíró digitális vagyontárgyak a legfontosabbak az öröklés szemszögéből, van olyan digitális vagyon is, amelyet az örökösök érzelmi és személyes okokból gazdasági értéküktől függetlenül szeretnének megszerezni, például üzenetek, fényképek vagy felvételek, amelyek nem tartoznak a szellemi tulajdonjogok hatálya alá, de a virtuális világban tárolódnak. Ezért a hagyaték nem azonos az örökhagyó vagyonával.²⁵

Amint azt fentebb említettük, a digitális vagyon gazdasági tekintetben két kategóriába sorolható: a gazdasági értékkel rendelkező digitális vagyon és a gazdasági érték nélküli digitális vagyon, amelyeket jelen cikk további részében részletesen kifejtünk.²⁶ A domain-nevek és -védjegyek nyilvánvaló példák az olyan digitális vagyonra, amely gazdasági értékkel bír, és kulcsfontosságúak lehetnek a márkaépítés és így a nyereséges üzlet szempontjából.²⁷ A digitális vagyon közé tartoznak a kriptovaluták is, amelyek a legjelentősebb olyan digitális eszközök, amelyek gazdasági értékük miatt öröklődnek; éppen a kriptovaluta öröklésének kérdése folytán vetődött fel a digitális vagyon öröklésének

24 *Klasiček, Dubravka*: Digital inheritance. 14th Interdisciplinary Management Research, Opatija, 2018., 1053. o.

25 *Hoblaj, Hana*, 4. lj. alatt hivatkozott mű, 43. o.

26 *Edwards, Lilian – Harbinja, Edina*: Protecting Post-Mortem Privacy: Reconsidering the Privacy Interests of the Deceased in a Digital World. *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal*, 2013 (Vol. 31), 1. szám, 106. o.

27 *Edwards, Lilian – Harbinja, Edina*, 1. lj. alatt hivatkozott mű, 1. o.

kérdése. Így a digitális vagyon magában foglalhatja a digitális fiókok tartalmát (a közösségi hálózatokon vagy e-mailben), a blockchain-kriptoalutákat vagy a virtuális világban való játékhoz szükséges eszközöket, azzal, hogy a legtöbb digitális vagyonnak közös sajátossága, hogy olyan rejtett jelszavakkal vagy tokenekkel vannak védve, amelyek a digitális fiókokhoz való hozzáféréshez szükségesek. A jelszavát ismerő vagy tokenrel rendelkező személy hozzáfér a digitális fiókhoz, függetlenül attól, hogy örökös-e vagy sem, ezért az örökhagyó fiókjaihoz hozzáférő, vagy ismerő harmadik felek, akik nem örökösök, vitás jogi helyzeteket hozhatnak létre az örökösökkel szemben.

Mivel jelenleg csak egy kulccsal, tokenel vagy jelszóval lehet hozzáférni a kriptoalutákhoz, ezért az örökösöknek örökölniük kell egy jelszót, tokent vagy kulcsot a kriptoaluták eléréséhez. A jelszó nemismerete esetén, vagyis amennyiben az örökhagyó nem nevezi meg végrendeletében az örökösöt, és nem ad neki hozzáférést a fiók jelszávához, ahol a kriptoalutata található, az elveszik a digitális világban. Ezért annak érdekében, hogy az örökhagyó végakarátát a kriptoaluták öröklésével kapcsolatban az általa hátrahagyott, elérhető jelszó hiányában is tiszteletben tartsuk, egy jobb globális normatív rendszer kialakítására van szükség, mégpedig a kriptoaluták öröklésére szakosodott digitális platformok létrehozására.²⁸ A digitális vagyon gazdasági-piaci értéke és öröklése jelentőségének megértése érdekében az alábbiakban bemutatjuk a kriptoalutac-piac évenkénti statisztikai adatait. Mivel más digitális vagyon értéke nem követhető egykönnyen, úgy vélem, a kriptoaluták értéke is elegendő, hogy megértsük a digitális vagyon öröklésének fontosságát.

Lényeges körülmény, hogy a kriptoaluták piaci forgalmát dollármilliárdokban fejezik ki.

2020. január 1-jén a kriptoaluták piaci összértéke 191,23 milliárd dollár, 2021. január 6-án 997,55 milliárd dollár, 2022. január 5-én 2.182,89 milliárd dollár, 2023. január 11-én 990,85 milliárd dollár, 2024. január 3-án pedig 1.713,25 milliárd dollár volt tehető.²⁹

Bár nyilvánvaló, hogy a kriptoaluták nem stabilak és változó értékűek a digitális piacon, még mindig rendkívül nagy gazdasági és piaci alapok forognak kockán, amint az alábbi grafikonon is látható.

A kriptoaluták piaci forgalmának grafikus ábrázolása, évenként (milliárd USD)

A gazdasági értéket képviselő digitális vagyon körébe tartozhatnak továbbá a blogok, kéziratok, zenei kompozíciók, e-könyvek, művészi fényképek, felvé-

²⁸ *Hoblaj, Hana*, 4. lj. alatt hivatkozott mű, 43. o.

²⁹ Az adatok forrása: <https://www.statista.com/statistics/730876/cryptocurrency-market-value/> (letöltve 2024. március 2. napján)

telek vagy közösségi média fiókok, amelyekből az elhunytak szerzői jogokat és pénzügyi előnyöket élveztek. A nyilvános aukciós platformokon, például az eBay-en és a befektetési számlákon vagy a digitális pénzügyi számlákon (Paypal) található digitális vagyonnak is van valódi gazdasági értéke.

A gazdasági értékű digitális vagyon esetében az örökíthetőség kérdése azért vetődik fel, mert a digitális szolgáltatók általános szabályai szerint a felhasználói fiókok általában nem örökölhetők, de a számlán lévő tartalmat az örökösök szerzhetik meg, az örökgyő művére vonatkozó szerzői jogok öröklése révén.³⁰

Jelen dolgozatban, amely elsősorban a digitális tartalom öröklésére és *post mortem* átruházására vonatkozik, a digitális vagyon kifejezést használom, amely alatt a digitális tartalmakat attól függetlenül értem, hogy van-e vagy nincs gazdasági értékük.

3. A digitális vagyon öröklése

A Horvát Köztársaságban az öröklési jog a haláleseti (*mortis causa*) egyetemes jogutódlás elvét követi, amely szerint az örökgyő halálakor nyomban beáll az általános öröklés; vagyis az örökgyő halálakor minden vagyoni joga, illetve kötelezettsége az örökösökre száll át, kivéve, ha azok szigorúan személyes jogok.³¹ A horvát öröklési jog tehát alkalmazza az *ipso iure* jogszerzés elvét, amely kiterjed mindarra, amit az örökös az örökgyő halálával öröklés útján szerez.³² Ennek ellenére a digitális világban vannak olyan jogok, amelyek nem illetik meg az örökösöket, mert a digitális tartalom felhasználóinak sajátos jogi helyzete van, amelyet jórészt a digitális szolgáltatóval kötött digitális szolgáltatási szerződésen vagy digitális tartalom-szolgáltatási szerződésen alapuló jogok és kötelezettségek határoznak meg.³³

Ezért a joggyakorlat felveti azt a kérdést, hogy mi történik a digitális vagyonnal és a digitális tartalomhoz való hozzáféréssel a felhasználó halála után.

30 Klasiček, Dubravka, 24. lj. alatt hivatkozott mű, 1052. o.

31 Klarić, Petar – Vedriš, Martin, 20. lj. alatt hivatkozott mű, 181. o.

32 Gavella, Nikola - Belaj, Vlado: Nasljedno pravo. Narodne novine d.d., Zagreb, 2008 (III. bitno izmijenjeno i dopunjeno izdanje), 28. o. Az örökösökre a törvény erejénél fogva átszáll az örökség (delatio); azt törvény erejénél fogva megszerzik (acquisitio hereditatis).

33 Matanovac Vučković, Romana – Kanceljak, Ivana: Does the right to use digital content affect our digital inheritance? EU and Comparative Law Issues and Challenges Series (ECLIC), Faculty of Law, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, 2019 (Vol. 3), 724. o. <https://doi.org/10.25234/ecllc/9029> (letöltve 2024. január 21. napján).

3.1. A digitális vagyon öröklése

A hagyatéki vagyontömeg az örökhagyó tulajdonában lévő dolgokat, valamint az örökhagyó olyan alanyi jogait (vagyoni és nem vagyoni jogait) foglalja magában, amelyek az örökhagyó halála után fennmaradtak.³⁴ Ezért a hagyatéki vagyontömeg, mint gazdasági fogalom, az örökhagyóról az örökösökre szálló vagyon összességét jelenti.³⁵ A „hagyaték“ (ostavina) azonban, mint tágabb fogalom, a jogok és kötelezettségek összességét jelenti, vagyis „mindazt, ami az örökhagyóé volt a halálakor és örökíthető“.³⁶ Ahhoz, hogy dolgok, követelések és más jogok örökíthetőek legyenek, azoknak az örökhagyót kell megilletniük a halála időpontjában, ugyanakkor szabadon örökíthetőnek kell lenniük.³⁷ Ezért a hagyaték olyan terjedelemben, tartalomban és minőségben száll át az örökösökre, amint az az örökhagyó halála pillanatában volt.³⁸ Az öröklés tárgya lehet azonban minden, ami örökíthető, és nem csak a tulajdonjog, sőt olyan jogtárgyak is, amelyek élete során nem tartoztak az örökhagyó tulajdonába, például dolgok birtoka vagy bizonyos jogok.³⁹

A horvát jogrendszerben szabály, hogy minden olyan dolog, jog és követelés, amely a jogalanyokat megilletheti, örökíthető, azaz öröklés tárgyát képezheti, hacsak azok jogi természetéből, illetve a törvény külön rendelkezéséből más nem következik.⁴⁰ A szigorúan személyhez fűződő jogok és kötelezettségek, amelyek egy adott személlyel kapcsolatosak, nem szállhatnak át örökléssel; azok csak az érintett jogaként vagy kötelezettségeként létezhetnek, és az ő halálával elenyésznek.

Főszabály szerint a nem vagyoni jogok, mint például a személyhez fűződő jogok, amelyek magában foglalják a tisztességhez, a becsülethez és a jó hírnévhez való jogot, nem örökíthetőek; ugyanakkor akadnak olyan vagyoni jogok is, például a személyes szolgalmak, amelyek szintén nem örökíthetőek.⁴¹ Ezért szükséges hangsúlyozni, hogy a hagyaték nem teljesen azonos az örökhagyó vagyonával, mert a hagyaték nem foglalja magában a vagyon szerves részét képező, de szigorúan az érintett személyhez kapcsolódó jogokat, míg ezzel szemben a hagyatékba

34 *Gavella, Nikola - Belaj, Vlado*, 32. lj. alatt hivatkozott mű, 55. o.

35 *Klarić, Petar – Vedriš, Martin*, 20. lj. alatt hivatkozott mű, 716. o.

36 Ld. az Öt. 5. cikk (3) bekezdését.

37 *Gavella, Nikola - Belaj, Vlado*, 32. lj. alatt hivatkozott mű, 57. o.

38 *Klarić, Petar – Vedriš, Martin*, 20. lj. alatt hivatkozott mű, 716. o.

39 *Gavella, Nikola - Belaj, Vlado*, 32. lj. alatt hivatkozott mű, 60. o.

40 *Gavella, Nikola - Belaj, Vlado*, 32. lj. alatt hivatkozott mű, 58. o.

41 Ld. a Tulajdonról és egyéb dologi jogokról szóló törvény (Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, NN 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12, 152/14, 81/15, 94/17 sz.) 202. cikkét.

az örökhagyó kötelezettségei⁴² és egyes alanyi, nem vagyoni jogok is beletartoznak. Az örökhagyó vagyona halálával átszállhat olyan személyre is, aki nem örökös, mint pl. hagyomány alapján vagy adott esetben az örökhagyó által élete során más személlyel kötött szerződés alapján, amelyben halála esetére rendezte vagyonával kapcsolatos jogutódlást, és az ilyen módon érintett vagyontárgy nem tárgya az öröklésnek.⁴³

Így az örökhagyó halálakor az örökösök öröklik a vagyoni és nem vagyoni javakat, valamint az örökhagyó tartozásait. Az örökhagyó rendelkezhet olyan digitális vagyonnal, amely pénzügyi forrásokat generál, amelyeket az örökösök örökölnek, amennyiben ismerik a megfelelő jelszót vagy kulcsot, hogy e anyagi eszközök elérhetővé váljanak számukra.

Az örökhagyó tartozásait jelző fizetési meghagyásokat és egyéb költségeket azonban egyre gyakrabban küldik ki az interneten.⁴⁴ Ezért, ha az örökösök nem férnek hozzá, akkor kamat keletkezhet, majd végül végrehajtási eljárás indulhat az örökösök ellen.⁴⁵ A vagyon azon dolgok összessége, amelyek felett tulajdonjog gyakorolása valósul meg, a szubjektív vagyoni jogok gyakorlása, mint például a dologi, kötelmi, örökletes és egyéb jogok, valamint a dolgok vagy jogok birtoklása, míg a nem vagyoni jog a szerzői és hasonló jogokból alkotják, amelyek az erkölcsöt, jó hírnevet, az örökhagyó becsületét védik.⁴⁶ Bár a digitális vagyon öröklését a horvát jogszabályok külön nem szabályozzák egységes normával, úgy vélem, nincs akadálya a digitális vagyon hagyatéki eljárásba való bevonásának a hagyatéki az örökösökre történő átruházásakor.

42 A kötelezettségek, bár nem képezik a vagyon szerves részét, főszabály szerint a hagyatékhöz tartoznak, és örökölhettek; ld. a kötelmi jogviszonyokról szóló törvény (Zakon o obveznim odnosima, NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23. sz.) 213. cikkét. Eszerint a közelezett vagy a jogosult halálával a kötelem csak akkor szűnik meg, ha az a felek személyes tulajdonságaira vagy a közelezett személyes képességeire tekintettel keletkezett.

43 *Hoblaj, Hana*: Javnobilježnički akt s nasljednopravnim učincima u slovenskom i hrvatskom pravu: konceptualne sličnosti i razlike. Javni bilježnik, 2020, 47. szám, 77. o.

44 *Hoblaj, Hana*, 4. lj. alatt hivatkozott mű, 45. o.

45 Bővebben az e-végrehajtásról (e-Ovhere) ld. *Grbac, Mira – Hoblaj, Hana – Marković, Danijela – Nikolić, Viktorija*: Evolucija i digitalizacija javnobilježničke ovrhe na temelju vjerodostojne isprave. Javni bilježnik, 2022, 49. szám, 51. o.

46 *Gavella, Nikola – Belaj, Vlado*, 32. lj. alatt hivatkozott mű, 259. o.

Sajtószemle

Juhász Ágnes:

A digitális vagyontárgyak magánjogi megítélése, különös tekintettel az öröklési jogi rendelkezésekre - Miskolci Jogi Szemle, 2024. 3. szám

A tanulmány a XXI. század legújabb kihívásával, a digitalizáció hatásával foglalkozik. A szerző a digitális vagyontárgyak öröklési jogban való megjelenését helyezi a tanulmánya középpontjába. A téma fontosságát jelzi, hogy már az European Law Institute (ELI) 2023. októberében foglalkozott a digitális vagyontárgyak öröklésének kérdéskörével egy nemzetközi program keretében¹.

A tanulmány első részében a szerző a digitális vagyontárgyak általános fogalmát igyekszik meghatározni a polgári jog nézőpontjából. A szakirodalomban számos kifejezést használnak a digitális vagyontárgy (*digital asset*) fogalomra, sok esetben szinonima vagy eltérő tartalommal. Ilyen például a digitális dolgok (*digital things*), a virtuális vagyontárgyak (*virtual assets*) és a kriptoeszközök (*crypto assets*) kifejezések. A digitális vagyontárgyak magánjogi szempontból megközelítve a vagyontárgyak egy új osztályaként írhatóak le. A szerző számos nemzetközi példát hoz a digitális vagyon fogalmának meghatározására, amely főként egy adott személy ellenőrzése alatt álló digitális adatok összességét jelenti. A szerző a fogalmat akként határozza meg, hogy a digitális vagyon „a legáltalánosabb értelemben egy személy vagyonának különálló részeként határozható meg, amely csak digitális formában létező vagyontárgyakat foglal magában”.

A szerző kísérletet tesz a digitális eszközök csoportosítására, illetve bemutatja a csoportosításhoz vezető tudományos megközelítéseket. A digitális vagyontárgyakat számos szempont alapján csoportosíthatók, mint például gazdasági, technikai, funkcionális kritériumok. További szempont lehet, hogy a digitális vagyontárgyak rendelkeznek-e vagyoni értékkel, és van-e személyes jellegük. Öröklési jogi szempontból megközelítve az alábbi csoportosítás is irányadó a nemzetközi tudományos szakirodalomban: (1) elektronikus eszközön vagy hasonló adathordozón tárolt digitális vagyontárgyak, (2) online platformok szer-

1 ELI Succession of Digital Assets, Data and other Digital Remains. A projekttel kapcsolatos információkat lásd: <https://www.europeanlawinstitute.eu/projects-publications/current-projects/current-projects/eli-succession-of-digital-assets-data-and-other-digital-remains/> [letöltve: 2024. június 23.].

verein tárolt digitális fiókok és azok tartalma, (3) online platformokon vásárolt digitális vagyontárgyak, és (4) kriptovaluták.

A tanulmány elhelyezi a digitális vagyontárgyakat a polgári jog rendszerében. Ez azért is fontos, mert amennyiben egy digitális eszköz dolognak, jognak vagy követelésnek minősíthető, úgy alkalmas lesz arra, hogy részét képezze az elhunyt személy hagyatékának. A szerző szerint a főkérdés az, hogy a digitális vagyontárgyak dolognak minősülnek-e, és így más (fizikai jellegű) dolgokhoz hasonlóan átruházhatók, arra a tulajdonjog szabályai kiterjesztő módon alkalmazhatóak, vagy azokat a magánjog valamely más kategóriája alá vonható jelenségként kell kezelni, például a követelések részeként. E kérdéskör taglalását a különböző jogrendszerek bemutatásán keresztül ismerteti a szerző. A tulajdonjog elméleti megközelítése a kontinentális és az angolszász jogrendszerekben eltérő, illetve ezeken belül is számos eltérés tapasztalható. Egyes országok nemzeti joga nem teszi lehetővé, hogy a digitális (és így immateriális) javakat dolognak tekintsék, így Németország, Japán, Magyarország esetén. Más jogrendszerek – Ausztria, Franciaország, Románia – rugalmasabban kezelik a dolog fogalmát, így alkalmasak lehetnek arra, hogy a digitális vagyontárgyak kategóriáját a polgári jog részévé tegyék. A szerző említést tesz arról, hogy az Egyesült Királyságban 2024. szeptemberében felmerült annak a lehetősége is, hogy az angol parlament elfogadjon olyan törvényt, amely elismerne egy harmadik tulajdoni kategóriát (*tertia quid*) azon jelenségek számára, amelyek nem sorolhatók be a hagyományosan elismert tulajdoni formák egyik típusába sem (pl. exportkvóták, tejkvóták, hulladékgazdálkodási engedélyek, szén-dioxid-kibocsátási egységek különböző típusai), és a bíróságok következetesen olyan dolgoknak minősítettek, amelyek tulajdonjog tárgyát képezhetik.

A tanulmány negyedik része a digitalizáció és az öröklési jog kapcsolatával foglalkozik. Elsőként leszögezi a szerző, hogy az öröklési jog a polgári jog talán legkevésbé változékony területének tekinthető. Az alapfogalmak már a római jogban megfogalmazást nyertek, és a vonatkozó szabályok az azóta eltelt évszázadok során kevés változáson mentek keresztül. A digitalizáció viszont az öröklési jog területét sem hagyja érintetlenül, így szükséges megvizsgálni például a digitális vagyontárgyak örökölhetőségét.

Az örökgyógyó halálával, annak vagyona mint egész száll át az örökösökre (universalis successio), így magában foglalva az elhunyt személyt megillető valamennyi aktív és passzív vagyonelemet (pl. ingatlanok, ingóságok, bankszámlapénz, egyéb követelések, tartozások, egyéb kötelezettségek, stb.). A szerző kérdésként teszi fel, hogy az öröklés vajon kiterjedhet-e az örökgyógyó által „birtokolt” digitális vagyontárgyakra is, mint például a kriptobefektetés, online megvásárolt NFT műalkotás, digitális képek és egyéb digitális dokumentumok, zenei gyűjtemény. A szabályozás hiányában a digitális vagyontárgyak örökölhetőségét

számtalan bizonytalanság övezi. A legfőbb problémát az egységes magánjogi megítélés hiánya jelenti. A szerző meglátása szerint a digitális vagyontárgyak örökölhetőségének kérdése ugyanis csak abban az esetben merülhet fel, ha a polgári jog képes azokat megfelelő módon – akár a dologi jogi szabályokon belül (pl. a tulajdonjog tárgyaként vagy a dolgokra vonatkozó szabályok alkalmazásának kiterjesztésével), akár követelésnek tekintve és a kötelmi jog rendelkezéseit alkalmazva – kezelni.

A tanulmányban a szerző kijelenti, hogy az örökhagyó hagyatékának részét képezhetnék a digitális vagyontárgyak, amennyiben a dologi jelleg elismerésre kerülne, így a dologi jogi szabályok alkalmazásának kiterjesztése lehetséges lenne. Hangsúlyozza azonban, hogy a digitális vagyontárgyak eltérő bánásmódot igényelnek: egy kriptobefektetés nem kezelhető úgy, mint a közösségi médiafiókban folytatott beszélgetés és képek adatai, vagy egy adott személy számítógépén tárolt képek és egyéb fájlok.

A szerző érdekes kérdést tesz fel a digitális vagyontárgyak egyes típusainak öröklése kapcsán: az adott tárgyi eszköz (pl. számítógép) öröklése automatikusan magában foglal(hat)ja-e az azon tárolt digitális vagyontárgy öröklését? A válaszra a szerző szerint kétféle választ adható. Egyrészt a fizikai tárgy (maga az adathordozó eszköz) örököse az eszközön tárolt digitális vagyontárgyat is megörökli, vagy külön kezelendő a fizikai eszköz és a tárolt digitális vagyontárgy öröklése. További kérdést vet az az esetkör, amikor a digitális vagyontárgyak nem az elhunyt személy személyes elektronikus eszközén, hanem egy online platform szerverén, a felhőben tárolnak. Idesorolhatók az e-mail fiókok (pl. Gmail, Outlook, Yahoo Mail stb.), chat-fiókok (pl. WhatsApp, Snapchat, Skype stb.), a közösségi média fiókok (pl. Facebook, Instagram, X [korábbi nevén Twitter] stb.) és másfajta felhasználói fiókok (pl. YouTube, iTunes, Spotify, TikTok, LinkedIn stb.) is, hiszen ezek mind alkalmasak a digitális vagyontárgy tárolásra.

A tanulmány külön foglalkozik a közösségi média fiókok örökölhetőségének kérdésével, amelynek megítélése a szerző szerint jelenleg meglehetősen ellentmondásos. Vannak felhasználók, akik kifejezetten szeretnék megosztani fiókadataikat leendő örököseikkel, míg mások nem szeretnék, ha bárki beavatkozna magánéletüknek e személyes részébe. A jövőben vélhetően az online platformok esetében a felhasználók egyre nagyobb számban jelölnek majd meg hagyatéki kapcsolattartót digitális hagyatékuk kezelésére.

A szerző a kriptovaluták öröklésével kapcsolatos kutatásait is ismerteti. Elsőként leszögezi, hogy egyértelműnek tűnhet az öröklés, mivel mint vagyoni értéket megtestesítő digitális vagyontárgyak az örökhagyó hagyatékának részét képezik, még akkor is, ha csak digitális formában léteznek. Ennek köszönhetően a szerző véleménye szerint a kriptovaluta nem más, mint a pénz egyfajta „alakváltozása”, a pénz helyére lépő érték. Ezzel kapcsolatban viszont aggályokat is megfogalmaz

a tanulmány, hiszen problémát okoz a kriptovaluták személytelensége. Nem létezik ugyanis olyan nyilvántartás, amelyben a kriptovaluta rögzítést nyerne és ennek folytán a „tulajdonos” jogai sem bizonyíthatók, valamint további problémát vet fel, hogy csak a kriptopénz tulajdonosa fér hozzá a kriptotárcához.

Zárásként a szerző összegzi megállapításait. Ennek keretében kijelenti, hogy egyelőre az igazságszolgáltatás az, amely esetről esetre meghatározhatja a digitális vagyontárgyak magánjogi adaptációjának lehetséges irányait, hiszen a jogi keret hiányos. A szerző úgy véli, hogy a digitális vagyontárgyak pusztán vagyoni értékük alapján történő csoportosítása nem alkalmas arra, hogy megfelelő alapot teremtsen a digitális vagyontárgyak öröklésére és a digitális vagyontárgyakat „viselkedésük” alapján öröklési jogi szempontból három kategóriába sorolhatja. A szerző szerint a jelenlegi öröklési jogi szabályozást szükséges lenne modernizálni és a mai kor igényeihez igazodó elvek és fogalmak (pl. digitális öröklés, digitális örökös, digitális végrendelet stb.) kidolgozását előtérbe kell helyezni.

Résumé | Zusammenfassung | Резюме

Dr. Gábor Kiss – Dr. Árpád Orosz:
Jurisprudence et fondement dogmatique en matière de l'acquisition par usucapion de la part de propriété immobilière

Notre étude est consacrée aux règles de notre droit civil régissant l'acquisition par usucapion de la part de propriété immobilière. Nous examinons ce sujet sous l'angle de la jurisprudence et de la doctrine juridique. L'étude analyse la jurisprudence de la Curia dans ce domaine sur fondement de l'ancien et du nouveau code civil, illustrant ainsi l'évolution juridique en la matière et le changement de l'interprétation des règles de l'acquisition par usucapion. Nous présentons également les arguments dogmatiques qui justifient ce changement.

Dr. Gábor Kiss – Dr. Árpád Orosz:
Rechtsprechung in Sachen mögliche Ersitzung von Eigentumsanteilen an Immobilien und deren rechtsdogmatische Begründung

Unsere Studie stützt sich auf die Vorschriften unseres materiellen Zivilrechts über die Ersitzung von Eigentumsanteilen an Immobilien. Dieses Thema wird unter dem Gesichtspunkt der Rechtsprechung und der Rechtslehre untersucht. Die Studie untersucht die einschlägige Rechtsprechung der Kurie sowohl auf Grund des alten als auch des neuen Bürgerlichen Gesetzbuchs und veranschaulicht somit die Entwicklung des Rechts in diesem Bereich und die Veränderungen bei Auslegung der Ersitzung. Darüber hinaus werden die Argumente der Dogmatik für diese Praxis dargelegt, welche die genannte Änderung der Praxis rechtfertigen.

Доктор Габор Кишш – доктор Арпад Орос: Судебная практика и догматическая основа приобретения по давности владения долей в недвижимости

Наше исследование основано на нормах нашего гражданского права, регулирующих приобретение по давности владения долей в недвижимости. Мы рассматриваем эту тему с точки зрения судебной практики и правовой доктрины. Исследование анализирует судебную практику Курии в этой области на основе старого и нового гражданского кодекса, иллюстрируя таким образом правовое развитие в этой области и изменение толкования правил, регулирующих приобретение по давности владения. Мы также представляем догматические аргументы в поддержку этой практики, которые оправдывают изменение, о котором идет речь.

Dr. Máté Mohai: Questions relatives à la rupture des contrats par déclaration unilatérale

Dans cette étude, j'examine certaines questions relatives à la rupture des contrats par résiliation et par dédit à travers les dispositions de la loi V de 2013 sur le code civil (ci-après « le code civil ») et de la loi XLIX de 1991 sur les procédures de faillite et de liquidation (ci-après « la loi sur la faillite ») et la jurisprudence en la matière. Il y est exposé que le code civil, outre la rupture conventionnelle du contrat, autorise également – exceptionnellement, mais en plusieurs endroits – la possibilité de la rupture unilatérale du contrat. L'auteur donne la réponse à la question si la capacité de restitution doit être prouvée en

cas de dédit, ou si la preuve de la volonté est suffisante. Dans la deuxième partie de mon étude, j'examine le droit de résiliation et de dédit du liquidateur. Je mentionne que la loi sur la faillite autorise expressément le liquidateur à mettre fin au contrat, il exerce donc ce droit non pas au nom du débiteur, contrairement, par exemple, au droit de la demande de nullité prévu à l'article 40 de la loi sur la faillite, qui, aux termes de la loi, est exercé par le liquidateur au nom du débiteur.

Dr. Máté Mohai: Einige Fragen der Beendigung von Verträgen durch einseitige Erklärungen

In der vorliegenden Studie werden bestimmte Fragen der Beendigung von Verträgen durch Kündigung und Rücktritt anhand der einschlägigen Bestimmungen des Gesetzes V aus dem Jahr 2013 über das Zivilgesetzbuch (im Folgenden: Zivilgesetzbuch) und des Gesetzes XLIX aus dem Jahr 1991 über Konkurs- und Liquidationsverfahren (im Folgenden: Konkursgesetz) sowie der diesbezüglichen Rechtsprechung untersucht. Es wird dargestellt, dass das Zivilgesetzbuch neben der einvernehmlichen Vertragsbeendigung auch – ausnahmsweise, aber an mehreren Stellen – die einseitige Vertragsbeendigung zulässt. Es wird die Frage beantwortet, ob im Falle eines Rücktritts die Herausgabefähigkeit nachzuweisen ist, oder ob schon die Bereitschaft zur Herausgabe genügt. Im zweiten Teil der Studie wird das Kündigungs- und Rücktrittsrecht des Insolvenzverwalters untersucht. Es wird auch dargestellt, dass das Konkursgesetz dem Verwalter ausdrücklich das Recht einräumt, den Vertrag zu beenden, und dass er dies also nicht im Namen des Schuldners tut, im Gegensatz z. B. zum Anfechtungsrecht in § 40 Konkursgesetz, von dem der Konkursverwalter – laut Gesetz – im Namen des Schuldners Gebrauch macht.

Доктор Мате Мохай: Некоторые вопросы расторжения договоров односторонним юридическим заявлением

В этом исследовании я рассматриваю некоторые вопросы, связанные с расторжением договоров путем досрочного растор-

жения договора и отказа от договора на основе положений Закона V 2013 года о гражданском кодексе (далее «гражданский кодекс») и закона XLIX 1991 года о процедурах банкротства и ликвидации (далее «закон о банкротстве») и соответствующей судебной практики. Сначала объясняется, что гражданский кодекс, в дополнение к расторжению договора по взаимному согласию, также допускает — в исключительных случаях в нескольких местах — возможность одностороннего расторжения договоров. Потом дается ответ на вопрос что, должна ли быть доказана способность реституции в случае расторжения или достаточно доказательства намерения. Во второй части моего исследования я рассматриваю право ликвидатора на расторжение и отказ от договора. Отмечу, что закон о банкротстве уполномочивает ликвидатора расторгнуть договор, поэтому он осуществляет это право не от имени должника, в отличие, например, от права на запрос недействительности, предусмотренного статьей 40 закона о банкротстве, которое, согласно закону, осуществляет ликвидатор от имени должника.

Dr. Zsolt Pfeffer: Secret fiscal. De la protection de la vie privée au jugement par l'opinion publique

Les autorités fiscales doivent disposer de nombreuses données concernant les contribuables qui sont indispensables pour l'acquittement des obligations fiscales ainsi que pour leur contrôle par les autorités fiscales et le dépistage des infractions, ce qui affecte (limite) nécessairement le droit à la vie privée. La collecte et le partage des données fournies dans les déclarations fiscales et autres informations fiscales et financières peuvent avoir une incidence sensible sur la vie privée des contribuables, car elles permettent d'en tirer des conclusions complémentaires sur leurs décisions, personnalité, relations personnelles et patrimoine. Bien que le droit à la protection de la vie privée soit apparu dans le droit américain à la fin du XIXe siècle, le respect du secret fiscal n'est pas devenu une évidence

par la suite, car la divulgation des déclarations fiscales et la transparence de la situation fiscale et financière des contribuables peuvent favoriser le respect volontaire des règles. Par conséquent, le niveau de protection du secret fiscal varie d'un pays à l'autre. L'étude examine les questions juridiques, théoriques, historiques et conceptuelles fondamentales du secret fiscal.

Dr. Zsolt Pfeffer: Steuergeheimnis. Der Weg vom Schutz der Privatsphäre zum Gerichtsstuhl der Öffentlichkeit

Zur Erfüllung der Steuerpflichten der Steuerzahler und zu deren Prüfung durch die Steuerbehörde, sowie zur Aufdeckung der Verletzung von Steuerpflichten müssen die Steuerbehörden eine Vielzahl von Daten über die Steuerzahler kennen, was zwangsläufig die Privatsphäre und die privaten Rechte beeinträchtigt (einschränkt). Die Erhebung und Weitergabe von Steuererklärungsdaten und anderen steuerlichen und finanziellen Informationen kann die Privatsphäre der Steuerzahler beeinträchtigen, da sie zu weiteren Schlussfolgerungen auf ihre Entscheidungen, Identität, persönliche Beziehungen und Vermögenswerte führen können. Obwohl das Recht auf Schutz der Privatsphäre in der amerikanischen Rechtsentwicklung Ende des 19. Jahrhunderts auftauchte, wurde die Wahrung der Steuergeheimnisse nicht selbstverständlich. Von der Offenlegung der Steuererklärungen und der Transparenz von Steuer- und Finanzangelegenheiten der Steuerzahler ist eine Bereitschaft zur freiwilligen Offenlegung zu erwarten. Dementsprechend ist das Schutzniveau der Steuergeheimnisse von Land zu Land unterschiedlich. In der vorliegenden Abhandlung werden die grundlegenden rechtlichen, theoretischen, historischen und konzeptionellen Fragen des Steuergeheimnisses untersucht.

Доктор Жолт Пфедффер: Налоговая тайна. От защиты частной сферы до публичного суждения

Для того, чтобы налогоплательщики выполняли свои налоговые обязательства,

чтобы налоговые органы проводили их проверки, а также выявляли нарушения, налоговые органы должны иметь доступ к большому количеству данных, связанных с налогоплательщиками, что обязательно влияет (ограничивает) на право на конфиденциальность и личную жизнь. Сбор и распространение данных, предоставленных в налоговых декларациях и другой налоговой и финансовой информации, может чувствительно влиять на частную жизнь налогоплательщиков, поскольку из них можно сделать дальнейшие выводы относительно их решений, личности, личных отношений и активов. Хотя право на защиту частной жизни появилось в американском правовом развитии в конце XIX века, сохранение налоговой тайны не стало позднее само собой разумеющимся, поскольку публикация налоговых деклараций и прозрачность налоговых и финансовых дел налогоплательщиков могут привести к повышению добровольного соблюдения правил. Соответственно, уровень защиты налоговой тайны различается от страны к стране. В исследовании рассматриваются основные юридические, теоретические, исторические и концептуальные вопросы налоговой тайны.

Dr. Annamária Schlosser: Questions de droit ecclésiastique étatique en droit des successions hongrois

L'étude présente les interactions entre les systèmes juridiques étatique et ecclésiastique en matière de droit des successions, les règles spécifiques applicables aux Églises, aux communautés religieuses et aux personnes ecclésiastiques, le rôle du droit à la liberté de religion en matière de succession et les cas d'application des règles internes de l'Église. Le droit des successions est l'un des domaines du droit civil (avec le droit de la personnalité, par exemple) le plus étroitement lié aux règles morales où un grand nombre de règles ecclésiastiques étatiques s'appliquent. La forte détermination morale de ce domaine juridique trouve en partie son origine dans les principes religieux, comme l'illustrent

les racines bibliques des règles successorales qui sont déterminantes encore aujourd'hui. La succession des biens appartenant aux personnes ecclésiastiques et aux personnes morales soulève des questions complexes. Par conséquent, le notaire intervenant en matière de succession et rédigeant les dernières volontés, un pacte successoral ou une déclaration sur succession future doit également prêter attention aux lois, principes et valeurs morales censés favoriser l'exercice du droit fondamental lié à la liberté de conscience et de religion.

Dr. Annamária Schlosser: Staatliche kirchenrechtliche Fragen im ungarischen Erbrecht

Die Studie beschreibt die Berührungspunkte zwischen staatlicher und kirchlicher Rechtsordnung im Bereich des Erbrechts. Es wird untersucht, welche spezifischen Regeln für Kirchen, Religionsgemeinschaften und kirchliche Personen gelten, wo das Recht auf Religionsfreiheit im Bereich des Erbrechts eine Rolle spielt und wann innerkirchliche Regeln anzuwenden sind. Das Erbrecht ist ein Bereich des Zivilrechts (neben z. B. dem Persönlichkeitsrecht), der mit moralischen Regeln engstens verknüpft ist, und in dem viele Regeln des kanonischen Rechts zur Geltung kommen. Der starke moralische Charakter dieses Rechtsgebiets ist zum Teil in religiösen Grundsätzen verwurzelt, was sich in den immer noch vorherrschenden biblischen Wurzeln der Erbrechtsregeln zeigt. Spannende Fragen ergeben sich in der Erbfolge bei kirchlichen und juristischen Personen. Gesetze, Grundsätze und moralische Werte, die das Grundrecht auf Gewissens- und Religionsfreiheit fördern, müssen daher vom Notar berücksichtigt werden, der das Nachlassverfahren abwickelt und einen Vertrag oder eine Erklärung von Todes wegen aufsetzt.

Доктор Аннамария Шлоссер: Вопросы государственного-церковного права в венгерском наследственном праве

В этом исследовании представлены взаимодействия между государственными и церковными правовыми системами в области наследственного права, специфические

правила, применимые к церквям, религиозным общинам и церковным лицам, роль права на свободу вероисповедания в вопросах наследования и случаи, в которых применяются внутренние церковные правила. Наследственное право является одной из областей гражданского права (наряду с правом личности, например), наиболее тесно связанной с моральными нормами и где применяется большое количество государственно-церковных правил. Сильная моральная определенность этой правовой области частично коренится в религиозных принципах, так как библейские корни правил наследования по-прежнему имеют решающее значение сегодня. Наследование имущества церковных лиц и юридических лиц поднимает сложные вопросы. Поэтому нотариус, действующий в наследственных делах, составляющий завещание, договор или декларацию о будущем наследовании, должен также обращать внимание на законы, принципы и моральные ценности, способствующие осуществлению основного права, связанного со свободой совести и вероисповедания.

Dr. Bence Bartha: Les dernières évolutions de la structure du procès civil

L'étude présente des réflexions sur les changements législatifs intervenus depuis l'entrée en vigueur de notre code de procédure civile et la jurisprudence émergente de la juridiction suprême en matière de structure du procès. Après une introduction dogmatique, l'étude analyse les décisions de justice rendues dans le cadre de l'introduction de l'instance et de la mise en état, ainsi que les modifications législatives importantes affectant ce domaine. Une attention particulière est accordée à la demande initiale, à la demande reconventionnelle écrite du défendeur, à l'injonction du tribunal et à la partie écrite de la mise en état. Il s'agit des actes procéduraux à accomplir au cours des différentes phases du procès qui sont au cœur de la jurisprudence et de la législation. C'est ainsi que l'étude tente d'explorer la jurisprudence en matière de structure du procès.

Dr. Bence Bartha: Neuste Entwicklungen des Verhandlungsaufbaus im Zivilprozess

Die Studie reflektiert die Entwicklung der Prozessstruktur im Spiegel der Gesetzesänderungen und der sich entwickelnden Rechtsprechung der Obergerichte seit dem Inkrafttreten unserer Zivilprozessordnung. Nach einer rechtsdogmatischen Einführung werden die Rechtsprechung zur Einleitung und Durchführung des Verfahrens, sowie die wesentlichen Gesetzesänderungen in diesem Bereich analysiert. Besondere Aufmerksamkeit wird dem schriftlichen Teil der Klageschrift, der schriftlichen Klageerwiderung, dem Gerichtsbeschluss und dem schriftlichen Teil der Einleitung des Prozesses gewidmet. Die Prozesshandlungen, die in diesen Prozessteilen durchzuführen sind, stehen im Mittelpunkt der Praxis und der Gesetzgebung. Ziel der Studie ist es somit, die gerichtliche Praxis bezüglich der Prozessstruktur aufzudecken.

Доктор Бенце Барта: Последние изменения в структуре гражданских судебных разбирательств

В этом исследовании представлены размышления о законодательных изменениях, произошедших с момента вступления в силу нашего гражданского процессуального кодекса, и также о формирующейся судебной практике высшего суда относительно структуры судебного разбирательства. После догматического введения, в исследовании анализируются судебные решения, вынесенные относительно возбуждения дела и досудебного процесса, а также существенные законодательные изменения, затрагивающие эту область. Особое внимание уделяется искомому заявлению, письменному встречному иску ответчика, судебному постановлению и письменной части досудебного процесса. Эти процессуальные действия, которые должны быть выполнены на различных этапах судебного разбирательства, находятся в фокусе судебной практики и законодательства. Таким образом показывается судебная практика относительно структуры судебного разбирательства, что и является целью этого исследования.

Dr. Tamás Balogh: Quelques questions relatives au choix de la loi applicable aux successions

Depuis l'entrée en vigueur du règlement européen sur les successions (règlement UE 650/2012), le choix de la loi applicable est également possible en matière de droit successoral. L'étude présente les règles de choix de la loi prévues par le règlement, en accordant une attention particulière au choix implicite de la loi, illustré par des exemples concrets. Dans le cadre de l'analyse de certaines questions soulevées par la pratique notariale hongroise en matière de choix de la loi, l'auteur aborde spécifiquement les cas où il est conseillé à la personne qui fait des dispositions à cause de mort de recourir au choix de la loi. Il attire l'attention sur la prudence à adopter lorsque le disposant possède également des biens dans un pays tiers. Dans la perspective d'une révision prochaine du règlement, l'étude formule des suggestions pour faciliter l'application de cette règle. L'auteur estime qu'il serait souhaitable que le législateur lève l'interdiction du choix partiel de la loi et selon lui l'élargissement de l'éventail des droits optionnels est également justifié.

Dr. Tamás Balogh: Einige Fragen der Rechtswahl im Erbrecht

Seit Anwendung der Europäischen Erbrechtsverordnung (Verordnung (EU) Nr. 650/2012) ist die Rechtswahl auch im Erbrecht möglich geworden. In der vorliegenden Abhandlung werden die Rechtswahlregeln der Verordnung dargestellt, wobei der Schwerpunkt auf der konkludenten Rechtswahl liegt, die anhand konkreter Beispiele erläutert wird. Bei Untersuchung bestimmter Fragen, die sich im Zusammenhang mit der Rechtswahl in der ungarischen Notariatspraxis stellen, geht der Autor insbesondere auf Fälle ein, in denen es angebracht ist, dass der Testator von der Rechtswahl Gebrauch macht. Er weist darauf hin, dass in Fällen, in denen die Person, die eine letztwillige Verfügung trifft, auch Vermögen in einem Drittstaat besitzt, mit Vorsicht vorzugehen ist. Im Zusammenhang mit der bevorstehenden Überarbeitung der Verordnung macht die Studie einige Vorschläge,

um die reibungslose Anwendung des Instruments zu erleichtern. Nach Ansicht des Autors wäre es sinnvoll, wenn der Gesetzgeber das Verbot der partiellen Rechtswahl lockern und das Spektrum der wählbaren Rechte erweitern würde.

Доктор Тамаш Балог: Некоторые вопросы выбора права, применимого к наследованию

С момента вступления в силу европейского регламента о наследовании (регламент ЕС 650/2012), выбор применимого права стал возможным в области наследственного права. В этом исследовании представлены правила выбора права, предусмотренные регламентом, с особым вниманием к подразумеваемому выбору права, который проиллюстрирован на конкретных примерах. Анализируя некоторые вопросы, поднятые венгерской нотариальной практикой в отношении выбора права, автор специально рассматривает случаи, когда лицу, распоряжающемуся на случай смерти, рекомендуется прибегнуть к выбору права. Он обращает внимание на осторожность, которую следует проявлять, когда распоряжающееся лицо также владеет активами в третьей стране. В связи с предстоящим пересмотром регламента в исследовании вносятся предложения по упрощению применения этого правила. Автор считает, что было бы желательно, чтобы законодательный орган снял запрет на частичный выбор права, а также он считает оправданным расширение круга выбираемых прав.

Dr. Nóra Baumgartner: Nouvelle tentative de codification complète du droit international privé français

En France, l'élaboration du code de droit international privé a débuté en 2018. Certains éléments des règles de droit international privé français sont actuellement contenus dans divers textes législatifs. Cependant, l'essentiel du droit international privé français a été élaboré par la jurisprudence française. La dispersion des dispositions de droit international privé et le rôle prépondérant de la jurisprudence en font un

terrain dangereux pour les juristes étrangers, il n'est donc pas surprenant que le droit français soit rarement désigné comme droit neutre d'un pays tiers. Dans le cadre du processus engagé en 2018, le texte du projet de loi a été finalisé au printemps 2022, reflétant les expériences étrangères en matière de droit international privé et les efforts de l'Union pour unifier le droit. L'auteure décrit l'histoire du projet de loi dans cet article, en rappelant que trois tentatives de codification du droit international privé ont déjà eu lieu en France au cours des dernières décennies, mais qui ont toutes échoué. Dans l'article, l'auteure analyse les dispositions de la partie générale du projet de code, en établissant des parallèles avec la réglementation hongroise du droit international privé.

Dr. Nóra Baumgartner: Ein neuerer Versuch zur umfassenden Kodifizierung des französischen Internationalen Privatrechts

In Frankreich wurde 2018 mit der Ausarbeitung eines selbstständigen Gesetzbuchs für das internationale Privatrecht begonnen. Einzelne Elemente der Regeln des französischen Rechts zum internationalen Privatrecht sind derzeit in verschiedenen Rechtsvorschriften enthalten. Der größte Teil des französischen internationalen Privatrechts wurde jedoch von der französischen Rechtsprechung entwickelt. Die verstreute Natur der Bestimmungen des internationalen Privatrechts und die Bedeutung der Rechtsprechung machen es zu einem gefährlichen Feld für nicht-französische Juristen, und es ist daher nicht verwunderlich, dass das französische Recht nur selten als neutrales Recht eines Drittlandes vorgegeben wird. Als Ergebnis des 2018 eingeleiteten Prozesses wurde der Gesetzesentwurf bis zum Frühjahr 2022 fertiggestellt und er reflektiert sowohl auf die ausländischen Erfahrungen im internationalen Privatrecht als auch auf die Bemühungen der Union um eine Rechtsvereinheitlichung. Die Autorin beschreibt die Entstehungsgeschichte des Entwurfs, wobei sie berücksichtigt, dass es in Frankreich in den letzten Jahrzehnten bereits drei Kodifikationsversuche gegeben hat, die jedoch alle

gescheitert sind. Die Autorin analysiert die Bestimmungen des allgemeinen Teils des Entwurfs und zieht Parallelen zum ungarischen internationalen Privatrecht.

Доктор Нора Баумгартнер: Очередная попытка всесторонней кодификации французского международного частного права

Во Франции разработка отдельного кодекса международного частного права началась в 2018 году. Некоторые элементы норм французского международного частного права в настоящее время содержатся в различных законодательных актах. Однако, основная часть французского международного частного права была разработана французской судебной практикой. Разбросанность положений международного частного права и ключевая роль судебной практики делают его опасной областью для не французских юристов, и поэтому неудивительно, что французское право редко обозначается как нейтральное право третьей страны. В результате процесса, начатого в 2018 году, текст законопроекта был готов к весне 2022 года, отражая как зарубежный опыт кодификации международного частного права, так и усилия Евросоюза по унификации права. Автор описывает историю проекта, учитывая, что за последние десятилетия во Франции уже три раза была предпринята попытка кодификации международного частного права, но все эти три оказались безуспешными. Автор анализирует положения общей части проекта кодекса, проводя параллели с венгерским международным частным правом.

Dr. Anikó Ujlaki: Droits des couples de même sexe en droit de la famille en Hongrie

Dans les États membres de l'Union européenne, le mariage conserve son premier rôle et, malgré son caractère traditionnel, il s'efforce de s'adapter aux attentes contemporaines. Cependant, les formes de partenariat qui apparaissent comme une alternative au mariage deviennent de plus en plus répandues.

De ce fait, les législateurs sont amenés à garantir des effets juridiques appropriés à ces formes de relations. Cette étude examine les droits des couples de même sexe en droit de la famille, principalement dans notre pays, et plus particulièrement les règles de constitution et de dissolution d'un partenariat enregistré par un notaire.

En Hongrie, la situation discriminatoire actuelle pourrait être atténuée par une modification de la réglementation existante, si, par exemple, les partenaires enregistrés bénéficiaient de droits similaires à ceux des époux en matière de nom. Par ailleurs, il serait justifié de modifier la loi afin de reconnaître la possibilité d'adoption par le second parent pour les partenaires enregistrés, principalement afin de protéger les droits fondamentaux des enfants et de reconnaître le statut parental à l'égard des deux parents.

Dr. Anikó Ujlaki: Familienrechtliche Berechtigungen gleichgeschlechtlicher Paare in Ungarn

In den Mitgliedstaaten der Europäischen Union ist die Ehe nach wie vor die vorherrschende Form des Zusammenlebens, und sie will sich trotz ihres traditionellen Charakters den heutigen Erwartungen anpassen, während andere Formen der Partnerschaft als Alternative zur Ehe ebenfalls eine zunehmende Rolle spielen. Dies ist ein Grund für den Gesetzgeber, dafür zu sorgen, dass auch diese Beziehungsformen eine angemessene Rechtswirkung entfalten. Die vorliegende Studie untersucht die familienrechtlichen Berechtigungen gleichgeschlechtlicher Paare vor allem in Ungarn, mit besonderem Augenmerk auf die Regelungen zur Begründung und Beendigung von eingetragenen Partnerschaften durch Notare.

In Ungarn könnte die derzeitige diskriminierende Situation durch eine Änderung der bestehenden Rechtsvorschriften abgebaut werden, indem beispielsweise eingetragene Partner auch im Namensrecht die gleichen Rechte wie Ehepaare erhalten würden. Außerdem wäre eine Gesetzesänderung gerechtfertigt, um die Möglichkeit der

Adoption durch einen zweiten Elternteil für eingetragene Partner anzuerkennen. Insbesondere, um die vorrangigen Rechte der Kinder zu schützen und den Elternstatus beider Elternteile anzuerkennen.

Доктор Анико Уйлаки: Права однополых пар в семейном праве Венгрии

В государствах-членах Европейского союза брак по-прежнему сохраняет свою главную роль и, несмотря на свой традиционный характер, он стремится адаптироваться к современным ожиданиям. Однако, формы партнерства, которые выступают в качестве альтернативы браку, становятся все более распространенными. На этом основании законодатели должны обеспечить соответствующие правовые последствия для этих форм союза. В этом исследовании рассматриваются права однополых пар главным образом в венгерском семейном праве, и более подробно, правила создания зарегистрированного партнерства и расторжения нотариусом.

В Венгрии дискриминационная ситуация могла бы быть смягчена путем внесения поправок в существующие правила, если бы, например, зарегистрированным партнерам были предоставлены такие же права, как и супругам, в отношении их имен. Кроме того, было бы оправдано внести поправки в закон, чтобы признать возможность усыновления вторым родителем для зарегистрированных партнеров для защиты основных прав детей и признания родительского статуса в отношении обоих родителей.

Dr. Hana Hobljaj: Réglementation de la succession des biens numériques dans le système juridique croate, Partie I

La diffusion des processus numériques est présente depuis longtemps dans tous les domaines de la vie humaine, ce qui entraîne la création d'une grande quantité de données et de contenus numériques, autrement dit de biens numériques. Le développement accéléré de la numérisation et de l'informatisation conduit simultanément à la construction d'une identité numérique des individus

qui se conserve dans le monde virtuel même après leur décès. La question de la gestion de la transmission des biens numériques et de leur protection après le décès se pose donc au cours des procédures successorales. Il faut déterminer les biens numériques du défunt et parmi ces biens ceux qui sont inclus dans la succession, c'est-à-dire les contenus numériques transmissibles par succession. En raison de la sous-réglementation de la succession de la propriété numérique dans le système juridique croate et de la méconnaissance par les utilisateurs de la propriété numérique concernant les dispositions contractuelles des fournisseurs de services numériques, il serait nécessaire, de lege ferenda, d'établir un cadre juridique solide, tant au niveau national qu'international, afin que les professionnels du droit puissent prendre des décisions concernant la transmission des biens numériques du défunt et harmoniser la pratique juridique.

Dr. Hana Hobljaj: Regelung der Vererbung von digitalem Vermögen im Rechtssystem Kroatiens Teil I

Die digitale Revolution ist längst in allen Bereichen des menschlichen Lebens präsent, und infolgedessen entstehen große Mengen an digitalen Daten und Inhalten, d. h. digitale Vermögenswerte. Gleichzeitig führt die beschleunigte Entwicklung der Digitalisierung und Computerisierung dazu, dass der Einzelne eine digitale Identität aufbaut, die über seinen Tod hinaus in der virtuellen Welt bestehen bleibt. Daher stellt sich die Frage nach der Behandlung und dem Schutz der Übertragung von digitalen Vermögenswerten nach dem Tod im Nachlassverfahren. Es muss in der Rechtsprechung definiert werden, was das digitale Vermögen des Erblassers ausmacht und welche digitalen Vermögenswerte des Erblassers zum Nachlass gehören, d. h. welche digitalen Inhalte vererbt werden können. Da das Institut der Vererbung von digitalem Eigentum im kroatischen Rechtssystem nur unzureichend geregelt ist und die Nutzer von digitalem Eigentum die vertraglichen Bestimmungen der Anbieter digitaler Dienstleistungen nicht kennen, besteht nicht

nur im nationalen Rechtssystem, sondern auch auf internationaler Ebene die Notwendigkeit, einen guten rechtlichen Rahmen de lege ferenda zu schaffen, damit die Rechtsanwender Entscheidungen über die Übertragung digitaler Vermögenswerte nach dem Tod treffen können und die Rechtsprechung harmonisiert wird.

Доктор Хана Хоблай: Регулирование наследования цифровых активов в хорватской правовой системе, часть I

Распространение цифровых процессов уже давно присутствует во всех областях человеческой жизни, что приводит к созданию большого количества цифровых данных и контента, т. е. цифровых активов. Ускоренное развитие цифровизации и компьютеризации одновременно приводит к построению цифровой идентичности лиц, которая сохраняется в виртуальном мире

даже после смерти. Это поднимает вопрос управления передачи цифровых активов и их защиты после смерти в рамках процедур наследования. В юридической практике необходимо определить цифровые активы умершего и среди этих активов те, которые включены в наследство, т. е. цифровой контент, который подлежит наследованию. В связи с недостаточным регулированием наследования цифровой собственности в правовой системе Хорватии и недостаточной осведомленностью пользователей цифровой собственности о договорных положениях поставщиков цифровых услуг, необходимо, de lege ferenda, создать прочные законодательные рамки как на национальном, так и на международном уровне, чтобы юристы могли принимать решения относительно передачи цифровых активов умершего и гармонизировать юридическую практику.

Szakmai profil és szerzői instrukciók

A Közjegyzők Közlönye szakmai profilját elsősorban a közjegyzői szervezet, valamint a közjegyzői eljárásokat érintő, illetve ahhoz kapcsolódó anyagi és eljárási jogterületek képezik.

A megjelentetett írások között kiemelt súllyal szerepelnek a polgári anyagi jog közjegyzői gyakorlat szempontjából meghatározó területei, valamint a polgári eljárásjog és azon belül különösen a polgári nemperes eljárások joga.

A lap fóruma a szakmai vitáknak, a bel- és külföldi híreknek és az egységes közjegyzői joggyakorlat kialakulását célzó törekvéseknek. Mindezen témakörökben megjelenési lehetőséget biztosít a közjegyzői hivatásrend tagjain kívül más területeken dolgozó jogászok tudományos igényű publikációi számára is. A megjelentetni kívánt publikációknak tartalmi és formai tekintetében (pl. hivatkozások, idézések) meg kell felelniük a tudományos dolgozatokkal szemben támasztott szakmai követelményeknek. Azok terjedelme – a szerkesztőbizottsággal történt kivételes eltérő megállapodás hiányában – legfeljebb háromnegyed szerzői ív (30000 leütés).

A publikációkat a szerkesztőbizottság részére elektronikus úton kérjük eljuttatni a kozlony@mokk.hu címre, rövid (kb. 1000 leütés terjedelmű) összefoglalóval együtt.

A publikációkkal kapcsolatos további részletes követelményekkel kapcsolatos információ

elérhető a Közjegyzők Közlönye honlapján:

www.mokk.hu/kozlony.

A Közjegyzők Közlönye

2025., 29. évfolyam, 2. számában közreműködő szerzők:

Dr. Kiss Gábor

bíró Kúria, igazságügyi főtanácsos

Dr. Orosz Árpád

nyugalmazott bíró, Kúria

Dr. habil. Mohai Máté, PhD

tanszékvezető egyetemi docens, Polgári Jogi Tanszék, PTE ÁJK

Dr. Pfeffer Zsolt, PhD

adjunktus, Pénzügyi Jogi és Gazdasági Jogi Tanszék, PTE ÁJK

Dr. Schlosser Annamária, PhD

közjegyző, Esztergom

Dr. Bartha Bence, PhD

közjegyzőhelyettes, Budapest

Dr. Balogh Tamás

Intézetvezető-helyettes, MOKK Közjegyzői Intézet

Dr. Baumgartner Nóra

közjegyzőhelyettes, Budapest

Dr. Ujlaki Anikó

doktoranda, PTE ÁJK

Dr. Hobljaj, Hana

közjegyzőhelyettes, bírósági tolmács, Muraszerdahely/Mursko Središće (Horvátország)

Grafikai szerkesztés: Nagy Andrea Renáta
Nyomtatás: Közjegyzői Akadémia Kiadó Nyomdája